

**LA MARINA DE TARRAGONA EN EL SEGLE XIV.
LA SEVA RELACIÓ COMERCIAL AMB MALLORCA**

Guillem Morro Veny

LA MARINA DE TARRAGONA
EN EL SEGLE XIV.
LA SEVA RELACIÓ COMERCIAL
AMB MALLORCA

Guillem Morro Veny

Aquest llibre va guanyar el III Premi d'Investigació Port de Tarragona, que s'atorgà el 28 de gener de 2011. El jurat estava format per: David Bea, arqueòleg i professor titular a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de la Universitat Rovira i Virgili; Antoni Jordà Fernández, catedràtic d'Història del Dret i de les Institucions de la Universitat Rovira i Virgili; Gabriel Mas Montagut, cap del Departament de Relacions Externes i Comunicació de l'Autoritat Portuària de Tarragona; Coia Escoda, cap de l'Arxiu del Port de Tarragona, i Joaquim Vendrell, cap del Servei de Publicacions del Port de Tarragona.

Edita:

Centre d'Estudis Marítims i Activitats del Port de Tarragona

C/ Anselm Clavé, 2 – 43004 Tarragona

Tel. 977 25 00 91 – Fax 977 22 16 40

publicacions@porttarragona.cat

Cossetània Edicions

C/ Violeta, 6 – 43800 Valls

Tel. 977 60 25 91 – Fax 977 61 43 57

cossetania@cossetania.com

Impressió: Leitzaran Grafikak

Dipòsit legal: SS-416/2011

ISBN: 978-84-9791-885-5

ÍNDEX

Presentació	x	
Pròleg	x	
Introducció	xx	
1. TARRAGONA EN EL CONTEXT DEL COMERÇ MARÍTIM		
A L'OCCIDENT MEDITERRANI DE LA BAIXA EDAT MITJANA		xx
El comerç a Tarragona a començaments del segle XIV		xx
La projecció marítima de Tarragona	xx	
Referències al port de Tarragona	xx	
El moviment portuari de Tarragona amb Mallorca a través de les fonts fiscals	xx	
Epítom introductori	xx	
Mariners i vaixells tarragonins en els registres d'ancoratge (1321, 1324, 1330, 1332 i 1340)	xx	
Els productes que Tarragona exportava a Mallorca		xx
El noliejament de vaixells	xx	
El comerç blader	xx	
El comerç d'armes	xx	
Guiatges atorgats, a Mallorca, amb destinació a Tarragona durant la guerra contra Castella	xx	
2. EL DINER I LES MODALITATS INVERSORES DELS TARRAGONINS		
EN EL COMERÇ MARÍTIM DE MITJAN SEGLE XIV		xx
La comanda. Modalitats d'inversió	xx	
El préstec i el canvi marítim	xx	
El mercat monetari	xx	
El sistema monetari tarragoní	xx	
El sistema monetari mallorquí	xx	

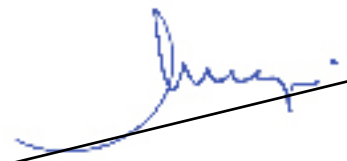
3. LA MARINA TARRAGONINA: ELS SEUS VAIXELLS	xx
4. LES SOCIETATS MERCANTILS. EXEMPLES D'AGENTS TARRAGONINS	
A MALLORCA	xx
La constitució de procuradors	xx
Els árbitres composadors	xx
Pere Martí de Tarragona, prototipus del comerciant mariner	xxx
5. LA PARTICIPACIÓ DE TARRAGONA EN LES CAMPANYES NAVALS	
DE LA CORONA D'ARAGÓ	xxx
La conquesta de Sardenya	xxx
La guerra catalanogenovesa i la pugna pel domini de l'Estret	xxx
Incidències en el comerç tarragoní a causa de les accions corsàries entre les armades del rei de Mallorca i del rei d'Aragó (1342-1343)	xxx
Guiatges i llicències de marca durant la guerra de cors entre el rei de Mallorca i el rei d'Aragó	xxx
La campanya del Rosselló i la defensa de les Illes. Ajuts demanats a Tarragona	xxx
L'armada catalana en la guerra mediterrània contra la República lígur	xxx
L'aportació de Tarragona: la galera Santa Tecla	xxx
La batalla de Constantinoble	xxx
Els presoners de guerra tarragonins capturats a Romania	xxx
La confrontació naval davant l'Alguer. Contribució de Tarragona	xxx
Presoners de l'estol català capturats a l'Alguer	xxx
L'expedició reial a Sardenya (1354)	xxx
La contribució dels tarragonins a la guerra contra Castella	xxx
Tarragona durant l'últim terç del segle XIV	xxx
CONCLUSIONS	xxx
APÈNDIX DOCUMENTAL	xxx
Criteris seguits per a la transcripció dels documents	xxx
Glossari	xxx
Fonts i Bibliografia	xxx
Relació d'abreviatures	xxx

PRESENTACIÓ

Malgrat la seva joventut, el Premi d'Investigació Port de Tarragona ja és un certamen consolidat dins l'àmbit de la investigació sobre el Port de Tarragona i el seu entorn més immediat, i ho és gràcies a la qualitat dels treballs que s'han presentat a concurs en les successives edicions que se n'han realitzat. Avui teniu a les mans l'obra guanyadora d'aquest III Premi d'Investigació Port de Tarragona, que, igual que els anteriors projectes guardonats amb aquest reconeixement, destaca pel seu rigor i la seva qualitat narrativa.

La Marina de Tarragona en el segle XIV. La seva relació comercial amb Mallorca ens situa a l'època medieval i ens acosta la relació comercial que s'establí entre Tarragona i Mallorca, impulsada pels prohoms tarragonins i mallorquins, que foren grans emprenedors en el tràfic marítim. El treball fa una nova i important aportació a la història de la marina, i més concretament a l'àmbit de les transaccions comercials marítimes, i posa de relleu, un cop més, la importància econòmica que el nostre port, en particular, i la majoria de ports de la Mediterrània, en general, han tingut al llarg de la història, un fet que evidencia que la dinàmica econòmica portuària té grans repercussions positives per a les ciutats.

Submergiu-vos, doncs, en la història i gaudiu de la narració d'aquest interessant treball elaborat per un gran coneixedor de l'època medieval com és Guillem Morro, que, gràcies a la seva tasca, ens ha permès descobrir una part del nostre passat com a ciutat portuària.

JOSEP ANDREU FIGUERAS
President de l'Autoritat Portuària de Tarragona

PRÒLEG

L'estudi sobre la marina tarragonina en el segle XIV de Guillem Morro constitueix una novetat remarcable en el coneixement de la projecció marítima de Tarragona. A més a més, té el valor afegit d'explicar-la des de contextos més generals, com les notables relacions amb Mallorca, el comerç de mercaderies estratègiques o la participació de la ciutat en accions militars de la monarquia, entre d'altres. Per abordar aquests temes, alguns escassament coneguts, l'autor ha portat a terme una important recerca sobre fonts primàries, en bona part gràcies al patrocini de l'Autoritat Portuària de Tarragona, que li ha concedit el III Premi d'Investigació Port de Tarragona.

La consulta d'arxius d'altres llocs ha enriquit el coneixement sobre aspectes destacats de l'activitat econòmica de la Tarragona baixmedieval, sovint construït a partir dels fons tarragonins. En canvi, Guillem Morro ens aporta i edita informacions aplegades en diversos arxius mallorquins, com l'Arxiu del Regne de Mallorca, el capítular de Mallorca i el diocesà de Mallorca. També incorpora altres notícies procedents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'Arxiu Històric de Barcelona, el notariat de Barcelona o altres institucions. És, en aquest sentit, un treball complet i rigorós, perquè s'aborda des de diversos centres emissors dels documents i amb distintes finalitats a l'hora de redactar-los.

La riquesa d'una documentació variada queda reflectida en aquest estudi minuciós, que, lluny de ser un treball d'erudició d'història local, en mostra totes les potencialitats en inserir-la en el marc econòmic, social o, fins i tot, polític del segle XIV. Precisament la renovació de la història local, cada cop més necessària, passa per l'oportuna contextualització temporal i territorial de les societats locals en el passat. En aquesta monografia, la vida marítima de la ciutat queda ben entrellaçada amb esdeveniments polítics o militars catalans i de la Mediterrània occidental, així com amb àmplies dinàmiques econòmiques mercantils o monetàries, especialment amb relació a Mallorca.

L'atenció detallada als lligams comercials entre Tarragona i Mallorca és un altre element d'originalitat del llibre. S'hi expliquen l'abast i les característiques d'unes relacions mercantils, que són secundàries en comparació de les desplegades des dels grans centres mercantils mediterranis com Barcelona o d'altres ciutats italianes. En la important bibliografia dedicada a la revolució comercial medieval i als seus centres emblemàtics, llocs més modestos com Tarragona solen cobrar-hi protagonisme només de la mà dels principals. En canvi, aquí, s'accedeix a una realitat econòmica de segon ordre, però essencial en el creixement econòmic del conjunt, i de la mateixa ciutat tarragonina. Tot i la importància mercantil de Mallorca, l'historiador ha fixat l'atenció en la incidència dels tarragonins allí, i no a l'inrevés, com tradicionalment s'ha fet. Així se'ns mostren els operadors tarragonins a l'illa, les mercaderies exportades des de Tarragona, les fórmules i continguts dels contractes mercantils, els permisos de navegació com els *guiatges*, les rutes seguides per mercaders tarragonins, les embarcacions dels seus patrons, i les vicissituds d'una vitalitat mercantil remarcable.

La historiografia tarragonina ha estat condicionada per la importància de la ciutat com a seu arquebisbal, que de retruc ha definit certa tradició més atenta a determinades proble-

màtiques que a les estrictament econòmiques. Des dels anys setanta del segle XX, aquest dèficit s'ha anat esmenant, i aportacions com aquesta sobre la marina tarragonina permeten enriquir la comprensió del passat medieval. S'analitza una de les peces essencials del dinamisme econòmic de Tarragona en el període tardomedieval, com era l'activitat mercantil que girava entorn del port. No obstant la detinguda explicació de processos econòmics, aquesta obra no és un típic estudi sobre comerç baixmedieval. També s'hi explica la incidència dels conflictes militars marítics, en augment en el segle XIV, sobre la marina de Tarragona, que és un contrapunt força interessant a una narració estrictament comercial. Per això, cal destacar, un cop més, l'originalitat de l'enfocament del text.

En els darrers segles de l'edat mitjana es va donar una estreta relació entre el desplegament mercantil i militar de les ciutats, i tret d'algun cas concret, la qüestió no s'ha abordat en aquests termes en les obres dedicades a aquestes problemàtiques. Precisament aquí, el lector podrà comprovar com el pes de Tarragona en el terreny comercial, bàsicament amb Mallorca i en l'armada, era equivalent o conseqüent. A més a més, la guerra aturava el comerç. Les tensions militars entre Mallorca i la corona van provocar la retracció mercantil en certs moments com els anys 1342-1343. La potencialitat naval o marinera de la ciutat era força menor en relació amb altres urbs prominents, però feia la seva contribució a l'armada o a les expedicions del rei, que no per inferior era menys necessària en un teixit econòmic complex. Les diverses peces de l'engranatge eren essencials en l'operativitat militar de la corona d'Aragó, la qual cosa explica les exigències i contribucions tarragonines a les guerres navals en auge a mitjan segle XIV.

La marina tarragonina es manifesta dinàmica en el segle XIV a través d'aquestes pàgines. Es desdibuixa, així, el dramatisme d'una època sovint explicada en termes crítics, en especial des de mitjan de la centúria, quan fins i tot es produí una reactivació en el comerç de Tarragona amb Mallorca. Aquesta conclusió encaixa amb les revisions actuals sobre l'abast de la crisi baixmedieval, en què es presenta el període marcat per cert creixement econòmic, sovint mercantil, per la integració econòmica regional i la progressió de les xarxes de ciutats. Aquestes transformacions es poden reconèixer en la projecció marítima de la ciutat que s'exposa en aquest llibre.

L'autor, Guillem Morro, ha aconseguit mostrar-nos des d'altres "observatoris", de la "talaia" mallorquina o de les necessitats militars del rei la presència dels tarragonins, mercaders o mariners, dels productes de Tarragona o el Camp o de les embarcacions tarragonines en una organització mercantil o militar àmplia, tant en l'àmbit de la Mediterrània occidental com de la Corona d'Aragó. La mirada de Tarragona des de fora, com si es tractés d'una aproximació postmoderna, ens la mostra més propera i real, i explica com el desplegament marítim, ja en el segle XIV, va ser un element principal del seu creixement econòmic.

MARIA BONET DONATO

INTRODUCCIÓ

S.alutem et gr
te supplicacion

El present estudi pretén esser una aportació al coneixement i a la història baixmedieval de Tarragona en un dels aspectes que, segurament, més han caracteritzat, al llarg del temps, l'activitat professional de bona part de la població tarragonina, això és, la seva vocació marinera, vocació en la qual, sens dubte, ha influït el conjunt de condicions ambientals i territorials en què han desenvolupat la seva manera de viure. Una és l'orientació mediterrània, que s'intensifica, paral·lelament, al procés d'expansió catalana pel vell *Mare Nostrum* i que té una fita important en la conquesta de les Balears iniciada el 1229 en què participaren, de manera notable, gentes tarragonines de diversos estaments i condició. El fet tendria una repercussió decisiva en l'assentament, a les Illes, de sectors de la població de Tarragona, sobretot, aquells vinculats a la mercaderia i al comerç marítim. L'elecció del marc cronològic està condicionada per diverses raons que, de manera succinta, exposem:

- L'existència de documentació de l'època estudiada. Per a nosaltres una raó essencial, puix que l'estudi es nodreix, principalment, de la informació obtinguda sobre fonts arxivístiques originals, de les quals aportem una mostra integrada per 79 documents inèdits —a excepció d'un— en el nostre apèndix documental. Sobre aquest punt, és important assenyalar que la troballa d'una sèrie de registres de protocols notariais custodiats a l'Arxiu Capítular de Mallorca ens animaren força a elaborar el present treball. Malauradament, d'aquesta època ni a l'Arxiu Històric de Tarragona ni a l'Arxiepiscopal no queda pràcticament cap testimoni escrit —tret d'alguns pergamins conservats a l'Arxiu Històric de la ciutat— referit al moviment portuari de Tarragona o al comerç marítim de les seves gentes (el responsable de l'Arxiu Arxiepiscopal em va comunicar, verbalment, que la Guerra del Francès en fou la principal responsable a causa de la crema i destrucció que en feren els invasors en el camí de retirada). Per tant, volem insistir que es tracta d'un període del qual no posseïm gaire documentació; calia, doncs, donar a conèixer la que hem trobat —que fa referència a Tarragona— de la poca que ha sobreviscut als embats del temps i de l'acció humana, no sempre curosa en el tractament de les fonts historiogràfiques.

- Els registres abans esmentats, en la major part, són instruments notariais relatius al comerç marítim i a les activitats diverses que hi estan relacionades, com ara la compra-venda de vaixells, l'adquisició o venda de parts de titularitat, els productes comercials, la constitució de societats mercantils, la tipologia dels vaixells mercants, la contractació de serveis mariners, etc. Amb tot, cal ressaltar, pel que fa a l'estudi de la marina de Tarragona durant el segle XIV i la seva relació comercial amb Mallorca, que les fonts consultades ens obligaven a derivar l'estudi al marc específic del tràfic entre Tarragona i Mallorca (aquest últim aspecte és perfectament comprensible atenent al fet que bona part de la documentació original prové d'arxius mallorquins). Iniciem l'estudi amb un primer capítol dedicat a l'anàlisi del context del comerç marítim a l'occident mediterrani durant la baixa edat mitjana, atès que aquest és l'espai on, majorment, operen els mercaders i navegants tarragonins i mallorquins al llarg de l'esmentada centúria.

Un segon capítol el dediquem a l'estudi del comerç a Tarragona a començaments del segle XIV, en el qual analitzem els elements cabdals que donen a la ciutat de Tarragona el

caràcter de centre econòmic dins el món dels intercanvis mercantils i de la manufactura a l'àmbit de tota la comarca tarragonina. La importància del port i dels seus annexos Salou i Cambrils ens ha derivat a un estudi de la projecció marítima de Tarragona durant l'esmentada època. Com hem escrit, una fita important en la vocació i pràctica marinera de Tarragona la constitueix l'operatiu de Mallorca (1229-1231) que s'emmarca en el context de la incipient expansió catalana per la Mediterrània, i en el qual el paper de Tarragona no fou gens menyspreable.

L'estudi dels registres d'ancoratge (taxa aranzelària per ancorar al port de Ciutat de Mallorca) conservats a l'Arxiu del Regne ens ha proporcionat una valuosíssima informació, sobretot si es té en compte que en aquesta època la sequera de dades que patim és gairebé total. L'interès d'aquestes fonts, insistim, convé subratllar-lo, ja que, malgrat que només s'hagin conservat els relatius als anys 1321, 1324, 1330, 1332 i 1340, són d'un interès excepcional per tal com ens informen de la procedència dels vaixells que venien a mercaderjar a l'illa. En tractar-se d'un aranzel del qual solament s'alliberaven els súbdits del rei de Mallorca o aquells que adquirien la ciutadania mallorquina, contenen una informació que ens ha permès conèixer quins eren els mercaders de Tarragona que traficaven amb Mallorca, amb quin tipus de vaixells venien i quina era la seva freqüència anual. Aquests registres ja foren advertits per Marcel Durliat i Joan Pons, els quals introduïren una visió genèrica del moviment portuari de Mallorca en la seva aportació al VI Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (1957). Tot i així, un buidatge sistemàtic dels esmentats registres, a la recerca de dades referides als mercaders tarragonins o a les rutes Tarragona-Mallorca, ha permès aportar una informació fins ara inèdita, amb la qual, com hem escrit, introduïm els primers capítols del nostre treball. Cal afegir, també, que per a tot allò referit als productes comercials exportats per mercaders de Tarragona a les Illes, i viceversa, ens hem auxiliat d'altra documentació conservada a l'Arxiu del Regne de Mallorca, tot tenint en compte la bibliografia existent sobre el tema.

L'estudi de la marina tarragonina es fa en un doble vessant: mercant i de guerra, ja que són aquestes dues facetes les que li atorguen més protagonisme i, en bona mesura, la seva raó de ser. L'anàlisi del comerç es fa, essencialment, des de la perspectiva Tarragona-Mallorca per dues raons: una, com ja s'hi dit, per l'existència d'un important *corpus* documental als arxius mallorquins que hi fan referència. La segona, directament entroncada amb la primera, perquè les relacions mercantils entre ambdós llocs, durant el segle XIV, foren força fluides.

La segona part del treball es refereix a l'aportació de Tarragona a l'armada catalana en el procés d'expansió per la Mediterrània en uns anys crucials en la pugna pel senyoriu de la vella mar entre les diverses potències contendents, de manera sobresortint, Gènova. En suma, la lluita pel control de les rutes comercials mediterrànies i d'aquells emplaçaments, ports i llocs, determinants en el manteniment del domini de les dites rutes. En aquest sentit, la cronologia del fets arranxa amb la conquesta de Sardenya el 1323. Un fet que, en la seva acció inicial —partida de l'estol català a Sardenya des de Port Fangós— solemnitzada amb el cèlebre acomiadament del rei Jaume II al seu fill i successor l'infant Alfons, conductor de l'empresa conqueridora, és contemporani a altres dues celebracions, ben significatives

en la història de Tarragona, com són les noces del dit monarca amb Elisenda de Montcada celebrades a aquesta ciutat i el lliurament de les relíquies de Santa Tecla —patrona de Tarragona— portades des d'Armènia en la coca del mercader barceloní Guerau Çatrilla.

La participació de Tarragona en les campanyes navals de la Corona d'Aragó, promogudes, fonamentalment, per Catalunya, ha requerit la consulta de la documentació de l'època, en els arxius catalans, sobretot a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Especialment profitosos han estat els registres catalogats sota la referència arxivística *Armatae* de la sèrie Cancelleria conservada a l'esmentat Arxiu. Tot i així, cal tenir present que una documentació tan antiga, amb importants llacunes seqüencials, obliga l'investigador a ser prudent en les conclusions i a advertir sobre la provisionalitat de les dades presentades, conscient que futures noves troballes poden ampliar o, si n'és el cas, corregir les xifres i valoracions presentades com a resultat de la investigació.

Així mateix, oferim un estudi sobre les expedicions navals engegades pel rei Pere el Cerimoniós, en les quals el component majoritari era català. Aquestes expedicions abasten des de la reintegració de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó fins als enfrontaments navals de Romania (1352) i l'Alguer (1353), així com l'expedició reial a Sardenya de 1354, tot sense preterir el conflicte bèl·lic amb Castella (1356-1369). Respecte d'aquesta faceta de la nostra història, ha prevalgut l'interès sobre la contribució en homes, diners, vaixells i altres pertrets inherents a les dites campanyes que Tarragona va fer a la causa de l'expansió que no pas un relat genèric que, d'altra banda, no introduiria res innovador.

Finalment, l'estudi d'alguns protocols notariais de l'Arxiu Capítular de Mallorca i la bibliografia específica sobre Tarragona ens han permès una reconstrucció aproximada de l'evolució, al llarg de l'últim terç de l'esmentat segle, del comerç tarragoní, malgrat que sobren indicis documentats sobre la presència de la crisi comercial que tipificà, durant la segona meitat del segle XIV, l'àrea de la conca mediterrània occidental; són, precisament, aquestes dècades finiseculars les que menys informació ens aporten per a un estudi seqüenciat de l'activitat comercial i marinera dels tarragonins. Amb tot, amb el suport dels esmentats protocols notariais i l'ajut d'alguns treballs especialitzats, hem dissenyat un perfil de l'evolució marítima i mercantil de Tarragona i la seva contribució a les necessitats de la Corona derivada de la política interior i exterior de la monarquia aragonesa.

1

TARRAGONA EN EL CONTEXT
DEL COMERÇ MARÍTIM
A L'OCCIDENT MEDITERRANI
DE LA BAIXA EDAT MITJANA

La Mediterrània, en el segle XIV, continuava essent la cruïlla de relacions comercials més activa d'Occident. Hom ha qualificat aquesta època, de dinamisme mercantil, com de "revolució comercial de l'Europa medieval".¹ Es tracta d'un desenvolupament quantitatiu d'intercanvis que en la major part són béns de consum. Comerç en el qual interfereixen diversos nivells d'activitat que, essencialment, podem resumir en tres: 1) Els mercats i les fires locals, que serveixen per al proveïment quotidià. 2) Els intercanvis entre les ciutats com a centres de consum urbà i els productors del camp o de l'interior. 3) El comerç supra-comarcal i internacional, en el qual intervenen les societats i companyies mercantils, amb agents comercials o factors a les distintes zones i ciutats portuàries, i que, en llurs relacions econòmiques, se serveixen d'instruments de crèdit a curt termini com el préstec o el canvi marítims. Tot això afavorit pel progrés de l'economia monetària sobre els circuits comercials. El segle XIV assistí a l'expansió comercial catalana per la Mediterrània, expansió que s'estengué fins als pols mercantils de la mar del Nord. Però, al llarg d'aquest desplegament comercial, els catalans toparen amb competidors poderosos que tenien interessos en els principals emporis mediterranis, com Gènova, Florència, Venècia i Pisa, la qual cosa comportà un seguit de tensions i confrontacions navals, accions de represàlia, actius focus de pirateria i expedicions en cors. El desenvolupament comercial anà acompanyat, paral·lelament, d'una millora en les condicions tècniques de la navegació i la progressiva transformació de la flota mercant mediterrània, en la qual les naus de gran tonatge anaren adquirint, de cada vegada, més protagonisme.

Una zona de rellevant importància comercial la va constituir l'Orient mediterrani, especialment, per esser l'àrea d'on els mercaders es proveïen de les exòtiques espècies, productes generalment cars i de poc volum, però especialment apreciats a les ciutats europees, molts per les seves suposades qualitats terapèutiques. Així, l'obtenció de bases comercials sòlides, als dits indrets esdevindria un objectiu cobejat per les potències navals ja consolidades com les esmentades Gènova, Venècia o Pisa, i per altres potències emergents com Catalunya. La política d'expansió catalana per la Mediterrània anà acompanyada de l'establiment de *funduks* o seus consulars. En iniciar-se el segle XIV, els catalans ja havien donat importants passos en l'afermament de la seva presència a la vella mar, com la conquesta de Mallorca (1229), la d'Eivissa (1235), la incorporació de Sicília a la Corona d'Aragó (1282), la conquesta de Menorca (1287) o la de Sardenya (1323, malgrat que el domini efectiu d'aquesta illa no es va produir fins a finals de segle).

Tot i que l'escenari comercial del present estudi té un abast territorial més limitat (Tarragona-Mallorca), no podem prescindir del context mediterrani en què es movia el referit comerç, ja que les conseqüències de la política internacional dels monarques catalano-aragonesos no solament podien incidir sobre la marina mercant, fent més insegura la mar, sinó sobre la de guerra. Altrament dit, els conflictes bèl·lics no solament complicaven el comerç fent més perillós el seu escenari, sinó que a l'hora de fornir les esquadres del rei d'Aragó, sovint també se servien dels vaixells mercants convenientment armats. N'exposem dos exemples: el 1372 la nau de dues cobertes *Santa Maria*, a instància del rei, formà part de l'estol que anà a Sardenya amb l'objectiu de dominar la insurrecció sarda. Els titulars

¹ Michel Balard, en al·lusió a la "revolució comercial de l'Europa medieval", cita Robert S. López (BALARD, M. "Comercio local y comercio internacional: las mercancías", *Mediterraneum. El esplendor del Mediterráneo medieval*, s. XIII-XV. Barcelona/Madrid, 2004, p. 269).

de la nau eren els mallorquins Bartomeu i Bernardina Aimeric, els quals estimaven que el seu negoci s'havia vist perjudicat, ja que un tal Joan Puig hi havia invertit 280 lliures en la modalitat de comanda.² L'esmentat any, Guillem Vadell, porcurador de Berenguer Bertran, ciutadà de Mallorca, senyor i patró d'una nau de tipus coca, reclamava als "Venerabilibus deputatis Generalis Cathalonie" 50 lliures barceloneses que els esmentats diputats devien a Berenguer Bertran pel lloguer de la dita coca, durant un mes "de quodam viagio quod dudum fecit cum dicta cocha apud Sardinia cum stolio domini Regis", és a dir, del viatge que féu a Sardenya amb l'estol reial.³

Durant el segle XIV, la ruta fluvial de l'Ebre va tenir una gran importància comercial per als catalans com a via d'exportació del blat, de la llana d'Aragó i dels cuirs aragonesos i urgellesos.⁴ En aquella època, a part dels ports de Barcelona, València i Ciutat de Mallorca, van destacar pel seu tràfic els de Cotlliure, Roses, Cadaqués, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Tossa, Sitges, Tarragona, Cambrils, Portfangós, Castelló, Borriana, Morvedre, Cullera, Gandia i Dénia.⁵ La major part d'aquests ports apareixen com a llocs de procedència dels mercaders de la façana catalanovalenciana que traficaven a l'illa, fet que es pot constatar a les taules d'ancoratges (que, com s'ha escrit, era un gravamen imposat als patrons estrangers que ancoraven el vaixell al port de Ciutat de Mallorca) i a les lleudes (impost sobre les mercaderies estrangeres descarregades a Mallorca) que s'han conservat, del segle XIV, en els arxius històrics de Mallorca i que incloem en la present obra.

El sector més dinàmic de l'economia catalana durant la baixa edat mitjana va ser el comerç. Les ciutats portuàries del Principat, especialment Barcelona, connectaven amb les ciutats i llocs marítims peninsulars de la Corona d'Aragó, fonamentalment, a través d'una navegació de cabotatge a càrrec de llenys i barques. La connexió amb els ports més allunyats com Cotlliure o Ciutat de Mallorca s'assegurava amb llenys, coques i naus de major tonatge. Durant les primeres dècades del segle XIV, el lleny esdevingué el vaixell predominant de la marina mercant catalana amb el qual es cobrien aquest tipus de rutes relativament curtes.

La ruta més antiga del comerç català era la *via Francigena*, l'itinerari de la qual gairebé coincidia amb la via Augusta dels romans i que comunicava Catalunya amb França, passava per Perpinyà, Girona, Barcelona, Vilafranca del Penedès, Tarragona i Tortosa, entrava al País Valencià i s'encaminava per Xàtiva i Alacant cap a la frontera murciana, vers Cartagena.⁶ Amb la conquesta de les Balears, s'obrí un nou escenari d'operacions mercantils en què la presència dels mariners tarragonins i dels catalans en general fou destacada.

A la baixa edat mitjana, el sistema de transport que oferia més avantatges era el marítim. La tipologia dels vaixells catalans emprats en aquesta època per al comerç provenien dels dos models clàssics que responien a dues tradicions marítimes: la llatina, que refereix el tipus de vaixell propulsat pel sistema mixt —vela i rem— de llarga eslora i timons laterals, i l'atlàntica o nòrdica, de vaixells rodons d'alta borda (buc gran, eslora curta, timó únic a estribord i vela quadra). En el grup de vaixells d'aparell llatí s'hi podien distingir dues grans famílies: la galera i el lleny. La primera esdevingué el vaixell de guerra per anto-

² ACM, Protocols Notarials, P 14636, f. 11v.

³ ACM, Protocols Notarials, P 14636, f. 64v.

⁴ RIERA, A.; FELIU, G. "Activitats econòmiques", *Història de Barcelona*, dirigida per Jaume Sobrequés, vol. 3. Barcelona, 1992, p. 182.

⁵ SALRACH, J. M.; DURAN, E. *Història del Paísos Catalans. Dels orígens a 1714*, vol. I. Barcelona, p. 663.

⁶ SALRACH, J. M.; DURAN, E. *Història del Paísos Catalans...*, p. 182.

nomàsia, però també es va mantenir com a vaixell mercant en les rutes de llarga navegació, com era el cas dels combois de galeres genoveses i venecianes que en llur derrota a la mar del Nord solien recalar a Mallorca, Sevilla i Lisboa. La família de la galera estava formada per la galera mateixa, la tarida, l'uixer, el pàmfil i la sagetia. La família del lleny estava representada per aquest vaixell, el lleny, el llagut i la barca.⁷ Quant als vaixells de tradició atlàntica o nòrdica, tenien una configuració arrodonida, una major capacitat de càrrega i, com hem dit, eren propulsats exclusivament a vela. Els principals eren les naus, les coques, les barxies, els baleners i les caravel·les. A partir dels anys 1340, la coca és el tipus de nau que majorment es documenta en la marina mercant catalana. Es tracta, també, d'un vaixell rodó, de capacitat lleugerament inferior a la nau. Un exemplar típic fou la coca baionesa, que armava un timó a la baionesa, això és, axial, col·locat al codast. Bastia entre un i tres ponts, si bé el tipus més freqüent dels que es construïen a Mallorca durant les dècades centrals d'aquell segle solia arborar un sol pal i la seva eslora oscil·lava entre els 16 i 18 m.⁸ La propietat d'un vaixell rarament pertanyia a un sol armador; generalment, la titularitat era compartida en parts alíquotes (setzenes). Els parçoners o copropietaris dels grans vaixells no viatjaven, sinó que es limitaven a noliar, col·lectivament, l'embarcació, és a dir, la llogaven a mercaders que pagaven un preu en funció de la ruta que havien de fer. Els instruments notariais que contenen contractes de lloguer de vaixells sempre fan constar que el vaixell es lloga a costum de mar, "ad usum maris", i que es lliura ben aparellat, ben estanc, amb tota l'eixàrcia, amb la dotació marinera i el nombre de servicials. Tal és el cas, per exemple, de la nau d'una coberta *Santa Maria de la Mercè* que l'any 1372 el seu patró i ciutadà de Mallorca llogava a Marc Pont "bene paratum, stagnatum navigaturam, exerciat et amarinata quatuordecim hominibus marineriis et quatuor servicialibus". Aquesta nau havia de cobrir la ruta següent: Ciutat de Mallorca-Tortosa (en aquest port hi restaria 8 dies), Tortosa-València (al port de València hi estaria 4 dies) i València-Sevilla. El preu del lloguer era, així mateix, elevat: 310 dobles d'or castellanes.⁹ Les mercaderies circulaven embalades segons la seva naturalesa i valor, en forma de feixos, costals o bales, o bé dintre de sacs, cabassos, odres o gerres.

El comerç internacional, fins aproximadament el 1300, va consistir gairebé exclusivament en un tràfic d'articles de luxe, béns que consumien majorment els estaments privilegiats, articles com els draps fins, les espècies, l'or, les armes, les pells, la llana anglesa o la grana, i els esclaus. Aquesta mena de tràfic, juntament amb els productes de primera necessitat com el blat i la sal, solien esser objecte de les grans rutes mercantils. A partir del segle XIV es va produint la incorporació dins els circuits del gran comerç de mercaderies més senzilles a l'abast d'un públic consumidor més ampli (productes com la llana corrent, teles de qualitat mitjana, cuirs, fusta, colorants tèxtils secundaris, minerals, ramaderia, terrissa, cordam, estris metàl·lics). Per tal de rendibilitzar els costos del noli d'aquests productes, a l'abast de classes populars, calia que viatgessin en grans contingents; aquesta seria una de les raons principals que incitaria els mestres d'aixa a construir vaixells cada cop

⁷ SALRACH, J. M.; DURAN, E. *Història dels Països Catalans...*, p. 672.

⁸ Els contractes de construcció de coques que han documentat a la Mallorca de mitjan segle XIV donen una mitjana d'eslora de 26 gúes = 17 m, aproximadament (ACM, P. 14586, f. 126; ACM P. 14587, s/f). Cal pensar en una versió de mesures modestes si es compara amb l'anomenada coca de *Bremet* —1380—, l'eslora de la qual hom ha fixat en 23,23 m (HERNÁNDEZ I IZAL, S. *Els costums marítims de Barcelona*, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, vol. I. Barcelona, 1986, p. 131).

⁹ ACM, P. 14636, f. 66r.

més grans.¹⁰ Les naus, que eren els vaixells més grossos, tenien, com hem escrit, un buc ample, arrodonit, curt i alt, dues o tres cobertes i la seva capacitat de càrrega més corrent oscil·lava entre les 1.500-2.000 salmes (de 150 a 200 tones Moorsom). Hom ha ressenyat com a cosa excepcional la nau del mallorquí Pere de Balig, documentada el 1354, que arribava a desplaçar 4.000 salmes (400 tones Moorsom)¹¹ però el que és cert és que aquell any es documenta l'existència de naus catalanes que superen les 6.000 salmes (600 tones Moorsom), concretament 6.300.¹²

La importància del comerç supraregional o "internacional" a Tarragona es constata ja en el segle XIII a través de la intervenció d'operadors o mercaders estrangers assentats a la ciutat. En aquest sentit, hom ha documentat l'existència d'intercanvis comercials a Tarragona, amb operadors provinents de l'àmbit de la Corona d'Aragó i, àdhuc, de l'estranger. L'existència de tarragonins propietaris de naus, amb importants recursos financers dedicats als intercanvis mercantils, reforça la tesi d'un comerç tarragoní supracomarcal ja documentat a la segona meitat d'aquell segle.¹³

Aquest és, doncs, a grans trets, el context comercial de la Mediterrània occidental dels segles XIII-XIV, escenari en què operaven els mariners i mercaders tarragonins, si bé el gruix de les seves activitats mercants i marineres se circumscriuria al triangle Principat-Regne de València-Regne de Mallorca. Tarragona, com més endavant veurem, en el segle XIII ja havia donat proves de la seva vocació mediterrània; ho palesa, entre altres fets, la seva decidida aportació a la conquesta de Mallorca. El cronista tarragoní Pons d'Icart, el 1572, en relació a l'esmentada conquesta, escrivia: "així contaren com la dita conquesta de Malorcha fou feta més per lo socorro e inductió dels de Tarragona que no dels altres del regne...".¹⁴ És possible que en aquesta asserció hi hagi un poc d'exageració; en tot cas, però, és innegable l'important paper que jugà Tarragona en l'expedició de Mallorca de 1229. Finalment, i pel que fa al present estudi, que se centra en la marina de Tarragona en el segle XIV i la seva relació comercial amb Mallorca, cal tenir en compte que el Regne de Mallorca durant els anys 1298-1343 fou governat pels seus monarques privatis (tot i que, des de 1279 la Corona mallorquina restava infeudada a la Corona d'Aragó) i el període restant del segle XIV (1343-1440) l'esmentat regne romangué unit a la Corona d'Aragó. Les dues situacions, no cal dir-ho, tendrien importants conseqüències tant pel que fa al tràfic comercial amb Tarragona com pel que fa a la implicació dels mallorquins en les campanyes bèl·liques dels reis d'Aragó.

El comerç a Tarragona a començaments del segle XIV

Tot i que Tarragona, durant l'edat mitjana, no assolí la condició de capital comercial que experimentà Barcelona, esdevingué un centre fonamental de l'intercanvi mercantil en

¹⁰ RIERA, A.; FELIU, G. "Activitats econòmiques", *op. cit.*, p. 184.

¹¹ GARCIA, A. *Història de la marina catalana*. Barcelona, 1977, p. 57.

¹² El 26 de juliol de 1354, l'infant Pere, lloctinent general del rei Pere el Cerimoniós, amb relació a les naus que havien de portar bescuit per a la campanya de Sardenya, en la qual, personalment, hi anava el monarca, expedia certes instruccions, en una de les quals es fa avinent: "salvant les naus d'en Pere de Valls e d'en Pere de Cardona e d'en Yonchar les quals segons que nos fets saber són de port VI milia CCC salmes" (ACA, reg. 1606, f. 18v; MORRO, C.: *La marina catalana a mitjan segle XIV*, Consorci del Museu Marítim i Drassanes reials de Barcelona, Barcelona, 2005, p. 111).

¹³ Vegeu: BONET, M. *Aproximació a la societat i economia de Tarragona a la plena edat mitjana*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1996, p. 81, 82 i 86.

¹⁴ SALVAT, J. *Tarragona y el gran rey Jaime I de Aragón*. Excma. Diputación Provincial de Tarragona, 1957, p. 53.

el conjunt de l'engranatge econòmic català. La seva ubicació geogràfica, vora la mar, i estratègica (imbricada dins l'espai viari que comunicava Catalunya amb el centre d'Europa) li otorgaren una posició prominent que es va veure afavorida per dues peces clau en el seu desenvolupament com a centre econòmic: la fira i el mercat.¹⁵ A mitjan segle XIII existia ja a Tarragona una fira que es caracteritzava per un abast intercomarcal que tenia una periodicitat anual. Així mateix, cal tenir en compte el seu mercat, que tenia una periodicitat setmanal.¹⁶ Però l'element essencial per al seu intercanvi mercantil fou el port. La promoció d'aquesta peça clau per al comerç ja es testimonia a la primera meitat del segle XIII.¹⁷ Tarragona fou, entre mitjan segle XIII i mitjan segle XIV, un nucli econòmic important en el Principat de Catalunya; hom n'ha assenyalat la funció com a centre d'intercanvi regional o supraregional, lloc de compravenda d'alguns dels productes elaborats al camp, concretament l'oli.¹⁸ El manual de la mercaderia del segle XV, conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca,¹⁹ destaca l'oli de Tarragona per sobre del Mallorca i Sicília.²⁰ Un altre producte que excedia les necessitats del consum local era l'arròs.²¹ Els cereals també s'inclouen en la gamma de productes documentats com a mercaderia en el comerç tarragoní.²² La mel és un dels productes que Tarragona exportava des de l'alt Camp.²³ Així mateix, el vi s'inclou en la relació de productes que exportava la ciutat, excedint en qualitat els de la Selva.²⁴ Per alguns historiadors, la viticultura era la principal activitat agrària de Tarragona i el seu entorn més immediat,²⁵ per bé que aquesta asserció ha estat matisada.²⁶ Sigui com vulgui, les vinyes tarragonines, a principis del segle XV, aportaven similar quantitat de vi que la que produïen a finals del segle XVIII, això és, unes deu mil càrregues.²⁷ La fruita seca o en conserva ocupa un lloc en les exportacions de productes alimentaris; concretament, les nous, les avellanes, les ametlles i la figa.²⁸

Les espècies completen el panorama de les mercaderies agràries que Tarragona exportava, bàsicament, al nord d'Àfrica.²⁹ El marc operatiu del comerç marítim tarragoní comprenia, fonamentalment, la part occidental de la Mediterrània. Un primer escenari és el configurat pels ports de la Corona d'Aragó, com València o Mallorca. Un segon àmbit d'actuació incloïa l'espai que comprèn el golf de Lleó i la Mediterrània occidental italiana, amb ports com Aigüesmortes, Gènova i Sicília. El tercer escenari corresponia al sud de la península Ibèrica i al litoral nord-africà (Tunísia, Barbaria, Ceuta). Es tracta d'una navega-

¹⁵ BONET, M. *Aproximació...*, p. 67.

¹⁶ JORDÀ, A. *Història de la ciutat de Tarragona*. Cossetània Edicions, 2006, p. 59.

¹⁷ El 1232 l'arquebisbe de Tarragona, Aspàreg de la Barca, exonerava de pagar el dret de lleuda als tarragonins de la ciutat i Camp que hi embarquessin cereals (RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona*, vol. II. Barcelona, 1975, p. 336).

¹⁸ BONET, M. *Aproximació...*, p. 70-71.

¹⁹ ARM, Diversos 37, B/2.

²⁰ ARM, Diversos 37, B/2, f. 27v.

²¹ BONET, M. *Aproximació...*, p. 71-73.

²² BONET, M. *Aproximació...*, p. 74.

²³ ARM, Diversos 37, B/2, f. 183r.

²⁴ ARM, Diversos 37, B/2, f. 183r.

²⁵ Tesi mantinguda per F. Cortiella, basant-se en documentació de tipus municipal (citada per PINOL, D.; SANTMARTÍ, M. "El vi de Tarragona a la baixa edat mitjana", XVII CHCA, vol. I. Barcelona/Lleida, 2000, p. 504).

²⁶ Maria Bonet diu que la presència comercial del vi és inferior a la dels productes abans esmentats com els cereals, l'arròs i l'oli (BONET, M. *Aproximació...*, p. 77).

²⁷ PINOL, D.; SANTMARTÍ, M. "El vi a Tarragona...", p. 504.

²⁸ ARM, Diversos 37, B/2, f. 183r.

²⁹ BONET, M. *Aproximació...*, p. 97.

ció amb clara tendència al cabotatge.³⁰ L'establiment, el 1331, de mercaders tarragonins a Sardenya havia de conduir a l'objectiu d'incrementar i assegurar la seva participació en el tràfic que circulava per la ruta que unia Sàsser amb Tarragona; nou anys abans, els tarragonins havien obtingut de Jaume II un privilegi que els afraquia de tota lleuda, passatge, mesuratge, portatge i ribatge en llurs transaccions comercials amb Sardenya.³¹

Altres productes exportats des del port de Tarragona eren la pesca salada i les manufactures de teixits.³² L'exportació de teixits assoliria, durant la centúria següent, un paper destacat.³³ Finalment, caldria ressenyar el paper del port de Tarragona com a centre de recepció i d'exportació de mercaderies procedents de diversos llocs del Camp de Tarragona, de la Corona d'Aragó i, fins i tot, d'altres indrets de l'Occident europeu que es veurien atrets pel centre econòmic tarragoní. Així s'explica, per exemple, que el 1332 Jaume II exonerés els ciutadans de Tarragona del pagament de lleuda, mesuratge, peatge, pesatge, portatge i ribatge en qualsevol lloc de la Corona d'Aragó.³⁴ Aquell any, Jaume II expedia un privilegi pel qual els tarragonins restaven francs del pagament de duana a València.³⁵ Altres privilegis corroboren la protecció de la Corona envers els mercaders tarragonins, com el de 1339 expedit per Pere el Cerimoniós pel qual autoritzava, durant un termini de 10 anys, els mercaders de Tarragona per portar a la ciutat, des de qualsevol lloc de la Corona, fins i tot de les "partibus regni Murcie", els anomenats productes estratègics o prohibits com la fusta, el ferro, la pega, el seu i el quitrà.³⁶ N'és, també, prova del dinamisme comercial assolit per la ciutat de Tarragona, el privilegi sancionat per l'esmentat monarca, el 22 de juliol de 1372, de poder carregar o descarregar, perpètuament, en el port de la ciutat.³⁷ A l'octubre el rei feia notificar a distintes vegueries que el lloc de carrega i descàrrega de les mercaderies era el port de Tarragona.³⁸

Segons Josep M. Requesens, el creixent tràfic portuari que experimentà la ciutat de Tarragona —que, en aquesta època, comptava amb una població que oscil·lava entre els 4.000 i 6.000 habitants— al llarg del segle XIV fou el que determinà, per part del Consell Municipal, la construcció d'un descarregador de fusta i la disposició de diverses gróndoles en servei dels comerciants amb la finalitat de transportar la mercaderia dels vaixells a la platja.³⁹

La projecció marítima de Tarragona

La projecció marítima de Tarragona té una fita important amb la participació en la conquesta de Mallorca. El tema és prou rellevant perquè hi parem la nostra atenció, tot i que, cronològicament, s'aparta del període del present estudi, però no de l'objectiu, que

³⁰ BONET, M. *Aproximació...*, p. 99.

³¹ AHT, *Pergamins*, Calaix 2, núm. 3.

³² Segons Maria Bonet, la manufactura més important en els intercanvis comercials a la Tarragona del segle XIV era la tèxtil (BONET, M. *Aproximació...*, p. 79-80).

³³ El port de Barcelona en les exportacions de teixits de llana (exportació que, en el segle XV, ocupava el 70% de les realitzades des de Catalunya, es nodria de centres productors com Manresa, Vilafranca, Sant Jaume, Perpinyà, Sant Llorenç i Tarragona (BONET, M. *Aproximació...*, p. 101).

³⁴ AHT, *Pergamins*, calaix 2, núm. 2 i 3.

³⁵ AHT, *Pergamins*, calaix 2, núm. 4.

³⁶ AHT, *Pergamins*, calaix 1, núm. 8. Citat per BONET, M. *Aproximació...*, p. 102.

³⁷ AHT, *Pergamins*, calaix 24, núm. 2.

³⁸ AHT, *Pergamins*, calaix 24, núm. 3.

³⁹ RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 336.

és aportar elements de coneixement i reflexió que permetin una percepció més ajustada al fet històric, en aquest cas, a la tradició marinera de Tarragona. En primer lloc, el paper destacat que hi juga el mariner tarragoní⁴⁰ Pere Martell. Aquest expert nàutic hi assistí amb vint-i-cinc vaixells propis, entre naus, llenys i galiotes.⁴¹ El fet constata la projecció marinera del port de Tarragona i dels seus adjacents Salou i Cambrils en una data tan primerenca com el 1229. Segons la Crònica reial, arran de la campanya naval de Mallorca, a la costa tarragonina (Tarragona, Cambrils i Salou) s'hi ajustà un estol d'uns 150 vaixells. De la implicació de Tarragona en l'esmentada conquesta, i, per consegüent, en l'expansió catalana per la Mediterrània, n'és testimoni el text del Repartiment de Mallorca i la mateixa Crònica reial. En els referits textos hi documentem el concurs dels personatges següents:

- Aspàreg de la Barca, conseller, oncle i tutor del rei, arquebisbe de Tarragona (1215-1233), qui en nom propi, i en nom de l'església de Tarragona, hi contribuí amb dos-cents homes a cavall i mil infants, pagats per compte seu fins a la terminació de la conquesta. A més, hi posà mil marcs d'argent i cinc-centes càrregues de civada per a la sustentació de la cavalleria.⁴²
- Ferrer de Pallarès, baró de la Selva i prepòsit de Tarragona.⁴³
- Ramon de Montcada, senyor de Tortosa, conseller de Jaume I, que morí a la batalla de Portopí (1229).⁴⁴
- N. de Montoliu, prior de la seu de Tarragona.⁴⁵
- Guillem de Claramunt, senyor del castell de Claramunt, de la Secuita i de Tamarit.⁴⁶
- Pere Garriga de Tarragona.⁴⁷
- Berenguer Jordà de Tarragona.⁴⁸
- Berenguer March de Tarragona.⁴⁹
- Pere Sabisbal de Tarragona.⁵⁰
- Asbert de Tarragona.⁵¹

⁴⁰ La natura tarragonina de Pere Martell no és completament compartida entre els historiadors, per bé que els arguments més categòrics provenen de la part que l'afirma. El cronista Pere Marsili diu que Martell era de Tarragona, però la crònica reial (*Llibre dels feits*) el fa de Barcelona: "E convidà En Pere Martell, ciutadà de Barcelona e que sabia molt de mar" (SOLDEVILA, F. *Les quatre grans cròniques. I. Llibre dels feits del rei En Jaume*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007, p. 128). Joan Salvat i Bové té un estudi del 1957, referit a Tarragona i Jaume I, en el qual aporta cites documentals sobre l'origen tarragoní de Pere Martell (SALVAT, J. *Tarragona y el gran rey Jaime I de Aragón*, p. 49-50).

⁴¹ Asserció feta per Joan Salvat i Bové, que la pren del cronista Pons d'Icart —1572— (*Tarragona y el gran rey Jaime I...*, p. 53). "Era Martell", escrivia Josep M. Quadrado vers el 1850, "hombre rico y poderoso, nombrado varias veces en la crónica real como dueño y capitán de galeras, sin duda prestó con ellas grandes servicios para la expedición de Mallorca como así lo demuestra lo que le cupo en el repartimiento" (QUADRADO, J. M. *Historia de la conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Marsili y Desclot*. Palma: Imprenta de D. Esteban Trias, 1850, p. 148).

⁴² SALVAT, J. *Tarragona...*, p. 105.

⁴³ SALVAT, J. *Tarragona...*, p. 104. En el lot de béns que va correspondre al paborde de Tarragona s'hi computen 61 cases dins la Ciutat (BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos...*, p. 129).

⁴⁴ SOLDEVILA, F. *Les quatre grans cròniques. I. Llibres dels feits del rei En Jaume*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007, p. 157.

⁴⁵ SALVAT, J. *Tarragona...*, p. 104.

⁴⁶ A Guillem de Claramunt, juntament amb Ramon Alamany, els van correspondre 205 cavalleries i mitja (BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos. Repartimiento de los reinos de Mallorca, Valencia y Cerdeña*. Barcelona: Ed. Anastatica, núm. 4, vol. XI, 1975, p. 38; SOTO, R. *Còdex català del llibre del Repartiment de Mallorca*. Barcelona: Ricard Soto, 1986. El còdex català conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, publicat per Ricard Soto, diu que Guillem de Montcada, Guillem de Claramunt i Ramon Alemany reberen 26 alqueries, que totalitzaren 126 jovades [p. 178-179]). Guillem de Claramunt i Ramon Alemany moriren a conseqüència de la pesta que seguí a la presa de la ciutat (SOLDEVILA, F. *Les quatre grans cròniques...*, p. 186).

⁴⁷ A Pere Garriga de Tarragona (en el còdex publicat per Bofarull apareix com Pere Ganter [*Colección de documentos inéditos...*, p. 24]) li va tocar una alqueria Al[h]aboz de 4 jovades (SOTO, R. *Còdex...*, p. 71 i 293).

⁴⁸ A Berenguer Jordà de Tarragona li va correspondre el rahal Abemubexer de 7 jovades (SOTO, R. *Còdex...*, p. 67).

⁴⁹ A Berenguer March de Tarragona li va correspondre l'alqueria Benicalam de 5 jovades (SOTO, R. *Còdex...*, p. 81; BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos...*, p. 32).

⁵⁰ Al tarragoní Pere Sabisbal li va tocar l'alqueria Abenaabar, de 6 jovades (SOTO, R. *Còdex...*, p. 66).

⁵¹ A Asbert de Tarragona li va correspondre l'alqueria Alicanti de 6 jovades que va compartir amb Berenguer de Muntros i Guillem Desmas (SOTO, R. *Còdex...*, p. 81-82).

- Robert de Tarragona.⁵²
- Berenguer Celer de Tarragona.⁵³
- Guillem Pons de Tarragona.⁵⁴
- Guillem Lorac de Tarragona.⁵⁵
- Bonmacip de Tarragona.⁵⁶
- Els mariners i ciutadans tarragonins: Jaume Forès, Pere Esguanchs i els germans Berenguer i Pere Fàbrega.⁵⁷
- Els hòmens de Tarragona.⁵⁸
- Finalment, el cas del mariner Pere Martell.⁵⁹

En resum, per tal d'establir elements de comparació i poder valorar adequadament l'aportació de Tarragona, exposem dues taules estadístiques referides a les cavalleries i cases que van correspondre a la gent de Tarragona i a altres porcioners:⁶⁰

<i>Procedència dels beneficiaris</i>	<i>Nombre de cavalleries</i>
Homes de Barcelona	877,5
Homes de Marsella	636
Homes de Tarragona	363 ⁶¹
Homes de Lleida	198
Homes de Girona	35 ⁶²

En la distribució de les cases de la porció reial, hi podem veure, també, la important participació de Tarragona.

⁵² A Robert de Tarragona li van correspondre 5 alqueries en el terme de Sineu que sumaren 49 jovades. Així mateix, el còdex del Repartiment esmenta el camp de Robert de Tarragona: "d'aquí matex de la devant dita carrera de Montueri [Montuiri] passam quayx enves aquilo oriental e trobam lo camp qui fo d'en Robert de Tarragona". En un altre passatge se cita, de bell nou, el camp de Robert de Tarragona, que per la ubicació es veu que no és el mateix: "exim d'aquí quax ad orient e aquilo e trobam lo camp qui fo d'en Robert de Tarragona lo qual affronta debes orient ab la carrera qui va a Sixneu" (SOTO, R. *Còdex...*, p. 108, 134 i 162).

⁵³ A Berenguer Celer de Tarragona li va tocar el rahal *Benialbax* de 4 jovades (SOTO, R. *Còdex...*, p. 67).

⁵⁴ Guille Pons de Tarragona, juntament amb un altre tarragoní, Pere de Montroig, foren dos dels 14 prohoms designats per distribuir les quarterades i horts d'acord amb l'anomenat *liber quarterarum* ("llibre de les quarterades"), que comprenia els terrenys de reguiu del terme de Ciutat (BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos...*, p. 47).

⁵⁵ Li va correspondre el rahal *Alabiath*, de 3 jovades (BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos...*, p. 20).

⁵⁶ Li va correspondre l'alqueria *Dagomera*, de 5 jovades (BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos...*, p. 34).

⁵⁷ SALVAT, J. *Tarragona...*, p. 105.

⁵⁸ Als homes de Tarragona, segons el Còdex català conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, els varen correspondre 368 cavalleries (SOTO, R. *Còdex...*, p. 103). Segons Pròsper Bofarull, 363, xifra que concorda amb la donada per Josep M. Quadrado (*Historia de la conquista...*, p. 441). En el lot de béns que correspongueren als homes de Tarragona, s'hi compten 307 cases dins la Ciutat (BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos...*, p. 127).

⁵⁹ A Pere Martell i a Berenguer Monreal els van correspondre tres alqueries en el terme d'Inca, que en total sumaven 20 jovades (la jovada era una extensió de terra igual a setze quarterades. La quarterada mesura 7.103 metres quadrats; per tant, la jovada tenia una extensió d'uns 113.648 metres quadrats). A Pere Martell li va correspondre una alqueria a Sineu de 4 jovades. A més, 14 albergs a Ciutat. Per la seva part, el comte Nuno Sanç, un dels grans magnats, donà a Pere Martell un solar i pati per edificar-hi unes cases a la plaça de l'Almudaina (Ciutat). L'illa fou dividida en 13.446 cavalleries (mòdul que serví de patró per al repartiment, però del qual hom n'ignora l'extensió). D'aquestes cavalleries, 5.674 correspongueren al rei i les restants, 7.772, als grans magnats i porcioners. A Pere Martell i a Berenguer de Monreal els en varen correspondre 41 (BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos...*, p. 45; SOTO, R. *Còdex català...*, p. 102).

⁶⁰ Font: BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos...*, p. 7-141; SOTO, R. *Còdex Català...*, cit. QUADRADO, J. M. *Historia de la conquista...*, p. 439-442.

⁶¹ Com ja hem advertit, hi ha una petita discordança entre el nombre de cavalleries dels homes de Tarragona que apareix en el Còdex català conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, publicat per Ricard Soto (368 cavalleries), i el registre conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, publicat per Pròsper de Bofarull (363 cavalleries). Hem optat per aquesta última xifra, ja que també és la donada per Josep M. Quadrado.

⁶² Ultra les 35 cavalleries que van correspondre als homes de Girona, al bisbe de l'esmentada ciutat n'hi tocaren 459 i al sagristà de Girona, 79 (BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos...*, p. 38 i 39).

<i>Procedència dels beneficiaris</i>	<i>Nombre de cases</i>
Templaris i els seus porcioners	393
Homes de Tarragona	307
Homes de Marsella	298
Homes de Barcelona	226
Homes de Lleida	226
Homes de Montpeller	100
Almirall Carroç	100
Prepòsit de Tarragona	61
Homes d'Osca	28
Pere Martell de Tarragona	14

Referències al port de Tarragona

La crònica reial ens fa avinent que quan Jaume I, acabada la conquesta, sortí de l'illa cap al Principat, amb dues galeres, una de Ramon Marquet i l'altra de Tarragona,⁶³ desembarcà a la Porrassa (entre Tarragona i Tamarit).⁶⁴ Amb referència al port, Jaume I narra: "E quan venc lo dia clar, recollim-nos en galees e entram-nos-en regatant al port qui és platja de Tarragona". Hom pensa que el rei degué desembarcar en la platja propera a Tarragona, en la que s'anomena del Miracle, amb la qual enllaça el moll modern.⁶⁵ De les paraules del rei es veu que a Tarragona, més que un port, el que hi havia era una platja més o menys protegida. Com hem escrit, el 1232 l'arquebisbe de Tarragona concedia franquesa de lleuda en favor dels homes de la ciutat i camp. Hom ha vinculat aquesta concessió al nombre d'habitants de les comarques tarragonines que s'establiren a Mallorca i a la necessitat d'afavorir i potenciar l'intercanvi comercial.⁶⁶ El port de Tarragona, tot i esser segur, era petit i per això, quan es tractava d'estols nombrosos i embarcacions grans, hom es decantava per Salou, lloc que ja és esmentat pels cronistes medievals com port de Tarragona,⁶⁷ si bé hauríem de parlar de dos ports, ambdós situats al costat de la ciutat: el de Tamarit i el de Salou. Tots dos complien la funció de ports d'entrada i sortida de la ciutat; eren, en definitiva, ports comercials de Tarragona. Hom ha ressenyat que del port de Tamarit en sortia tota mena d'embarcacions, sia en règim de cabotatge (que s'estenia fins a Múrcia), sia per cobrir derrotes més llunyanes com el regne nassàrida de Granada o les costes nord-africanes de Barbaria.⁶⁸ Hom ha sostingut que, malgrat la manca d'instal·lacions, el port de Tarragona ja en el segle XIII competia amb el de Tamarit⁶⁹

⁶³ A la galera de Tortosa li van correspondre 90 cavalleries (SOTO, R. *Còdex Català...*, p. 103).

⁶⁴ "E havien-hi dues galees: la una que era d'en Ramon Canet, e l'altra, era de Tarragona [...] arribam a la Porrassa, que és entre Tamarit e Tarragona" (SOLDEVILA, F. *Les quatre grans cròniques...*, p. 199).

⁶⁵ SOLDEVILA, F. *Les quatre grans cròniques...*, p. 200, nota 820.

⁶⁶ RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 336.

⁶⁷ El cronista frare Pere Marsili en narra l'aparellament de l'armada que Jaume I feia amb motiu de la campanya de Mallorca, així ho referiex: "ordona e mana <el rei> que tots aquells qui baien promès de eyl seguir, sian ab lurs aparellaments e companyias en lo port de Tarragona apeylat Salou" (vegeu QUADRADO, J. M. *Historia de la conquesta...*).

⁶⁸ RAHOLA, F. *Del comerç antic i modern de Tarragona*. Barcelona: Il·lustració Catalana, 1911, cap. I, p. 14.

⁶⁹ RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 138.

El que dona suport a aquesta tesi és la concessió que féu l'arquebisbe Aspàreg de la Barca, el 1232, per la qual concedia franquesa als ciutadans de Tarragona per embarcar cereals en el port.⁷⁰ El 28 d'agost de 1339, el rei Pere el Cerimoniós concedia a la ciutat de Tarragona un privilegi pel qual podia treure provisions de forment del Regne de València amb la condició que prestés caució —garanties— de descarregar-lo al port de la ciutat.⁷¹

El moviment portuari de Tarragona amb Mallorca a través de les fonts fiscals

Epítom introductori

D'entre el cúmul de gravàmens que durant la baixa edat mitjana afectaren el comerç marítim dins el món català, els més coneguts i dels quals n'ha romàs documentació són la lleuda, l'ancoratge i els lous. Aquests aranzels eren recaptats pels oficials de la Corona i, generalment, s'aplicaven en major o menor quantia en funció de determinades conjuntures polítiques exteriors. Dels esmentats gravàmens, dos dels que més han interessat l'atenció de la historiografia són la lleuda i l'ancoratge, puix que els lous, ordinàriament, tenien com a finalitat l'habilitació de fons monetaris per compensar els comerciants i mariners de la Corona dels danys ocasionats pel corsarisme i la pirateria. Per al nostre estudi concret, hem seleccionat els dos esmentats tributs, puix que són els que més informació donen sobre el moviment portuari i les mercaderies comercialitzades per via marítima, durant la baixa edat mitjana. A més, hem aprofitat la sèrie anomenada *Guiatges*, ja que, tot i no tractar-se d'un aranzel, esdevé una estimable font documental per a l'estudi de la marina. L'ancoratge era una taxa pagadora per aquells vaixells estrangers que ancoraven al port de Mallorca i la quantia variava en funció del tipus i capacitat de càrrega del vaixell. El segon, la lleuda, gravava els productes de la terra i els que venien de fora, com ara els derivats de l'agricultura (llegums); els provinents de la indústria tèxtil (la llana, el cotó, el lli); metalls com el ferro, el coure, el llautó, l'estany; altres productes comestibles com el peix fresc i salat; productes fabrils com el paper, etc. Així mateix, el transport d'animals vius (cavalls, rossins, mules...) restava subjecte al pagament de lleuda,⁷² i en el cas de Mallorca, fins i tot la compravenda de vaixells.

El fisc reial es nodria, entre altres imposicions, de les rendes de la lleuda, però els països riberencs i illencs de la Corona d'Aragó ben aviat sol·licitaren la concessió de privilegis tendents a minorar o a suprimir tals gravàmens. En el cas del Regne de Mallorca, de bon antuvi la Corona ja eximí els seus repobladors del tribut. La Carta de Franquesa de 1230 concedida per Jaume I, en el capítol tercer, afranqueix els habitants del nou Regne del pagament de lleuda i d'altres càrregues consemblants.⁷³ Altrament, la lleuda no era un tribut de naturalesa

⁷⁰ AHT, *Pergamins*, calaix 13, núm. 2.

⁷¹ AHT, *Pergamins*, calaix 1, núm. 8.

⁷² L'historiador Josep M. Recasens va publicar el lleudari de Tarragona de l'any 1489, còpia d'un original més antic, que relaciona els productes que nodrien el comerç de la ciutat i que s'agrupen en funció de la unitat de mesura emprada en cada cas en les transaccions comercials. En total, 82 productes diferents (RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona*, II, p. 143-145). L'erari reial —en alguns casos el senyorial— cobrava una lleuda sobre els carregaments marítims que entraven o sortien pels ports dels seus regnes i terres, o creuaven les seves aigües jurisdiccionals.

⁷³ "[...] siats francs e lliures ab totes coses e mercaderies vostres, de tota leuda, peatge, portatge, mesuratge e pes e ribatge, e de tota questa, de tolta, de força, de demanda, de préstec, d'hoste e de cavalcata e de reemçó d'aquestes, de pus que là ila serà guanyada". (SALVÀ, J. "Instituciones políticas y sociales otorgadas por Jaime I a los pobladores de Mallorca", *Historia de Mallorca*, coordinada per J. Mascaró, vol. III. Mallorca, 1970, p. 460).

homogènia en tots els territoris marítims de la Corona d'Aragó; hom observa que es donen singularitats en el gravamen segons que s'apliqui als ports de la costa principatina o als de les Illes. Altrament, la lleuda variava en funció de la nacionalitat del mercader obligat a pagar-la. Per exemple, durant el segle XIV, el dret de lleuda que a Mallorca pagaven els mercaders estrangers era, ordinàriament, d'un diner per lliura (0,416%).⁷⁴ Durant l'esmentat segle, als sarraïns que traficaven a Mallorca se'ls aplicava el *quarantè* (2,5%)⁷⁵ i als jueus, el *desè* (10%).⁷⁶ D'altra banda, es donaven particularitats; per exemple, els venecians pagaven el doble de la taxa estatuida per als altres mercaders cristians estrangers.

Cal tenir en compte, també, que el gravamen de la lleuda, al llarg del segle XIV, varià, en part perquè en esser un dret reial, el sobirà podia modificar-ne la quantia al seu lliure albir i decretar-ne exempcions individuals o col·lectives. Jaume I, tot just conclosa la conquesta de Mallorca, va exonerar els barcelonins del pagament de lleuda en llurs transaccions comercials amb l'illa.⁷⁷ Més tard, l'exempció es va estendre a tots els súbdits de la Corona. Però la creació de la Corona de Mallorca independent i el desig del seu primer monarca de cercar línies de captació de recursos monetaris com a premissa indispensable per poder dotar la nova Corona dels mitjans imprescindibles que li donessin solvència, autoritat i prestigi, imposaren la necessitat de crear nous recursos fiscals.

Les línies d'actuació orientades a enrobustir la posició de la monarquia mallorquina foren diverses, però la que en el nostre estudi concret ens interessa, per la repercussió en el comerç amb Tarragona, és la nova lleuda imposada pel primer rei de la Corona mallorquina, Jaume II. Aquesta repercussió es palesa no solament en la reducció que l'esmentat gravamen suposava en els guanys dels mercaders i navegants tarragonins, sinó perquè afectava la puixant comunitat d'interessos que s'havia generat mercès a la ferma implantació d'agents i societats comercials tarragonines a l'illa com a conseqüència de la notable contribució de les comunitats de la ciutat i Camp de Tarragona a la conquesta i ulterior repoblament. Ara bé, no podem dissociar la política fiscal de la monarquia mallorquina d'aquests anys, dels fets polítics que, si més no, la mediatitzaren i, en aquest sentit, ens hem de remuntar, tot i que ho facem de manera sumària, al tractat d'infeudació de 1279 imposat per Pere el Gran al seu germà Jaume II. Per l'esmentat tractat, el Regne de Mallorca deixava de ser totalment independent i es convertia en un "feudum honoratum" en el qual, si bé es mantenia la dinastia privativa, s'establien unes relacions de dependència recíproca entre el rei de Mallorca i el rei d'Aragó.

Malgrat les limitacions imposades a través de l'esmentada infeudació, el rei de Mallorca es reservava importants prerrogatives, una de les quals la facultat per imposar nova lleuda: "com haïam retengut a nós e als nostres en les dites terres (Rosselló, Cerdanya, Vallespir, Cotlliure, Montpeller) e encare haïam retengut a nós que en lo Regne de Mallorques e en les yles a él aiacents, poguessem posar nova leuda e peatges e altres moltes coses", notificava el monarca mallorquí al Consell, jurats i prohoms el 10 de febrer de 1279.⁷⁸ La lleuda, però, no era un tribut de nova creació, Jaume I ja l'havia imposat. Un dret que, inicialment,

⁷⁴ ARM, RP 2003-B, f. 2r.

⁷⁵ ARM, RP 2003-B, f. 3v.

⁷⁶ ARM, RP 2003-B, f. 4r.

⁷⁷ Privilegi concedit per Jaume I als barcelonesos el 10 de gener de 1231. AHCB, *Llibre Vert*, f. 14; CAPMANY, A. *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*. Barcelona, 1961, II, p. 14.

⁷⁸ PONS, A. *Historia de Mallorca*, vol. VI. Palma de Mallorca, 1970, p. 83.

fou de dos diners per lliura del valor de les mercaderies (0,83%) importades per operadors estrangers. Posteriorment, fou confirmada per Alfons el Liberal.⁷⁹ Però durant el regnat dels esmentats monarques, en restar el Regne unit a la Corona d'Aragó, els operadors catalanoaragonesos no eren considerats, als efectes fiscals i, concretament, de la lleuda, "estrangers", cosa que sí que es donava amb la Corona de Mallorca independent.

Jaume II de Mallorca a principis del segle XIV intentà elevar la quantia de la lleuda i estendre-la a tots els navegants que fondegessin a les Illes, inclosos els mateixos catalans, rossellonesos i montpellerins (súbdits, aquests dos últims, del rei de Mallorca). Aquesta pretensió del monarca mallorquí va topar amb l'oposició frontal dels catalans en general, i especialment, dels tarragonins, com testimonia un pergamí conservat a l'Arxiu Històric de Tarragona datat el 1302.⁸⁰ Aquesta queixa no tendria gaire sentit si no fos en una conjuntura caracteritzada per l'existència d'un comerç actiu dels tarragonins amb Mallorca i, especialment, amb Eivissa, illa que de bell antuvi esdevingué una excel·lent subministradora de sal.

La negativa que en un principi mostrà el monarca mallorquí de no voler exonera els navegants de Tarragona del nou gravamen va produir un conflicte de tal magnitud que va obligar els dos monarques a tenir una trobada per tal de cercar una solució assumible per les parts. En efecte, l'any 1302, Jaume II de Catalunya-Aragó i Jaume II de Mallorca es reunien a la casa del sagristà de Girona, amb la presència de dos portaveus diputats per la ciutat i Camp de Tarragona; eren Berenguer Requesens i Joan Quanech. Aquests, en presència dels monarques, feien llegir al notari públic de Barcelona Joan Llop, el privilegi atorgat per Jaume I, el 7 de febrer de 1234, als habitants de la ciutat de Tarragona i Camp, pel qual eren francs i exempts de pagar certs tributs i, especialment, la lleuda als qui comerciessin amb el recentment conquerit Regne de Mallorca. Altrament, en un Concili de Tarragona —del qual no es precisa la data— s'estatuí que tots els habitants sota jurisdicció de l'arquebisbe de Tarragona restarien exempts del pagament de lleuda, fins i tot d'aquella a què eren obligats en temps d'Alfons II d'Aragó (1162-1196) i Pere el Catòlic (1196-1213).⁸¹ En principi, el rei de Mallorca es mantingué en el propòsit de mantenir la lleuda i solament es mostrà disposat a reparar els excessos que els seus oficials lleuders poguessin cometre amb els mercaders tarragonins. Però la lleuda de Mallorca, que Jaume II havia establert el 1301, atacava frontalment els privilegis atorgats per Jaume I als catalans, i molt especialment als barcelonins i tarragonins. Cal dir que no solament eren els catalans del Principat els qui es mostraven descontents per les mesures aranzelàries del rei de Mallorca, també els valencians. Per una denúncia cursada pel patró de galiota, Pere Ribalta de València, el 30 d'octubre de 1304, contra el batlle d'Eivissa, sabem que el batlle general de València, Pere de Llibia, i quatre prohoms, especialment elegits per estudiar prevencions contra "los ordonaments de Malorques", determinaren, entre altres mesures, autoritzar el cors contra les embarcacions que comerciessin a Mallorca, incloses les que procedien del Principat: "les quals atrobarien en les yllas de Malorques aver portat negocians cozes e mercaderies". El procés que adduïm, a més de mostrar el malcontentament de l'estament mercantil valencià contra les noves mesures aranzelàries decretades pel rei de Mallorca,

⁷⁹ ARM, Còdex 3, *Rosselló Vell*, f. 171v; ARM, Còdex 4, *Rosselló Nou*, f. 122v.

⁸⁰ Document 1.

⁸¹ AHT, *Pergamins*, calaix 13, núm. 8.

ens assabenta que l'esmentat patró Pere Ribalta capturà un lleny tarragoní que portava safrà i altres mercaderies a Eivissa.⁸²

Al final, les pressions exercides pels mercaders catalans convergiren en un boicot antibalear que obligà el rei de Mallorca a revocar, el 1307, la lleuda als catalans i valencians; sols restaria vigent per als mercaders estrangers. Això no obstant, cal dir que la pugna del sector naval i mercantil tarragoní per alliberar-se d'aquesta mena de càrregues fou una constant al llarg del segle XIV. El 21 de desembre de 1322 obtenien del rei Jaume II de Catalunya-Aragó l'exempció de lleuda, peatge, pes, mesuratge, portatge, passatge i ribatge, també del dret de duana que es collia al Regne de València dit "d'Almoxirifat" i del mig peatge d'Albarassí (Aragó).⁸³ Aquest privilegi era confirmat l'11 d'abril de 1323 per l'esmentat Jaume II⁸⁴ i, anys més tard, Pere el Cerimoniós, el 22 de desembre de 1347, el tornava a revalidar.⁸⁵

El registre més antic que es conserva a l'Arxiu del Regne de Mallorca referit a la lleuda és de l'any 1357, una època, per tant, en què el Regne restava reincorporat a la Corona d'Aragó; en conseqüència, solament percebia lleuda dels mercaders estrangers, dels jueus i sarraïns. Els registres de la lleuda són d'excepcional interès⁸⁶ per tal com ens donen informació sobre la nacionalitat i nom del mercader, el tipus de mercaderia, el nom i, a vegades, l'ascendència del factor o receptor de les mercaderies del comerciant importador, el tipus de vaixell, el lloc de procedència i la quantia del gravamen aplicat a cada cas. Però, malauradament, només es conserven els esmentats, tots de la segona meitat del segle XIV i alguns dels primers anys del segle XV.

Com hem escrit, una altra font arxivística que ens proporciona dades sobre el moviment portuari de Tarragona amb Mallorca la constituïen els registres "d'ancoratge", dels quals a l'Arxiu del Regne de Mallorca es custodien els pertanyents als anys 1321, 1324, 1330, 1332 i 1340.⁸⁷ L'ancoratge era un dret que, com indica el seu nom, es pagava per ancorar un vaixell al port de Mallorca. No es coneixen drets similars a la resta de països de la Corona d'Aragó, tret del dret d'ancoratge concedit per Alfons el Magnànim al Consell de Cent de Barcelona el 1438. Tot i així, ambdós drets presenten diferències, i una, tal vegada la més acusada, és que, en el primer cas, es tracta d'un dret reial percebut per oficials reials i, en el segon, d'un dret municipal imposat i col·lectat per agents designats pel Consell de Cent barceloní.⁸⁸

Hom ha deduït que a Mallorca el dret d'ancoratge es remunta a l'època de Jaume I; el que dona suport a aquesta teoria és el fet que els mercaders barcelonins es beneficiaven d'una reducció del 50%, gràcia que s'atorgaria per l'aportació barcelonina a la conquesta. Els llibres de l'ancoratge són registres anuals que comencen el període recaptador l'1 d'abril

⁸² ARM, LR 1, f. 74r.

⁸³ Document 79.

⁸⁴ Document 79.

⁸⁵ Document 79.

⁸⁶ Per al segle XIV, a l'Arxiu del Regne de Mallorca, es conserven els corresponents als anys 1357 (ARM, RP 1106 i ARM, RP 2000), 1362 (ARM, RP 1108), 1364 (ARM RP 2003-B), 1366 (ARM, RP 3988), 1373 (ARM, RP 2003-A), 1380 (ARM, RP 2004), 1395 (ARM, RP 2002) i 1396 (ARM, RP 1999).

⁸⁷ D'acord amb l'ordre cronològic abans exposat, les referències arxivístiques són: ARM, RP 1097; ARM, RP 1098; ARM, RP 1102; ARM, RP 1100, i ARM, RP 1101.

⁸⁸ Per a l'estudi de l'ancoratge barceloní, vegeu CARRERE, C. "Le droit d'ancrage et le mouvement du port de Barcelone au milieu XVe siècle", *Estudios de Historia Moderna*, III, 65. Barcelona, 1953.

i finalitzen el 31 de març.⁸⁹ Contenen el moviment portuari de Mallorca, que inclou totes les embarcacions estrangeres. Tot i que les mallorquines en restaven exemptes, els escriptors dels esmentats llibres consignaven, a part, els vaixells mallorquins, la qual cosa permet tenir una idea molt aproximada del moviment portuari de l'illa i de la quantitat d'efectius que integraven la marina mercant. La informació que ens dóna l'ancoratge és més exigua que la que proporcionen els registres de la lleuda, ja que es limita a consignar el nom i nacionalitat del patró, el lloc de procedència, el tipus d'embarcació, i, si n'és el cas, les quotes de propietat dels distints *parçoners* o copropietaris d'un mateix vaixell.

Finalment, una altra font de notable interès per conèixer el moviment portuari de Mallorca i d'altres llocs de la Corona amb interessos a l'illa, és la dels *Guiatges*. Com en el cas anterior, el seu nom és prou indicatiu, puix que es tracta de consignar les llicències o guiatges de sortida de vaixells autoritzades pel governador. Els guiatges s'imposaven, fonamentalment, en conjuntures bèl·liques o prebèl·liques en què s'obligava el senyor o patró de la nau a prestar sagrament i homenatge de tornar a l'illa dins uns determinats terminis. També es vinculen a l'autorització o denegació de comerciar les anomenades "coses vedades" o d'anar a negociar als llocs prohibits. Per les esmentades raons, els guiatges ens donen informació sobre el patró, el tipus de vaixell, la mercaderia i el port d'origen o destinació. A l'Arxiu del Regne de Mallorca es conserven els registres de guiatges corresponents als anys 1359-1361,⁹⁰ 1374-1377,⁹¹ 1385-1390,⁹² 1393-1396,⁹³ 1400-1404,⁹⁴ 1405-1419,⁹⁵ 1440-1447⁹⁶ i 1445-1460.⁹⁷ Per al nostre concret estudi, per raons de cronologia, només ens hem ajudat dels corresponents al segle XIV.

Mariners i vaixells tarragonins en els registres d'ancoratge (1321, 1324, 1330, 1332 i 1340)

L'ancoratge era un dret pagat pel patró del vaixell o persona delegada. La quantia del dret variava en funció del tipus d'embarcació, la seva capacitat i tonatge. Les embarcacions que apareixen en els registres d'ancoratge són: la galera, la nau, la coca, la tarida, el lleny, l'uixer, la barca i el caro.⁹⁸ Altrament, els col·lectors de l'ancoratge, que eren els guardes del port, tenien cura d'anotar si l'embarcació era coberta, descoberta i, si es tractava de barques, el percentatge de cobertura i, a vegades, el nombre de rem.

En registrar les galeres, quasi sempre es refereixen als combois de galeres venecianes que, ordinàriament, feien escala a Mallorca en la seva ruta a Flandes. Aquests combois ja

⁸⁹ A l'hora d'interpretar els límits cronològics de l'anualitat fiscal de l'ancoratge, cal tenir en compte que en aquell temps s'usava el calendari de l'Encarnació, segons el qual, l'any començava el 25 de març. Aquest sistema va perdurar a la Corona d'Aragó fins a 1350, en què es va iniciar l'estil de la Nativitat, que començava l'any el 25 de desembre.

⁹⁰ ARM, *Guiatges*, C. 2.

⁹¹ ARM, *Guiatges*, C. 3.

⁹² ARM, *Guiatges*, C. 4.

⁹³ ARM, *Guiatges*, C. 5.

⁹⁴ ARM, *Guiatges*, C. 6.

⁹⁵ ARM, *Guiatges*, C. 7.

⁹⁶ ARM, *Guiatges*, C. 8.

⁹⁷ ARM, *Guiatges*, C. 9.

⁹⁸ El caro era una embarcació llarga i estreta. No arborava cap pal ni era propulsada a vela, solament a rem. (AMADES, J. *Diccionari nàutic*. Barcelona, p. 21).

apareixen a l'ancoratge de 1321.⁹⁹ Les galeres pagaven 8 sous en concepte d'ancoratge.¹⁰⁰ El mateix import pagaven els llenys, que són el tipus d'embarcació que en aquesta època excedia en nombre. Una tarida d'una coberta pagava 8 sous d'ancoratge, però si era de dues cobertes en pagava 16.¹⁰¹ Amb les coques se servava una proporció idèntica, ja que les d'una i dues cobertes pagaven 8 i 16 sous, respectivament,¹⁰² però les de tres cobertes en pagaven 24.¹⁰³ Els uixers, embarcació que rarament apareix en els registres d'ancoratge, pagaven, igualment, 8 sous.¹⁰⁴ Finalment, el dret que satisfieien les barques variava en funció, bàsicament, de tres paràmetres: tonatge, nombre de remos i si era o no coberta. Les barques de 12 remos pagaven 3 sous.¹⁰⁵ Si en tenien més de 12, en pagaven 4.¹⁰⁶ Si eren cobertes i provenien de Barcelona, pagaven el mateix.¹⁰⁷ Finalment, les barques més petites de 8 remos o "barques pochés" satisfieien un ancoratge de 2 sous.¹⁰⁸ El dret s'abonava a l'entrada i a la sortida.¹⁰⁹ Altrament, aquest dret no solament s'abonava per ancorar al port de Ciutat de Mallorca, sinó a qualsevol port de l'illa.¹¹⁰

També cal tenir en compte la incidència de la propietat compartida i de la nacionalitat dels parçoners en l'import de l'ancoratge. Si tots els propietaris eren súbdits d'una altra Corona, es pagava el dret íntegrament. Si n'hi havia de Barcelona, la reducció era del 50% per la part de propietat que hi tenien, i si els parçoners o copropietaris eren tots súbdits del rei de Mallorca la seva embarcació no pagava ancoratge (ens referim, naturalment, a l'època de la dinastia privativa [1276-1343]). Això explica l'interès dels mercaders a adquirir la ciutadania mallorquina, cosa que queda ben palesa en els documents, puix que l'escrivà, en capítol a part, anotava la procedència estrangera del mercader o del seu factor, i si n'era el cas, en ressenyava la condició de "ciutadà de Mallorca". Així, per exemple, el 24 de desembre de 1330, el tarragoní Joan Rexac ancorava el seu lleny al port de Ciutat; la tarifa íntegra, com hem vist, era de 8 sous, però tal com, literalment, resa l'assentament: "Ay I setzena d'en Johan Tagell" (de Mallorca), vol dir que, del lleny de Joan Rexac, una setzena era de l'esmentat Joan Tagell (que també era tarragoní), atès que aquest havia adquirit la ciutadania de Mallorca (Joan Tagell era, concretament, de Cambrils),¹¹¹ la reducció era de 6 diners, és a dir, del 6,25%.

Les quotes de propietat d'un vaixell, a l'edat mitjana, són conegudes, i en els registres d'ancoratge es tenien ben en compte, ja que, com hem dit, incidien en la quantia de l'impost. Tota la propietat es dividia en 4 *quarters* o porcions del 25%. Al seu torn, cada quarter es subdividia en *vuitenes*, de manera que tota la propietat es fraccionava en 8 *vuitenes*

⁹⁹ ARM, RP 1097, f. 18r i 35r.

¹⁰⁰ "Digous XXV yorns de guny, reebem per II galees de genovesos, és per nom lo patró Johan Gatussom e l'altre Manuel Vento, les quals van a Flandres, per ancoratge XVI sous" (ARM, RP 1097, f. 18r).

¹⁰¹ ARM, RP 1097, f. 10r, 21r, 21v i 22r.

¹⁰² ARM, RP 1097, f. 10r.

¹⁰³ ARM, RP 1098, f. 24r.

¹⁰⁴ ARM, RP 1098, f. 37r.

¹⁰⁵ ARM, RP 1097, f. 10r.

¹⁰⁶ ARM, RP 1098, f. 12r.

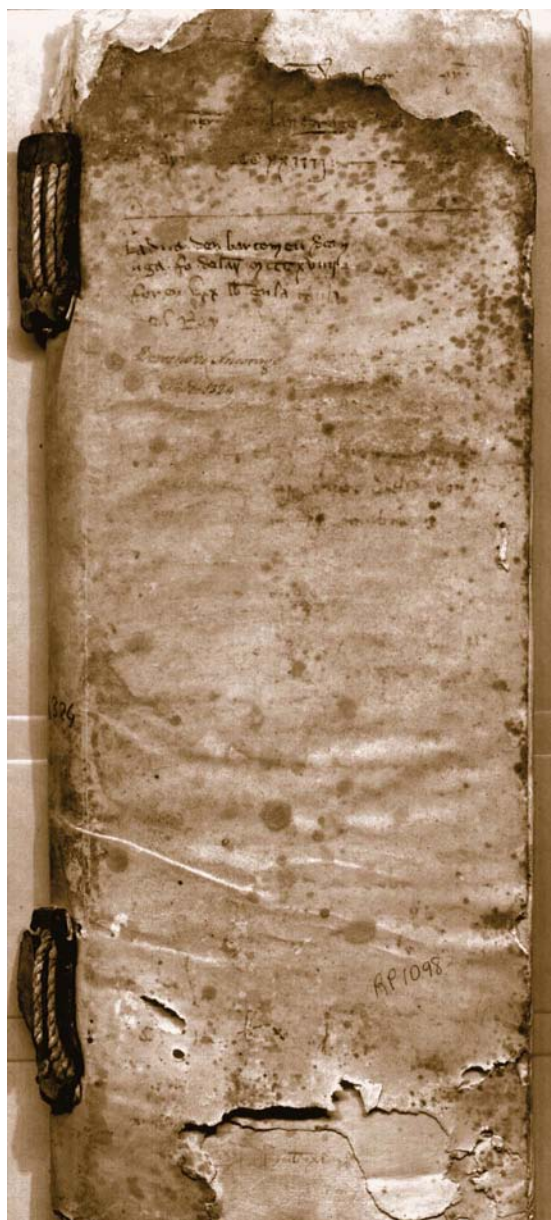
¹⁰⁷ ARM, RP 1098, f. 16r.

¹⁰⁸ ARM, RP 1097, f. 9r, 21r i 23r.

¹⁰⁹ "Divenres XXII de mag (1321) reebem d'en Guillem garau de València, qui no pres albarà d'entrada e al pres d'ixida de la sua nau, los quals nos donà per en Bernat Reya: XVI sous" (ARM, RP 1097, f. 12r).

¹¹⁰ "Dimecres VIII yorns d'abril, reebem d'en Federigo Gus, genovès, qui sorgí a la Porasa, per ancoratge de la sua coca que no pres albarà d'entrada, ne d'ixida: XVI sous" (ARM, RP 1097, f. 2r).

¹¹¹ ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 18r.

Interior d'un registre d'ancoratge corresponent a l'any 1324
Arxiu del Regne de Mallorca.

Registre de l'ancoratge corresponent a l'any 1324, conservat a
l'Arxiu del Regne de Mallorca.

i, aquestes, se subdividien en *setzenes*; així, si una *vuitena* equivalia al 12,5% de la propietat, la *setzena* equivalia al 6,25%. En el supòsit més corrent d'una tarifa de 8 sous, si la part exempta era d'un *quarter*, la reducció era de 2 sous. Una *vuitena* d'exempció significava una reducció d'un sou, i, finalment, la *setzena*, 6 diners. Resulta freqüent en els documents llegir que homes d'un determinat lloc posseeixen unes quantes *setzenes*, la qual cosa s'explica perquè uns quants titulars podien posseir una *setzena*, individualment o en conjunt, si bé, el primer cas és el més freqüent. Hi havia altres particularitats; per exemple, un vaixell nou, la primera vegada que fondejava al port no pagava ancoratge: "Pere Cadena de Taragona, entrà XVI yorns d'uytubri (1321). Leny, és nou e no paga ancoratge".¹¹²

Per tal d'oferir elements de comparació orientats a un coneixement més precís del moviment portuari de Tarragona amb Mallorca durant aquells anys, oferim la relació total de

¹¹² ARM, RP 1097, f. 33v.

procedències de vaixells que ancoraren al port de Mallorca l'any 1321, així com el nombre de viatges:¹¹³

<i>Procedència</i>	<i>Nombre de viatges</i>	<i>Percentatge</i>
Barcelona	210	36,84%
València	154	27,01%
Tarragona	40	7,01%
Tortosa	34	5,96%
Cotlliure	32	5,60%
Gènova	13	2,28%
Agde	11	1,92%
Llançà	8	1,40%
Sant Feliu de Guíxols	7	1,22%
Roses	6	1,05%
Castelló	5	0,87%
Tosa	4	0,70%
Blanes	3	0,53%
Palafrugell	3	0,53%
Gandia	3	0,53%
Alacant	2	0,35%
Pisa	2	0,35%
Portugal	2	0,35%
Narbona	2	0,35%
Lloret	1	0,18%
Niça	1	0,18%
Capellades	1	0,18%
Codolet	1	0,18%
Sicília	1	0,18%
Frontinyà	1	0,18%
Cànoves	1	0,18%
Venècia	1	0,18%
Peníscola	1	0,18%
Sevilla	1	0,18%
Costabella	1	0,18%
Castro	1	0,18%
Banyuls	1	0,18%
Santander	1	0,18%
Cambrils	1	0,18%
Sense especificar	14	2,45%
Total viatges	570	100,00%

¹¹³ Les dades les hem extretes del registre d'ancoratge corresponent a 1321 (ARM, RP 1097, f. 1r-53v). Exceptuem els vaixells de propietaris mallorquins, ja que, com hem escrit, no pagaven ancoratge.

D'un total de 570 ancoratges, solament 14 no informen del lloc de procedència. Barcelona, amb 210 expedicions, és la ciutat que, amb diferència, destaca sobre la resta. La segueix València, amb 154 ancoratges, i, en tercer lloc, Tarragona, ciutat que ocupa un lloc destacat en el comerç marítim amb Mallorca.

El tipus de vaixell més emprat és el lleny, que representa un 78% del total d'embarcacions, enfront d'un 11% de coques i un 5% de barques. La resta es distribueix en 6 galeres, 5 naus, 4 tarides i 2 caros. Tarragona, per a l'esmentat any 1321, manté una proporció similar en la tipologia de vaixells a la que s'observa a tot l'ancoratge de 1321, és a dir, 35 llenys, una barca descoberta, dues barques de 12 remes, una coca d'una coberta i una altra de dues.¹¹⁴

Els mercaders tarragonins que durant l'anualitat 1 d'abril de 1321 / 31 de març de 1322 vingueren a comerciar a Mallorca, per ordre de freqüència de més a menys, són els següents:¹¹⁵

Jaume Corna, de Tarragona, senyor i patró de lleny
2-5-1321, 28-5-1321, 29-7-1321, 4-9-1321, 1-10-1321, 2-3-1322
Total viatges = 6

Andreu Nicolau, de Tarragona, senyor i patró de lleny
20-8-1321, 14-9-1321, 7-10-1321, 21-11-1321, 10-3-1322
Total viatges = 5

Pere Bordoy, de Tarragona, senyor i patró de lleny
9-4-1321, 13-6-1321, 4-9-1321, 20-2-1322
Total viatges = 4

Guillem Durban, de Tarragona, senyor i patró de barca
18-5-1321, 10-6-1321, 14-7-1321, 19-10-1321
Total viatges = 4

Antoni Pexo, de Tarragona, senyor i patró de lleny
31-12-1321, 28-12-1321, 13-2-1322
Total viatges = 3

Pere Cadena, de Tarragona, senyor i patró de lleny
16-10-1321, 28-12-1321
Total viatges = 2

Joan Saig, de Tarragona, patró del lleny d'en Berenguer Mileres
5-6-1321, 1-12-1321 Total viatges = 2

Jaume Saig, de Tarragona, senyor i patró de lleny
4-8-1321, 7-10-1321
Total viatges = 2

31-122

¹¹⁴ ARM, RP 1097, f. 9v, 14r, 19v i 20v.

¹¹⁵ En el present estudi hem ordenat la cronologia de l'anualitat fiscal medieval segons el sistema de calendari vigent. Per això hem traduït l'anualitat 1321, que és la consignada en el registre medieval al període 1 d'abril de 1321 – 31 de març de 1322, que seria la datació correcta segons el calendari vigent. Amb la resta de registres hem procedit igual.

Bernat Balaguer, de Tarragona, senyor i patró de coca d'1 coberta

14-7-1321

Total viatges = 1

Pere Codines, de Tarragona, senyor i patró de lleny

3-10-1321

Total viatges = 1

Joan Corna, de Tarragona, senyor i patró de lleny

6-4-1321

Total viatges = 1

Bernat Desoler, de Tarragona, senyor i patró de lleny

20-6-1321

Total viatges = 1

Guillem Mir, de Tarragona, senyor i patró de coca de 2 cobertes

20-7-1321

Total viatges = 1

Andreu Garriguella, de Tarragona, senyor i patró de lleny

10-3-1321

Total viatges = 1

Guillem Osona, de Tarragona, senyor i patró de lleny

2-12-1321

Total viatges = 1

Antoni Pons, de Tarragona, senyor i patró de lleny

20-1-1322

Total viatges = 1

Pere Ros, de Tarragona, propietari de la meitat d'un lleny¹¹⁶

9-10-1321

Total viatges = 1

Ramon Tolrà, de Tarragona, senyor i patró de lleny

18-5-1321

Total viatges = 1

Pere Vilaroma, de Tarragona, senyor i patró de lleny

5-10-1321

Total viatges = 1

Observem que els mercaders tarragonins que, amb més assiduitat, comerciaven a l'illa efectuaven un màxim de sis viatges l'any, freqüència que dona una mitjana d'una travessia cada dos mesos, com és el cas del mercader Jaume Corna amb el seu lleny. Però aquesta elevada freqüència només suposa un 5,3% del total de mercaders tarragonins que visitaven

¹¹⁶ La resta era d'homes de Mallorca.

l'illa. En segon lloc, destaca Andreu Nicolau, amb cinc viatges anuals, també amb lleny. Guillem Durban, amb la seva barca de 12 remes, freqüentà l'illa en quatre ocasions. El que hem exposat mostra que eren les embarcacions més petites —llenys i barques— les que sovintejaven les estades dels mercaders de Tarragona a Mallorca. En contrast, la coca d'una coberta de Bernat Balaguer i la de dues de Guillem Mir, que són les embarcacions de més tonatge que hem registrat a l'ancoratge de 1321, solament efectuaren un viatge anual. Així mateix, cal destacar que la immensa majoria —un 84,3%— dels 19 mercaders tarragonins que hem computat eren propietaris, al cent per cent, de les embarcacions amb les quals comerciaven. La resta —un 15,7%— es distribueix en propietat compartida i en propietat aliena. El mercader tarragoní Antoni Pexo posseïa tres *quarters* (75%) del lleny que pilotava, el *quarter* restant pertanyia a homes de Barcelona.¹¹⁷ Pere Ros, un altre mercader tarragoní, posseïa el 50% del lleny que patronejava, la resta era d'homes de Mallorca. Finalment, Joan Saig, probable germà de Jaume Saig, era l'únic mariner que pilotava una embarcació d'altri, en aquest cas, el lleny de Berenguer Mileres.¹¹⁸

L'ancoratge de 1324 difereix poc del de tres anys abans. Si atenem al volum total de recaptacions, veiem que solament hi ha una diferència de 13 lliures, 19 sous i 6 diners. El primer totalitzà 176 lliures, 16 sous i 6 diners¹¹⁹ i el segon, 162 lliures i 17 sous.¹²⁰ Això no obstant, s'observa un descens dels ancoratges de l'11,3% (570 pagaments el 1321 i 510 el 1324). Pel que fa al comerç marítim de Tarragona amb Mallorca, es manté la mateixa freqüència (40 expedicions), si bé el nombre de mercaders tarragonins s'ha reduït (19 per a 1321 i 15 per a 1324). Tot i això, tal com es pot veure a la taula de procedències i nombre de viatges de 1324, Tarragona continua ocupant el tercer lloc, després de Barcelona i València:

<i>Procedència</i>	<i>Nombre de viatges</i>	<i>Percentatge</i>
Barcelona	160	32,50%
València	142	27,80%
Tarragona	40	7,84%
Cotlliure	25	4,90%
Tortosa	14	2,74%
Blanes	11	2,15%
Gènova	11	2,15%
Venècia	8	1,56%
Sevilla	8	1,56%
Tosa	7	1,26%
Sant Sebastià	5	0,98%
Peníscola	5	0,98%
Santander	5	0,98%
Sant Feliu de Guíxols	4	0,78%
Narbona	4	0,78%

¹¹⁷ "A. Pexo de Taragona entrà <a> XXVIII yorns de deembre, leny, ay [=hi ha] l quarter d'òmens de Barsalona VII s."

¹¹⁸ ARM, RP 1097, f. 39v.

¹¹⁹ ARM, RP 1097, f. 53v.

¹²⁰ ARM, RP 1098, f. 37r.

<i>Procedència</i>	<i>Nombre de viatges</i>	<i>Percentatge</i>
Baiona	4	0,78%
Gandia	3	0,50%
Llança	3	0,50%
Font-rabiosa	2	0,39%
La Geltrú	2	0,39%
Cullera	2	0,39%
Lloret	2	0,39%
Toresa	1	0,19%
Agde	1	0,19%
Palerm	1	0,19%
Lisboa	1	0,19%
Sardenya	1	0,19%
Perpinyà	1	0,19%
Castell [de Càller]	1	0,19%
Castro	1	0,19%
Cadaqués	1	0,19%
Palafrugell	1	0,19%
Sense especificar	27	5,29%
Total viatges	510	100,00%

L'embarcació que empraven més els navegants que venien a Mallorca continua essent el lleny, que representa el 77% de totes les expedicions. El nombre de coques ha augmentat lleugerament: un 12% respecte a 1321, i les barques, un 5%. La resta d'embarcacions es distribueix en 28 galeres, totes de venecians,¹²¹ sis tarides i tres uixers. Pel que fa al comerç de Tarragona amb Mallorca, la tipologia d'embarcacions manté un paral·lelisme força ajustat. Dels 40 viatges enregistrats, 35 es feren amb llenys —87,5%— i la resta, amb coques —12,5%—. La barca ha desaparegut de l'escenari maritimomercantil Tarragona-Mallorca. Com hem escrit, el nombre de mercaders de Tarragona ha disminuït, tot i que s'ha efectuat la mateixa quantitat de travessies comercials amb destinació a l'illa. Crida l'atenció la intensa activitat del mercader tarragoní Andreu Nicolau, el qual durant l'any fiscal realitzà vuit viatges comercials amb el seu lleny a Mallorca, és a dir, una mitjana d'un viatge per mes i mig.¹²² En aquest ancoratge de 1324, hi observem que la propietat es troba més repartida. En alguns casos, tot i tractar-se d'operadors estrangers, no paguen el gravamen per haver adquirit la carta de ciutadania. Vegem-ne un exemple: "Giunta de Marí, genovès, entrà X yorns guliol (1324), coca. És siutadà de Mayorca",¹²³ raó per la qual no pagava ancoratge.

El mercader tarragoní Francesc Olivella posseïa un lleny del qual una *setzena* pertanyia a un altre tarragoní, Bernat Garbí, naturalitzat ciutadà de Mallorca, la qual cosa li permetia una reducció aranzelària equivalent a 1/16 de propietat, això és, 6 diners.¹²⁴ Francesc Olivella, a

¹²¹ El 28 de maig fondejà al port de Mallorca un comboi d'onze galeres venecianes en ruta cap a Flandes, i el 17 d'octubre hi atracaren, de bell nou, en el viatge de tornada. (ARM, RP 1098, f. 5v i 20r). La resta, 6 expedicions amb galeres, es refereix a mercaders venecians que no viatgen en conserva. (ARM, RP 1098, f. 3r, 4r, 6r, 8v, 12r i 23r).

¹²² ARM, RP 1078, f. 1v, 3r, 6v, 10r, 13r, 22r, 28r i 34v.

¹²³ ARM, RP 1078 f. 9r.

¹²⁴ Tot considerant que la tarifa aranzelària és de 8 sous, com, efectivament, era en el cas dels llenys.

l'agost d'aquell any, posseïa una coca que compartia la titularitat amb Bernat Garbí; aquest en posseïa una setzena que, posteriorment, adquirí Bernat Valls¹²⁵ mercader de Tarragona. Antoni Pexo, navegant tarragoní que a l'anterior ancoratge de 1321 hem vist ben actiu, ara pilotava un lleny la meitat del qual era d'homes de Barcelona, i, com hem escrit, els barcelonins gaudien d'una reducció del 50% en l'esmentada tarifa aranzelària.¹²⁶ Andreu Nicolau era un altre navegant de Tarragona que el 1324 realitzà vuit expedicions a Mallorca, patronejava un lleny la propietat del qual era participada, en una *vuitena*, per homes de Mallorca. La reducció aranzelària era, doncs, d'un sou.¹²⁷ Semblantment, un altre mercader tarragoní, Pere Cadena, present ja a l'ancoratge de 1321; la propietat del seu lleny era compartida en tres *quarters* per homes de Mallorca, raó per la qual solament pagava 2 sous.¹²⁸ En fi, els exemples són nombrosos; no és estrany, doncs, que alguns navegants tarragonins adquirissin la ciutadania de Mallorca, la qual cosa els oferia avantatges fiscals com, en aquest cas, l'exempció o reducció del susdit dret. L'ancoratge de 1324 ens mostra un exemple ben palès d'aquestes exempcions fiscals privilegiades: "Nicolau Fabregar de Taragona, entrà, XVIII yorns de nombre. Leny. És de Mayorca",¹²⁹ en conseqüència, no pagava l'aranzel.

Però cal tenir en compte que bona part dels mercaders tarragonins que traficaven a Mallorca també ho feien amb les ciutats nord-africanes amb les quals els mallorquins mantienien, des d'antic, un actiu i lucratiu comerç. Atesa la importància del comerç nord-africà per a la subsistència dels regnícoles, de bon antuvi hom els havia atorgat privilegis que els deparaven especial protecció per part dels comtes-reis i dels monarques de la casa reial mallorquina, mitjançant la concessió de privilegis i disposicions favorables. Privilegis dels quals, com hem vist, es podien beneficiar no solament els naturals, sinó aquells que havien adquirit la ciutadania mallorquina.¹³⁰

El papat, per la seva banda, havia tingut prou cura a fomentar la repoblació cristiana. El 1235 el pontífex Gregori IX concedia indulgències als cristians de Tarragona que participessin personalment o que subvenissin els qui hi participessin en la campanya de recuperació "*insulam Hevize regnum Maioricarum contiguum*".¹³¹ És a dir, en la conquesta d'Eivissa.

No tenim l'ancoratge dels anys 1322 i 1323, però és ben conjecturable que no es produïssin oscil·lacions significatives entre els anys 1321 i 1324, sobretot veient que durant

¹²⁵ ARM, RP 1078, f. 14v.

¹²⁶ ARM, RP 1078, f. 19v i 34r.

¹²⁷ ARM, RP 1078, f. 22r, 28r i 34r.

¹²⁸ "Pere Cadena de Taragona, entrà, XXIII yorns de nombre. Leny. Ay III quarters d'omes de Maiorca" (ARM, RP 1078, f. 23v).

¹²⁹ ARM, RP 1078, f. 23r.

¹³⁰ El papat no romangué aliè al repoblament cristià de les Balears, i vetllà per la supervivència del cristianisme que repoblava el nou regne. El 28 de gener de 1240, el papa Gregori IX, per tal d'ajudar a potenciar el desenvolupament econòmic de l'illa recentment conquerida, autoritzava el comerç amb els sarraïns, el tràfic de queviures inclòs (PÉREZ, L. "Documentos conservados en los archivos vaticanos relativos al primer pontificado de Mallorca", a BSAL, XXXII, 1961-1962, p. 53). L'any següent, l'esmentat papa expedia una altra bulla (9 d'abril de 1241) que facultava el comerç dels mallorquins amb els sarraïns de productes no estratègics (cavalls, muls, armes, ferro, fusta...) sempre que no hi hagués una conjuntura de guerra: "tempore quo guerra inter cristianos et saracenos in partibus ipsis non fuerit" (PÉREZ, L. "Documentos...", p. 64). Però Pere el Cerimoniós, l'11 de juliol de 1343, autoritzava el referit comerç tant en temps de guerra com de pau (QUADRADO, J. M. [2002]. *Privilegios y franquicias de Mallorca*. Palma, p. 44).

¹³¹ SANTAMARÍA, Á. *Ejecutoria del Reino de Mallorca 1230-1343*. Palma, 1990, p. 34. Com ja se sap, l'arquebisbe de Tarragona Guillem de Montgrí fou un dels principals promotors de la conquesta d'Eivissa, juntament amb el seu germà Bernat de Santa Eugènia, lloctinent de Mallorca. El conveni amb el rei havia estatut que l'arquebisbe i els seus successors podrien conservar l'illa a títol de feu i el rei se'n reservaria els castells i la potestat de declarar la pau o la guerra. El 1235 s'arribà a un acord pel qual l'infant Pere de Portugal —senyor vitalici de Mallorca— i el comte Nunó Sanç també participarien en la conquesta d'Eivissa, segons el conveni següent:

- L'illa i el castell es dividirien per terços, una part per a cada un dels tres porcioners (l'arquebisbe, l'infant Pere i el comte Nunó). Tot i així, l'infant Pere i el comte Nunó mantindrien les seves porcions com a feu de l'arquebisbe de Tarragona.
- Els terrenys insulars, fora de la vila, es dividirien entre els porcioners, proporcionalment, al nombre d'efectius aportats a la conquesta, i aquests terrenys els detendrien no a títol de feu, sinó en condicions de paritat.
- En allò que afectava l'economia, les salines d'Eivissa foren la principal font d'ingressos i foren repartides de la manera següent: el 50% per a l'arquebisbe i el 50% restant dividit a meitats (un 25% cada un) al dos porcioners restants.

aquest últim any apareixen bastants de noms de mercaders tarragonins que ja coneixem per l'ancoratge de 1321. Cal pensar, doncs, que el nombre de mercaders de Tarragona que vendrien a Mallorca oscil·lava entorn dels 15-20 i el nombre d'expedicions anuals no s'allunyava de les 40. Els mercaders i navegants tarragonins que durant l'anualitat compresa entre 1 d'abril de 1324 i 31 de març de 1325 vingueren amb llurs mercaderies a Mallorca són:

Andreu Nicolau, de Tarragona, senyor i patró de lleny

9-4-1324, 7-5-1324, 21-6-1324, 18-7-1324, 13-8-1324, 8-11-1324, 3-1-1325, 14-3-1325

Total viatges = 8

Antoni Pexo, de Tarragona, senyor i patró de lleny

4-4-1324, 5-5-1324, 12-10-1324, 17-12-1324, 28-2-1325

Total viatges = 5

Bernat Ortolà, de Tarragona, senyor i patró de lleny

4-4-1324, 30-6-1324, 11-8-1324, 21-9-1324

Total viatges = 4

Francesc Olivella, de Tarragona, senyor i patró de lleny i de coca

10-5-1324, 22-6-1324, 22-8-1324

Total viatges = 3

Guillem Baco, de Tarragona, senyor i patró de lleny

23-8-1324, 1-12-1324, 7-1-1325

Total viatges = 3

Pere Ros, de Tarragona, senyor i patró de lleny

24-7-1324, 19-10-1324, 21-1-1325

Total viatges = 3

Jaume Goya, de Tarragona, senyor i patró de lleny

22-5-1324, 3-7-1324

Total viatges = 2

Jaume Corna, de Tarragona, senyor i patró de lleny

15-11-1324, 14-3-1325

Total viatges = 2

Jaume Desprats, de Tarragona, nauxer de coca

26-8-1324

Total viatges = 1

Bartomeu Sabater, de Tarragona, senyor i patró de coca¹³²

23-4-1324

Total viatges = 1

¹³² L'historiador Josep M. Recasens a la seva obra "*La Ciutat de Tarragona*", II, (1975), p. 146-147, esmenta la coca de Bartomeu Sabater, la qual és datada el 1323 i, segons l'autor, "mereix l'atenció perquè aquest tipus d'embarcació d'origen nòrdic no comença a aparèixer a Catalunya fins als volts de 1310". Realment, l'existència de la coca vers el litoral català la tenim documentada anys abans.

Ramon Guarda, de Tarragona, senyor i patró de lleny

9-5-1324

Total viatges = 1

Pere Baco, de Tarragona, senyor i patró de lleny

11-7-1324

Total viatges = 1

Nicolau Fabregar, de Tarragona, senyor i patró de lleny

19-11-1324

Total viatges = 1

Bernat Ros, de Tarragona, senyor i patró de lleny

20-11-1324

Total viatges = 1

Pere Cadena, de Tarragona, senyor i patró de lleny

24-11-1324

Total viatges = 1

El següent registre d'ancoratge que conservem correspon a l'any 1330, aquesta època coincideix amb un dels moments de més apogeu de la marina mallorquina: 584 ancoratges foren enregistrats pels guardes del port durant l'any 1 d'abril de 1330 – 31 de març de 1331. Quasi dos vaixells per dia. Una repassada als mercaders tarragonins que vingueren a l'illa aquell any ens fa adonar que el comerç de Tarragona amb Mallorca gairebé no havia canviat d'actors: una dotzena de llinatges tarragonins controlaven les transaccions comercials amb les Illes. Cognoms com els Ortolà, Tolrà, Ros, Garbí o Corna, tots ja coneguts en els anteriors ancoratges, realitzaren, el 1330, el 55% dels viatges comercials amb Mallorca. Tot i així, hom aprecia un descens en el moviment portuari entre Tarragona i l'illa, descens que respecte de l'ancoratge anterior se situa en un 27,5%. En efecte, 29 són les expedicions engegades per mercaders de Tarragona amb destinació a Mallorca i el seu ordre freqüencial, de major a menor, és el que segueix:

Guillem Tolrà, de Tarragona, senyor i patró de lleny

2-5-1330, 15-6-1330, 12-10-1330, 3-12-1330, 1-2-1331

Total viatges = 5

Bernat Ortolà, de Tarragona, senyor i patró de lleny

24-4-1330, 9-6-1330, 15-10-1330

Total viatges = 3

Domingo Garbí, de Tarragona, senyor i patró de lleny

3-11-1330, 2-1-1331, 15-3-1331

Total viatges = 3

Ramon Jordà, de Tarragona, senyor i patró de lleny

26-4-1330, 12-11-1330, 8-12-1330

Total viatges = 3

Pere Ros, de Tarragona, senyor i patró de lleny

23-5-1330, (24-12-1330, 20-12-1330)

Total viatges = 3

Joan Rexac, de Tarragona, senyor i patró de lleny

30-5-1330, 24-12-1330, 18-12-1330

Total viatges = 3

Ramon Expert, de Tarragona, senyor i patró de lleny

30-5-1330, 8-12-1330, 24-1-1331

Total viatges = 3

Ramon Vilar, de Tarragona, senyor i patró de lleny

30-5-1330, 22-2-1331

Total viatges = 2

Jaume Corna, de Tarragona, senyor i patró de lleny

24-11-1330, 2-3-1331

Total viatges = 2

Joan Baró, de Tarragona, senyor i patró de coca

9-1-1331

Total viatges = 1

Antoni Blanc, de Tarragona, senyor i patró de lleny

18-2-1331

Total viatges = 1

El port de Ciutat de Mallorca, Portopí, i les seves torres, segons una pintura de Pere Niçard (1468-1470). Museu Diocesà de Mallorca.

Quant a les procedències i quantitat de viatges, Barcelona i València continuen ocupant els primers llocs i Tarragona, tot i el seu descens, es manté en el tercer lloc.

<i>Procedència</i>	<i>Nombre de viatges</i>	<i>Percentatge</i>
Barcelona	228	39,04%
València	117	20,03%
Tarragona	29	4,96%
Tortosa	26	4,45%
Cotlliure	23	3,93%
Blanes	18	3,08%
Sant Feliu de Guíxols	15	2,56%
Agde	12	2,05%
Llançà	12	2,05%
Venècia	8	1,37%
Gènova	7	1,18%
Peníscola	5	0,85%
Tossa	4	0,68%
La Geltrú	4	0,68%
Santander	4	0,68%
Sant Sebastià	4	0,68%
L'Escala	4	0,68%
Narbona	4	0,68%
Marsella	4	0,68%
Sevilla	3	0,51%
Carraria	3	0,51%
Castelló	3	0,51%
Gandia	2	0,34%
Bremeu	2	0,34%
Palafrugell	2	0,34%
Roses	2	0,34%
Lloret	2	0,34%
Alacant	1	0,17%
Borriana	1	0,17%
Aigüesmortes	1	0,17%
Biscaia	1	0,17%
Cullera	1	0,17%
Cadaqués	1	0,17%
Esparreguera	1	0,17%
Serinyà	1	0,17%
Quitèria	1	0,17%
Sense especificar	16	2,74%
Total	584	100,00%

Hom constata que la presència de coques, a l'ancoratge de 1330, s'ha incrementat. Setanta d'aquestes embarcacions són les que s'enregistren a l'esmentat ancoratge, de les quals 17 són baioneses. Tot i així, el lleny continua mantenint un indiscutible lideratge; així, el 80% de les embarcacions que tributaren l'ancoratge aquell any eren llenys. La resta: 7 galeres, 11 tarides i una sagetia. De manera semblant ocorre en la navegació comercial Tarragona-Mallorca: el 96,5% —28 embarcacions— correspon al vaixell tipus lleny, i, la resta, una coca baionesa, de la qual era senyor i patró Joan Baró de Tarragona.¹³³ El fet és força nou, atès que la provenença de la coca baionesa, gairebé sempre, era de llocs estrangers, sobretot del nord peninsular, com Santander, Castro, Sant Sebastià, Biscaia, Getaria o Bermeo,¹³⁴ i mai de ports catalans.

El lleuger, però significatiu, augment de les embarcacions de major tonatge, com les coques, podria suggerir la gradual voluntat marinera d'endinsar-se en rutes més llargues i de fer la "via recta", com es llegeix en alguns documents, en trajectes que connectaven punts relativament allunyats com les illes italianes o la mateixa costa nord-africana amb l'arxipèlag balear, i s'abandonava, progressivament, el cabotatge tan utilitzat per les embarcacions més petites com els llenys, les barques i llaüts.

L'ancoratge de 1332 és el que presenta les xifres més baixes dels cinc ancoratges conservats. El total d'embarcacions gravades per l'ancoratge és de 444.¹³⁵ Aquest descens no troba, en les dades historiades que es coneixen avui, altra justificació que les mesures de caire proteccionista contra les grans companyies italianes, imposades per les respectives corones d'Aragó i Mallorca, i la guerra catalanogenovesa iniciada el 1330. El 1332, Alfons IV d'Aragó ratificava la prohibició —amb determinades excepcions— als mercaders italians de negociar a València, prohibició que, sis anys abans, Jaume II havia reiterat contra dits mercaders a l'àmbit de Barcelona.¹³⁶ L'infant Felip (tutor del rei Jaume III de Mallorca) decretà l'esmentada prohibició a l'àmbit del Regne de Mallorca, amb el propòsit de formar un front comú en la tensió econòmica contra les esmentades companyies, mesura, com hem dit, de caire proteccionista que tractava d'eludir la competència de les referides companyies italianes.¹³⁷

Pel que fa a la guerra catalanogenovesa (1330-1335), hom ha ressenyat que la causa fonamental fou l'ocupació de Sardenya per Jaume II de Catalunya-Aragó, ja que la República lligur tenia força influència a l'illa i grans interessos comercials, sobretot a Sàsser.¹³⁸ Mallorca, aliada de Barcelona en aquella guerra, hi féu una notable col·laboració, ja que s'acordà l'armament de 20 galeres entre el Consell de Barcelona i els jurats de Mallorca.¹³⁹ Hi va haver altres col·laboracions, de les quals només assenyallem les que podien incidir en el comerç entre els ports tarragonins i Mallorca. El 1330, Tarragona assegurava als consellers de Barcelona la seva voluntat de col·laborar, amb el referit

¹³³ ARM, RP 1102, f. 21v.

¹³⁴ DURLIAT, M.; PONS, J. "Recerques sobre el moviment del port de Mallorca en la primera meitat del segle XIV", VI *Congresso di Historia della Corona d'Aragona (Sardegna, 1957)*. Madrid: Ministerio Asuntos Exteriores, 1959, p. 353 i 354.

¹³⁵ ARM, RP 1100.

¹³⁶ SANTAMARÍA, Á. "La reconquista de las vias marítimas", AEM, núm. 10. Barcelona, 1980, p. 59.

¹³⁷ Els anys 1330 s'observa, en el Regne de Mallorca, un ambient de certa tibantor contra les grans companyies amb interessos a l'illa, com era el cas dels Bardi, la qual, aquell any, fou saquejada sota el pretext que eren espies dels genovesos (ARM, AH 419, f. 25r-v).

¹³⁸ MUTGÉ, J. "El Consell de Barcelona en la guerra catalano-genovesa durante el reinado de Alfonso el Benigno", AEM, 1965, p. 231.

¹³⁹ AHCB, [LC] XI, f. 61v. MUTGÉ, J. "El Consell de Barcelona...", p. 240.

Consell, en l'armament de naus contra Gènova.¹⁴⁰ Durant aquests anys, una altra calamitat va afligir les terres tarragonines: la carestia de cereals i la pesta. "Fuit in Catalonia magna pestilencia famis, qualis visa non fuit a memoria hominum citra" ("A Catalunya es produí una gran pesta com mai no s'havia recordat pels homes d'aquí"). La pesta va comportar un retrocés demogràfic en una població com la de Tarragona, de poc més de cinc mil habitants, i econòmic. Les cròniques revelen moments de gran carestia, seqüència de les males collites, temps de fretura que ha passat a la història com "lo mal any primer" (1333). La quartera de blat s'apujà a 50 sous; la d'ordi, a 25, i la mitgera de blat de Montblanc, a 100. L'arquebisbe Arnau Sescomes (1334-1346) adquirí del Regne de València 250 cafissos de blat perquè es repartís "entre ses necessitats".¹⁴¹ Aquesta seria, doncs, la causa fonamental que explicaria el descens del nombre d'ancoratges de l'any 1332. Aquest any, els mercaders tarragonins que ancoraren a l'illa foren set. A la següent relació hom pot veure el nom dels esmentats mercaders:¹⁴²

Guillem Tolrà, de Tarragona, senyor i patró de lleny
18-4-1332, (10-12-1332, 13-1-1333, 18-2-1333, 24-3-1333
Total viatges = 4

Jaume Corna, de Tarragona, senyor i patró de lleny
24-10-1332, 23-11-1332, 18-1-1333
Total viatges = 3

Ramon Espert, de Tarragona, senyor i patró de lleny
24-11-1332, 20-3-1333, 14-1-1333
Total viatges = 3

Domingo Garbí, de Tarragona, patró de la coca de Bertran
22-6-1332, 18-2-1333
Total viatges = 2

Antoni Blanc, de Tarragona, senyor i patró de lleny
11-12-1332
Total viatges = 1

Berenguer Damdara, de Tarragona, senyor i patró de lleny
13-5-1332
Total viatges = 1

Pere Bissanya, de Tarragona, senyor i patró de barca
2-5-1332
Total viatges = 1

¹⁴⁰ AHCB, [LC] XI, f. 46v; MUTGE, J. "El Consell de Barcelona...", p. 238.

¹⁴¹ BLANCH, J. [1951]. *Arxiepiscopologi de la Santa Església metropolitana i primada de Tarragona*. Tarragona, II, p. 30.

¹⁴² Tant la present relació com la següent referida a la procedència dels mercaders que pagaren ancoratge, l'hem extreta del registre ARM, RP 1100, f. 1v-17r.

Quant a la procedència i nombre de viatges, la relació completa, ordenada de més a menys, és la que segueix:

<i>Procedència</i>	<i>Nombre de viatges</i>	<i>Percentatge</i>
Barcelona	170	39,53%
València	87	20,23%
Venècia	28	6,51%
Tarragona	16	3,72%
Sant Feliu de Guíxols	13	3,02%
Cotlliure	13	3,02%
Blanes	12	2,79%
Castro	7	1,63%
Pisa	7	1,63%
Sitges	7	1,63%
Narbona	6	1,39%
Llançà	6	1,39%
Lisboa	5	1,16%
Sant Sebastià	4	0,93%
Alacant	4	0,93%
Tortosa	4	0,93%
Peníscola	4	0,93%
Marsella	3	0,70%
Santander	3	0,70%
Palafrugell	3	0,70%
Messina	2	0,46%
Sevilla	2	0,46%
Font-rabiosa	2	0,46%
Escalana	1	0,23%
Bellcaire	1	0,23%
Castell (Càller)	1	0,23%
Tossa	1	0,23%
Gaieta	1	0,23%
Biscaia	1	0,23%
Getaria	1	0,23%
Castelló	1	0,23%
Sense especificar	12	2,79%
Total	430	100,00%

Respecte de la tipologia dels vaixells, el lleny continua essent l'embarcació predominant, amb un 68% del total de navilis que paguen ancoratge. Les coques se situen en un 13%. Hom observa que, entre aquestes embarcacions, s'hi donen certes característiques diferenciadores: coques baioneses, coques d'una i dues cobertes i coquetes. El nombre total d'aquests vaixells a l'ancoratge de 1332 és de 57. Cal destacar, també, la presència

de 26 tarides i de 39 barques. El mercader tarragoní Pere Bissanya feia la ruta Tarragona-Mallorca amb la seva barca de 10 remes.¹⁴³

Dels cinc registres d'ancoratge que s'han conservat, el de 1340 és el que presenta les xifres més elevades: 617 assentaments referits als navilis subjectes al dret d'ancoratge; per tant, navilis que aquell any fondejaren al port de Mallorca. Aquest notable increment també es dona respecte dels mercaders tarragonins que aquell any vingueren a l'illa. En efecte, 22 són els trajectes computats que fan la ruta Tarragona – Ciutat de Mallorca o a l'inrevés. Ara bé, dels esmentats 22, n'hi ha 18 que paguen ancoratge i els restants 4 resten inclosos en el capítol que, per les raons que més avant s'expliquen, no paguen el dret. Per aquesta raó, en la relació de procedències només hi incloem els 18 que consten en el capítol dels que satisfan l'aranzel.

La següent relació ens mostra la quantitat i freqüència de viatges dels navegants tarragonins a l'illa. Més avall, n'incloem una de més reduïda continguda a l'apartat "Capítol dels navegants que són de la terra",¹⁴⁴ que, com hem escrit, no eren obligats a satisfer l'esmentat dret, perquè eren mallorquins o perquè n'havien adquirit la ciutadania. Entre aquests últims s'hi compten uns quants tarragonins:¹⁴⁵

Guillem Tolrà, de Tarragona, senyor i patró de lleny

11-4-1340, 7-6-1340, 10-7-1340, 8-8-1340, 5-9-1340, 30-10-1340, 9-1-1341

Total viatges = 7

Bernat Roderà, de Tarragona, senyor i patró de lleny

20-4-1340, 14-9-1340, 2-12-1340, 22-12-1340, 16-1-1341, 13-2-1341, 29-3-1341

Total viatges = 7

Domingo Garbí, de Tarragona, senyor i patró de lleny¹⁴⁶

29-7-1340, 13-3-1341

Total viatges = 2

Ramon Ortola, de Tarragona, ciutadà de Mallorca¹⁴⁷

20-12-1340

Total viatges = 1

Castelló Pou, de Tarragona, senyor i patró de lleny

8-12-1340

Total viatges = 1

Bernat Narbona, de Tarragona, senyor i patró de lleny

13-2-1340

Total viatges = 1

¹⁴³ "Pere Bisanya de Taragona, entrà, II yorns de maig. Barca de X remes, II sous". (ARM, RP 1100, f. 2r).

¹⁴⁴ ARM, RP 1101, f. 23r. Tots els registres d'ancoratge es divideixen en dos apartats: el primer correspon als navegants obligats a pagar el susdit aranzel i el segon als que en resten dispensats.

¹⁴⁵ Font: ARM, RP 1101, f. 1r-31r.

¹⁴⁶ Domingo Garbí posseïa dos *quarters* i mig de propietat del lleny que pilotava (62,5%) i per aquesta proporció pagava ancoratge. La resta —un *quarter* i mig— era de mercaders de Mallorca (ARM, RP 1101, f. 6v).

¹⁴⁷ Oriünd de Tarragona, però franc d'ancoratge per haver adquirit la ciutadania mallorquina; ara bé, com que un *quarter* de propietat del lleny que patronejava era "d'omes strangers", pagava 2 sous d'ancoratge (ARM, RP 1101, f. 14v).

Guillem Durban, de Tarragona, senyor i patró de lleny¹⁴⁸

8-12-1340

Total viatges = 1

Ramon Caro, de Tarragona, senyor i patró de lleny¹⁴⁹

16-12-1340

Total viatges = 1

Jaume Roger, de Tarragona, senyor i patró de lleny¹⁵⁰

16-12-1340

Total viatges = 1

Com podem veure, els navegants tarragonins que amb més freqüència venien a Mallorca eren Guillem Tolrà, llinatge ja present a l'ancoratge de 1321, qui en algunes ocasions, en menys d'un mes, visitava dos cops l'illa amb el seu lleny, i Bernat Rodera, llinatge nou dins l'escenari comercial Tarragona-Mallorca, el qual irrompia, amb força, en el susdit mercat efectuant el mateix nombre de viatges (set) que Tolrà. Altres navegants com els Garbí, Durban o Ortola eren mariners experimentats en l'esmentada ruta. La relació de procedències i quantia de viatges que a continuació presentem ens donarà una idea més precisa del comerç marítim d'aquell any a Mallorca.

<i>Procedència</i>	<i>Nombre de viatges</i>	<i>Percentatge</i>
Barcelona	256	41,76%
València	129	21,14%
Cotlliure	27	4,40%
Tortosa	26	4,24%
Blanes	25	4,07%
Gènova	22	3,58%
Sant Feliu de Guíxols	21	3,42%
Tarragona	18	2,93%
Tossa	11	1,79%
Agde	11	1,79%
Lloret	4	0,65%
Marsella	4	0,65%
Venècia	3	0,48%
Narbona	3	0,48%
Florència	3	0,48%
Castell d'Empúries	2	0,33%
Frontinyà	2	0,33%
Roses	2	0,33%
Lisboa	2	0,33%
Lorca	2	0,33%

¹⁴⁸ Franc d'ancoratge, per estar inclòs —malgrat que fos oriünd de Tarragona— en el capítol de "navegants de la terra" (ARM, RP 1101, f. 28r).

¹⁴⁹ Franc d'ancoratge per estar inclòs en el capítol de "navegants de la terra". (ARM, RP 1101, f. 28r).

¹⁵⁰ Franc d'ancoratge ja que malgrat provenir de Tarragona, era "navegant de la terra" (ARM, RP 1101, f. 28r).

<i>Procedència</i>	<i>Nombre de viatges</i>	<i>Percentatge</i>
Llançà	1	0,16%
Gaieta	1	0,16%
Dènia	1	0,16%
Sevilla	1	0,16%
Aragó	1	0,16%
Urquiolo	1	0,16%
Saona	1	0,16%
Tràpena	1	0,16%
Serinyà	1	0,16%
Alacant	1	0,16%
Cadaqués	1	0,16%
Sense especificar	22	3,59%
Total	613	100,00%

El tipus de vaixell que empraren tots els navegants tarragonins registrats a l'ancoratge de 1340 és el lleny, embarcació que, en el conjunt de tot l'ancoratge d'aquell any, representa el 85%, enfront del 6% del navili de tipus coca i del 4% de barques, percentatges que es completen amb la inclusió de 9 galeres, 5 tarides, 2 llaüts, un pàmfil i un *londre*,¹⁵¹ una denominació, que ha de referir-se al *llondro*, vaixell de remes més petit que la galiota i la sagetia.¹⁵² El fet que l'esmentada embarcació solament pagui 2 sous d'ancoratge acredita unes dimensions reduïdes. A l'esmentat ancoratge hi apareix, per primera vegada, el *llaüt*, vaixell petit que solament paga 2 sous, igual que el *llondro*.¹⁵³ També hi apareix el mot *pàmfil*, embarcació de remes, semblant a la galera, que solament s'enregistra una sola vegada i és patronejada per un genovès.¹⁵⁴

Navegants tarragonins registrats en els ancoratges de 1321, 1324, 1330, 1332 i 1340

<i>Nom</i>	<i>Vaixell</i>
Baco, Guillem	Lleny
Baco, Pere	Lleny
Balaguer, Bernat	Coca
Baró, Joan	Coca
Baró, Pere	Lleny
Bissanya, Pere	Barca de 10 remes
Blanc, Antoni	Lleny
Bordoy, Pere	Lleny
Cadena, Pere	Lleny
Caro, Ramon	Lleny
Codines, Pere	Lleny
Corna, Joan	Lleny

¹⁵¹ "Disapte XVII yorns de guny, reebem de Nicolau F. de Barselona, per ancoratge del seu londre, II sous" (ARM, RP 1101, f. 4v).

¹⁵² GARCIA, A. *Història de la marina catalana*, Barcelona, 1977, glossari, s/p.

¹⁵³ "Diluns III yorns de guliol reebem den Nicolau Feran per ancoratge de son laüt que no pres albarà d'entrada, e al pres d'ixida" (ARM, RP 1101, f. 5v).

¹⁵⁴ "Reebem den Antoni Ronda, genovès, per ancoratge del seu pàmfil que no avia pres albarà d'entrada e al pres d'ixida" (ARM, RP 1101, f. 13r).

<i>Nom</i>	<i>Vaixell</i>
Corna, Jaume	Lleny
Damdara, Berenguer	Lleny
Desoler, Bernat	Lleny
Desprats, Jaume	Coca
Durban, Guillem	Barca i lleny
Expert, Ramon	Lleny
Fabregar, Nicolau	Lleny
Garbí, Domingo	Lleny
Garriguela, Andreu	Lleny
Goya, Jaume	Lleny
Guarda, Ramon	Lleny
Jorda, Ramon	Lleny
Mir, Guillem	Coca
Narbonès, Bernat	Lleny
Nicolau, Andreu	Lleny
Olivella, Francesc	Lleny i coca
Ortolà, Bernat	Lleny
Osona, Guillem	Lleny
Pons, Antoni	Lleny
Pou, Castelló	Lleny
Rexac, Joan	Lleny
Rodera, Bernat	Lleny
Roger, Jaume	Lleny
Ros, Pere	Lleny
Ros, Bernat	Lleny
Sabater, Bartomeu	Coca
Saig, Jaume	Lleny
Saig, Joan	Lleny
Tolrà, Guillem	Lleny
Tolrà, Ramon	Lleny
Vilar, Ramon	Lleny
Vilaroma, Pere	Lleny

Per acabar, hom es demana si els competidors comercials i veïns mediterranis dels catalans, els italians (genovesos, pisans, florentins, venecians i d'altres indrets del sud francès), tots amb interessos a Mallorca i a la conca mediterrània occidental, usaven similars embarcacions o hom podria apreciar-hi diferències tangibles. Ens referim, és clar, a mercaders i navegants del període estudiat per a Tarragona. Ens ha semblat oportú, per tal de poder apreciar i contrastar, amb més rigor, la tipologia de vaixells usats per uns i altres, incloure la relació del *lou* dels pisans corresponent a l'any 1354, que és la més antiga que ens ha arribat. Una època gairebé coetània, i per aquesta raó molt escaient per apreciar el contrast

tipològic sobre els referits vaixells. El *lou* provenia d'un conveni establert entre el Comú de Pisa i el rei de Mallorca, pel qual els mercaders pisans podien venir lliurement a comerciar a l'illa i s'obligaven, per tal de compensar els eventuais danys i perjudicis, a pagar un dret, dit *lou*, d'un diner per lliura del valor de les mercaderies (0,83%). L'impost s'havia de pagar per dret d'entrada i per dret de sortida. Uns oficials reials s'encarregarien de registrar en els pertinents llibres les quanties percebudes en concepte de *lou* a tots els pisans que amb llurs mercaderies fondejaven a l'illa. La relació de mercaders que pagaren aquest impost durant els esmentats anys i que presentem, als efectes de comparar la tipologia dels vaixells comercials amb els de la marina catalana, és la següent:¹⁵⁵

<i>Nom</i>	<i>Vaixell</i>
Dalvita, Martí, de Pisa	Pàmfil
Estelt, Bonanat, de Pisa	Coca
Roger, Bernat, d'Agde	Coca
Del Poltra, Agolin, de Pisa	Coca
Tomer, Joan, de Pisa	Coca
Bag, Berenguer, de Narbona	Pàmfil
De Pero, Francesco, de Pisa	Pàmfil
Torty, Joan, de Pisa	Pàmfil
Batuxo, Batxon, de Pisa	Coca
Guillem, Joan, de Sevilla	Coca
Bindach, Berto, de Palerm	Coca
Febrer, Ramon, de Narbona	Coca
Bandinel, Joan, d'Agde	Coca
Castell, Joan	Lleny
De Gihese, Gardo, de Pisa	Pàmfil
D'en Colbuquiya, de Pisa	Coca
Burenja, Bernat	Lleny
Testar, Bartomeu, de Pisa	Pàmfil
De Giese, F. / Testar B., de Pisa	Pàmfil
Di Cato, Benedicto, de Pisa	Pàmfil

Com es veu, el pàmfil i la coca són els protagonistes absoluts, els dos llenys enregistrats semblen pertànyer a cognoms de l'àrea catalanoparlant, possiblement perquè es tracta de factors associats a pisans. La diferenciada tipologia de vaixells respecte de la marina catalana pot explicar-se, en part, perquè les rutes llargues —i, per consegüent, més exposades a l'acció del corsarisme i als riscos de la mar— exigien vaixells de més capacitat que la dels llenys i barques, com eren els pàmfls i les coques.

Els productes que Tarragona exportava a Mallorca

Comencem aquest capítol amb una especificació de les mercaderies, béns i productes que els navegants tarragonins o d'altres indrets exportaven de Tarragona a Ciutat de

¹⁵⁵ Relació extreta del registre RP 3355, f. 9r-36v, conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

Mallorca durant la baixa edat mitjana. De primer, cal advertir que les fonts arxivístiques que ens podrien donar informació sobre aquest tema són força reduïdes. Això no obstant, podem tenir una idea molt aproximada dels productes que exportaven els mercaders de Tarragona a Mallorca vers la meitat del segle XIV, mercès a algunes fonts coetànies i a d'altres un poc més tardanes, però que ens resulten enormement útils.

El registre intítulat "Libre que explica lo que a de ser un bon mercader", conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, ens aporta valuosa informació sobre els productes taragonins comerciats durant l'edat mitjana. L'autor del registre, un mercader mallorquí que havia de ser bon coneixedor de tot tipus de mercaderies que els comerciants illencs negociaven i adquirien als llocs i ciutats de l'entorn riberenc del Mediterrani occidental, i, concretament, de Tarragona i el seu camp, ens detalla no solament els productes exportables, sinó l'època adequada per adquirir-los i, fins i tot, les unitats de càrrega i mesura. Tot i així, les seves asseveracions s'han de prendre amb les precaucions aconsellables a tot discurs molt genèric i personal.

Lo que ix del Camp de Taragona:

Primo, n'ix olis, e la masura de dit oli de Taragona e del entorn, és manor de la de Barchinona [...] poch més o menys, e la masura de Cambrils és tal com la de Barchinona, e lo bon comprar de dit oli, en abril e maig.¹⁵⁶

En un altre capítol, en comparar la qualitat dels olis segons la seva procedència, l'autor anota el següent:¹⁵⁷

Oli:	
De Taragona	Val més
De Tortosa	Bo
De Mallorques	Bo
De Sicília	Àvol

La mel de Tarragona és un dels productes destacats que, generalment, en la navegació es transporta en gerres.¹⁵⁸ "Item, mels, és mester sian allà [els mercaders compradors] XV de maig hon [es venen] les millos a Cabra" (Cabra del Camp, Alt Camp).¹⁵⁹ Tot i que, com hem escrit, hom ha registrat el transport marítim de la mel en gerres, l'autor ens fa avinent que la venda de mel es feia a quintars de 120 lliures de pes.¹⁶⁰

El vi també s'inclou en la relació de productes exportables destacats: "Item, per vins en lo mes d'octubre, ven-se [es ven] a quàregues, són bons a la Selva".¹⁶¹

Altres productes a mencionar són les figues sobre les quals l'esmentat *Manual de mercaderia* ens assabenta que: "figes en lo mes de setembre, són bones al Priorat e per tot lo Camp, ven-se a roves, és rova grossa".¹⁶²

Les nous, fruit sobre el qual es diu que el mes de juliol era l'adequat per negociar-ne l'adquisició i que es venien a *migeres*, mesura que Josep Blanch, en el seu *Arxiepiscopologi*,

¹⁵⁶ ARM, Diversos 37, b/2, f. 179r.

¹⁵⁷ ARM, Diversos 37, B/2, f. 27v.

¹⁵⁸ ARM, AH 17, f. 39v.

¹⁵⁹ ARM, Diversos 37, B/2, f. 183r.

¹⁶⁰ ARM, Diversos 37, B/2, f. 183r.

¹⁶¹ ARM, Diversos 37, B/2, f. 183r. La càrrega o somada era equivalent a tres quintars, és a dir, a 122,1 kg.

¹⁶² ARM, Diversos 37, B/2, f. 183r. L'arrova era una mesura de pes equivalent a 25 lliures, aproximadament, 10,173 kg; manca determinar, però, la diferència entre arrova normal i arrova grossa.

esmenta com a pròpia de Montblanc¹⁶³ i que, segons l'esmentat registre, és equivalent a dues quarteres i dos quartans de Barcelona.¹⁶⁴ Així mateix, les avellanes, fruit sec que també s'inclou en els exportables i que, segons l'expert medieval, a qui seguim, s'havien de negociar a "Sancta Maria d'agost". Les avellanes també es venien a quarteres i les millors eren les de la Selva.¹⁶⁵ Els fesols i les lletilles també s'havien d'adquirir a l'agost: "són los bons <a> Cambrils e per tots aquels lochs". Guixes, faves, ciurons, ametlles, ametlló, castanyes, pinyons, alls, amplien el repertori de llegums i fruits que, a la baixa edat mitjana, Tarragona i el Camp exportaven a Mallorca. Altres productes alimentaris que nodrien el comerç de Tarragona relacionats en el lleudari de la dita ciutat de 1489 (trasllat d'un altre més antic) inclou productes, a més dels ja citats, com:¹⁶⁶

- els formatges,
- l'arròs,
- els dàtils,
- les panses,
- les avellanes.

El 1357 el patró de barca Vicenç Jamfré descarregava, al port de Ciutat de Mallorca, les mercaderies següents, carregades a Tarragona:¹⁶⁷

- 12 gerres de mel,
- 22 sàrries de nous,
- 6 sàrries d'alls,
- 3 quarteres de fesols,
- 1 gerra de prunes,
- 1 sàrria de faves.

Tarragona produïa i exportava una espècia molt estimada per al condiment durant l'edat mitjana: el safrà.¹⁶⁸ El blat també era un dels productes agraris que per la seva importància en èpoques d'escassetat empenyia mercaders, senyors i patrons de coques, llenys i barques a fer la via de Tarragona per importar el cobejat cereal. Tarragona era, doncs, un dels eventuals proveïdors en èpoques de carestia —situació que es donava molt sovint—.

En referir-se a "lo bon comprar en lo Camp de Terragona", hom aconsellava que per adquirir civades era menester "que sian per tot lo juny, són les mellors e bona mesura a Contestí e aquel entorn de Taragona e comprar-la posada a mar".

Altres productes registrats en el *Manual de mercaderia* referits a "Lo que ix de Camp de Tarragona bo per Malorca" són: "Primo nous i avellana, amela, mel ametló, vi [...], siurons, faves, fazols, guixes, lenties, figa sequa del Priorat, roldor, cordovàs de Reus, moltons acolorats, cofols, cavens, fluxos als d'Alcover, plom de Falcet, seu, safrà e forment."¹⁶⁹

¹⁶³ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 30.

¹⁶⁴ ARM, Diversos 37, B/2 f. 183r. La quartera tenia capacitat per a un pes aproximat de 70,34 litres. Més problemàtica resulta la valoració del quartà, que podia oscil·lar entre el quartà per mesurar vins (= 1,026 litres) i la capacitat que li donen altres fonts, de 0,78 litres (VAQUER, O. *El comerç marítim de Mallorca 1448-1531*. Palma, 2001, p. 29).

¹⁶⁵ ARM, Diversos 37, B/2, f. 179v i 183r.

¹⁶⁶ RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 143-144.

¹⁶⁷ ARM, AH 17, f. 39v.

¹⁶⁸ ARM, Diversos 37, B/2, f. 172r.

¹⁶⁹ VAQUER, O. *El comerç marítim...*, p. 449.

Entre la referida gamma de productes alimentaris, s'hi inclou, com és lògic, el principal, que és el forment. Segons el lleudari de Tarragona, el forment era taxat per còps¹⁷⁰ i les classes que se n'especifiquen són:

- el forment (blat),
- el mestall,¹⁷¹
- l'ordi,
- la civada.

A Mallorca les varietats més generalitzades eren la xeixa i el forment roig. El primer era de bona qualitat però de poc rendiment. El segon produïa farina de molt poca força, però de més rendiment.¹⁷² Altres varietats eren el forment blanc, que produïa una farina més blanca. Quant als blats d'importació de les comarques cerealícoles catalanes, hom ha destacat la plana d'Urgell, l'Empordà i, en especial, el Camp de Tarragona, i el d'aquesta ciutat era el principal port d'embarcament.¹⁷³ L'esmentat *Manual de mercaderia*, amb relació als productes exportats de Tarragona a Mallorca, fa esment del sabó, producte sobre el qual diu: "Item, per sabó moll tot l'any se'n hi troben los milors a Cambrils e a Riudoms e a la Selva...".¹⁷⁴ Sobre aquest punt, Josep M. Recasens ens fa avinent que l'any 1337 una societat mallorquina formada per Mateu Broça i Ferrer Mirabet instal·là a Tarragona una fàbrica de sabó, la direcció de la qual corria a càrrec de Mateu Broça, mestre en "l'art de fer sabó", mentre que Mirabet actuava com a soci capitalista, amb el compromís d'esmerçar en el negoci 500 lliures mallorquines.¹⁷⁵

Entre la gamma de productes que Tarragona produïa i exportava, també hi sobresortia la cera, producte que hom aconsellava comprar a la fira de Prades.¹⁷⁶ La cera solia carregar-se en *costals*.¹⁷⁷ El 23 de febrer de 1355, el governador de Mallorca denunciava al veguer de Tarragona que els lleuders de Tamarit havien pignorat certs costals de cera destinats al mercader mallorquí Arnau Salopa perquè el patró del lleny que els transportava tenia certs deutes amb els dits lleuders.¹⁷⁸

La pesca salada era una de les mercaderies facturades des del port de Tarragona, exportació que hom explica com una possible activitat productiva de la ciutat.¹⁷⁹ Una altra activitat vinculada a les exportacions de la ciutat és la manufactura dels teixits. Hom ha ressenyat que, a la centúria següent, quan l'exportació dels teixits de llana abastava el 70% de les realitzades a Catalunya, el port de Barcelona es nodria de centres de producció com Manresa, Vilafranca, Sant Jaume, Perpinyà, Sant Llorenç i Tarragona.¹⁸⁰ A partir dels anys 1360 s'observa un cert estancament de l'activitat comercial tarragonina amb Mallorca, segurament causat, en bona part, per les grans contribucions a la guerra contra Castella.

¹⁷⁰ Mesura de capacitat (RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 143).

¹⁷¹ Generalment, mescla de blat i ordi.

¹⁷² SANTAMARÍA, Á. "La época de Fernando el Católico y la Germania", a *Historia de Mallorca* coordinada per J. Mascaró, vol. III, p. 281.

¹⁷³ SANTAMARÍA, Á. "La época de Fernando el Católico...", p. 293.

¹⁷⁴ ARM, Diversos 37 B/2, f. 183r.

¹⁷⁵ RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 139.

¹⁷⁶ ARM, Diversos 37, B/2, f. 183r.

¹⁷⁷ Mesura equivalent al feix o fardell: "viginti faxia sive costalia de pellibus moltoninis" (AHCB, Consellers [Armades i port], C VII, 1, f. 6r-v).

¹⁷⁸ ARM, AH 15, f. 33r.

¹⁷⁹ BONET, M. *Aproximació...*, p. 100.

¹⁸⁰ BONET, M. *Aproximació...*, p. 101.

Aquesta recessió en els intercanvis mercantils també es dona en el comerç entre Tarragona i València. Els contractes comercials entre les esmentades ciutats es mantingueren amb certa regularitat fins a l'any 1359, i fins a l'any 1381 no s'observa una certa recuperació. Per a aquest any hom ha registrat 27 viatges anuals.¹⁸¹ A partir de la dècada següent, a l'esmentada guerra s'apercep una certa recuperació pel que fa al comerç de Tarragona amb Mallorca. Concretament, els protocols notariais que s'han conservat dels anys 1372-1373 a l'Arxiu Capítular de Mallorca donen notícia dels intercanvis mercantils efectuats per agents procedents de la comarca tarragonina:

- Pere Martí de Tortosa, senyor i patró del lleny *Santa Clara* engegava una expedició des del port de la ciutat de Mallorca, amb 40 bótes de vi, en un viatge que havia de fer cap a Sitges i al port de la Geltrú.¹⁸²

- Pere Bibiloni i Tomàs de Montblanc es constituïen en societat mercantil. El primer aportava 400 reals d'or de Mallorca i el segon, 800.¹⁸³

- Pau de Montblanc rebia en comanda de Jordi Rubí 112 reals d'or per esmerçar en el viatge que havia de fer a Barcelona i després a Sant Mateu.¹⁸⁴

- Pere Damos, ciutadà de Tortosa, senyor i patró d'una coca de dos timons, dita *Sant Antoni*, constituïa en procurador Arnau Ramon, també de Tortosa, perquè, en nom seu, pogués exigir i rebre tot el que li era degut per raó de comandes i altres transaccions comercials.¹⁸⁵

- Bernat Castai, ciutadà de Tarragona, senyor i patró de la coca *Sant Antoni*, rebia del tarragoní Guillem Esteva 110 lliures i 10 sous, com a pagament per l'adquisició del 50% de la propietat de la coca.¹⁸⁶

- Isaac Buba, jueu i mercader de Tortosa, rebia en comanda del tortosí Guillem Ramon 30 lliures, 14 sous i 4 diners, moneda de barcelonesa de tern, per una expedició mercantil que es faria, amb la coca de Pere Roca, també de Tortosa, cap a Honein i altres llocs de Barbaria.¹⁸⁷ El fet que tres agents tortosins actuïn, conjuntament, des de Mallorca, és senyal evident dels interessos que lligaven la zona tarragonina amb l'illa i el nord d'Àfrica.

- Guillem Ramon de Tortosa, rebia en comanda de Pere Isern, mercader de Mallorca, 100 reals d'or per esmerçar en l'expedició que tenia projectada a Tortosa.¹⁸⁸

- Pere Ferrandis de Tarragona constituïa Domènec Fores, ciutadà de València, procurador seu a Mallorca, per gestionar-li els deutes i altres negocis relacionats amb les expedicions comercials.¹⁸⁹ El fet que per als anys posteriors no tinguem registrada semblant activitat no vol dir que no es produís, simplement ens manquen els documents que ens ho puguin acreditar. Amb tot, cal tenir present que la crisi del comerç, més o menys generalitzada a l'Occident europeu, havia de repercutir en les operacions comercials entre Tarragona i Mallorca.

¹⁸¹ HINOJOSA, J. *Aspectos del comercio exterior valenciano en el siglo XIV (1351-1378)*. Universitat d'Alacant, p. 223.

¹⁸² ACM, Protocols Notariais, P 14636, f. 19v.

¹⁸³ ACM, Protocols Notariais, P 14636, f. 34r.

¹⁸⁴ ACM, Protocols Notariais, P 14636, f. 49r.

¹⁸⁵ ACM, Protocols Notariais, P 14636, f. 61v.

¹⁸⁶ ACM, Protocols Notariais, P 14636, f. 83v.

¹⁸⁷ ACM, Protocols Notariais, P 14636, f. 84v.

¹⁸⁸ ACM, Protocols Notariais, P 14636, f. 91v.

¹⁸⁹ ACM, Protocols Notariais, P 14636, f. 134r.

El noliejament de vaixells

El noliejament d'una nau podia fer-se a un preu determinat o abonant certa quantia per unitat de càrrega transportada. Però també es donaven altres situacions més complexes, com la de noliejat una determinada part del vaixell. Sobre aquest últim procediment, n'exposem algun exemple extret del repertori documental. El 26 d'abril de 1359, Francesc Vilabella de Tarragona, senyor i patró de coca d'una coberta i dos timons, apel·lada *Santa Tecla*, la noliejava a Guillem Miralles de Mallorca per un *terç* (33,3%) de capacitat de càrrega, i a Joan de Torredabad per un *quarter* (25%).¹⁹⁰ Cal suposar que la capacitat de càrrega restant del vaixell romanien a disposició d'altres mercaders. Aquesta coca havia de portar forment tarragoní a Mallorca i es pactà que per cada quartera de gra els dos noliejadors pagarien al patró de la coca 31 diners, moneda de Mallorca.¹⁹¹ El més corrent, però, era que el senyor del vaixell el noliegés amb tota la seva capacitat de càrrega, amb la tripulació i amb els serveis de patronia. El 4 de maig de 1359, Guillem Gilabert, senyor i patró de la barca *Santa Anna*, la noliejava a Pere Martí de Tarragona, que aniria al port a carregar 150-200 quarteres de forment que portaria, amb aquesta barca, a Mallorca. La barca es llogava ben amarinada, amb 4 mariners a bord i el propi patró.¹⁹² El preu del noli consistia en el pagament de 24 diners per quartera de forment transportat. La diferència de preu amb l'anterior segurament es devia a la major capacitat de la coca sobre la barca.

El 28 de març de 1355, Alfonso Gutiérrez, senyor i patró d'una nau castellana, noliejava la nau al mercader tarragoní Antoni Figuera.¹⁹³ El vaixell es llogava "*exarcium et amarinum septem personas ydoniis servicio dicti vaxelli*", és a dir, amb tota l'eixàrcia i set mariners, i aniria de Mallorca a Tarragona o a Salou, fos on fos, hi romandria 8 dies, que era el termini fixat perquè el factor del mercader Antoni Figuera carregués les mercaderies a la nau, i tornaria "*recta via*" a Mallorca. Per aquest servei, Alfonso Gutiérrez cobraria 55 reials d'or de Mallorca.¹⁹⁴ L'11 de juliol de l'esmentat any, Bartomeu Martí, ciutadà de Mallorca, però de probable ascendència tarragonina (tal vegada parent del noliejador Pere Martí de Tarragona), noliejava a Pere Martí oriünd de Tarragona una barca de 16 remes. El contracte de noliejament, signat davant de notari, com era el costum, incloïa els serveis de marineria i de patronia. La barca posaria rumb cap a Tedelis, ciutat on deslliuraria les mercaderies carregades a Mallorca al factor de Pere Martí. La barca, en el viatge de tornada, podria descarregar les mercaderies importades de Tedelis a Barcelona o a Ciutat de Mallorca. En el primer cas, el preu del noli seria de 90 reials d'or de Mallorca, i en el segon, seria de 75 reials de l'esmentada moneda.¹⁹⁵

Com veurem, a mitjan segle XIV, el cognom tarragoní dels Martí tenia força influència i poder en tot allò referit al tràfic marítim que es despatxava al port de Ciutat de Mallorca. El 27 de maig de 1359, Berenguer Martí, patró de barca de 14 remes, coberta en un *terç*, la noliejava a Pere Martí de Tarragona, que, com hem escrit, havia adquirit la condició de ciutadà de Mallorca. El noli incloïa una tripulació de 15 persones entre mariners i servicials, i el servei

¹⁹⁰ Document 68.

¹⁹¹ ACM, Protocols Notarials, P 14574, f. 100r-v.

¹⁹² "*quam ducere promito bene stagna et amarinata IIII personis et me patrono*" ("la qual prometo conduir ben aparellada i amarinada, amb quatre persones i jo el patró" [ACM, Protocols Notarials, P 14574, f. 108r]).

¹⁹³ Document 48.

¹⁹⁴ ACM, Protocols Notarials, P 14582, f. 7r.

¹⁹⁵ Document 72.

de patronia. El viatge es faria cap a la ciutat musulmana de Tedelis.¹⁹⁶ El contracte es feia a *scar* (preu fet) i una de les estipulacions contractuals preveia que per cada dia d'estada al port de destinació que excedís del termini pactat el patró cobraria dues dobles d'or.¹⁹⁷ Altrament, el contracte contemplava la possibilitat de descarregar les importacions de Tedelis a Barcelona o a Mallorca; en el primer cas, el preu era més elevat (la qual cosa és fàcil d'entendre) a causa de la major distància. En el supòsit de deslliurar les mercaderies a la Ciutat Comtal, el preu era de 75 lliures mallorquines, i si la descàrrega es feia a Ciutat de Mallorca, l'import era de 55 reials d'or. Com a paga senyal, el patró rebia 30 lliures. Creiem pertinent ressenyar que una barca de 14 remes, a més de la tripulació i capacitat per fer una viatge des de la costa nord-africana (Tedelis) a Barcelona, podia carregar —segons preveia el contracte— fins a 45 quintars.¹⁹⁸

Amb relació a la contractació d'embarcacions, els mallorquins gaudien d'especial privilegi mitjançant el qual podien navegar en qualsevol vaixell estranger i carregar-hi qualsevol tipus de mercaderies i béns, llevat de les mercaderies prohibides. El fet, a vegades, generava incidents amb les autoritats portuàries d'altres ciutats i ports de la Corona. Aquests incidents en part provenien d'antics decrets de la Corona, que, inspirats en una política proteccionista, limitaven la navegació mercantil a vaixells dels súbdits de la Corona,¹⁹⁹ però, fonamentalment, a causa de disposicions reials en situacions bèl·liques declarades que prohibien l'ús d'embarcacions enemigues als mercaders súbdits de la Corona. També, arran de les estratègies emanades de la Cort reial i imposades per a més garantia de la seguretat marítima. Fos com fos, els mallorquins gaudien de privilegis que limitaven l'acció restrenyedora de les esmentades disposicions de la Corona. Amb relació a l'esmentada prerrogativa, el 21 de març de 1357, el governador de Mallorca Artal de Fosses, s'adreçava al veguer de Tarragona i la resta d'oficials, als quals demanava que, atenent el privilegi atorgat per Pere el Cerimoniós²⁰⁰ als mallorquins que els autoritzava a navegar, amb llurs mercaderies, en qualsevol vaixell estranger, no posessin obstacles al descarregament, en el port de Tarragona, del lleny de Gerald Boscal, el qual, en nom de Joan de Torrealbadal, havia carregat, a Mallorca, 15 fardells de cuirs amb destinació a Tarragona.²⁰¹

El comerç blader

Els cereals també es documenten com un dels productes exportats des del port de Tarragona.²⁰² El comerç cerealícol es nodria del blat del camp tarragoní, que n'exportava quan les collites eren bones. La ciutat de Tarragona esdevingué un centre distribuïdor de forment que enllaçava amb Tortosa per via marítima, ciutat amb la qual, al llarg del segle XIV,

¹⁹⁶ Document 71.

¹⁹⁷ ACM, Protocols Notarials, P 14574, f. 125r.

¹⁹⁸ "Ego enim, tradere et recipere in dicta barque usque XLV quintalia", ("jo, en veritat, lliuraré i rebré en dita barca fins a 45 quintars"), aquest era el compromís del patró (ACM, Protocols Notarials, P 14574, f. 125r).

¹⁹⁹ Per exemple, Jaume I, el 1227 va expedir una cèdula per la qual el comerç marítim havia de fer-se amb vaixells de súbdits de la Corona (CAPMANY, A. *Memorias históricas de la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*. Barcelona, 1961-1963, I, p. 12 i 13).

²⁰⁰ Tot just consumada la reintegració del Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó, el rei Pere el Cerimoniós, en una lletra expedida el 3 de juliol de 1343 i adreçada al rei de Castella, en la qual li notificava la reintegració del Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó, l'assabentava de les prerrogatives dels mallorquins, atesa la seva geoestratègica situació en el Mediterrani, exposats a gran perill del corsarisme i la pirateria. Així mateix, la importància del comerç marítim dels illencs per a la seva supervivència: "Abun sepades que las gentes del dito Regno et de las ditas illas, asi por privilegios de los Santos Padres apostólicos de Roma, como de los Reyes pasados, puden ir con sus mercaderies et estar et mercader en las partes de los moros qui son en Espanya et en las partes de Barbaria que en otra manera no baurian de que vivir et de las ditas partes han de sacar lur vida" (BOFARULL, P. *Codoinaca*, XXXI, f. 324-325).

²⁰¹ Document 64.

²⁰² BONET, M. *Aproximació...*, p. 74.

desenvolupà un moviment comercial de direcció única,²⁰³ si bé hom ha ressenyat la funció de centre distribuïdor de cereals i no tant el d'exportador de la producció pròpia, que desenvolupà el port de Tarragona.²⁰⁴

L'exportació de forment a Mallorca, per part dels mercaders tarragonins, durant la primera meitat del segle XIV, està ben documentada. La comercialització del blat, producte de primera necessitat, sovint era intervinguda pels poders públics, sobretot en èpoques de carestia per tal d'evitar-ne l'especulació i assegurar a la població el subministrament necessari per subsistir. Pel que fa a l'administració pública del Regne, el procediment administratiu que permetia la importació de blat era el següent: la Universitat del Regne —figura jurídica que representa la comunitat insular i que es governa a través del Gran i General Consell i dels sis jurats de Ciutat—, mitjançant ban públic, oferia una ajuda.²⁰⁵ Si les quotes d'importació que els jurats havien estimat necessàries restaven sense cobrir, llavors una comissió delegada del Consell General augmentava l'ajuda oferta per a la importació. El negoci romania obert a tothom i no calia ser mercader, per bé que les importacions massives només podien engegar-les els més poderosos. L'importador signava amb la Universitat un contracte de seguretat per mitjà del qual aquesta es comprometia a pagar-li l'ajuda acordada i el preu del forment importat, la qualitat del qual ja s'havia convingut en el contracte de seguretat.

La Universitat efectuava el pagament de la prima acordada quan l'importador feia l'entrega de la quantitat de blat concertada. D'altra banda, el transportament interior de gra era rigorosament vigilat per tal de dificultar-ne les exportacions il·legals. Els batlles de les comarques litorals tenien exprés manament de prohibir el tràfic de forment sense llicència prèvia del governador o dels jurats del Regne. Els blats importats, adquirits directament per la Universitat o provinents de carregaments confiscats en aplicació de l'anomenat *Privilegi de Vitualles*,²⁰⁶ eren administrats per dos agents designats pels jurats d'acord amb la comissió delegada del Consell General, els quals rebien els carregaments, en feien la pertinent comprovació —quantitat desembarcada i qualitat del gra— i n'efectuaven la consegüent venda i repartiment en quotes entre els forners i els particulars, els quals havien d'acceptar, obligatòriament, la quota assignada.

A les viles, les botigues eren l'instrument d'intervenció municipal en el comerç cerealícol·la. Els jurats de la vila encarregaven l'administració de la botiga a qui, amb subhasta prèvia, es comprometia a administrar-la amb menor comissió. El botiguer realitzava les compres de blat en el moment més oportú (normalment agost) i s'obligava a distribuir-lo entre els veïns del terme municipal per consumir-lo o sembrar-lo en el moment que ho ordenaven els jurats de la vila i d'acord amb el preu pactat en el contracte d'establiment de la botiga. Amb les botigues es perseguia la regulació dels preus i la creació de volums de reserva, assegurar l'exis-

²⁰³ RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 279.

²⁰⁴ BONET, M. *Aproximació...*, p. 74.

²⁰⁵ Aquesta ajuda consistia en un percentatge sobre el preu del forment que es concedia per tal d'incentivar-ne la importació. Aquesta ajuda o prima diferia en funció de dues variables: el país d'on procedia el blat importat i si la quota necessària de forment per proveir tot el Regne era garantida o no. En el primer cas, els blats de llevant (Sicília) eren més apreciats que els de ponent (Castella) i per aquesta raó la prima oferta als importadors de les parts de llevant solia ésser més elevada. En el segon cas, quan la quota necessària de forment no era assegurada, la prima o ajuda augmentava per tal d'estimular els importadors.

²⁰⁶ En un principi, el *Privilegi de Vitualles* consistia en l'atorgament de guiatge o salconduit a les naus que portessin vitualles, pràctica que a Mallorca fou legalitzada el 1343 per Pere el Cerimoniós per tal d'emparar els importadors de forment (ARM, *Còdex Sant Pere*, f. 27). Però, amb el temps, es desenvolupà una pràctica més agressiva: la captura, en temps de carestia, dels vaixells que navegessin per la mar balear i transportessin queviures. Tal pràctica fou legitimada el 1374 en ésser els jurats autoritzats per "armar fustes e constrényer qualsevol naus e descarregar en Mallorques lo forment que porten" (ARM, *Llibre de n'Abelló*, f. 121r).

tència de forment per a la sembra i subministrar-ne el necessari a la gent més desvalguda, la qual, si no podia pagar-lo al moment, es comprometia a tornar-lo a la propera collita.

La pràctica de les importacions de forment requeria de l'obtenció de llicències d'exportació o *treta* sol·licitades al rei i en representació seva, al governador. Generalment, la concessió de *treta* implicava el pagament de certs drets. Mallorca importava blats de diferents i allunyades places com Sicília, Barbaria, Aragó, Catalunya, Alacant, Castella, Sevilla, sud de França i Sardenya, i, entre les parts de Catalunya, Tarragona.

Aquest breu esguard entorn de la comercialització del blat ens fa adonar de la importància que per a les comunitats medievals tenia aquest producte i del rigor amb què les autoritats públiques intentaven assegurar-ne el subministrament a tots els estrats socials, especialment, en èpoques de carestia.

El tràfic comercial entre Tarragona i Mallorca que tenim documentat durant els anys 1321, 1324, 1330, 1332 i 1340 presenta l'inconvenient que no ens detalla el tipus de mercaderia que els mercaders tarragonins o procedents de Tarragona descarregaven al moll de Ciutat de Mallorca, però cal suposar que d'aquest comerç una part important era la importació de blat, ja que ens ho corroboren altres fonts. En efecte, el 10 de febrer de 1354, el governador de Mallorca s'adreçava a les autoritats institucionals de Tarragona perquè concedissin llicència de *treta* —la qual cosa ens fa pressuposar que el funcionament del mercat blader tarragoní era similar al de Mallorca— a Guillem Pujol, factor del Francesc Alemany de Montblanc perquè pogués importar blat a Mallorca, atès que el factor, amb aquesta finalitat, havia noliejat el lleny de Berenguer Galba i de Martí Castelló de Cadaqués.²⁰⁷

El 26 d'abril de 1359, el tarragoní Francesc de Vilabella, patró de la coca apel·lada *Santa Eulàlia*, noliejava l'embarcació a Guillem Miralles i a Joan de Torredadall per a un viatge que aquests noliejadors havien de fer per portar blat de Tarragona a Mallorca. El contracte de noliejament estipulava que per cada quartera de gra transportat l'esmentat patró percebria 2 sous i 7 diners, moneda de Mallorca.²⁰⁸

La ciutat de Tarragona es proveïa de forment procedent de comarques com l'Urgell, la Segarra, la Conca de Barberà i el Penedès.²⁰⁹ Comarques que presentaven l'avantatge de trobar-se a un radi inferior a 100 quilòmetres de la ciutat. Hom ha assenyalat que la lentitud i major distància del transport marítim era compensada per la capacitat dels vaixells i naus, el tonatge de les quals els permetien càrregues de 1.000 a 3.000 quarteres de blat.²¹⁰ Però les exportacions documentades de blat tarragoní a Mallorca, de mitjan segle XIV, eren més modestes. Així, per exemple, el 4 de maig de 1359, Guillem Gelabert, patró de la barca *Santa Anna*, la noliejava a Pere Martí, oriünd de Tarragona i ciutadà de Mallorca, el qual hi carregaria entre 100 i 150 quarteres. El pagament del noli es faria a la tornada i consistiria en el pagament de 2 sous per cada quartera de blat exportat,²¹¹ la qual cosa ens assabenta que un patró d'una barca amb aquesta capacitat de càrrega, per un viatge rodó de Mallorca a Tarragona, percebia unes 15 lliures mallorquines (càrrega màxima de 150 quarteres) en concepte de noli.

²⁰⁷ Document 41.

²⁰⁸ Document 68.

²⁰⁹ RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 279.

²¹⁰ RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 280.

²¹¹ Document 69.

Els llocs més freqüents d'on la ciutat de Tarragona adquiria blat eren:²¹²

- Conca de Barberà: Aguiló, Montblanc, Passanant, Rauric, Santa Coloma de Queralt i Vimbodí.
- Urgell: Belianes, Boldú, Guimerà, Castellserà, la Fuliola, Preixana, Santa Maria de Meià, Tàrraga i Verdú.
- Baix Penedès: Montagut.
- Les Garrigues: Vinaixa.
- Alt Camp: Bonastre, Vila-rodona, Puigtinyós i Valls.

La reina Elionor, el 6 d'agost de 1343, a pocs mesos de la reintegració del Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó, des d'Albarrasí concedia un privilegi als mallorquins pel qual podien importar blat de Tortosa.²¹³

Tot i que era inhabitual, a vegades eren els mercaders mallorquins els qui exportaven blat de Mallorca a Tarragona. El 24 de maig de 1359, Guillem Vanrell de Mallorca, patró de barca, i Ramon Muntaner obtenien llicència del governador per anar "cum dicta barcha caricata frumentum apud Terrachone"²¹⁴ ("anar amb la dita barca carregada de forment a Tarragona"). El fet que les exportacions de gra restessin subjectes a la prèvia llicència del governador palesa que un producte alimentari de primera necessitat com el blat, solament podia exportar-se quan la conjuntura frumentària era satisfactòria i beneficiosa per al Regne, ja que, com hem exposat, l'avituallament de forment, en conjuntures de mancança, permetia als illencs, en apel·lació al *Privilegi de virtualles*,²¹⁵ obligar qualsevol nau que solqués les aigües de la mar balear a descarregar el forment al moll de Mallorca. Si la conjuntura era apressant, els batlles de les comarques litorals restaven facultats per atrapar qualsevol embarcació carregada de cereals, fos quina fos la seva destinació, controlar la tripulació, retirar les veles i el timó de la nau per a la descàrrega, fins i tot, un ban de 1489 amenaçava, amb pena de mort, tot aquell que advertís qualsevol nau de la possible aplicació, per part de les autoritats illenques, d'aquest privilegi.

El comerç d'armes

En els intercanvis comercials que connecten Tarragona amb Mallorca també hi documentem les armes. És possible que l'estat de guerra entre la Corona d'Aragó i la Corona de Castella expliqui aquest tràfic mercantil. A la sèrie *Guiatges* (llicències de sortida) conservada a l'Arxiu del Regne de Mallorca, n'hem registrat una; això no vol dir, però, que no se n'expedissin més, ja que les esmentades sèries són incompletes i només se n'ha conservat una petita part. El 7 de març de 1361, el governador de Mallorca concedia llicència al mercader Arcissio Rufini perquè amb el lleny d'un tal Pedrera pogués portar, a Tarragona,

²¹² RECASSENS, J. M. *La ciutat de Tarragona...*, p. 279.

²¹³ ARM, Còdex *Sant Pere*, f. 28v; QUADRADO, J. M. *Privilegios y franquicias...*, p. 45.

²¹⁴ Document 70.

²¹⁵ Cal dir que el privilegi de virtualles no era exclusiu del Regne de Mallorca. La ciutat de Barcelona gaudia d'un antic privilegi pel qual hom protegia tota persona que entrés virtualles a la ciutat, malgrat que aquesta persona fos culpable de delictes. Però a Mallorca, atesa la seva condició geopolítica, com una avançada dels territoris peninsulars de la Corona d'Aragó, i les limitacions de la insularitat, amb el temps, el referit privilegi esdevingué una pràctica més incisiva, de manera que el 1401 Martí l'Humà hagué de matisar l'abast del privilegi i els jurats solament podrien fer-ne ús en cas de necessitat, declarada oficialment la carestia. Altrament, només podrien ésser obligades les naus que transportessin queviures dins la zona marítima compresa entre el cap de Trefalempa i el cap Blanc (ARM, Còdex *Sant Pere*, f. 72r; ARM, Còdex *Rosselló Nou*, f. 375r; ARM, Còdex *Rosselló Vell*, f. 417r).

40 ballestes. La concessió prohibia, taxativament, a l'esmentat mercader, portar les armes "ad partes inimicorum domini regis".²¹⁶

Els registres documentals més antics de la sèrie *Guiatges* conservats a l'Arxiu del Regne de Mallorca són els pertanyents als anys 1359-1360. Aquests registres, tal com indica el seu nom, són llicències concedides pel governador a navegants per fer determinats viatges, amb obligació expressa, sota jurament de sagrament i homenatge, d'estar de tornada "salvo justo impedimento Dei, maris atque gentium" ("excepte just impediment de Déu, de mar o de gents" —fortuna de mar o pirateria—) en un determinat termini que sol oscil·lar entorn dels dos mesos. En els registres hi hem documentat certes llicències concedides a mercaders tarragonins o a altres que han d'efectuar un viatge rodó a Tarragona. Malauradament, les llicències no ens especifiquen les mercaderies exportables i importables autoritzades als mercaders, però el fet de restar subjectes a la llicència del governador ens fa sospitar si bona part d'aquests viatges eren per importar blat de les comarques tarragonines, tot i tenir en compte que el referit any 1359 fou molt crític per al Regne de Mallorca a causa de la guerra contra Castella i la proximitat i invasió de les costes (Eivissa) per part de l'esquadra castellana, proximitat que obligà les autoritats del Regne a romandre amatents en estat de màxima alerta i a procurar tots els recursos defensius disponibles.

Guiatges atorgats a Mallorca amb destinació a Tarragona durant la guerra contra Castella

- El 24 de maig de 1359, els mercaders mallorquins Ramon Muntaner i Guillem Vanrell obtenien llicència del governador per exportar, amb la seva barca, forment a Tarragona.²¹⁷

- El 10 de març de 1360, el tarragoní Joan Bonet i el mallorquí Guillem Despoal obtenien la pertinent llicència per anar, amb la barca de Sabater de Tarragona, a Barcelona. L'esmentada concessió imposava la condició d'esser de tornada al port de Mallorca, el següent mes d'abril "salvo justo impedimento dei, maris, atque gentium vel salute" ("excepte just impediment de Déu, de mar i gents, o salut").²¹⁸

- El 21 d'abril de 1360, Guillem Tolrà de Tarragona, senyor i patró de coca, obtenia llicència per engegar un viatge a Tarragona. L'obligació d'estar de tornada a una determinada data exigia dels mariners o de l'operador autoritzat l'obligació de presentar fiança.²¹⁹

- El 8 de maig de 1360, Berenguer Ferrer de Tarragona, escrivà i patró de la coca de Pere Martí "oriundi Terrachone et civis Maioricarum", obtenia llicència per engegar un viatge a Tedelis. Els sol·licitants restaven obligats a prestar sagrament i homenatge de complir, fidelment, les estipulacions de la llicència.²²⁰

- El 16 de maig de 1360, Gerald Carbonell de Mallorca obtenia llicència per anar, amb la seva barca, a Tarragona.²²¹

- El 15 de juny de 1360, Bernat Andreu, patró de barca, obtenia llicència per anar, amb la seva barca, a Barcelona i a Tarragona, i a tornar a l'illa per tot el mes de juliol.²²²

²¹⁶ ARM, G 2, f. 45v.

²¹⁷ Document 70.

²¹⁸ Document 75.

²¹⁹ Document 76.

²²⁰ ARM, G 2, f. 40r.

²²¹ Document 78.

²²² ARM, G 2, f. 44v.

2

EL DINER I LES MODALITATS
INVERSORES DELS TARRAGONINS
EN EL COMERÇ MARÍTIM
DE MITJAN SEGLE XIV

Durant el segle XIV, el diner va constituir un dels béns comerciables, majorment emprats en les modalitats d'inversió en el comerç marítim. A l'Arxiu Capitular de Mallorca s'hi conserva una sèrie de registres notariais que donen testimoni de l'interès dels mercaders i ciutadans tarragonins i dels catalans en general en les inversions dineràries en comanda, comerç que a mitjan segle assoleix unes cotes que el situen en un dels procediments inversors més prominents dins les activitats mercantils de bona part de la burgesia catalana i, en menor escala, d'altres estaments econòmicament més modestes.

La fórmula principal és la comanda, però també hi coexisteixen el dipòsit, el canvi i el préstec. Els esmentats registres notariais abunden els contractes de comanda, en els quals figuren, entre d'altres, comerciants tarragonins amb importants interessos mercantils a Mallorca i que inverteixen en l'expressada modalitat, en què el diner constitueix l'objecte efectiu del contracte. Hom ha ressenyat que la inversió de diner en comandes marítimes, durant la baixa edat mitjana, bàsicament revestia tres formes: les monedes, els metalls preciosos i els canvis.²²³ Però la documentació que hem analitzat, que forma part del repertori documental annex al present treball, es refereix exclusivament al diner com a objecte únic del contracte, sigui en la modalitat de comanda, en el contracte de préstec o en el de canvi. Tot i així, convé assenyalar que no resulta infreqüent veure en els contractes que el soci capitalista o comandant fa constar a l'instrument notarial que el diner dipositat ho és esmerçat en determinades mercaderies. Així, per exemple, el 14 de setembre de 1352, el ciutadà de Mallorca Guillem Esteva, patró de coca, rebia en comanda dels germans i socis Martí de Tarragona 600 reials d'or, moneda de Mallorca, esmerçats en 95 fardells de llana de Catalunya. Aquest patró, alhora soci comanditari, es comprometia a vendre'ls a València i, amb el producte dinerari de la venda, adquirir altres productes per portar-los al lloc on s'havia formalitzat el contracte de comanda, en aquest cas, Ciutat de Mallorca.²²⁴

Però casos com l'esmentat són, certament, una minoria; la major part dels contractes es refereix a la comanda comercial en la manifestació més característica, la qual consisteix en el lliurament de certa quantitat de diners, per part del capitalista o comandant, al soci gestor o comanditari, i en l'obligació del soci gestor, subscripta mitjançant contracte notarial, de restituir al soci comandant, una vegada finit el viatge comercial, el cabal prestat i una part important del lucre aconseguit, que era de tres quartes parts, és a dir, el 75%. Amb raó hom ha destacat que la comanda comercial constitueix la manifestació més típica del capitalisme mercantil durant la baixa edat mitjana.²²⁵ Això no obstant, juntament amb els contractes de comanda comercial, també hi són presents, per bé que en menor nombre, els préstecs i els canvis marítimes.

Al catàleg documental hi incloem onze contractes de comanda comercial;²²⁶ set de referits a préstecs sobre naus (finançament de l'expedició);²²⁷ cinc en la modalitat de co-

²²³ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas comerciales barcelonesas de la baja edad media*. Barcelona, 1973, p. 55.

²²⁴ ACM, *Protocolos Notariales*, P 14578, f. 157r.

²²⁵ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas ...*, p. 62.

²²⁶ Documents 4, 26, 29, 34, 36, 37, 38, 39, 40 i 61.

²²⁷ Documents 22, 25, 27, 28, 42, 43, 53 i 62.

manda i dipòsit;²²⁸ un de canvi marítim,²²⁹ i, finalment, una comanda d'esclaus.²³⁰ Tots els esmentats contractes han estat promoguts per agents comercials tarragonins o tenen per destinació terminal el port de Tarragona. Abans d'estudiar aquests documents, convé que matisem les singularitats i elements diferenciadors dels distints tipus de contractes esmentats i ho farem començant per la comanda comercial.

La comanda. Modalitats d'inversió

La comanda és un contracte bilateral en què, com hem escrit, intervenen la part comandant (soci o socis que aporten diners sols o esmerçats en mercaderies) i la part comanditària (soci gestor que, en viatge marítim, es compromet a negociar els diners o mercaderies del comandant amb l'objectiu de treure'n profit econòmic), que s'obliga, mitjançant contracte notarial, a restituir el cabal prestat més una part del lucre. No entrarem, en aquest estudi, a analitzar la naturalesa jurídica del contracte de comanda sobre el qual s'han formulat diverses teories,²³¹ simplement volem ressenyar que des del punt de vista social i econòmic la comanda comercial es caracteritza per la prestació de treball a què s'obliga el soci gestor o comanditari i per la participació del soci capitalista en els negocis del primer. Aquesta participació, com hem escrit, es concreta en el dret a percebre una part del lucre obtingut que gairebé sempre era del 75% i la consegüent restitució, per part del patró o comanditari del cabal esmerçat. La fórmula contractual participativa gairebé sempre és la mateixa: "Promito dictam comandam vobis et vestris reddere et restituere simul cum tribus partibus lucri, retenta tamen michi quarta parte ipsum lucri fecit pro meo labore"²³² ("Promet restituir a vós la dita comanda, juntament, amb les tres quartes parts del lucre, i em retenc la quarta part del dit lucre per la meua labor").

Hem vist, doncs, que en la constitució de la comanda comercial els agents promotors són dos. El comanditari, que, ordinàriament, és el senyor i patró del vaixell, i que, a vegades apareix com a *tractator* en el sentit que té la responsabilitat de procurar, amb la inversió del capital encomanat, el major lucre possible: "Quam quidem comandam et comunem rationem mecum portare et mercantiliter tractare et procurare debeo et promito in hoc presente viagio..."²³³ ("la qual comanda i comuna expedició, amb mi portaré i promet que la negociaré, mercantívolament, en aquest present viatge"). No sempre, però, el comanditari és el patró o senyor de la nau. A vegades, és un altre mercader que nolieja una nau d'altri. N'exposem alguns casos:

- El 17 de juny de 1352, el ciutadà de Mallorca Pere Malet rebia en comanda del seu conciutadà Berenguer Baró —oriünd de Tarragona—, 40 lliures de reials de Mallorca que s'emportava en el viatge amb destinació a Tarragona, amb la coca de Tolrà,²³⁴ per esmerçar

²²⁸ Documents 46, 47, 51, 52 i 56.

²²⁹ Document 57.

²³⁰ Document 59.

²³¹ GAY DE MONTELLÀ, R. *Sobre la naturaleza jurídica del contrato de "comenda" en el Derecho mediterráneo de los siglos XII y XIII*. Barcelona, 1955, 32, p. 35; MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas...*, p. 74-75.

²³² ACM, *Protocolos Notariales*, P 14577, f. 80v.

²³³ ACM, *Protocolos Notariales*, P 14577, f. 315v.

²³⁴ Llinatge tarragoní que ja hem registrat en els ancoratges de 1321, Ramon Tolrà senyor i patró de lleny (ARM, RP 1097, f. 9v); de 1332, Guillem Tolrà, com l'anterior, senyor i patró de lleny (ARM, RP 1100, f. 1v), i de 1340, Guillem Tolrà senyor i patró de lleny (ARM, RP 1101, f. 1v).

en mercaderies i productes a Tarragona.²³⁵ L'11 de novembre de 1352 Berenguer Ferrer, mercader de Tarragona, rebia en comanda de Pere Martí, ciutadà de Mallorca, però oriünd de Tarragona, 57 lliures, 7 sous i 3 diners, cabal que es comprometia a invertir, de la manera més lucrativa, a Sardenya, illa on aniria amb la coca del barceloní Olzinelles.²³⁶ A l'esmentada data, el referit mercader rebia, en comanda, 112 lliures i 15 sous, moneda de Mallorca, dels germans i socis Pere i Berenguer Martí de Tarragona per invertir en el mercat sard.²³⁷ El 12 de desembre, Francesc Pasqual, ciutadà de Mallorca, rebia en comanda de Tomé de Montblanc, 100 florins d'or, diners que, segons estipulació contractual, esmerçaria "cum illo vase quo michi melius videbatur expedire apud Terrachona"²³⁸ ("amb aquell vaixell que millor veuré aparellar cap a Tarragona").

- L'11 de novembre de 1355, el tarragoní Berenguer Martí rebia en comanda del mercader de Mallorca Pere Oliver 25 lliures, 3 sous i 4 diners, quantitat que el comanditari Martí s'obligava a invertir, mercantívolament, en el viatge que havia de fer "cum quocumque vase novo apud Terrachona"²³⁹ ("amb qualsevol vaixell nou cap a Tarragona"). Quan el comanditari és senyor i patró de la nau (cas més freqüent), sempre es fa constar en el contracte notarial de comanda amb l'expressió llatina "domus et patronus".²⁴⁰ Igualment, es fa expressa menció en el contracte si solament n'és el patró.²⁴¹

- A la nostra documentació, tots els gestors comanditaris tarragonins o altres que, no essent-ho, engugen expedicions marítimes a Tarragona, pertanyen a l'estament mercader o al ciutadà (de Tarragona). En aquest últim, s'hi compten comanditaris naturals de la ciutat que han adquirit la ciutadania mallorquina, segurament perquè la seva relació comercial a l'illa era força fluïda i la condició ciutadana els atorgava certs avantatges de tipus fiscal. Gairebé no consten comanditaris de l'estament cavaller.²⁴² Rarament trobem comanditaris habitants de les àrees rurals, és a dir, sense la condició ciutadana. El que exposem és un dels pocs que hem registrat en què un dels comanditaris és vilatà: a l'octubre de 1352, el ciutadà de Mallorca Guillem Sacoma i l'alcudienc Bernat Morro (Part Forana de Mallorca) rebien en comanda 42 lliures mallorquines, del mercader Pere Sabater, per esmerçar en un viatge que, amb la coca *Sant Joan*, havien de fer a Romania. El notari que formalitzà l'instrument tingué cura de ressenyar la condició no ciutadana del comanditari Bernat Morro "habitor Alcudie insule Maioricarum"²⁴³ ("habitant d'Alcúdia, illa de Mallorca"). Igualment inusuals són els casos de dones que inverteixen en comanda; tot i així, n'hem documentat uns quants, com el de Margarida, vídua de Jaume Vilanova de Mallorca, que el 1352 lliurava,

²³⁵ Document 26.

²³⁶ Document 38.

²³⁷ Document 39.

²³⁸ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 317v.

²³⁹ ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 222v.

²⁴⁰ Documents 22, 25, 27, 28, 29, 34, 35, 36, 42, 43, 48 i 53.

²⁴¹ Documents 16, 17, 29, 58, 62, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 76, 77 i 78.

²⁴² Respecte de l'estament cavaller, els pocs casos que n'hem documentat són de personatges que solen regir alts comandaments, com la capitania dels vaixells armats. Tal era el cas, per exemple, del donzell de Mallorca Ramon Pons de la Casa Reial, capità de la galera armada *Santa Ventura* (que fou una de les que varen combatre a Romania en la batalla de 13 de febrer de 1352 i, prèviament, per manament reial, havia estat adquirida a Marsella; posteriorment, fou reparada a Mallorca [BARUTELL, J. "Documentos...", p. 369]), el qual el 1352 reconeixia un deute de 50 reials d'or a Francesc Desportell, ciutadà de Mallorca, diners que havia destinat a l'armament de la galera (ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 17r). Així mateix, l'esmentat donzell, ensems amb Pere Olivella, ciutadà de Barcelona, i Berenguer Roig, ciutadà de Mallorca, rebia en comanda 120 lliures mallorquines de Pere Tintorer de Mallorca, cabal que s'obligaven a restituir-li, més el lucre guanyat, amb la susdita galera armada (per tant, es tractava de cors), que li pertanyeria aplicant la fórmula d'"a sou e a lliura" (ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 24v).

²⁴³ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 187v.

en comanda, 50 lliures de reials de Mallorca al mercader i fill seu, Simó de Vilanova; aquest s'obligava a esmerçar-les "emendo, vendendo, mitendo, remitendo, cedendo, comandando et aliter ratione mercanterie negociando prout Deus mi melius administravit" ("curant, venent, expedit, cedint, comanant i negociant, i qualsevol altre <afer> per raó de la mercaderia, segons Deú millor em guiarà") a les parts de Rodes i Xipre, on aniria amb la coca de Bernat Oliver.²⁴⁴ Semblantment, la dona Caterina, muller de Martí Castelló de Cadaqués, a l'octubre de 1352, esmerçava en comanda 37 lliures i 10 sous de reials de Mallorca en l'expedició que Pere de Pla senyor i patró del lleny armat *Sant Antoni* havia de fer des de Mallorca a les ciutats musulmanes d'Ona i Alcúdia, així com a altres parts de Barbaria.²⁴⁵

En els documents analitzats que refereixen inversions en comanda, hom hi detecta particularitats que denoten diferències en els objectius inversors i en els resultats lucratis. Les enumerem, seguint un ordre quantitatiu, segons el nombre de modalitats que, de cada varietat, hem documentat. Ens referim a les operacions comercials en què intervenen mercaders o ciutadans tarragonins.

En primer lloc, destaquen les inversions en comanda fetes sota la clàusula: "et eas misi et converti in compagna panatica ac salariis marinariorum et in aliis necessariis et expedicione dicte coche"²⁴⁶ ("i aquells <diners/mercaderies> vaig esmerçar i convertir en panàtica i salari dels mariners i en altres coses necessàries a l'expedició de la dita coca"). El fet que en aquest tipus de contracte no hi figuri el lucre perceptor al prestador ha portat a la conclusió que es tracta d'un contracte de préstec sobre el vaixell.²⁴⁷ Això no obstant, hom ha assenyalat que en la tècnica jurídica tradicional, el contracte de comanda era un contracte de préstec o de dipòsit amb interessos o sense.²⁴⁸ Entre les clàusules del contracte destacava el compromís del patró comanditari de no canviar de ruta "viaggio alio non mutato", fórmula que vinculava el risc al viatge pactat, en el sentit de preveure eventuais perills i evitar riscos (naufregi, corsarisme, guerra, pirateria, captura, empires...) que podien comprometre, seriosament, el destí de l'expedició. Altrament, l'obligació, per part del soci comanditari, de restituir els diners tan bon punt la nau hagués descarregat al port de tornada "sine omni dilacione, exceptione dampno, interesse ac missiones" ("sense cap dilació, excepció, dany, interès i despeses") per part del prestatari. La garantia de la devolució del préstec era el mateix vaixell, amb totes les seves eixàrcies i el noli i, també el comanditari i els seus béns: "Obligans inde vobis et vestris, specialiter et expresse, dictam cocham cum omnibus suis exarciis et aparatibus et naulum eiusdem et generaliter me et omnia bona mea ubique presentia et futura"²⁴⁹ ("obligant, per això, a vós i als vostres, especialment i expressament, la coca, amb totes les

²⁴⁴ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 38v.

²⁴⁵ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 166v.

²⁴⁶ Documents 25, 27, 28, 42, 43, 53 i 62.

²⁴⁷ Modalitat que els autors Arcadi Garcia i M. Teresa Ferrer, defineixen com a "préstec necessari" (*Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*. Barcelona, 1983, p. 71).

²⁴⁸ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas...*, p. 71. El document que incloem al nostre catàleg amb el núm. 22 prova que aquesta modalitat inversora "in compagna panatica ac salariis marinariis et in aliis necessariis" no tenia com a objecte únic la restitució del cabal prestat, sinó l'increment, com a la resta de comandes, del 75% del lucre obtingut, o del lucre "a sou e a lliura" en funció del cabal aportat. El fet, però, és que la major part de contractes que hem documentat d'aquesta mena no fa esment exprés del lucre guanyador, i això, segurament, pot induir a interpretar aquesta modalitat com un simple préstec sobre el vaixell que, únicament, tenia el crèdit com a finalitat essencial i no la participació en el negoci. D'altra banda, resulta força inversemblant que en els anomenats "préstecs sobre el vaixell" el prestador lliurés els diners sense altre horitzó lucratiu, i que es conformés amb la restitució del cabal. Finalment, és conjecturable que l'absència, en els referits contractes de préstec sobre el vaixell, de la participació en el lucre, obeís a una qüestió d'ordre moral aliena a la realitat comercial. Hom ha ressenyat que la gratuïtat del préstec "gratis et bono amore" que sol aparèixer a molts de contractes era una expressió purament formulària (GARCIA, A.; FERRER, M. T. *Assegurances...*, p. 47).

²⁴⁹ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 372r.

seves eixàrcies, aparells i noli, i, generalment, a mi i tots els meus béns onsevulla que els tinguí, presents i futurs"). Així, doncs, en aquestes modalitats de comanda/préstec en què els diners tenien per objecte sufragar la posada en marxa de l'expedició, l'embarcació restava hipotecada, com a garantia de la devolució del deute, amb tots els seus aparells, i fins i tot el noli. La càrrega hipotecària sobre els béns del patró comanditari s'estenia als presents i futurs, on els tingués. Finalment, la fórmula referida al risc que corria a càrrec de l'inversor o prestador: "Hec tamen comanda eat, maneat, sit et redeat ad vestrum redezum, periculum et fortunam ad usum maris et gentium". ("Aquesta comanda, no obstant això, vagi a vostre risc, perill i fortuna <de mar> a costum de mar i de les gents").

Esmentem alguns casos de mercaders tarragonins que esmerçaven el seu cabal sota la referida modalitat de comanda, esmerç en què els diners prestats es destinaven a la dotació material i humana del vaixell comercial. El 12 de gener de 1352, el ciutadà de Mallorca Llorenç Vives, senyor i patró de la coca anomenada *Sant Salvador* rebia en comanda de Berenguer Spert de Tarragona 36 lliures de reals de Mallorca, "quas a vobis numerando habui et recepi et eas misi et converti in compagna panatica prestitis ac salariis marinarium et aliis necessarias et expedicione dicte coche"²⁵⁰ ("les quals <monedes> de vós, nombrant, vaig haver i rebre, i aquelles vaig esmerçar i convertir en panàtica i salari de mariners i d'altres coses necessàries per a l'expedició de la coca"). Per tant, els diners prestats es destinaven a satisfer costos de l'expedició de la coca que havia de viatjar a les ciutats mores d'Alcoll i Bona. Una important clàusula inserida en aquest tipus de contractes era la referida a la devolució del cabal prestat: "Convenio et promito dictas triginta sex libras vobis vel vestris solute in Maioricarum exonerata dicta cocha ex viagio supradicto". ("Convenc i promet pagar les 36 lliures a vós o als vostres, a Mallorca, una vegada descarregada la coca del viatge esmentat").

Semblantment, el 14 de juny de 1352, Guillem Duran, ciutadà de Mallorca, senyor i patró del lleny armat *Sant Cristòfol*, rebia en comanda de l'esmentat mercader tarragoní Berenguer Spert 41 lliures i 10 sous de reials de Mallorca, diners que, com en el cas anterior, es dedicarien a sufragar els costos que generava l'armament del lleny que s'havia de dirigir a Cotlliure.²⁵¹ Tres dies després, els esmentats comandant i comanditari subscriïen un altre contracte pel qual Guillem Duran, propietari, com hem vist, de l'esmentat lleny *Sant Cristòfol*, rebia en comanda d'aquest mercader tarragoní 12 lliures mallorquines. El prestatari —Guillem Duran— s'obligava a restituir el cabal en el port de l'esmentada ciutat rossellonesa.²⁵² El 5 d'agost de 1354, Bernat Maimó i Martí Artal, senyors i patrons del lleny armadís *Sant Antoni*, rebien en comanda de Martí Castelló, patró de coca, de Cadaqués, 24 lliures de reials de Mallorca, diners que els esmentats comanditaris emprarien per finançar l'expedició, amb el seu lleny, en la ruta Mallorca-Tarragona-Tortosa-Mallorca. Els comanditaris s'obligaven solidàriament "in solidum" a retornar el cabal manllevat tan bon punt el vaixell hagués descarregat "exonerato dicto ligno ex viagio supradicto" al port de Mallorca.

Una de les clàusules contingudes en el contracte fa esment a la renúncia als beneficis de divisió: "Renuncians nove constitutione et beneficium dividende acciones" ("renuncii a la

²⁵⁰ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 372r.

²⁵¹ Document 27.

²⁵² Document 28.

nova constitució i benefici de divisió d'accions"). El benefici de divisió permetia al cofiador o persona obligada en els compromisos subscrits pel comanditari, demandada pel creditor (per raó de qualsevol incompliment de les estipulacions contractuals) que pogués oposar, a les pretensions de la demanda, l'excepció que l'obligació assumida i ara reclamada es dividís entre tots els cofiadors o obligats.²⁵³ Però aquest benefici era renunciable, per això a la major part dels contractes de comanda la renúncia gairebé sempre hi apareix, abreujada amb la paraula "Renuncians" seguida d'un etcètera.

El contracte de comanda subscrit entre el ciutadà Guillem Duran de Mallorca i el mercader Berenguer Spert de Tarragona, al qual ja hem al·ludit, a més de les clàusules comunes a aquest tipus de contracte, n'inclou una que resa: "Renuncians juri et franquesie Maioricarum de principali prius conveniendo".²⁵⁴ Evidentment, qui fa la renúncia és el patró o comanditari. Sobre l'esmentada clàusula, cal dir que, segons franqueses de Mallorca, en els contractes que incloïen l'aval de garants, el fiador no podia esser molest mentre no s'executés el deutor principal: "la fermança no sia tinguda per lo principal essent aquel present e pagador".²⁵⁵ D'aquest precepte es dedueix que la renúncia al benefici de divisió que introduí l'epístola de l'emperador Adrià no era eficaç; per això, quan el fiador renunciava a aquest dret, es feia constar que ho feia amb renúncia "de novelles constitucions e de la epístola de divi Adrià e a la ley e franquesa de Mallorques de convenir primerament lo principal que la fermansa".²⁵⁶ En efecte, per l'anomenat "benefici d'excussió" hom apel·lava al dret segons el qual abans de procedir contra els béns del fiador, havia que dirigir-se contra els del deutor mentre no quedés demostrada la seva insolvència. Aquest dret apareix en els nostres documents amb l'expressió "ius de principali prius conveniendo", que fou establert en dret romà. També apareix amb el nom de "beneficium nove constitutionis".²⁵⁷

El 16 d'octubre de 1354, l'esmentat Martí Artal, senyor i patró del lleny armadís *Sant Antoni*, rebia en comanda de Martí Castelló 12 lliures de reials de Mallorca, diners que esmerçaria a engegar l'expedició que el lleny havia de fer a Tarragona.²⁵⁸ Finalment, i en relació amb aquesta modalitat contractual en què el cabal prestat s'esmerçava com a préstec sobre la dotació del vaixell, esmentem l'instrument de 13 de juliol de 1355 pel qual Berenguer Ferrer de Tarragona, senyor i patró de la coca *Santa Clara*, rebia en comanda de Jaume Puig de Mallorca 24 lliures mallorquines per a l'expedició que el comanditari Berenguer Ferrer havia de fer cap a València.²⁵⁹ Tots els exemples exposats fins aquí configuren deutors comercials que tenen per deutor o prestatari el patró de l'embarcació que inverteix els diners prestats en l'aparellament i dotació material i humana del seu vaixell.

Una altra modalitat d'inversió en comanda, la més típica, era aquella en què el soci capitalista contractava amb el soci gestor l'esmerç i negociació, en altres places, de les seves mercaderies o cabals amb la finalitat d'obtenir-ne el màxim lucre possible. Respecte d'aquest tipus de comanda, aportem una mostra documental compresa entre els anys 1328 i 1355 i que conté contractes de comanda relacionats amb Tarragona i els mercaders tarra-

²⁵³ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas comerciales...*, p. 89.

²⁵⁴ ACM, *Protocolos Notariales*, P 14578, f. 118v.

²⁵⁵ ARM, *Còdex Sant Pere*, f. 1.

²⁵⁶ MASCARÓ, M. "Derecho foral de Mallorca", *BSAL VIII* (1899-1900), p. 26.

²⁵⁷ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas comerciales...*, p. 90.

²⁵⁸ ACM, *Protocolos Notariales*, P 14580, f. 141v.

²⁵⁹ Document 53.

Retaule de Santa Úrsula de finals del segle XIII (conservat al convent de frares franciscans de Palma de Mallorca). En aquesta pintura s'hi representen naus propulsades, exclusivament, a vela.

gonins.²⁶⁰ Abans, però, de comentar-les, creiem procedent fer unes consideracions prèvies amb l'objectiu de clarificar les distintes maneres que el soci capitalista contractava amb el comanditari, l'esmerç dels seus cabals i mercaderies.

En primer lloc, la comanda a "sparç" o "sparça", modalitat —segurament la més antiga— mitjançant la qual el comanditari negociava els béns encomanats, per separat de les altres mercaderies. Els diners obtinguts amb la venda eren esmerçats, també per separat, en altres mercaderies que eren lliurades, finalitzat el viatge de tornada, al soci capitalista o comandant. Així, per exemple, al setembre de 1352, els mercaders tarragonins i germans Pere i Berenguer Martí lliuraven, en comanda, al ciutadà de Mallorca Guillem Esteve, patró de coca, 95 fardells de llana valorats en 600 reials d'or, els quals havien de ser esmerçats, a Venècia, en la modalitat de *sparça*.²⁶¹

L'11 de novembre de 1352, el mercader de Tarragona Berenguer Ferrer rebia en comanda del també tarragoní Pere Martí 93 lliures i 15 sous, moneda de Mallorca, esmerçades en catorze draps "terre Maioricarum", draps que el comanditari Ferrer s'emportaria per esmerçar a Sardenya segons la modalitat *sparça*. "Promitens vobis", resa el contracte, "quod cum illuch fuero predicta emerciamenta vendam precio quo potero meliori et precio inde habitum, fidele emerciabo in illis rebus et mercibus quibus michi melius expederit, et ip-

²⁶⁰ Documents 4, 22, 26, 29, 34, 36, 37, 38, 39, 40 i 61.

²⁶¹ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 157r.

sam emerciamenta cum dicta cocha vel alio vasse huc Maioricarum aportabo"²⁶² ("Promet a vós que amb el millor preu que obtindré de dita venda, fidelment esmerçaré en aquells béns i mercaderies que millor veuré, i el producte de dita inversió, amb la dita coca o un altre vaixell, a Mallorca portaré"). En resum, l'import obtingut pel comanditari en la venda, per separat, de les mercaderies encomanades, seria invertit en altres béns i productes de Sardenya i portats a Mallorca per ser lliurats al soci capitalista Martí.

Una segona forma d'inversió de la comanda és l'esmerçada pel comanditari "*in mea comuni ratione mercanterie*".²⁶³ Aquesta manera d'invertir la comanda significava que les mercaderies o els diners encomanats es negociaven conjuntament amb els del patró o comanditari, el qual solia transportar comandes de diversos capitalistes, amb les quals formava una massa comuna de béns. Massa que el comanditari es comprometia a negociar al millor profit econòmic dels comandants, "*Quam quidem comandam et comune rationem mecum portare et marcantiliter tractare et procurare debeo et promito*"²⁶⁴ ("la qual comanda i comuna expedició, amb mi, dec i promet portar i, mercantívolament, negociar"). Sota aquesta modalitat inversora de la comanda, el 17 de juny de 1352, el tarragoní Berenguer Baró donava 40 lliures mallorquines al ciutadà de Mallorca Pere Malet, que les esmerçaria en la seva comuna empresa mercantil que duria a terme amb la coca del també tarragoní Tolrà, en viatge a Tarragona.²⁶⁵ Igualment, l'11 de novembre, Berenguer Ferrer, mercader de Tarragona, rebia en comanda de Pere Martí, de béns de Guillem Rexach de Tarragona —en aquest cas, Martí actuava com a procurador a Mallorca de Rexach— 57 lliures, 7 sous i 3 diners, moneda mallorquina, que el comanditari ja havia rebut per esmerçar en un viatge a Lisboa que no es féu, i que ara es faria a Sardenya amb la coca del barceloní Olzinelles.²⁶⁶ El comanditari declarava en el contracte de comanda "*et eas misi et implicavi in mea comuni ratione mercanterie*", és a dir, les esmerçava amb el conjunt de mercaderies seves i d'altres socis capitalistes. Finalitzat el viatge comercial, s'arribava al "*justum et legale computum*" ("just i legal còmput") pel qual el soci comandant rebia el cabal prestat més tres quartes parts del lucre guanyat. Sota una idèntica forma d'inversió de la comanda, a la mateixa data, el mercader tarragoní Berenguer Ferrer rebia en comanda del ja esmentat Pere Martí, i del seu germà Berenguer, 112 lliures i 15 sous de reals de Mallorca, comanda que anava en el mateix viatge i vaixell que l'anterior. Es tractava d'un viatge rodó (Mallorca-Sardenya-Mallorca). Una vegada restituit el cabal encomanat i lliurat el 75% del benefici obtingut, el comanditari es quedava el 25% restant, que era tot el seu guany. Un altre contracte subscrit sota la referida forma "*in meam comuni rationem mercanterie*" se signà el 12 de desembre de 1352 entre el comanditari Francesc Pasqual i el soci capitalista Tomé de Montblanc, que encomanà 100 florins d'or al primer, en el viatge comercial que realitzà a Tarragona.²⁶⁷

²⁶² ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 150r.

²⁶³ Documents 26, 37, 39 i 40.

²⁶⁴ Hom ha destacat l'interès singular d'aquesta forma de comanda perquè sembla trobar-se en la base històrica de les organitzacions comercials permanents, contràriament, a les comandes de viatge que més aviat representen el comerç itinerant i ocasional. El fonament d'aquesta interpretació es troba en documents del segle XIV en què el comanditari expressa la inversió de la comanda "*in meo comuni*", i es compromet a negociar-ho a través dels seus factors i negociadors, la qual cosa presumeix una organització comercial estable i més o menys permanent (MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas...*, p. 97).

²⁶⁵ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 118v.

²⁶⁶ Document 37.

²⁶⁷ Document 40.

Una altra forma d'inversió de la comanda que hem registrat als nostres documents és la que destina el cabal prestat a l'armament del vaixell. Aquesta modalitat es diferencia del préstec sobre el vaixell perquè no té el crèdit com a finalitat essencial, sinó la participació en el negoci naval del comanditari.²⁶⁸ El document núm. 35 del nostre catàleg documental és un contracte de comanda signat el 4 d'octubre de 1352 entre els comanditaris Francesc Sabater de Tarragona, senyor i patró de 3/4 parts d'una galiota armada de 72 remos dita *Sant Cristòfol*, i Bartomeu Portalosi de València, propietari del 1/4 restant, d'una banda, i Guillem Desforn, de l'altra. Aquest últim lliurava als comanditaris 100 lliures mallorquines per a l'armament i dotació de la galiota. El contracte estipulava que Desforn, a més de recobrar el cabal prestat, percebria la part del lucre proporcionada a la seva aportació dinerària, això és, a "solidum et libra". Els referits comanditaris obligaven, en garantia del pagament a Desforn, la galiota, la valor de la qual era estimada en 500 lliures. Així, doncs, l'aportació del capitalista Desforn era del 20% del valor del vaixell. El lucre es repartiria segons aquests coeficients: el 80% per als senyors i patrons del vaixell i el 20% restant per al soci comandant. Així mateix, es pactava que per a qualsevol reclamació o demanda feta pel soci capitalista, en la restitució del cabal o en el repartiment del lucre, fos cregut per la simple paraula, sense necessitat de jurament ni de testimonis: "ex pacto siquas missiones vel expensas vos vel vestris pro predictis feceritis seu sustinueritis in iudicio vel extra iudicium quoquomodo, super quibus credatur vobis vel vestris solo plano et simplici verbo, sine testibus et iuramento".²⁶⁹

Una clàusula que hi trobem inexistente en els altres contractes és la que fa referència al jurament prestador quan un dels comanditaris era menor d'edat: "Et ego dictus Bartholomeus quia sum minor viginti quinque annis, maior me viginti, juro ad sancta Dei quatuor evangelia, contra predicta non venire pretextum minoris etatis" ("I jo, Bartomeu, que som menor de 25 anys i major de 20, juro pels quatre sants Evangelis no contravenir les dites coses sota pretext de la minoria d'edat"). En el cas exposat, el comanditari era menor d'edat perquè no tenia els 25 anys. La intervenció de menors d'edat en la comanda era quelcom corrent, però restava subjecte al jurament del menor i a la renúncia dels beneficis del menor d'edat. Cal afegir que el soci capitalista Desforn, havia estat contractat com a còmit de la galiota armada.²⁷⁰ La seva remuneració com a còmit era variable: si la galiota entrava a les parts d'*Ispania* (Regne de Granada), la remuneració seria de 25 lliures i si ho feia a les parts de Romania o de Sicília, una remuneració no quantificada. El fet ressenyable, però, és que el 1352 una galiota armada de 72 remos tenia capacitat per cobrir itineraris tan extensos com el de Mallorca-Romania.

Finalment, en el nostre repertori documental hi incloem set contractes definits com de "comanda et puro deposito",²⁷¹ contractes que també presenten unes característiques peculiars. Tots els que comentem es refereixen a comandes subscrites per mercaders tarragonins o amb destinació a Tarragona. El primer que crida l'atenció d'aquests contractes és l'absència de tota referència al lucre i interès, com a benefici lògic i legítim de la prestació.

²⁶⁸ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas...*, p. 50-51.

²⁶⁹ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 184v-185r.

²⁷⁰ Document 35.

²⁷¹ Documents 30, 46, 47, 51, 52, 56 i 59.

L'estructura bàsica dels contractes és la que segueix:

- Nom del comanditari. Aquest fa exprés esment del prestador i de la quantia prestada en concepte de "demanda et puro deposito".
- Renúncia per part del comanditari de l'excepció de moneda no nombrada, no rebuda i a engany: "unde renunciando excepcione peccunie non numerate, non habite et non doli".
- Convenció promesa de restituir el cabal prestat al moment que el prestador la reclamarà, sense dilacions, excepcions, danys, interessos i despeses suportadores pel creditor.
- Pacte exprés, pel qual en tot litigi o qüestió suscitada arran de l'exigència de la devolució del crèdit i que hagi comportat despeses al creditor, li siguin restituïdes les despeses sense necessitat de testimonis ni de recórrer a la jurisdicció ordinària; n'hi ha prou com a element probatori la sola paraula del creditor.
- Compromís per part del prestatari d'obligar tots els seus béns on sigui que es trobin, presents i futurs.

No es fa cap esment al vaixell, viatge o a l'interès d'obtenció de lucre, per la qual cosa cal deduir que es tracta d'un contracte de préstec, però cal preguntar-se quin era el benefici del prestador i la manera com l'obtenia. Altrament, analitzar fins a quin punt els formalismes dels escrivans i notaris tan reiterats en la documentació de l'època poden induir a confusió en el sentit d'amagar un interès o guany que la moral cristiana d'aquells temps, contrària a la usura, proscrivia. De primer, cal tenir en compte que en alguns contractes l'expressió "comanda et puro deposito" sembla indicar dos conceptes sinònims. Altrament, hem vist algun contracte en què, tot i esser subscrit sota l'esmentada modalitat de "comanda i pur dipòsit", el prestador participa del lucre retributiu.²⁷²

Caldria pensar, doncs, en la tendència dels escrivans de l'època a fer sinònimes les paraules *comanda* i *dipòsit*. Hom ha ressenyat que aquesta tendència sembla conseqüència del pes criteriollògic que en la doctrina jurídica de l'època exercien els textos del *Corpus iuris civilis*, en els quals aquesta sinonímia era ben expressada.²⁷³ Però aquesta assimilació del dipòsit a la comanda, que observem en alguns documents, no hauria tingut en la comanda comercial més que un valor purament nominal. En conclusió, la "comanda et puro deposito" dels contractes que comentem sembla més aviat un contracte de préstec en el qual l'interès ja s'ha inclòs, anticipadament, en la quantitat a retornar. Malgrat que tals contractes adoptaven, teòricament, la modalitat de comanda, eren en realitat contractes de préstec d'interessos encoberts. Vers l'any 1320 els tipus d'interès documentats a Mallorca eren de l'ordre del 4,55% al 16,33%,²⁷⁴ percentatges que objectiven una diferència d'11,83 punts i que es consideren habituals en un mercat no intervingut, en el qual les parts pacten lliurement les condicions contractades. Les fluctuacions en els interessos monetaris documentades el 1320 també s'observen en les dècades immediatament posteriors. Així, doncs, no

²⁷² L'any 1351, Pere Benet d'Aigüesmortes rebia en "comanda et puro deposito" de n'Esteve Sastre patró de lleny, de Serinyà, 81 florins i mig d'or, esmerçats en 12 botes de vi. El comanditari Benet s'obligava a retornar al soci capitalista Sastre el cabal més la corresponent participació en el lucre obtingut. (ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 21r). J. M. Madurell i A. Garcia, en el seu treball *Comandas comerciales barcelonesas de la baja edad media*, aporten un extens catàleg documental en què es troben contractes de finals del segle XIII i de la primera meitat del XIV, en els quals també se subscriu la modalitat "comanda et puro deposito", a vegades "comanda seu deposito", en els quals s'entendia que les veus *comanda* i *dipòsit* són sinònimes, i participen del lucre guanyador (doc. 27, 58, 90 i 109).

²⁷³ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas...*, p. 79.

²⁷⁴ SANTAMARIA, Á. *Historia de las Baleares*, fascicle núm. 86. Palma 1991, p. 1021.

cal interpretar dites fluctuacions com de caire excepcional, sinó com fluctuacions normals en un mercat creditici lliure, no intervingut per l'administració.

En els contractes de mutu, *mutuum*, és a dir, de préstec, teòricament, sense interès, contractes que tingueren una àmplia difusió a la Mallorca de la postconquesta i que perduraren al llarg dels segles XIII i XIV, generalment, en la quantitat que el prestatari declarava haver rebut del prestador, ja s'hi incloïa el benefici que tots dos havien pactat. Altrament, hom ha ressenyat el caràcter simulat del *mutuum* que gairebé sempre va acompanyat en els documents notariais de la declaració de gratuïtat "*gratis et bono amore*", gratuïtat que, normalment, era purament formulària.

Sota l'esmentada modalitat de "*comanda et puro deposito*", hem documentat les operacions següents, totes relacionades amb els mercaders tarragonins:

- El 22 de setembre de 1352, Guillem d'Oriols, ciutadà de Mallorca, rebia, en comanda i pur dipòsit, de Ramon Salvador de Tarragona 5 florins d'or "*boni, fini et justis ponderis Florentia*", diners que el prestatari es comprometia a restituir en el moment que el creditor els exigís, amb pacte expressament acordat, que les despeses, interessos o danys que comportés qualsevol mena de dilació anessin a càrrec del deutor o prestatari.²⁷⁵

- El 23 de març de 1355, Berenguer Martí de Tarragona rebia, en comanda i pur dipòsit, de Joan Tagell de Cambrils cinc lliures de reials de Mallorca. Les condicions estipulades en el contracte eren les mateixes que les esmentades en el cas anterior.²⁷⁶

- A la mateixa data, Andreu Ferrer de València rebia, en comanda i pur dipòsit, de Jaume Tarragona, de Tarragona, 50 sous de moneda barcelonesa de tern. Les condicions pactades per a la devolució del deute són idèntiques a les esmentades en els casos anteriors.²⁷⁷

- El 13 de maig de 1355, Bertran Pastor de Tarragona rebia, en comanda i pur dipòsit, de Julià Esglésies, ciutadà de Mallorca, 50 sous de reials de Mallorca, amb les mateixes condicions de devolució que ja hem explicat.²⁷⁸

- El 2 de juliol de 1355, Arnau Fabré de Cambrils prenia, en aquesta modalitat, de Joan Tagell, també de Cambrils, 4 lliures mallorquines. Les estipulacions del contracte eren les mateixes que les ja comentades en els casos anteriors.²⁷⁹

- El 7 d'octubre de 1355, Berenguer Martí de Tarragona rebia, en l'esmentada modalitat, 15 lliures moneda de Mallorca. La devolució del deute s'ajustava a les clàusules previstes en els casos anteriors.²⁸⁰

- El 3 de novembre de 1355, l'esmentat Berenguer Martí de Tarragona rebia en l'expressada modalitat de comanda i pur dipòsit, de Bernat Landric, 23 lliures de reials de Mallorca per raó de la venda d'un esclau sarraí anomenat Alí. Les estipulacions del contracte són les mateixes que ja hem vist, si bé en aquest s'hi inclou la constitució del fidejussor Pere Oliver, que garanteix, com a fiador, el fidel compliment del contracte.²⁸¹

²⁷⁵ Document 30.

²⁷⁶ Document 46.

²⁷⁷ Document 47.

²⁷⁸ Document 51.

²⁷⁹ Document 52.

²⁸⁰ Document 56.

²⁸¹ Document 59.

- Finalment, el 1372, el mercader Pau de Montblanc rebia, en comanda i pur dipòsit, de Jordi Rubí, 112 reals i mig d'or de Mallorca. El comanditari es comprometia a gestionar aquesta comanda "mercantiliter cum quocumque vase novo apud Barchinonam et inde apud Sant Matheu"²⁸² ("mercantívolament, amb qualsevol vaixell nou a Barcelona i d'allà a Sant Mateu").

Algunes comandes són exemples singulars de com la venda d'armes constituïa, també, un negoci. El 1372, el ballester Pere Genestra, ciutadà de Mallorca, rebia en comanda 125 reials d'or per costejar una expedició "in quodam ligno d'en Leopart civis Barchinone, tam de turno quam de strep"²⁸³ (és a dir, ballestes de torn i ballestes d'estrep), per vendre a Aigüesmortes (ens trobem en plena Guerra dels Cent Anys entre França i Anglaterra). El comanditari retornaria, en un termini de 20 dies, el préstec en moneda distinta, això és "centum viginti quinque franchos auri Francie boni, fini et justi ponderis del cavaller", és a dir, la moneda francesa d'or coneguda, en la documentació catalana com "franc a cavall" de llei 23 quirats, equivalent a 15 sous barcelonesos i 21 sous, moneda de Mallorca.²⁸⁴

El préstec i el canvi marítim

Els nostres documents també inclouen contractes de préstec i de canvi marítics, modalitat, aquesta última, que al llarg dels segles XIII i XIV significà una pràctica contractual que, a més de tenir funcions de crèdit i de cobertura de risc de mar, tenia una important funció de transferència de diners entre distintes places canviàries o llocs on es produïa l'intercanvi mercantil. El contracte de canvi s'ha considerat el precedent immediat de la lletra de canvi. L'operació del canvi requeria un prestador, un rebedor, una plaça d'origen i una plaça de destinació. El que acceptava el pagament ho feia en nom d'una tercera persona. Així mateix, el contracte notarial del canvi indicava el termini fixat per al pagament del canvi (restitució del préstec) a partir de la recepció de la carta de pagament. La documentació notarial de mitjan segle XIV de l'Arxiu Capítular de Mallorca conté abundants exemples sobre aquesta pràctica contractual del canvi marítim. Vegem-ne un: el 1355, Francesc Ferrer, ciutadà de Mallorca, manllevava a Pere Manet 200 reials d'or, moneda mallorquina. El contracte de canvi estipulava que el prestatari Ferrer restituiria aquesta quantitat en moneda barcelonesa de tern, al canvi de 12 sous i 3 diners barcelonins per cada real d'or.²⁸⁵ En suma, la quantitat restituïdora seria de 122 lliures i 10. El prestatari prometia pagar-les a través de Bernat Ferrer de Barcelona, en nom del creditor Manet, al col·lector de la lleuda de Tortosa. El pagament es faria efectiu en els vuit dies següents a la recepció de la carta de pagament que Bernat Ferrer havia rebut. El benefici del prestador consistia en el for del canvi, que, en aquest cas, s'havia establert en 12 sous i 3 diners per real d'or de Mallorca.

Respecte del contracte de canvi marítim, així com del préstec, cal dir que es tracta d'un contracte que, tot i oferir avantatges a les dues parts contractants, només el prestatari

²⁸² ACM, Protocols Notarials, P 14636, f. 49r.

²⁸³ ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 270r.

²⁸⁴ ACM, Protocols Notarials, 14581, f. 270r.

²⁸⁵ ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 270r.

assumeix obligacions, com la de restituir el cabal rebut juntament amb el guany pactat. El canvi marítim difereix del préstec marítim en un aspecte important: en lloc d'esser reemborsat en la mateixa moneda que la lliurada al prestatari, el canvi implica una transacció i és reemborsable en una altra moneda diferent, normalment la que era corrent al lloc de destinació.

La metodologia creditícia aplicada al comerç marítim de mitjan segle XIV encara contemplava clàusules contractuals que indicaven que el deute havia de ser pagat, tant si la nau tornava a bon port com si no. El creditor s'alliberava del risc de mar (que implicava l'assumpció de les pèrdues en cas de sinistre) aplicant la clàusula "salve in terra". El 1353, Guillem Pujol, factor i negociador a Mallorca de Francesc Alemany de Montblanc, exigia al mercader Joan Cohe la restitució de 200 reials d'or que "pro cambio peccunie" li havia prestat a Mallorca.²⁸⁶ El cas era el següent: el mercader Joan Cohe s'havia compromès a fer pagar a través de Bonanat Torres, patró de coca, l'import a Ramon Santmartí, ciutadà de Lleida, durant els 4 dies següents a la recepció, per part de Bonanat Torres, de la carta de pagament (que li havia enviat el deutor Joan Cohe). Però l'esmentat patró incomplí l'obligació a causa, sembla, d'haver estat cridat per anar al Castell de Càller (Sardenya). Com que en el contracte hi figurava la clàusula "salve in terra", el creditor Guillem Pujol estimava que no era obligat a cap mena de despesa que pogués ocasionar la tramitació que el mercader i deutor Joan Cohe hagué de fer amb la finalitat de recobrar el cabal que devia haver estat lliurat a Ramon Santmartí. Així mateix, cal afegir que, en cas d'incompliment dels compromisos subscrits pel prestatari, el prestador restava facultat per poder prendre recanvi, per l'import degut, sobre els béns del prestatari.

Un dels pocs instruments notariais de mitjan segle XIV redactat en llengua catalana tracta d'un canvi signat a Mallorca, el 6 de setembre de 1354, pel qual el mercader mallorquí Joan Cerdà contreu un deute en reials d'or de Mallorca (no en precisa la quantitat) que, al canvi estipulat, resulta de 110 dobles d'or, pagadores pel germà del prestatari, a Sevilla, al patró de nau Joan Rodríguez²⁸⁷ (que era la persona designada pel creditor). El prestador aclareix en el contracte que en la quantitat prestada hi participen Alfons Ruiz de Cadis (hi té part en 15 dobles) i Álvaro Fernández, també de Cadis, que hi té una participació de 25 dobles. El prestatari pacta la restitució segons la clàusula "salvament en terra en tot cas e esdeveniment en Sibilia", que era la típica clàusula de la modalitat ordinària o terrestre del debitori, o sia, com ja hem comentat, tot corrent el risc dels diners manllevats a càrrec del prestatari. Els terminis de la restitució restaven especificats "XV dies vints depuix que al dit frare meu la letra de la paga ho la present carta serà manifestada". El fet que en el contracte solament es determina la quantitat i la moneda per restituir —110 dobles d'or— "per cambi de moneda de reys de Mallorques manuts", sense assenyalar ni la quantitat rebuda ni el for canviari, palesa que el benefici o interès pactat era part de la quantitat restituïdora. Hom ha assenyalat que en la determinació contractual del lucre derivat dels canvis marítims hi intervenien tres factors, corresponents a les tres funcions econòmiques que tenia el canvi marítim:²⁸⁸

²⁸⁶ ACM, *Protocolos Notariales*, P 14581, f. 11v.

²⁸⁷ ACM, *Protocolos Notariales*, P 14579, f. 111v.

²⁸⁸ GARCIA, A.; FERRER, M. T. *Assegurances...*, p. 80-81.

- a) L'interès dels diners, corresponent al temps que eren en poder del deutor.
- b) El valor que hom donava al risc de mar que el creditor corria, valor variable en funció dels viatges i del moment que es feien.
- c) Segons l'estat del mercat monetari, la diferència que, en el moment de constituir-se el canvi, hi pogués haver en la cotització de les dues monedes canviades entre les dues places.

El contracte de canvi al qual primerament hem al·ludit, en tractar-se d'operacions creditícies dutes a terme per mercaders tarragonins, és el que figura com a document número 57. A través d'aquest contracte, Berenguer Martí de Tarragona reconeix que deu al patró de coca Castelló Martí de Cadaqués 30 reials d'or, quantitat que Castelló Martí li havia prestat, a Ciutat de Mallorca, i que el prestatari Berenguer Martí s'obligà a restituir, a la ciutat de Tarragona i en moneda barcelonesa de tern, d'acord amb la cotització vigent a la Taula de Canvis de l'esmentada ciutat. El contracte facultava el creditor perquè pogués prendre canvi per valor de 30 reials d'or de Mallorca, sobre els béns del prestatari en cas d'incompliment del pacte.²⁸⁹

Quan el préstec o el canvi marítim havia de ser retornat en un lloc diferent al que s'havia contret, el contracte tenia una important funció en el mercat monetari medieval, mercat que sovint es confonia amb les divises, estrangeres o nacionals, pagadores a termini. Altrament, aquest mercat era governat per l'alça i la baixa dels canvis. Quan es produïa un desequilibri en la balança comercial entre dues places canviàries, la conseqüència era que es produïa una desvaloració de la moneda de la plaça o lloc que importava més, la qual cosa motivava una alça en el for dels canvis pagadors per la plaça canviària que exportava més sobre la que ho feia menys, i, recíprocament, una baixa del for dels canvis contractats a la plaça que importava més pagadors a aquella on prevalien les exportacions. Esmentem un exemple pràctic del que hem exposat: el 1351, Bernat Bruniguer, ciutadà de Mallorca, rebia de Martí Magraner, concitadà seu, 4.150 lliures, moneda de Mallorca, al canvi de 25 sous per florí, per a un viatge que havia de fer amb la seva coca al Regne de Granada. Aleshores la paritat entre el florí era de 20 sous mallorquins.²⁹⁰ Així, el prestatari obtenia un lucre de 5 sous mallorquins per florí, exactament un 25% de benefici sobre la quantitat prestada.²⁹¹

El mercat monetari

En analitzar el mercat monetari, ens referirem a les distintes monedes en circulació dins l'àmbit geogràfic de la Corona d'Aragó al llarg del segle XIV, tot tenint en compte que dins els mateixos estats membres de la confederació catalanoaragonesa circulaven diverses espècies monetàries, unes d'àmbit internacional i altres d'encunyades pels reis d'Aragó. Abans, però, d'entrar en la matèria, sembla pertinent fer unes consideracions

²⁸⁹ "concedo vobis et vestris quod possitis super me et bonis meis recipere cambium et quibus et quocumque modo volueritis causa satisfacendi vobis predictis XXX regalis auri et omnibus dampnis, interesse, missionibus et expensis pro inde passis et factis ("vos concedeixo a vós i als vostres que pugueu rebre canvi sobre mi i els meus béns en qualsevol manera que voldreu per satisfer a vós els dits 30 reals d'or, interessos i despeses fetes per tal raó" [ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 194v-195r]).

²⁹⁰ GARCIA, A.; FERRER, M. T. *Assegurances...*, p. 92.

²⁹¹ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 230r.

genèriques a manera d'introducció. Durant la baixa edat mitjana, les monedes es caracteritzaren pel seu aliatge i el seu pes. El tenor de l'aliatge s'expressava, a l'Europa occidental, així:

- Per l'or: en quirats, el quirat equivalia a cada una de les vint-i-quatre parts de metall pur.
- Per l'argent: en diners, el diner equivalia a una dotzena part de metall pur.
- El pes s'especificava, generalment, assenyalant el nombre de monedes encunyades en la unitat de pes de metall, que a la Corona d'Aragó era el marc.

En suma, en aquesta època, a l'Europa occidental, es coneixia un triple sistema de monedes:

- Les monedes d'or.
- Les monedes d'argent.
- Les petites monedes, ordinàriament, anomenades diners, que s'usaven com a moneda fraccionària i el seu metall o aliatge era de pitjor qualitat.

La diversitat monetària existent a la Corona d'Aragó, durant l'època baixmedieval, obligà la Corona a regular les anomenades *taules de canvi* (lloc on els canviadors posaven les monedes i feien el canvi manual d'unes per altres pel seu respectiu valor). Quin era el panorama monetari a la Corona d'Aragó en iniciar-se el segle XIV? Vegem-ho a grans trets, però ens haurem de remuntar a la segona meitat del segle XIII, atès que moltes de les monedes que circulaven en el s. XIV s'havien encunyat la centúria anterior. Aleshores el sistema monetari era, bàsicament, l'heretat de l'època carolíngia, això és: una lliura = 20 sous, un sou = 12 diners.

Durant la primera fase de l'expansió per la Mediterrània, els catalans, en llurs transaccions comercials marítimocomercials, hagueren d'emprar monedes sarraïnes d'or i d'argent, algunes de les quals fabricades a les seques catalanes. Entre les esmentades monedes, hi ha la *masmudina*, moneda d'or equivalent a mitja *dobla* almohade.²⁹² Segons la reforma feta per Jaume II de Mallorca, el 1301, una *masmudina* era equivalent a 5 sous de reials mallorquins.²⁹³ El *millarès*, moneda d'argent equivalent a mig *dirhem* (moneda almohade).²⁹⁴ El *quirat*, moneda àrbiga equivalent a la vint-i-quatre part d'una unça, que en el segle XIII es convertí en moneda catalana.

La moneda *melgoresa* o de Magalona, d'argent de llei de 4 diners,²⁹⁵ és una de les monedes més documentades a la Mallorca de mitjan segle XIII. El 26 de juny de 1240, Robert de Tarragona i altres es constituïen en fiadors principals per a la devolució d'un prèstec al bisbe de Mallorca, de 21 lliures i 11 sous melgoresos.²⁹⁶ El 1247, a Mallorca es venia una sagetia de 28 remes per 40 lliures melgoreses.²⁹⁷

²⁹² MATEU, F. *Les relacions del Principat de Catalunya i els Regnes de València i Mallorca amb Anglaterra i el paral·lelisme monetari d'aquests països durant els segles XIII, XIV i XV*. Castelló de la Plana, MCMXXXIV, p. 4.

²⁹³ ARM, Còdex Sant Pere, f. 83r.

²⁹⁴ MATEU, F. *Les relacions...*, p. 4.

²⁹⁵ "solidos melgoriensis dicitur esse a lege quator denariorum" (MATEU, F. *Les relacions...*, p. 23).

²⁹⁶ ARM, ECR 343, f. 270v.

²⁹⁷ ARM, ECR 343, f. 136r.

El *morabatí*, nom del *dinar* d'or musulmà dels almoràvits. Enric VIII de Castella féu encunyar una moneda d'or que imitava els morabatins musulmans. El rei de Castella Alfons el Savi manà encunyar morabatins de billó per al tràfic exterior i interior. El 1354, els mercaders Martí Sitjar i Jaume Desportell rebien, a Mallorca, de Joan Guillem de Sevilla, patró de coca, 3.300 morabatins "monete regis Castelle".²⁹⁸ En el segle XIV la correspondència monetària entre el morabatí d'or i la moneda mallorquina era d'1 morabatí = 8 sous de reals mallorquins.²⁹⁹ Hom diferenciava entre els morabatins de *taula nous* de llei 22 quirats. Els morabatins de *taula vells* de la mateixa llei i pes, i els anomenats *alfonsins d'or* de llei 23 quirats.³⁰⁰ En la documentació mallorquina del segle XIV, apareixen esmentats "morabatins novos alfonsinos boni auri, fini et recti pensi"³⁰¹ ("morabatins nous alfonsins de bon or, fi i just pes"). A Catalunya, també, circulava el morabatí d'argent.³⁰² Aquesta moneda a Mallorca ja era corrent a mitjan segle XIII, segurament, per haver-la importat els catalans del Principat.³⁰³ El 1354, a Mallorca es computava un canvi de 3.000 morabatins castellans per 115 lliures, 5 sous i 6 diners, moneda de Mallorca. L'equivalència que es donava al morabatí, era, doncs, de 7,2 sous moneda de Mallorca.³⁰⁴ A les Corts que celebrà Pere el Cerimoniós a Perpinyà el 1351, es determinà l'equivalència del morabatí en quatre sous barcelonesos de tern.³⁰⁵

El *besant* d'Alexandria, moneda d'or de llei 22 quirats³⁰⁶ i la seva equivalència en moneda barcelonesa: 16 sous i 6 diners. Existia, també, el *besant d'argent*, documentat a Mallorca en una data tan primerenca com el 1246. En efecte, el 15 d'octubre d'aquell any, Arnau Font, batlle reial de Mallorca, rebia de Jacobo de Marí 2.050 besants d'argent, import del valor dels cereals, inclosos costos del noli, per haver transportat a Ceuta 900 modins d'ordi i 100 de blat, amb el lleny de Bernat Molí i la galiota de Pere de Tortosa.³⁰⁷ El 12 d'abril de l'any següent, Guillem Segas de Tortosa noliejava la vuite-na part del seu lleny a un altre tortosí, Berenguer Miquel, per anar a Eivissa i a Alger o Bugia, pel preu de 60 besants d'argent.³⁰⁸ El besant d'argent tenia una equivalència, amb la moneda mallorquina (segles XIV) de 3,5 sous (42 diners).³⁰⁹ El 1319 el mercader de Barcelona Simó Salzet, a qui se li havia encomanat la tasca de dur, des d'Armènia, les relíquies de Santa Tecla a Tarragona, computava els besants esmerçats a Xipre a raó de 63 diners el besant.³¹⁰

La *dobla* d'or, moneda castellana introduïda per Ferran III, de llei 23 quirats i tres quarts, amb un pes aproximat de 4,60 grams i talla de 50 peces per marc.³¹¹ Equivalia

²⁹⁸ ACM, P 14579, f. 143v.

²⁹⁹ BONET, J. F. "Metrologia de Mallorca", *Estudis Baleàrics*, 28, Palma, p. 64.

³⁰⁰ SALAT, J. *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña*. Imp. Antoni Brusi, 1818, p. 99.

³⁰¹ MATEU, F. *Posición de Mallorca...*, p. 104.

³⁰² SALAT, J. *Tratado de las monedas...*, p. 23.

³⁰³ El 18 d'agost de 1240, Arnau de Fuxà noliejava el lleny d'un tal Jaspert, de Sant Feliu de Guíxols, per transportar de Mallorca a Montpeller 200 quintars de figues pel preu de 12 morabatins (ARM, ECR 343, f. 278v).

³⁰⁴ ACM, P 14580, f. 106r.

³⁰⁵ SALAT, J. *Tratado de las monedas...*, p. 101.

³⁰⁶ SALAT, J. *Tratado de las monedas...*, p. 22.

³⁰⁷ ARM, ECR 343, f. 104r.

³⁰⁸ ARM, ECR 343, f. 160r.

³⁰⁹ LÓPEZ, J. F. "Metrologia de Mallorca...", p. 64.

³¹⁰ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 15.

³¹¹ PELLICER, J. "El peso del florín de Aragón (1350-51) (nuevas orientaciones metrológicas)", *Gaceta Numismática*, IV-03, desembre 2003, p. 33.

a 7 *maravedís* d'argent. Des de l'època d'Alfons XI de Castella existien dues classes de dobles, les anomenades *de cabeza* o *cruzada* i la *castellana*. Valien 35 maravedís. Pere I, anomenat el Cruel, el 1360, també féu fer encunyacions d'aquest tipus de moneda. La dobla d'or, de pes igual a dos diners, era molt corrent en el mercat monetari dels països riberencs de la Corona d'Aragó. El 1315 la dobla era equivalent a una lliura barcelonesa.³¹² El for entre la dobla d'or i el morabatí castellà era de 33 morabatins per dobla.³¹³

La ciutat de Florència és la que va donar nom a la moneda d'or coneguda com a *florí* que començà a encunyar-se en el segle XIII, amb una llei de 23 quirats i 3/4.³¹⁴ El *florí d'or de Florència* valia 24 sous i 9 diners de Mallorca,³¹⁵ onze anys després costava 25 sous d'aquesta moneda.³¹⁶ El *florí de Gènova*, dit també *genoví*, de llei 23 quirats, era equivalent a 15 sous i sis diners barcelonesos.³¹⁷ Cal esmentar, també, el *florí de Cambrai*, encunyat amb una lliga de 22 quirats i tres quarts, i equivalia a 9 sous i 6 diners.³¹⁸ El *ducat* d'or, que en el segle XIII s'encunyà a Venècia i, arran de la seva àmplia difusió, es convertí en moneda internacional. Fabricat amb una llei de 23 quirats i tres quarts, equivalia a 15 sous i 8 diners, moneda de Barcelona.³¹⁹ El 1356, el ducat d'or era equivalent al *florí*, moneda d'or.³²⁰ De l'àrea francesa, a més de l'esmentada moneda melgoresa, el *ral d'or* de França de llei 17 quirats i els *escuts* d'or. L'escut francès de 1405 era aforat a 15 sous i 7 diners barcelonesos.³²¹ A l'octubre de 1352, el mercader venecià Joan Negre reconeixia tenir en comanda de Bernat Desclapers, ciutadà de Mallorca, 200 escuts d'or francesos, els quals el patró havia esmerçat a Càndia (Creta) en certa quantitat de vi. Però no era aquesta l'única moneda francesa; també corrien els *tornesos* d'argent i de billó, de Tours, moneda que tingué curs a Mallorca després de la regulació de 1301 feta per Jaume II. El 1305 el *tornès d'argent* valia 1 sou i 6 diners barcelonesos.³²² Finalment, esmentem els *alfonsins*. El morabatí era el dinar almoràvit, però, la moneda d'or d'Alfons VIII de Castella que l'imità va rebre, també, el nom de morabatí, amb la denominació específica d'alfonsí. En la documentació medieval de Mallorca apareixen esmentats "morabatinos novos alfonsinos boni auri, fini et recti pensi".³²³ Per acabar, cal dir que la negociació també es podia fer directament amb or. Al començament del segle XIV una unça d'or valia a 3 lliures moneda de Barcelona.³²⁴ A l'octubre de 1352, Pons Vila, mercader de Narbona, amb interessos a Mallorca, havia adquirit un esclau grec a Trapani per preu

³¹² En un escrit de Jaume II de Catalunya-Aragó, adreçat al rei de Bugia, expedit el 20 de novembre de 1315, en el qual el monarca aragonès exigia al musulmà el pagament de la quantitat convinguda per haver-lo auxiliat amb la seva esquadra contra el rei moro de Tremissè, li reclamava pels dits serveis, "XII mille libras barchinonenses qui valen XII mille dobles d'aur" (MASIÀ DE ROS, À. *La Corona de Aragón...*, doc. 139, p. 426-428, i doc. 141, p. 429).

³¹³ ACM, Protocols Notarials, P 14579, f. 143v.

³¹⁴ SALAT, J. *Tratado de las monedas...*, p. 117.

³¹⁵ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas...*, doc. 93, p. 223-224.

³¹⁶ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 230r.

³¹⁷ SALAT, J. *Tratado de las monedas...*, p. 90.

³¹⁸ SALAT, J. *Tratado de las monedas...*, p. 90.

³¹⁹ SALAT, J. *Tratado de las monedas...*, p. 90.

³²⁰ BC, ms. 252, f. 50v.

³²¹ RIERA, A.; FELIU, G. "Activitats econòmiques", p. 224.

³²² GARCIA, A.; FERRER, M. T. *Assegurances...*, doc. 26, 27, 28 i 29, p. 336-339.

³²³ MATEU, Felip: *Posición de Mallorca...*, p. 104.

³²⁴ SALAT, J. *Tratado de las monedas...*, p. 83.

de “septem uncium auri”.³²⁵ A Lleida, ciutat on la moneda jaquesa i barcelonesa foren equiparades el 1346³²⁶ hom encunyà *pugeses* o quarts de diners de coure, és a dir, quatre pugeses valien un diner.³²⁷

Taula d'equivalències d'algunes monedes estrangeres que circularen a la Corona d'Aragó (s. XIV)

Masmudina (or)	Equivalència (1301) = 5 s. de reals de Mallorca
Morabatí (or)	Equivalència (1391) = 8 s. de reals de Mallorca Equivalència (1351) = 4 s. de moneda barcelonesa de tern
Besant d'Alexandria (or)	Equivalència (s. XIV) = 16 s. i 6 d. de moneda barcelonesa de tern
Besant	Equivalència (s. XIV) = 3 s. i 5 d. de reals de Mallorca
Dobla (or)	Equivalència (1315) = 20 s. barcelonesos Equivalència (s. XIV) = 24 s. de Mallorca
Florí (or) de Florència	Equivalència (1340) = 24 s. i 9 d. mallorquins
Tornès (argent)	Equivalència (1305) = 1 s. 6 d., moneda barcelonesa
Genoví (or)	Equivalència (s. XIV) = 15 s., 6 d., moneda barcelonesa
Ducat (or)	Equivalència (s. XIV) = 15 s., 8 d., moneda barcelonesa

El sistema monetari tarragoní

En analitzar el sistema monetari tarragoní del segle XIV, ens hem de referir a la moneda barcelonesa. El segle XI havia estat una època de profundes transformacions de la seva economia i de la nova situació política, la qual cosa representà tot un seguit de canvis en el sistema monetari català. L'increment de l'activitat econòmica obligà a una generalització de les emissions monetàries. El diner d'argent s'estabilitzà al voltant dels 0,30 grams, xifra que, a pesar d'algunes reformes puntuals, es mantingué essencialment inalterada fins al segle XV i fou el fonament del sistema monetari tarragoní i, en general, català, unificat sobre la base de la moneda barcelonesa. La petita quantitat d'argent obligà a fer l'aliatge amb aram per donar més consistència i fer manejable la moneda.

³²⁵ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 164r.

³²⁶ SALRACH, J. M.; DURAN, E. *Història dels Països Catalans...*, p. 693.

³²⁷ SALAT, J. *Tratado de las monedas...*, cit. , p. 115-116.

Ens referim al diner de billó, que s'inicià, molt probablement, amb Ramon Berenguer I.³²⁸ Així, doncs, la base de tot l'ordenament monetari era el el diner, els seus múltiples eren el sou i la lliura. El *diner de tern*,³²⁹ moneda "perpètua" per pacte entre el comte i la ciutat,³³⁰ amb una llei de 3 diners i una talla de 216 peces per marc que, teòricament, pesava 1,08 grams, dels quals 0,27 eren d'argent pur.³³¹ La moneda de tern esdevindria la base del sistema de compte de la moneda catalana medieval. Aquesta moneda competia amb el real d'or de Mallorca. En efecte, la major part de les transaccions comercials fetes per mercaders tarragonins ho són en moneda barcelonesa de tern.³³² El 26 de setembre de 1352, Francesc Sabater de Tarragona, patró de galiota armada, reconeixia haver rebut en comanda 25 lliures "monete barchinonense de terno" de Berenguer Martí de Tarragona.³³³ El 23 de març de 1355, Andreu Ferrer de València rebia en comanda i pur dipòsit de Jaume Tarragona de Tarragona, 50 sous de moneda barcelonesa de tern.³³⁴ El 5 d'octubre d'aquell any, Bernat Narbonés de Tarragona, patró de coca, declarava haver rebut de Castelló Martí de Cadaqués, en nom dels marmessors i executors universals de les últimes voluntats de Pere Ferrer, patró de coca, difunt, 15 lliures i 10 sous, moneda barcelonesa de tern, les quals l'esmentat Bernat Narbonés havia avançat del seu propi peculi per sufragar l'enterrament del susdit Pere Ferrer.³³⁵ Hem fet menció de tres exemples seleccionats a l'atzar, del nostre catàleg documental, però evidentment, en podem trobar molts més.

L'any 1285 Pere el Gran féu encunyar el *croat*, moneda d'argent de la de tern, feta a imitació del *gros* de Montpeller, el seu valor legal era d'un sou (12 diners de tern). Tenia una llei de 11,5 diners³³⁶ i una talla de 72 peces per marc. El marc era la unitat ponderal monetària el pes del qual hom l'ha establert en 234 grams.³³⁷ Així, doncs, la talla monetària responia al nombre de monedes que s'havien d'obtenir del marc específic del metall que s'encunyava. Coneixent el pes del marc i la talla de la moneda, és fàcil deduir el pes de la dita moneda, car solament s'ha de dividir el pes del marc pel nombre de monedes. L'encunyació del *croat* durà 422 anys (del 1285 al 1707); durant aquest dilatat període de temps, el pes i la talla d'aquesta moneda gairebé no van sofrir modificacions. Al març de 1286, el rei Alfons confirmava els privilegis concedits per Jaume I i per Pere el Gran sobre l'encunyació a Barcelona de moneda d'argent i de tern.³³⁸ La confirmació s'estenia

³²⁸ *Catalunya fa mil anys*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Comissió del Mil·lenari del Naixement Polític de Catalunya, 1988, p. 148.

³²⁹ La moneda de tern era una moneda de billó baix, amb una lliga d'una part d'argent i altres tres quartes parts de coure.

³³⁰ RIERA, A.; FELIU, G. "Activitats econòmiques...", p. 221.

³³¹ RIERA, A.; FELIU, G. "Activitats econòmiques"..., p. 221.

³³² No solament les que afectaven l'àmbit geogràfic més proper. El 22 de maig de 1349 Salvador Quer lliurava a Arnau d'Angle 10 lliures i 2 diners de moneda barcelonesa de tern, per raó d'una comanda portada a Xipre per compte de Guillem Albonar de Tarragona, per lliurar-los als hereus d'aquest (AHPB, Jaume Ferrer, lligall 5, any 1349, foli 35v; MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas...*, p. 239).

³³³ Document núm. 32.

³³⁴ Document núm. 47.

³³⁵ Document núm. 58.

³³⁶ SALRACH, J. M.; DURAN, E. *Història dels Països Catalans...*, p. 693. Com hem escrit, la llei de la moneda és la quantitat de metall pur que conté, la d'argent es mesurava en diners. Si una peça d'argent tenia una puresa del cent per cent era de llei de 12 diners. Un diner es dividia per 24 grams; així, per exemple, si una moneda d'argent es trobava disminuïda en 24 grams, tenia la puresa —és a dir, la llei— d'11 diners.

³³⁷ PELLICER, J. "El peso del florín de Aragón...", p. 32.

³³⁸ "monetam barchinonensem perpetuam de terno quam dominus Jacobus felicis recordacionis, rex Aragonum, avus noster fecit cudi in Barchinone quanque mandavit perpetuo currer in Barchinone et in aliis locis" ("moneda barcelonesa perpètua de tern, la qual el senyor Jaume, de felix recordació, rei d'Aragó, avi nostre, féu encunyar a Barcelona i manà que circulés, perpètuament, a Barcelona i a altres llocs" [*Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, vol. XLIII, Barcelona, 1971, doc. 30, p. 18-19]).

als dos tipus de moneda creades per Jaume I, això és, la d'argent i la de tern. Alfons el Liberal disposava que cada diner de la moneda barcelonesa d'argent fos equivalent a 12 diners de la moneda barcelonesa de tern: "et quod unusque denarius predictae monete de argento recipiatur ab omnibus pro duodecim denariis predictae monete barchinonensis perpetue de terno".³³⁹

Vers la meitat del segle XIV, un real d'or de Mallorca era valorat al canvi en 12 sous de moneda barcelonesa de tern.³⁴⁰ A l'octubre de 1352, Jaume Rosselló de Mallorca reconeixia a Pons Vilella de Narbona un deute de "ducentas quadraginta libras barchinonense de terno pro cambio quadringerarum regalium auri, boni, fini, et justis ponderis Maioricarum, quos ad rationem duodecim solidos barchinonenses pro quolibet regale auri a vobis in civitati Maioricarum, numerando habui et recepi"³⁴¹ ("dues-centes quaranta lliures barceloneses de tern per canvi de quatre-cents reials d'or bo, fi i de just pes, de Mallorca, els quals, a raó de 12 sous barcelonesos, per cada real d'or, de vós he rebut a Ciutat de Mallorca").

Aquell any el real d'or valia 27 sous i 6 diners de moneda mallorquina. Berenguer Martí (parent dels Martí de Tarragona?) reconeixia tenir en comanda del mercader de Mallorca, Ramon Safortesa, 4.000 reals d'or computats a 27 sous i 6 diners de reals de Mallorca, els quals, l'esmentat comanditari, havia d'esmerçar en la seva ruta a Flandes amb escala prèvia a Sevilla.³⁴²

Jaume I l'any 1246 va crear el *ral de València*, que era una moneda de billó (la moneda de billó era constituïda per un aliatge d'argent i coure en proporció variable), de llei de tres diners (això vol dir que estava fabricada amb una lliga d'argent i tres de coure). Aquesta moneda, en el moment de crear-la, fou establerta com a única en els regnes de València i Mallorca. L'obertura dels mercaders catalans al Mediterrani aviat requerí d'una moneda en llurs transaccions comercials. Fou, també, Jaume I qui el 1272 féu encunyar el diner d'argent a imitació de la moneda francesa coneguda com el *gros tornès* encunyada per Lluís IX el 1266. Aquest nou tipus de moneda es fabricà amb un valor de 12 diners de billó, de llei 11,5 diners.³⁴³ Lesmentada moneda fou coneguda com *gros de Montpeller*. Cada diner *gros* equivalia a 12 sous melgoresos (moneda de Magalona, comtat del qual formava part la senyoria de Montpeller). El mot *gros* era emprat juntament amb la denominació *diner d'argent*.

El *florí* d'or d'Aragó, moneda encunyada per Pere el Cerimoniós el 1346 a Perpinyà, era de curs legal en tots els regnes catalanoaragonesos. Moneda que contenia 3,5 grams d'or fi i equivalia a onze sous barcelonesos.³⁴⁴ El florí d'or de Perpinyà va néixer imitant el florí de Florència per tal d'escapar de l'àrea francesa —la del ral d'or— i perquè llavors el florí de Florència era la divisa més acreditada en els països de la conca mediterrània occidental. Cal dir que l'encunyació de florins d'or calcats de Florència havia estat una

³³⁹ *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona...*, doc. 30, p. 18-19.

³⁴⁰ ACM, *Protocolos Notariales*, P 14578, foli 208r.

³⁴¹ ACM, *Protocolos Notariales*, P 14578, f. 208r.

³⁴² ACM, *Protocolos Notariales*, P 14577, f. 131r.

³⁴³ "et ipsos denarios debetis facere de tallia, lege et penso que sequuntur, videlicet, quod sint illius tallie cuius sunt torneses argenti albi quos Rex Francie facit" ("i aquells diners haveu de fer de talla, llei i pes que segueixen, a saber, que siguin de talla com són els tornesos d'argent blanc que el rei de França fa" [MATEU, F. *Les relacions...*, p. 38]).

³⁴⁴ SALRACH, J. M.; DURAN, E. *Història dels Països Catalans...*, vol. I, p. 694.

iniciativa del darrer rei de la dinastia mallorquina, Jaume III, el qual el 1342 començà a encunyar a Perpinyà aquest tipus de moneda, circumstància que fou aprofitada per Pere el Cerimoniós arran de la reintegració de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó.³⁴⁵ El florí de Pere IV d'Aragó (1346) era una moneda de 23 quirats i 3/4 de llei i talla de 69 peces, és a dir, 3,48 grams de pes, dels quals 3,45 eren d'or pur.³⁴⁶ L'any 1319 un florí valia 15 sous i 8 diners, moneda barcelonesa de tern,³⁴⁷ i, quinze anys després, s'havia incrementat aproximadament un 2,6%.³⁴⁸ El 1351, en plena preparació de l'esquadra naval que havia de combatre la genovesa, el for entre el florí i la moneda barcelonesa era de 12 sous el florí.³⁴⁹ Més endavant, s'encunyà, també, a Barcelona, a València, a Saragossa i a Ciutat de Mallorca, amb llei de 18 quirats; per tant, es tractava de monedes amb un contingut d'or fi prou rebaixat, ja que els sis quirats restants eren d'aliatge. Aquesta moneda va perdre pes progressivament i experimentà reduccions en la llei de l'orde del 75%. S'inicià, així, una etapa de devaluacions monetàries i crisis bancàries que caracteritzen la segona meitat del segle XIV i part de la centúria següent.³⁵⁰

El 1394 Joan I va encunyar una nova moneda d'or a la seca de Perpinyà, el *timbre* d'or, de llei 22 quirats i pes de 3,52 grams. Tenia una equivalència de 15 sous i 6 diners, moneda de Barcelona.³⁵¹ L'esmentat monarca féu encunyar, per a tots els regnes de la Corona, una nova moneda de billó, el *coronat* d'Aragó o *blanca coronada*, a la qual van seguir el *doble coronat*, i el *mig coronat*.³⁵² El *coronat* era una moneda que havia de circular a tots els regnes de la Corona, amb una llei de 5 diners i talla de 144 peces, tenia un pes d'1,63 grams, dels quals, però, només 0,69 eren d'argent pur, i el seu valor era de 4 diners de tern.³⁵³

La moneda *jaquesa* era la pròpia del Regne d'Aragó. Es coneixen emissions a Jaca i a Montsó, i, posteriorment, se n'hagueren de fer a València, ja que en un contracte de serveis mariners signat el 27 d'agost de 1241, a Mallorca, hom es compromet a pagar "X solidos jachenses monete Valencie".³⁵⁴ El 1346, Pere el Cerimoniós equiparà la moneda jaquesa a la barcelonesa.³⁵⁵ El for canviari de l'esmentada moneda i la barcelonesa era igual a 1 = 1,125, és a dir, 12 diners jaquesos valien 13 diners barcelonesos i *mallà* (mig diner). Però la paritat entre les dues monedes era la mateixa: 12 diners jaquesos valien el mateix en monada barcelonina.³⁵⁶

³⁴⁵ RIERA, A.; FELIU, G. "Activitats econòmiques...", p. 223.

³⁴⁶ RIERA, A.; FELIU, G. "Activitats econòmiques...", p. 223.

³⁴⁷ El 5 de novembre de 1319 Walter Alamany d'Alemanya, reconeixia deure als barcelonins Guillem Cortès i Miquel Trull, 9 lliures barcelonines que el sudit mercader esmerçà en mercaderies a Barcelona, carregades en el lleny de Guillem Camp de Barcelona, per portar a Aigüesmortes. El deutor prometé pagar-les en florins a Montpeller, a raó de 15 sous i 8 diners barcelonesos per florí (ACB, G. Borrell, man. d'oct. 1319-1320, f. 26v-27v; GARCIA, A.; FERRER, M. T. *Assegurances...*, p. 344-345).

³⁴⁸ El 10 de març de 1334 el ciutadà de Barcelona Oliver Costa reconeixia que Bernat Voltre, patró de coca, li havia pagat 28 lliures i 16 sous pels 36 florins d'or que li prestà i que esmerçà en l'expedició que féu amb la seva coca (GARCIA, A.; FERRER, M. T. *Assegurances...*, doc. 40, p. 350). L'11 de maig d'aquell any, el ciutadà de Barcelona Pere Gayart reconeixia que l'esmentat patró de coca Bernat Voltre li havia pagat 417 lliures i 2 sous pels 516 florins d'or de Florència que li prestà a Sicília per aparellar la seva coca (GARCIA, A.; FERRER, M. T. *Assegurances...*, doc. 42, p. 351). Aquests imports suposen un increment del canvi del florí d'un 2,6%.

³⁴⁹ ACA, C (*Armatae*) 1396, f. 15v.

³⁵⁰ SALRACH, J. M.; DURAN, E. *Història dels Països Catalans...*, p. 695.

³⁵¹ RIERA, A.; FELIU, G. "Activitats econòmiques...", p. 223.

³⁵² SALRACH, J. M.; DURAN, E. *Història dels Països Catalans...*, p. 695.

³⁵³ RIERA, A.; FELIU, G. "Activitats econòmiques...", p. 222.

³⁵⁴ ARM, ECR 343, f. 226v.

³⁵⁵ SALRACH, J. M.; DURAN, E. *Història dels Països Catalans...*, p. 691.

³⁵⁶ SÁNCHEZ, M. "Pagat al rey de Aragón durante el siglo XIV", CSIC, Barcelona, 2003, p. 344.

Llei i talla de les monedes catalanes

<i>Moneda</i>	<i>Llei</i>	<i>Talla</i>
Diner de tern	3 diners	216 peces per marc, 3,24 grams de pes per moneda
Florí d'or (1346)	23 quirats i 3/4.	68 peces per marc, 1,62 grams de pes per moneda
Croat d'argent	11 diners i mig	72 peces per marc, 3,24 grams de pes per moneda
Ral d'argent (València) (1393)	11 diners i 6 grams	68 peces per marc, 3,15 grams de pes per moneda
Coronat d'argent (1394)	5 diners	144 peces per marc, 1,62 grams de pes per moneda
Timbre d'or (1394)	23 quirats i mig	58 peces i mitja per marc, 3,99 grams de pes per moneda

El sistema monetari mallorquí

Pel que fa al Regne de Mallorca, ens hem de remuntar a la reforma monetària engegada per Jaume II de Mallorca (1276-1311). Tot i així, aquesta reforma té sentit en un context en què, en el mercat monetari mallorquí, hi ha circulació de monedes diverses, en curs legal, ja des dels anys immediats a la conquesta. Altrament, aquesta diversitat de moneda que a vegades és més cobejada pel seu valor intrínsec que no pas pel seu valor nominal, continuarà vigent en el mercat illenc durant els segles XIII i XIV. Entre aquestes monedes cal assenyalar-ne les següents: el besant, la masnudina, el morabatí, el melgorès. Altrament, moneda pròpia de Montpeller, territori que formà part de la Corona de Mallorca (1276-1343), els tornesos de Tours (França), els escuts francesos, la moneda de tern de Barcelona i els jaquesos d'Aragó.

En el panorama monetari de Mallorca, cal destacar-hi el real de billó de València, creat el 1247, el qual es lligà a Mallorca com a moneda del Regne.³⁵⁷ Aquell mateix any, tant a Mallorca com a València, les classes monetàries estrangeres van quedar relacionades amb la nova moneda: els diners de Magalona, els tornesos i reals de Marsella, els millaresos i les masnudines almohades, els morabatins castellans, els diners i els grossos de Gènova.

³⁵⁷ Ruiz, J. "La reforma monetària de Jaume II", a *Jaume II i les ordinacions de l'any 1300*. Palma, 2002, p. 97.

Monedes diverses de l'època que el Regne de Mallorca romangué unit a la Corona d'Aragó (segles XIV-XV).

- a) Ral d'or de l'època de Pere IV.
- b) Ral d'argent de l'època de Pere IV.
- c) Florí d'or de l'època de Joan I.
- d) Ral d'argent de l'època de Martí l'Humà.
- e) Ral d'argent de l'època de Ferran I.
- f) Florí d'or de l'època d'Alfons V.

Les encunyacions de moneda pròpia de Mallorca no començaren fins que els tractats d'Anagni (1295) i el d'Argelers (1298) conduïren a la devolució de les Balears a Jaume II de Mallorca i es produí la pau entre aquest i el seu nebot Jaume II de Catalunya-Aragó.

El 21 de març de 1301 el rei de Mallorca facultava els jurats per emetre moneda de billó i d'argent, pròpia de les Illes.³⁵⁸ La innovació respecte de la moneda valenciana, fins aleshores vigent en el Regne, consistia a crear el doble del reial o *doblenç* ("dobler"). La llei fou de 2 i 3/4 diners de plata fina, i la talla es fixà, en els reials, en 22 sous per marc. Així, la moneda de billó es dividí en tres tipologies:

- Reials *doblençs*, amb una talla de 11 sous per marc.
- Reials *senars* o senzills, amb una talla de 22 sous per marc.
- Malles, amb una talla de 44 sous per marc.

Altrament, a l'esmentada data, Jaume II de Mallorca disposava que totes les monedes no mallorquines que circulaven en el Regne fossen valorades en correspondència als nous reials de Mallorca, segons l'equivalència següent:³⁵⁹

- Un morabatí = vuit sous de reials mallorquins.
- Una masnudina = cinc sous de reials mallorquins.
- Un besant = tres sous i cinc diners de reials mallorquins.

A la Corona d'Aragó, igual que a la resta de l'Europa occidental, cada moneda es definia per dos paràmetres:

- El seu valor intrínsec (pes de metall pur).
- El seu valor nominal (expressat en unitat de compte).³⁶⁰

Així, cada moneda d'or i d'argent, i, per tant, cada unitat de pes d'or o d'argent amonedat valia cert nombre de sous i diners de compte i, recíprocament, la unitat de compte valia cert pes d'or i d'argent purs. La variació d'aquestes relacions s'anomenava mutació de la moneda. La moneda de billó de Mallorca començà a circular el 1301 i s'equiparà al reial de València, però aviat es valoraren més els valencians en 16 diners per lliura (6,7%) tal com corresponia a la diferència de llei i talla. Aquesta diferència s'acusà més, de manera que el 1302 els reials de Mallorca valien 10 sous menys que els de València.³⁶¹ Les causes d'aquesta depredació hi ha que cercar-les, primerament, en la llei de dita moneda, que a Mallorca havia quedat establerta en dos diners i tres quarts de diner, per reial, mentre que a València era de tres diners. Segonament, la talla mateix, que a València era de 18 sous per marc, mentre que a Mallorca la talla per marc de billó havia quedat fixada en 22 sous, cosa que traduïda a monedes significava que la mallorquina contenia 264 unitats (22 sous multiplicats per dotze diners = 264). Com que a València era únicament de 18 sous per

³⁵⁸ "Volem e statuim, per nós e pels nostres succeïdors, presnets e futurs, que els monedes damunt dites, sempre s'anomenen reals de Mallorques, a saber: reals doblençs, reals senars, menuts i reals d'argent" (ARM, Còdex *Sant Pere*, foli 39v).

³⁵⁹ ARM, Còdex *Sant Pere*, foli 83r.

³⁶⁰ Generalment, sous i diners.

³⁶¹ MATEU, F. "Posición de Mallorca en la Historia Económica Medieval", BSAL XXX. Palma, 1947, p. 109.

marc de billó, en monedes equivalia a 216. La moneda valenciana pesava més i, en conseqüència, tenia més contingut d'argent. La conclusió era òbvia: valia més la moneda pel seu contingut en argent que no pas pel seu valor oficial. El mateix any es creà la moneda de reials d'argent de llei 11 diners i talla de 60 peces per marc.³⁶² El seu valor es corresponia en 16 diners i els seus divisors eren:

- Reial d'argent.
- Mig reial.
- Quarterola o octau.

Les unitats monetàries de l'Europa medieval occidental diferien d'un país a l'altre i no tenien el mateix valor. Així, per exemple, el valor de cotització de la lliura mallorquina vers la meitat del segle XIV estava per sota un 26,5% respecte del valor de la barcelonesa, és a dir, una lliura de Barcelona valia 27 sous i dos diners mallorquins.³⁶³

El valor de cada una de les esmentades monedes mallorquines d'argent, reial, mig reial i quarterola era de 16, 8 i 4 diners, respectivament.³⁶⁴ Però en el reial hi havia més contingut d'argent (3,9 grams) que no pas en els seus teòrics equivalents 16 diners (3,25 grams). Aquesta incongruència motivà que la seca³⁶⁵ de Mallorca no donés abast en la fabricació de reials perquè eren immediatament exportats, fet que donà lloc que els *carlins*, moneda siciliana de Carles d'Anjou, que circulaven a Mallorca fossin legalment autoritzats.

El 1310 aparegué la moneda mallorquina d'or, que rebé el nom de *reial d'or* o *ral d'or*, amb un valor de 25 sous, a llei de 23 quirats i talla de 60 peces marc.³⁶⁶ El reial d'or de Mallorca apareix per imitació de la moneda d'or de Felip IV el Bell de França i fou la primera moneda en valor de divisa internacional encunyada en territori feudatari de la Corona d'Aragó, moneda que, d'altra banda, va contribuir a consolidar el mercat exterior del Regne a més de prestigiar la figura del monarca. Pere el Cerimoniós va mantenir el reial d'or i l'encunyà amb tota la sèrie de divisors: meitat, quart i octau. Però a partir de 1387 —any de la seva mort—, ja no es va tornar a encunyar perquè una altra moneda el va desplaçar: el florí d'or de Perpinyà.

Els tipus de moneda que prevalen per sobre dels altres a l'època i a l'àmbit geogràfic d'aquest estudi són el *reial d'or* de Mallorca i la *moneda de tern* barcelonesa. Aquesta última, com hem vist, era de billó baix, amb un aliatge d'una part d'argent i tres parts de coure, pròpia de la Ciutat Comtal; era l'emprada, generalment, pels mercaders tarragonins, però, aquests, en el comerç amb Mallorca, sovint esmerçaven reials d'or. La major part dels documents que fan relació a la moneda mallorquina, d'acord amb el que hem exposat sobre el valor intrínsec i el valor nominal de la moneda, sempre fan constar aquesta doble relació. Així, hom sempre llegeix "lliures o sous de reials de Mallorques menuts". El 8 de juliol de 1328, Arnau Punyet de Tarragona rebia en comanda de Ramon Vila "centum solidos regaliū Maioricarum minutorum"³⁶⁷ (cent sous de reials de Mallorca, menuts). L'11 de gener

³⁶² MATEU, F. *Posición de Mallorca...*, p. 109.

³⁶³ LÓPEZ, J. F. "Comunidad y Corona: el precio de servir", *Estudios d'Història Econòmica*, núm. 1. Palma, 1986, p. 63.

³⁶⁴ RUIZ, J. "La reforma monetaria...", p. 107.

³⁶⁵ Casa on s'encunyava la moneda i que creà Jaume II per privilegi atorgat el 23 de març de 1301 (ARM, Pergamins Jaume II, núm. 11).

³⁶⁶ ARM, Pergamins Jaume II, núm. 21.

³⁶⁷ Document 4.

de 1351, Esteve Vila venia a Guillem Oliver de Tarragona la meitat d'una barca pel preu de "quadraginta trium libras regalium Maioricarum minutorum".³⁶⁸ En la llengua catalana de l'època, hom ho expressava així: "cent quinze liures, sinch sous, sis diners de reys de Mallorques manuts".³⁶⁹

Llei i talla de les monedes mallorquines (1301-1310)

<i>Moneda</i>	<i>Llei</i>	<i>Talla (en grams)</i>
Reial d'or	23 quirats	60 peces per marc de 234 g = 3,83 g per moneda
Real d'argent	11 diners 3,51 g argent 0,32 g coure	60 peces per marc de 234 g = 3,83 g per moneda
Dobler de billó	2,75 diners 0,398 g argent 1,342 g coure	11 sous per marc de 234 g = 1,74 g per moneda
Diner de billó	2,75 diners 0,199 g argent 0,671 g coure	22 sous per marc de 234 g = 0,87 g per moneda
Malla de billó	2,75 diners 0,099 g argent 0,336 g coure	44 sous per marc de 234 g = 0,435 g per moneda

³⁶⁸ Document 2.

³⁶⁹ Compra feta per part de Pedro Ferrando de Sevilla al seu conciuatà i parent Juan Ferrando, feta a Mallorca, d'un quarter de la coca castellana propietat de l'esmentat Juan Ferrando, per preu de 115 lliures 5 sous i 6 diners de reials de Mallorca menuts, equivalents a 3.000 morabatins del rei de Castella. (ACM, Protocols Notarials, P 14580, foli 106r).

3

LA MARINA TARRAGONINA.
ELS SEUS VAIXELLS

Aquest capítol no té la pretensió d'oferir un estudi prolix sobre les embarcacions medievals. El nostre propòsit és veure amb quins tipus de vaixells navegaven els mercaders tarragonins i altres que tenien per estació de pas o terminal la ciutat de Tarragona, tot tenint en compte que el nostre marc cronològic de referència és el segon quart del segle del segle XIV. Quina mitjana de vaixells diàriament fondejava en el port de Tarragona? Quins eren els tipus de vaixells predominants? Òbviament, la resposta sols pot esser aproximada a partir de les poques fonts conservades fins avui. Com a detall d'interès referit a la tipologia i quantia d'embarcacions que l'any 1323 s'esmenten com a existents en el port de Tarragona, reproduïm la menció que se'n fa, amb motiu de l'ofrena que es féu a Santa Tecla, invocada com a protectora de l'expedició catalana que havia de conquerir Sardenya i que aquell any sortí de Portfangós. El text —1323— que refereix la solemnització de l'acte de la partida, en citar els gremis participants, concretament el dels mariners, diu: "Los mariners e patrons de galees, galiotes, lenys, naus e altres navilis ultra sinquanta ab lur bandera nova."³⁷⁰ Podem interpretar, doncs, que els tipus de vaixells descrits eren ben coneguts per la marineria tarragonina de 1323. Altrament, la xifra d'una cinquantena de vaixells ancorats al port de Tarragona no sembla gaire descabellada, potser un poc augmentada atesa la sumptuositat de la festa celebrada en honor de la santa patrona.

Per a la dècada dels anys 1320 és indiscutible l'hegemonia del lleny sobre la resta de vaixells, tal com es pot veure a la taula dels ancoratges de 1321 i 1324.

Les ordinacions presentades pels consellers de Barcelona el 1315 sobre un impost aplicador a les naus i mercaderies, i que foren aprovades pel rei, amb relació al lleny en distingeix dos tipus: el lleny de bandes i el gros. L'ordinació textualment diu:³⁷¹ "Item, leny de bandes que vaia o venga de ultramar pach C solidos. Item, leny gros qui sia de una cuberta qui vaia o venga de ultramar pach X liures." Amb relació a Tarragona, les esmentades ordinacions prescriuen: "Item, tota barcha o leny qui venga o vaia de Terragona o del Camp e de tot lo Maresma tro Barchinona qui aport vi o altres coses qui sia de D quintars a ensús pach X solidos." I pel que toca a Mallorca: "Item, tot leny gros qui vaia o venga de Mallorques o de les illes qui aport D quintars a ensús pach L solidos."

El document ens informa de la classificació més genèrica que es donava als llenys de l'època: els de bandes podien carregar 500 quintars. El segon tipus és el lleny gros d'una coberta, que pot transportar més de 500 quintars.

En un segell de cera descrit en un document genovès de 1282 hi consta una succinta descripció del lleny, del qual es diu que és similar a la coca "lini ad similitudinem coche"³⁷² amb un arbre o pal. En resum, la descripció que es veu a l'esmentat segell, és la d'una embarcació lleugera, amb un castell a popa i una senyera que s'alça a l'extrem exterior de dit castell. Aquesta imatge, evidentment limitada (sense timons ni remos) no dóna una visió satisfactòria del lleny.³⁷³ Tenim documentades les mesures d'un lleny de bandes de l'any 1372. El mestre d'aixa, Bartomeu Pellicer, de Mallorca, convenia amb Joan Sunyer,

³⁷⁰ MORERA, E. *Tarragona cristiana*, II. Tarragona, 1899, p. 248.

³⁷¹ *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona...*, doc. 63, p. 38-39.

³⁷² PONS, A. *Historia de Mallorca...*, V, p. 14.

³⁷³ GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 70.

la construcció del lleny, que es diria *Sant Antoni i Sant Joan*, davant el barri de les Botes. Les mesures eren les següents:³⁷⁴

Eslora, de roda a roda	23 gúes = 14,90 m
Carena	18 gúes = 11,66 m
Pla	6,5 pams = 1,40 m
Oberta o mànega	15,5 pams = 3,35 m

En casos excepcionals documentem llenys de 80 bancs i 100 remes com el que el 1311 fou tramès a Nàpols per comunicar al rei Robert la mort del monarca Jaume II de Mallorca.³⁷⁵ Lús del lleny per navegar fins a les places nord-africanes era quelcom freqüent. El lleny podia efectuar travessies de més de 500 milles (Nàpols) i fins i tot de 1.000.³⁷⁶

*Taula dels ancoratges de 1321 i 1324, que registren els vaixells propietat de tarragonins que comerciaven amb Mallorca*³⁷⁷

Lleny	Coca	Barca	Galera
Andreu Nicolau	Guillem Mir	Guillem Durban	Jaume Desprats
Pere Bordoy	Bernat Balaguer		
Jaume Corna	Francesc Olivella		
Joan Sai	Bartomeu Sabater		
Antoni Pexo			
Pere Codines			
Bernat Desoler			
Andreu Garriguela			
Guillem Osona			
Antoni Pons			
Pere Ros			
Ramon Tolrà			
Pere Vilaroma			
Bernat Ortolà			
Guillem Baco			
Jaume Goya			
Jaume Corna			
Ramon Guarda			
Pere Baco			
Nicolau Fabregar			
Bernat Ros			
Total = 21	Total = 4	Total = 1	Total = 1

³⁷⁴ ACM, Protocols Notarials, P 14636, f. 155v.

³⁷⁵ PONS, A. *Historia de Mallorca...*, V, p. 14.

³⁷⁶ El 1362 va partir de Mallorca un lleny d'un tal Salosa en pelegrinatge a "Sant Jaume de Galicia" (CATEURA, P. "Navegación y comercio a fines del s. XIV: el leño ibicenco *Santa Catalina*", BSAL XXXIX (1983). Palma, p. 365.

³⁷⁷ Font: ARM, RP 1097 i ARM, RP 1098.

Unes ordenances més tardanes —1399— decretades pel lloctinent del governador de Mallorca, encaminades a preservar el port de Portopí de la brutícia, sorra i runa que amb el temps dificultava l'amarrament dels vaixells a aquell port, disposaven una sèrie de penes pecuniàries per als vaixells infractors, penes que lògicament eren proporcionades a la grandària i capacitat de tonatge del vaixell. Respecte del lleny, les ordenances estableixen el següent criteri de classificació:³⁷⁸

Lleny amb capacitat de 30 salmes	sanció = 12 sous
Lleny amb capacitat de 300 a 800 quintars	sanció = 10 sous
Lleny amb capacitat de 300 quintars	sanció = 7 sous

Com que, segons la metrologia de Mallorca, una salma era una mesura de capacitat que equivalia a 275 litres i un quintar era una unitat de pes equivalent a 40,7 kg,³⁷⁹ fàcilment deduïm que en el segle XIV dins la tipologia dels vaixells catalans, existia un tipus lleny amb capacitat de càrrega de fins a 800 quintars = 32.560 kg.

Quant a la grandària del lleny, ja hem vist que no es donava una regularitat, i la seva variabilitat ja es constata a mitjan segle XIII. En efecte, el 27 de març de 1247, el lloctinent reial de Mallorca atorgava exempció vitalícia del pagament dels drets de Portopí (dret d'un morabatí destinat a sufragar la neteja i guarda del port) al ciutadà de Tortosa Robald *Voltorase*³⁸⁰ per haver capturat en aigües del port un lleny de Saona amb 117 tripulants.³⁸¹

Respecte a les mesures del buc, en el món marítim català de l'edat mitjana es determinaven per les unitats següents:

- La gúa, que era una unitat de llargària equivalent a 0,6479 m.³⁸²
- El pam de gúa, estimat en un terç de la gúa i, per tant, equivalent a 0,2159 m.

En un contracte per a la construcció d'una barca, subscrit a Mallorca el 1357, entre un mestre d'aixa i un ciutadà que havia contractat els serveis del primer, llegim: "buchum, timone eiusdem barcham, videlizet, de axa et de corbam, ad scar, per modum et formam infrascriptos, videlizet, quo dicta barcha habebit duodecim guas de carena, sex palmos et medium de plano et in opere finito novem palmos et, etiam, habebit decem et novem guas de roda a roda"³⁸³ ("buc, timó de la dita barca, a saber: d'atxa i corbató, a escar <preu fet> per la manera davall escrita, a saber: que la dita barca tingui 12 gúes de carena, 6 pams i mig de pla i l'oberta acabada, 9 pams i, també, 19 gúes de roda a roda"). El document ens referma en quelcom que ja sabíem: que a Mallorca, igual que a Catalunya, les unitats longitudinals del vaixell eren les ja exposades: la gúa i el pam de gúa. Altrament, dues magnituds bàsiques: la carena o eslora i el pla o oberta.

³⁷⁸ ARM, AH 421, f. 82-86; SEVILLANO, F. *Historia del puerto de Palma de Mallorca*. Palma: Diputació Provincial de Balears, 1974, p. 416.

³⁷⁹ VAQUER, O. *El comerç marítim...*, p. 30.

³⁸⁰ La traducció llatina del cognom que no sembla de l'àrea catalanoparlant és *Voltorase*, tot i que resta clar que és ciutadà de Tortosa (ARM, ERC 343, f. 182r).

³⁸¹ ARM, ERC 343, f. 182r-v.

³⁸² GARCIA, A.; COLL, N. *Galeres mercants catalanes dels segles XIV i XV*. Barcelona: Fundació Noguera, 1999, p. 20.

³⁸³ ACM, Protocols Notarials, P 14583, f. 91v.

La documentació de mitjan segle XIV mostra un major protagonisme del lleny gros.³⁸⁴ El més corrent a mitjan segle XIV era el lleny que bastia entre 40 i 60 remes. El 18 d'agost de 1351 el rei Pere ordenava que s'armés un lleny de 50 remes perquè un tal Pere de Girona pogués passar a Sardenya per armar, en les aigües properes al Castell de Càller, una gale-
ra al seu servei.³⁸⁵ El 28 d'agost de 1354 l'infant Pere, lloctinent general pel rei d'Aragó, sol·licitava del lloctinent reial de Mallorca, Guillem de Llagostera, "l leny armat de XL en L remes, bo, apte e lleuger".³⁸⁶ El 1351 els ciutadans de Mallorca Francesc Peris i Guillem Cerdà eren senyor i patró del lleny armat *Sant Julià*, de 60 remes.³⁸⁷ Aquell any, Ramon Batle, ciutadà de Mallorca, era patró d'un lleny armat de 60 remes amb el qual feia la ruta Mallorca-Cotlliure-Aigüesmortes-Mallorca.³⁸⁸ Dos anys després, set parçoners que tenien la propietat de la meitat d'un lleny de 50 remes la venien per 192 lliures i 10 sous, moneda de Mallorca.³⁸⁹ El mateix any, Pere Cuch, ciutadà de Mallorca, senyor i patró del lleny armat *Sant Antoni*, en venia una setzena per 26 lliures al seu conciutadà Mateu Merçer, això vol dir que el preu total del lleny armat era de 416 lliures mallorquines.³⁹⁰ Els preus d'aquestes embarcacions variaven en funció de la capacitat, antiguitat i prestacions. El mateix any, Francesc Serra venia a Guillem Teixidor 3 setzenes d'un lleny d'orla *Sant Antoni* per 18 lliures barceloneses de tern. En aquest cas, el preu total del lleny era de 96 lliures d'aquesta moneda, equivalents a unes 130 de Mallorca.

El 1353 el valencià Guillem de Porta oferia, mitjançant "pactum sollepni", a Joan Ripoll i a Esteve Vila de Càller, patrons i armadors d'un lleny de 80 remes dit *Sant Cristòfol*, els seus serveis com a pilot, per dirigir dit vaixell armat des de "Maioricarum recedendo, eundo apud Capud de Creus et ab inde transeundo, armando et refrescando, per maria provincie et ripparie Janue usque ad al Canal de Pompli". Es tractava, doncs, d'una ruta llarga i ben definida, (Mallorca, Cap de Creus, Gènova i la seva ribera, fins al canal de *Pompli* —canal de Piombino—, i altre cop a Mallorca). Aquest pilot —que havia de ser un bon coneixedor de l'esmentada ruta— percebria 30 florins d'or per la seva comesa.³⁹¹ Així mateix, les rutes a Nàpols o a les illes de Sardenya i Sicília amb lleny eren quelcom corrent.³⁹²

³⁸⁴ Hom ha documentat —1358— un lleny de dos arbres que feia la ruta Nàpols-Mallorca, és el cas del lleny del patró de Gaieta, Jaume Tangrani, que mantingué un litigi, a Mallorca, amb els mercaders noliejadors o contractants, per haver descarregat el forment que portava de Calàbria a la Ciutat de Mallorca, en lloc de fer-ho a València, tal com s'havia estipulat en el contracte de noliejament (ACM, Protocols Notarials, P 14575, f. 12r).

³⁸⁵ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 48v-49r.

³⁸⁶ SANS I BARUTELL, J. "Documentos...", p. 364.

³⁸⁷ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 176r.

³⁸⁸ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 235r.

³⁸⁹ La propietat d'aquesta meitat del lleny estava repartida de la manera següent:

Pere Gili	dues setzenes
Pere Andreu	una setzena
Guillem Martí	una setzena
Pere Correguer	una setzena
Francesc Anselm	una setzena
Jaume Desfor	una setzena
Caterina muller d'en Pere Trulls	una setzena

(ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 103r.)

³⁹⁰ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 115v.

³⁹¹ ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 120r.

³⁹² El 1353, el ciutadà de Mallorca Guillem de Valls rebia en comanda de Berenguer Hug, conciutadà seu, 105 reials d'or de Mallorca esmerçats en diverses mercaderies i robes per negociar a Trapani (Sicília) amb el lleny de Bernat Maimó. El comanditari Guillem de Valls es comprometia a "dictam emerciammentam vendere precio quo potuero meliore et precium inde habitum fideliter emerciare in illis rebus et mercibus quibus michi melius adminisyraverit et ipsam emerciammentam cum dicto ligno vel alio vase, huc Maioricarum aportabo" ("la dita càrrega vendré al millor preu que podré i amb aquell preu, fidelment, esmerçaré en aquelles robes i mercaderies que millor veuré i el producte de la dita inversió el portaré a Mallorca, amb el dit lleny o amb un altre vaixell" [ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 150r]).

Entre els anys 1340 i 1360, el lleny a poc a poc va desapareixent de la flota comercial catalana i és substituït, fonamentalment, per la coca, vaixell que, com hem vist en el capítol dedicat a estudiar les distintes modalitats d'inversió dinerària, va adquirint el protagonisme que antany tingué el lleny.

La nau era un vaixell que destacava per la seva forma arrodonida i per esser de gran port. Tenia castells de proa i popa i el buc ample i relativament curt i alt. Hom ha ressenyat que fins al segle XIII l'aparell d'aquests grans vaixells fou el clàssic llatí i que en els segles XIV i XV evolucionà i donà lloc a l'aparell mixt clàssic, que era rodó en els arbres major i de trinquet i llatí en el de mitjana.³⁹³ Respecte del velam, solia desplegar dos *treus* (veles quadres) a l'arbre major i dues *bonetes* (suplements de *treus*) o dos *corturons* que segurament s'armaven sobre la gàbia o cofa, que era una mena de plataforma situada a la part alta dels pals i servia per assegurar-hi els obencs (caps fixats a la part superior del pal o a la cofa que feien que l'arbre pogués suportar millor els esforços transversals).

La reglamentació naval més antiga que coneixem, que, entre altres vaixells, afecta les naus i coques, és la de 1315; es tracta d'unes ordinations sancionades pel monarca Jaume II. Aquestes ordinations foren presentades pels consellers de Barcelona amb l'objectiu d'habilitar recursos monetaris per tal de finançar una armada contra sarraïns. En les referides ordinations es disposa que "tota nau o cocha qui sia de III cubertes qui vaia o venga de ultramar pach L liures".³⁹⁴ Les mateixes naus o coques de 3 cobertes que anessin o vinguessin de Càller, Tunis, Sicília, Venècia, Gènova, Pisa, Nàpols, Granada o Barbaria, pagarien 20 lliures.

A mitjan segle XIV ja navegaven naus catalanes que podien carregar més 6.000 salmes,³⁹⁵ malgrat que la capacitat de càrrega més habitual d'aquestes naus oscil·lava entorn de les 2.000-4.000.³⁹⁶

Les naus, diferenciades per la seva configuració rodona a causa dels perfils, del codast i la roda, ambdós corbs, amb vela quadra i amb castell a proa i a popa, definirien un tipus molt característic i estès en el mapa de les rutes marítimes catalanes: la coca. D'acord amb la documentació que hem examinat, podem asseverar que el lleny i la coca acaparen la gairebé totalitat en la tipologia de vaixells catalans de la flota mercantil de mitjan segle XIV. Respecte de la coca, hom observa que durant les dècades centrals de la catorzena centúria es produeix un augment significatiu d'aquest tipus de nau en detriment del lleny; possiblement, el fet pot explicar-se per tres raons:

- La major capacitat de tonatge de la coca.
- Un augment de la freqüència dels mariners catalans en la navegació en rutes de més llarga distància.
- El fet que la coca, com la nau, en esser propulsada a vela, reduís la tripulació necessària i, en conseqüència, abaratés els costos d'expedició.

³⁹³ GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 71.

³⁹⁴ *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona...*, vol. XLIII, doc. 63, p. 38.

³⁹⁵ Com era el cas amb les naus de Pere Valls, de Pere Cardona i de Joncar, les quals eren de port de 6.300 salmes (ACA, C [Armatae] 1606, f. 18r).

³⁹⁶ Segons es desprèn d'unes ordinations promulgades a Mallorca el 8 de novembre de 1399 per Berenguer de Montagut, lloctinent del governador (ARM, AH 421, f. 69; publicades per Francesc Sevillano a *Historia del puerto de Palma...*, p. 414-416).

Coca baionesa (pintura conservada al Museu Diocesà de Girona, segle XIV).

El tipus de vaixell denominat *nau* ja és citat a la Crònica del rei Jaume I,³⁹⁷ d'altra banda, vaixell que en les relacions comercials catalanes ja era ben conegut a la primera meitat del segle XIII.³⁹⁸ Hom ha asseverat que la coca mediterrània prové del *cog* del nord d'Europa; així mateix, s'ha afirmat que els protocols notariais genovesos de 1286 i 1292 són els primers a esmentar el terme *coche* amb relació a aquest tipus de vaixell.³⁹⁹ La cosa certa, però, és que la crònica del rei Jaume I ja l'esmenta arran de la conquesta de Mallorca (1229), ja que ens narra com el noble Ató de Foces llogà "una coca d'aquestes de Bayona e en la qual com hi fos montat eyl e aquels qui ab eyl eran navegants, per duas o per tres parts tan abundadament entrava l'aygua que als cuns continuament buydant trabaylavan".⁴⁰⁰

A la nostra documentació es diferencia la coca de la coca baionesa; així, a les provinents del nord peninsular gairebé sempre se'ls afegeix l'apel·latiu "baionesa".⁴⁰¹ La referència més antiga que hem trobat a la documentació mallorquina que faci exprés esment a la *coca* és de l'any 1303. El 24 de setembre, el lloctinent de Mallorca, Dalmau de Garriga, requeria al rei de Portugal don Dionís que fes lliurar al genovès i ciutadà de Mallorca Gauterio Caxesso la tercera part que posseïa d'una coca anomenada *Santa Anna*, patronejada per Joan

³⁹⁷ Una reial provisió de 1243 sobre els drets que devia el port de Tamarit a les costes de Tarragona fa esment al següents tipus d'embarcació: "galeas, galiotes, lenys, corces o burcies, naus i tarides" (BOFARULL, F. "Antigua marina catalana", a *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VII. Barcelona, 1901, p. 9).

³⁹⁸ El 8 d'agost de 1242 Bernat Ger, de Mallorca, rebia en comanda d'en Ramon Clergue 113 lliures melgoreses esmerçades en draps i 350 besants d'argent "in Yspaniam in navi Jacobi de Negero" (ARM, ECR 342, f. 83v).

³⁹⁹ GERTTWAGEN, R. "Características de las embarcaciones marítimas del Mediterráneo durante los siglos XIII-XV", *Mediterraneum. El esplendor del Mediterráneo medieval*, s. XIII-XV. Barcelona, 2004, p. 554.

⁴⁰⁰ MARSILI, P. *Crònica o Llibre dels feits*, publ. per QUADRADO, J. M. *Historia de la conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Marsilio y Descot en su texto lemosín*. Palma: Librería Trias, 1850, cap. 39, p. 122.

⁴⁰¹ L'ancoratge de 1330, ens refereix: "Lop Gonsalvis de Santader, entrà XI yorns mag, cocha bayonesca, VIII sous" (ARM, RP 1102, f. 4r-4v). "Johan G. de Sant Sebastià, entrà XXIII yorns de guliol, cocha bayonesca, VIII sous" (ARM, RP 1102, f. 10r i 11r), etc. Trobaríem més exemples que ara creiem innecessari reproduir.

Causat, genovès, i que, trobant-se a les mars de Màlaga, fou depredada, piràticament, per tres galeres i un lleny de portuguesos.⁴⁰²

Els Costums de Tortosa de 1272 destaquen quatre tipus de vaixells: "galea, leny, nau i barca".⁴⁰³ A l'ancoratge de 1321 ja es documenten les coques de tres cobertes, les quals paguen el triple de l'import estipulat;⁴⁰⁴ durant la dècada dels anys 1330 (ancoratges de 1330, 1332 i 1340), els mercaders tarragonins, que hem documentat, que comerciaren amb Mallorca ho feren amb els vaixells següents:⁴⁰⁵

<i>Lleny</i>	<i>Coca</i>	<i>Barca</i>
Bernat Ortolà	Domingo Garbí	Pere Bissanya
Ramon Jordà	Joan Baró	
Guillem Tolrà		
Pere Ros		
Ramon Vilar		
Joan Rexac		
Domingo Garbí		
Ramon Espert		
Jaume Corna		
Antoni Blanc		
Berenguer Damdara		
Bernat Rodera		
Martí Garbí		
Bernat Narbona		
Guillem Durban		
Total = 15	Total = 2	Total = 1

S'ha estimat que la coca era un tipus de nau que podia carregar fins a 3.000 salmes i s'ha esmentat com a excepcional la del mallorquí Pere de Balig, que podia carregar-ne fins a 4.000.⁴⁰⁶ La coca era una embarcació idònia per al transport comercial de mercaderies voluminoses, de poc valor, en rutes llargues com les que connectaven la mar Egea amb Flandes i Anglaterra. Tot i així, per a les grans rutes, amb flotes que transportaven mercaderies de cert valor, la galera continuava essent el vaixell que oferia més seguretat. En els ancoratges de Mallorca dels anys 1321, 1324, 1330, 1332 i 1340, hom registra l'escala a l'illa dels combois venecians integrats per estols d'entre 9 i 11 galeres en la ruta a Flandes.⁴⁰⁷ No estranya que fos el rei de Mallorca mateix, Sanç I, qui el 1320 avalés la proposta de substituir les naus i coques —que aleshores integraven bona part de la flota mallorquina— per

⁴⁰² AGUILÓ, E. K. "Cartas Reales. Rúbrica (1301-1309)", BSAL XX. Palma de Mallorca, p. 359.

⁴⁰³ TABERNER, F. *Consolat de Mar*. Barcelona, 1933, vol. III, p. 128.

⁴⁰⁴ ARM, RP 1098, (any 1324) f. 24r. Però si el vaixell és titularitat d'homes de Barcelona paguen la meitat (ARM, RP 1097, f. 31v).

⁴⁰⁵ Font: ARM, RP 1102; ARM RP 1100; ARM, RP 1101.

⁴⁰⁶ GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 57.

⁴⁰⁷ "Reebem de VIII galees de Venesia per ancoratge de les dites galees, que no prengueren albarà d'entrada ne d'exida, III lliures, XII sous. / Diluns V yorns d'uytubri reebem de VIII galees de venesians qui vengren de Flandes, per ancoratge, III lliures, XII sous" (ARM, RP 1100, any 1330, f. 3r i 6r). Aquests combois de galeres venecianes que feien escala a Ciutat de Mallorca en la seva ruta a Flandes, solien tardar uns sis mesos entre ancoratge d'anada i ancoratge de tornada.

galeres: "que lexades les coques e les naus navegàs hom mercadeian ab galees, axí como ara fan totes les comunes, per çò que mal no puguén prendre per lurs enemichs".⁴⁰⁸ Però aquest ambiciós projecte no es pogué dur a terme a causa de l'elevat cost, per la qual cosa Mallorca hagué de renunciar a l'avantatjós comerç de Flandes, així com hagué d'inclinar-se davant la supremacia genovesa en les rutes de l'Orient Mitjà.⁴⁰⁹ Tot i així, alguns navegants mallorquins, associats, a vegades, amb mercaders tarragonins i barcelonins, no desistiren de fer la llarga ruta d'Orient amb una coca, sense cap altra mena de protecció; així el 1351, Berenguer Mir de Càller, senyor i patró de la coca *Sant Nicolau* i home amb força interessos a Mallorca, rebia en comanda de Felip Jaume, *caixaler* i ciutadà de Mallorca, 400 lliures. El patró s'obligava a esmerçar aquesta quantitat a Romania "et in aliis quibusvis mundi partibus" ("i a qualsevol altra part del món"), ruta que faria amb aquella coca.⁴¹⁰ Dos anys després, al juliol de 1353, Jaume Castelló, ciutadà de Mallorca, rebia en comanda de Marco Corfita (italià naturalitzat ciutadà de Mallorca) 132 lliures mallorquines esmerçades en sis peces de draps de la terra, per negociar en la ruta que faria de Mallorca a Barcelona amb la coca de Pere Valls i de la Ciutat Comtal "apud Alexandria".⁴¹¹ Tampoc cessaren els viatges a les parts de Flandes, tot i la perillositat i distància de la ruta, que, com hem escrit, era dominada per venecians i genovesos, que amb els seus combois navals imposaven la seva hegemonia a una ruta econòmicament atractiva. Precisament, era aquest atractiu el que inclinava els més audaços a endinsar-s'hi. El 1351, Bernat Martí, ciutadà de Mallorca, però d'ascendència tarragonina, rebia en comanda del mercader Ramon Safortesa la important quantitat de 4.000 lliures per esmerçar en la ruta que faria de Mallorca cap a Flandes, amb escala prèvia a embarcacions tarragonines o patronejades per tarragonins en el comerç a Mallorca, que hem documentat, per als anys 1340-1360.⁴¹²

Coca	Barca	Lleny	Galera	Galiota	Nau
Guillem Rexac	Joan Boner	Pere Garbí	Romeu Salbereda	Francesc Sabater	Antoni Figuera
Guillem Tolrà	Pere Martí	Guillem Pujol			
Bernat Narbona	Guillem Oliver				
Berenguer Ferrer					
Francesc Vilabella					
Pere Martí					
Total = 6	Total = 3	Total = 2	Total = 1	Total = 1	Total = 1

El mateix any, Jaume de Vilanova, ciutadà de Mallorca, iniciava, amb la coca del barceloní Andreu Olivella, una ruta des de Barcelona fins als confins orientals de la Mediterrània, això és, "Barchinona apud Chipram et Barut"⁴¹³ ("de Barcelona cap a Xipre i Beirut").

Les naus i coques, com hem escrit, de bon antuvi destacaren per la seva forma arrodonida, tenien castell a proa i a popa i una de les característiques que les diferenciaven d'altres vaixells era la propulsió exclusiva a vela. Les representacions gràfiques dels segles XIII i XIV

⁴⁰⁸ ARM, LR 6, f. 33r.

⁴⁰⁹ PONS, J.; DURLIAT, M. "Recerques sobre el moviment del port de Mallorca en la primera meitat del segle XIV", VI CHCA. Sardenya, 1957. Madrid: Separata, 1959, p. 357.

⁴¹⁰ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 89v.

⁴¹¹ ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 106v.

⁴¹² Font: ARM, AH 3, f. 123r; ARM, AH 14, f. 9r; ARM, G 2, f. 30v; ACA, C (Comune) 622, f. 13v; ACM, P 14574, f. 125r i 151v; ACM, P 14577, f. 315v i 371v; ACM, P 14578, f. 185r; ACM, P 14579, f. 175r; ACM, P 14581, f. 133r; ACM 14582, f. 7r.

⁴¹³ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 163v-164r.

que ens n'han deixat testimoni mostren unes embarcacions que, normalment, eren de doble coberta i dos arbres. Així mateix, una altra característica d'aquest vaixell era la *gàbia* arborada al cim del pal, des d'on hom podia aguarar més fàcilment.

La coca catalana més antiga que tenim inventariada és la que va publicar el benemèrit Antoni de Capmany, cap a finals del segle XVIII,⁴¹⁴ anomenada *Sant Climent*, l'inventari de la qual data de 1331. Es tracta d'una relació completa de tots els aparells i l'eixàrcia que configuren la nau, en la qual destacaríem l'arbre "ab gàbia enfalcada", els dos timons "ab lurs algals", altres dos timons "abaronats",⁴¹⁵ dos *treus* (veles quadres) i dues *bonetes* (veles suplementàries). Les veles del pal major de la nau o coca eren, doncs, els *treus* (ordinàriament, dues veles quadres), les dues *bonetes* i dos *corturons* que hom armava a la gàbia. Si la nau o coca arborava dos pals, el major i el de mitjana, l'arbre de mitjana portava la vela, també, d'aquest nom.⁴¹⁶ Quan la nau tenia pal de trinquet, hi armava una vela quadra anomenada, també, de trinquet.

Les coques es caracteritzaven pels alts castells a proa i a popa. La coca *Sant Climent* podia transportar una tripulació de 500 homes, amb els costats o *arambladors* guarnits de falques o *guadanyes*. Tenia *tabernacle* (l'equivalent a la bitàcola), mena d'armari on es custodiava la brúixola i el rellotge d'hores.

Onze anys després, concretament en el context de la guerra de cors entre el rei de Mallorca i el rei d'Aragó, es capturà, per part de l'esquadra catalana dirigida per l'almirall Pere de Moncada, una coca a la mar Balear (1342), patronejada per Jaume Çernella. L'esmentada coca fou conduïda i inventariada a Barcelona. Aquest vaixell, dit *Sant Antoni*, és, després de la *Sant Climent*, de 1331, la mostra inventariada més completa que fins avui hem documentat d'una coca comercial catalana de la primera meitat del segle XIV.⁴¹⁷ Aquella coca arborava un sol pal, i guindava una vela quadra (*treu*), un suplement (*boneta*) i una tercera més petita: el *quarteró*. Tenia *tabernacle* i hom li inventarià, entre altres objectes, "una taula de compte de la luna" i "un libret de compte de la luna".⁴¹⁸

Les principals característiques de la coca mediterrània eren el timó de roda o a la baionesa, el codast recte i l'aparell rodó, i una gran capacitat de càrrega afavorida per la forma del casc i el fons pla. Aquestes peculiaritats conferiren a la coca grans avantatges en comparació de les naus llatines del segle XIII i els seus timons laterals. El timó de codast era més còmode d'usar i menys vulnerable a les col·lisions i afavoria un major control general de l'embarcació mitjançant una barra fixada a la canya del timó a un angle de noranta graus, la qual cosa permetia al timoner que accionava la barra posar-la en posició més elevada i controlar millor la marxa del buc. El fons pla donava lloc a angles tancats en els extrems de la roda i del codast i facilitaven un espai més gran per a la càrrega.

La vela quadra o *treu* oferia avantatges, ja que la seva superfície desplegada al vent podia disminuir o augmentar mitjançant l'ús de bonetes. Més tard s'hi afegiren els amantins.⁴¹⁹

⁴¹⁴ CAPMANY, A. *Memorias...*, doc. 128, p. 193-195.

⁴¹⁵ Els timons laterals anaven armats als lats del buc, a la popa del vaixell, darrere el *jou* i eren afermats per mitjà d'uns caps gruixuts anomenats *barons* (MADURELL, J. M. "Antiguas construcciones de naves", *Hispania*, 28 (1968), p. 3-74; GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 50). Aquest és el sentit, doncs, de "timons abaronats".

⁴¹⁶ GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 72.

⁴¹⁷ AHCB, Consellers (Armada-port) C-VII, 2, f. 4v-8r.

⁴¹⁸ AHCB, Consellers (Armada-port) C-VII, 2, f. 7v.

⁴¹⁹ Aparell que constava d'un bossell fermat a l'arbre i una corda que tenia per finalitat suspendre o donar l'angle d'inclinació desitjat a les vergues.

Un racament més elaborat facilità l'arborament de les veles. Aquesta tecnologia aplicada a les coques féu que la seva tripulació es reduís considerablement; així, si per a un vaixell propulsat amb veles llatines es requeria un home per a cada cinc tones, en una coca un tripulant era suficient per al doble. Tenim documentades les mesures d'una coca mallorquina de 1360:⁴²⁰

Eslora	25,5 gúes = 16,50 m
Carena	17 gúes = 11,01 m
Oberta o mànega	21 pams = 4,53 m

Una altra característica de la coca era l'eslora, molt curta en relació amb la mànega, força calat i cobertes molt elevades, que en feien una embarcació d'alt bordatge. Una tercera distinció que ens mostren els documents de mitjan segle XIV, amb relació a les naus o coques, és el fet de ser construïdes o no als territoris perifèrics sota sobirania del rei de Castella, per la seva similitud amb les anomenades coques baioneses. En un dels instruments notariais redactats en català, el venedor de la quarta part —un *quarter*— d'una coca remarca aquesta especificitat: "per preu de les quals vos vaní un quarter, lo qual entegrament, e per indivís, avia en una vostra cocha castellana".⁴²¹ En uns capítols presentats el 1355 pel braç de les ciutats i viles reials de Catalunya, en contraprestació a un donatiu de 60.000 lliures, es demanava que fos armada una esquadra de 40 galeres i 10 "naus baioneses o castellanes", les quals haurien de portar entre 100 i 120 combatents cada una.⁴²²

Malgrat que per raons de seguretat la ruta a les mars del Nord preferia la galera i amb combois, algunes naus i coques catalanes gosaven arribar als ports anglesos i a les parts de Flandes. Una nau mallorquina, al setembre de 1337, apel·lada *Santa Maria*, arribava a Southampton en companyia de la *Santa Carina* de Miquel Leure, de Sant Sebastià.⁴²³ L'any 1352, la coca de Gregori Pomar feia la derrota Mallorca-Flandes.⁴²⁴

Dins la classe navegant i mercantil tarragonina, malgrat el clar predomini del lleny, no hi mancava la coca. El 1321 Bernat Balaguer de Tarragona posseïa una coca d'una coberta.⁴²⁵ El segon titular d'aquest tipus de vaixell documentat el 1321, era Guillem Mir, també de Tarragona, senyor i patró d'una coca de dues cobertes.⁴²⁶ Tots dos feien la ruta comercial Tarragona-Mallorca. Un descendent d'aquest últim, Berenguer, destacava per la seva activitat maritimomercantil a Mallorca i a la costa catalana en general. Tres anys després, es registra la coca del tarragoní Francesc Olivella.⁴²⁷ El mateix any, Bartomeu Sabater de Tarragona patronejava una coca de la seva propietat,⁴²⁸ tots dos vinculats al comerç de Mallorca. El 1330, Joan Baró, de Tarragona, posseïa una coca baionesa.⁴²⁹ Aquest llinatge, els Baró, com veurem més endavant, reapareix destacant per la seva activitat maritimocomercial. Per al 1332 documentem la presència a la mar Balear de Domingo Garbí de

⁴²⁰ ACM, P 14586, f. 126v.

⁴²¹ ACM, Protocols Notariais, P 14580, f. 106r.

⁴²² ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 130v.

⁴²³ RUDDOCK, A. *Italian merchants and shipping in Southampton (1270-1600)*. Southampton, 1951, p. 31.

⁴²⁴ ACM, Protocols Notariais, P 14578, f. 182v.

⁴²⁵ ARM, RP 1097, f. 19v.

⁴²⁶ ARM, RP 1097, f. 20v.

⁴²⁷ ARM, RP 1098, f. 14v.

⁴²⁸ ARM, RP 1098, f. 2v.

⁴²⁹ ARM, RP 1102, f. 21v.

Tarragona, senyor i patró d'una coca.⁴³⁰ Els Garbí també serien una família de navegants i mercaders força vinculats a Mallorca. Deu anys després —1342—, el governador de Mallorca concedia salconduit a Pere Garbí de Tarragona, factor de Bernat Garbí, perquè el seu vaixell pogués venir segur a l'illa.⁴³¹ El 1343, Pere de Moncada, almirall de l'esquadra catalana encarregada de fer la guerra de cors a la flota mallorquina, capturava, per error, en el port de Tarragona, la coca baionesa propietat dels tarragonins Guillem Rexac i Guillem Albinar, coca en la qual també tenia part el genovés Parrini Luxardo.⁴³² El 1352, la coca del tarragoní En Tolrà (cognom que ja hem registrat en els ancoratges de 1321 i, per tant, es tractaria d'una família de navegants i mercaders amb arrelats interessos a l'illa). El tarragoní Berenguer Ferrer era senyor i patró —1355— de la coca *Santa Clara*, que, ordinàriament, feia el tràfic Tarragona-Mallorca-València i altres ciutats de la costa catalanovalenciana.⁴³³ Francesc Vilabella de Tarragona era patró d'una coca d'una coberta i dos timons, *Santa Tecla* —1359—, embarcació que solia noliejar a parts, generalment per traficar a Mallorca. El fet que el document ens ressenyi que aquesta coca tenia dos timons en lloc del timó axial únic dit baionès, armat al codast, avala la tesi segons la qual durant molts d'anys el timó de codast coexistí amb els tradicionals timons llatins laterals.⁴³⁴ El 1360, tornem a documentar el tarragoní Berenguer Ferrer patronejant la coca d'un altre tarragoní, que havia adquirit la ciutadania mallorquina, i que, amb la seva coca, traficava a Mallorca i a les ciutats nord-africanes.⁴³⁵ Pere Martí tenia factors a diverses ciutats de Barbaria. En una definició dels comptes practicada entre ell i el seu soci Joan Mogull, es reconeixia que el mercader tarragoní Martí tenia béns a aquelles factories, per valor de 1.235 besants d'or. Com a dada curiosa direm que entre les seves pertinences —1359— s'hi incloïen làpides de sepultura i quatre mapes.⁴³⁶

El valor d'una coca, naturalment, anava en funció del seu estat, la seva capacitat, el seu tonatge, la seva antiguitat, etc. No estranya, doncs, que ens trobem en un ampli i variat ventall de preus; això no obstant, i per tal d'oferir una visió genèrica dels valor parcial o total d'una coca, introduïm uns quants exemples. El preu més elevat i que hem documentat en tres ocasions és el de 1.400 lliures,⁴³⁷ mentre que, a l'altre extrem, és a dir, les més econòmiques, oscil·len entorn de les 150.⁴³⁸ Però en registrem per menys: el 1351 Pons Matas, ciutadà de Mallorca, venia un *quarter* (1/4) de la seva coca *Sant Salvador* a Bernat Lombarda,

⁴³⁰ ARM, RP 1100, f. 4r.

⁴³¹ Document 11.

⁴³² Document 13.

⁴³³ ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 133r.

⁴³⁴ TREPPO, M. del. *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalano-Aragonesa al segle XV*. Barcelona, 1976, p. 363.

⁴³⁵ ARM, Guiatges, G 2, f. 40r.

⁴³⁶ Document 73.

⁴³⁷ El 1354 Bartomeu Aimeric i Bartomeu Sunyer, ciutadans de Mallorca, venien a Guillem Ardit mig quarter de dita coca per preu de 175 lliures. El valor total de dita coca era de 1.400 lliures (ACM, 14579, f. 18r). Hem registrat altres coques menys cares, però, tot i així, de preu considerable. En efecte, el 1352, Bernat Sarriga venia una setzena de la seva coca per 75 lliures. El valor total de l'embarcació era de 1.200. (ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 233v). Quatre anys més tard, el comprador d'una coca protestava davant el Consolat de Mar, perquè els còsols pretenien embargar-li la coca adquirida per preu de 1.200 lliures per no haver-ne satisfet totalment l'import, però el comprador al·legava que dintre els terminis que es concordaren per fer efectiu tot el pagament es veié obligat, per manament reial, a dirigir-se a Sardenya (ACM, Protocols Notarials, P 14577 f. 114v). Bernat Lupet, ciutadà de Mallorca, senyor i patró de coca, el 1353 venia a la dona Sibilia mitja setzena per import de 37 lliures i 10 sous, amb un preu total de la coca de 1.200 lliures (ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 168v).

⁴³⁸ Sanxis de Castro de Castella, el 1354, venia a Bernat Strany d'Eivissa una coca castellana anomenada *Sant Salvador* pel referit preu de 150 lliures, amb l'eixàrcia, de la qual s'especifica que té 4 àncores, 3 rests, diversos caps i gúmenes, la vela o *treu*, la boneta o suplement i, fins i tot, s'esmenta "una caxia patroni"; és conjecturable que en tal caixa, el patró hi guardés els seus aparells de navegar, instruments i mapes.

per 30 lliures mallorquines; el valor total de la coca era, doncs, de 120.⁴³⁹ Una coca d'una coberta, el 1351, es venia per 315 lliures,⁴⁴⁰ i el mateix referit any, Antoni Arquer, ciutadà de Mallorca, venia la seva, d'una coberta, per 600 lliures, moneda de Mallorca.⁴⁴¹ Guillem Riambau, ciutadà de Mallorca, senyor i patró de coca, aquell any venia "una octavam integrita et pro indiviso" ("una vuitena part íntegra") de la seca coca per 87 lliures i 10 sous, moneda de Mallorca; el valor de la coca era de 700 lliures.⁴⁴² Pens que el lector ja es pot fer una idea del valor, tan divers i oscil·lant, de les embarcacions que a partir de 1340 assoleixen un gran protagonisme dins la flota comercial catalana, això és, les coques, protagonisme que perdura durant tot el segle XIV. El 1372 el ciutadà de Tarragona, Bartomeu Castai, senyor i patró de la coca *Sant Antoni*, reconeixia que el tarragoní Guillem Esteva li havia adquirit la meitat dels drets de titularitat de la coca pel preu de 112 lliures i 10 sous mallorquins; així, doncs, el preu total era de 225 lliures.⁴⁴³ El fet que aquesta operació es negociés a Mallorca palesa que a l'últim terç de l'esmentat segle, malgrat la crisi, la presència d'armadors i mercaders tarragonins a l'illa havia de ser d'una certa entitat.

Un protocol notarial conservat a l'Arxiu Capítular de Mallorca —1372— ens especifica, a grans trets, els costos d'una coca, pel que sembla baionesa, ja que sols s'esmenta un timó. Les condicions del contracte remarquen que el buc del vaixell ha de ser clavetejat per un calafat ("clavat de manibus calaffatorum"). En síntesi, els components essencials de fàbrica tenen el cost següent:⁴⁴⁴

Mà d'obra	40,00 lliures	33,70%
Mestre d'aixa	20,00 lliures	16,90%
Clavó	15,00 lliures	12,70%
Fusta	43,15 lliures	36,70%
Total	118,15 lliures	100,00%

Les galeres eren vaixells llargs i estrets, amb l'obra morta del buc més baixa i un calat menor. Altrament, esdevingueren els vaixells de guerra per antonomàsia. Encara que desplegava veles, era considerada una embarcació de propulsió a rem. Pel que fa a les relacions comercials entre Tarragona i Mallorca, hem de dir que no hem computat cap galera, tret d'alguns casos, que, certament, s'inscriuen en el marc de la guerra entre el rei de Mallorca i el rei d'Aragó o la guerra d'aquest últim amb els genovesos. En el primer cas, per exemple, l'esment a la galera armada del tarragoní Berenguer SAGRANADA, la qual ocasionà diversos danys a súbdits del rei de Mallorca,⁴⁴⁵ i, en el segon, la galera de Bartomeu Albesa, de la qual tenim serioses sospites que fos una d'aquelles que conformà l'estol català que combaté a la sagnant batalla del Bòsfor de Tràcia. El fet que al setembre de 1352 (set mesos després de la susdita batalla) un mariner expert com Ramon Salvador de Tarragona li reclamés el salari degut pel temps que va servir com a remer, de l'armada reial, en la qual s'incloïa la

⁴³⁹ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 106r.

⁴⁴⁰ Guillem Nonell, Francesc Torrella (ambdós d'Eivissa), Joan Amat i Ramon Gual (ciutadans de Mallorca) venien a Bernat Olzina una coca d'una coberta pel referit preu de 315 lliures (ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 68r).

⁴⁴¹ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 109v.

⁴⁴² ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 250v.

⁴⁴³ ACM, Protocols Notarials, P 14636, f. 83v.

⁴⁴⁴ ACM, Protocols Notarials, P 14636, f. 24r.

⁴⁴⁵ ARM, [LC] AH 5, f. 236v.

galera, sembla prou indiciari d'haver-hi participat. Sigui com vulgui, el que resta sense dubtes és que la galera no era una vaixell que integrés la marina comercial tarragonina almenys en les relacions mercantils amb Mallorca, la qual cosa no fretura de gaire explicacions, puix que en trajectes relativament curts com era el de Mallorca-Tarragona s'empraven embarcacions més senzilles i de cost menor. Solament les grans companyies podien destinar el cabal necessari per engegar galeres o combois de galeres per a rutes llargues i, per consegüent, més exposades al perill del cors i la pirateria com era el cas, per exemple, de la coneguda ruta veneciana a Flandes, amb escala a Mallorca.⁴⁴⁶ En iniciar aquesta ruta, hom sabia d'almenys tres zones perilloses per a la seguretat: la zona de l'Estret, la mar lusa de les proximitats de Lisboa i la zona bascocantabra, zones sovint infectades de vertaders nius de pirates i corsaris.

La galera, tot i el seu caràcter de vaixell de guerra, era, també, una embarcació comercial. Hom ha assenyalat que a partir de l'últim quart del segle XIII es va anar produint la transició gradual, iniciada pels catalans, de les galeres de dues tires de rem a galeres de tres. Aquest tercer rem es conegué com a *terçol*, i era el rem situat més enfora del banc i el més curt; tot plegat el feia un rem dur de manejar, per la qual cosa el seu ús no es va generalitzar fins a dècades posteriors.⁴⁴⁷ La llargària de les galeres corrents fluctuava entre els 12 i els 25 m.

La galera catalana medieval fou el vaixell típicament mediterrani ormejat de veles però mogut principalment a rem i armat d'esperó. Un canvi significatiu en el disseny de les galeres fou la substitució de l'antic esperó horitzontal romà per davall la línia de flotació que resultava perillós per al vaixell atacant i el reemplaçament per un esperó situat per sobre el nivell d'aigua: afermat a la part superior de la proa mitjançant una cadena o una peça de metall fixada, tal com es veu a la iconografia catalana de finals del segle XIII. La finalitat del canvi era que el nou esperó amb l'envestida destrossés els rem i la part superior de la borda del vaixell enemic i l'enfonsés.⁴⁴⁸

Quant a la grandària de les galeres catalanes, de bell antuvi hom establí una classificació en galeres *grosses*, *bastardes* i *sòtils*.⁴⁴⁹ Aquesta diferència de grandària també afectava la proporció mànega/eslora de l'embarcació. Per a la galera grossa, hom ha deduït una relació mànega-eslora igual a 6:1,⁴⁵⁰ és a dir, una proporció mànega-eslora en la qual la major amplitud del buc, respecte dels altres tipus, li proporcionava una major capacitat de càrrega. Per a les bastardes, malgrat que no disposem de documentació original que en precisi les mesures, s'ha estimat com una galera mitjancera, i la proporció s'ha fixat en 7:1. Finalment, la galera sòtil, la més estreta, guardava una relació mànega-eslora aproximada de 8:1.⁴⁵¹

A mitjan segle XIV ja era quelcom corrent, en les galeres catalanes, que arboressin dos pals.⁴⁵² Les galeres més antigues de les quals coneixem un inventari són de 1342, i testimo-

⁴⁴⁶ "Diluns XXVIII yorns de mag [1324] reebem de miser Donato Contarini venesià per ancoratge de XI galees qui anaren en Fladres IIII il., VIII s. (ARM, AH 1098, f. 5v).

⁴⁴⁷ OLESA MUÑO, F. *La organización naval de los estados mediterráneos y en especial de España durante los siglos XVI y XVII*. Madrid, 1968, I, p. 183.

⁴⁴⁸ OLESA MUÑO, F. *La organización...*, p. 185.

⁴⁴⁹ Tal classificació ja es documenta l'any 1315 (BOFARULL, F. *Antigua marina...*, p. 102).

⁴⁵⁰ GARCIA, A.; COLL, N. *Galeres mercants...*, p. 49.

⁴⁵¹ GARCIA, A.; COLL, N. *Galeres mercants...*, p. 49.

⁴⁵² GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 62.

nien que, efectivament, la galera de dos arbres comprenia la major part de la flota dins el món marítim català. Hom ha afirmat que les grans galeres catalanes del segle XIV foren les primeres que adoptaren els dos pals.⁴⁵³ Respecte de les embarcacions tipus galera, la historiografia ha diferenciat les mercants de les armades per a la guerra. Les primeres eren més curtes i tenien una mànega més ampla, així com un calat major que les galeres de guerra, tot i que les diferències eren mínimes.⁴⁵⁴

Les referències que a continuació presentem mostren que a mitjan segle XIV la mitjana de remes de les galeres catalanes anava dels 114 als 185. Vegem les galeres que, havent participat a la batalla de Romania, foren inventariades al setembre de 1352:

Galera <i>Santa Catalina</i>	139 remes ⁴⁵⁵
Galera <i>Monagina</i>	125 remes ⁴⁵⁶
Galera <i>Santa Eulàlia</i>	139 remes ⁴⁵⁷
Galera <i>Santa Maria Magdalena</i> ⁴⁵⁸	152 remes ⁴⁵⁹
Galera <i>Santa Eulàlia</i>	150 remes ⁴⁶⁰

En el present treball hi incloem un inventari, inèdit, localitzat a l'Arxiu Capítular de Mallorca, que es refereix a una de les galeres que formaren part de l'estol que combaté a Romania el 13 de febrer de 1352. Aquest inventari l'incorporem al nostre apèndix com a document número 32, i aquí ens limitarem a fer-ne un succinta referència. El receptor de la galera és el valencià Vicenç Mateu, escrivà de la galera *Sant Nicolau* i que fou recepcionada al Grau de València el 24 de setembre de 1352, havent recalat, prèviament, a Mallorca, on, durant un cert temps, fou custodiada a l'alfòndec dels jurats del Regne.⁴⁶¹ D'aquesta galera es diu que el valencià Guillem de Valls n'era còmit i que era "de numero illarum octo galearum quibus capitaneus est venerabilis Matheus Merceri" ("del nombre d'aquelles vuit galeres el capità de les quals és el venerable Mateu Mercer"). Aquesta galera era, amb tota probabilitat, una de les 12 que es construïren el 1351 al Grau de València, i que, després de la batalla del Bòsfor, fou reparada a Càndia, romanent amb altres set sota el comandament dels vicealmiralls que havien sobreviscut, Bonanat Descoll i Ramon de Santmartí, per ajuntar-se posteriorment amb el capità de l'armada Mateu Mercer nomenat el 20 d'agost de 1352. Assabentat el rei per Pere Nadal (el primer dels participants en la batalla de Romania, en tornar a Catalunya) que Bonanat Descoll "venia ab VIII galees nostres, les quals són stades adobades bé e complidament a pal, dins lo port de Canea [Càndia]", manava al capità de l'armada que, amb aquestes vuit més dotze que el rei havia fet armar, guerregés i damnifiqués així com pogués la costa genovesa.⁴⁶²

⁴⁵³ GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 62.

⁴⁵⁴ GERTWAGEN, R. "Características de las embarcaciones..." p. 550.

⁴⁵⁵ BC, ms. 252, f. 7r.

⁴⁵⁶ Aquesta galera era de construcció genovesa i fou capturada a Romania per l'estol venetocatalà que combaté a Romania. Posteriorment, fou portada a Mallorca, i d'allí a Barcelona.

⁴⁵⁷ BC, ms. 252, f. 9v-11r.

⁴⁵⁸ La galera *Santa Maria Magdalena* fou armada a Barcelona el 1342 i transportada, juntament amb la *Santa Tecla* i l'uxier *Santa Maria*, a Tortosa el 1353 (ACA, Mestre Racional, 2277/1, f. 38r-46v).

⁴⁵⁹ BC, ms. 252, f. 15r-v i 16v-20v.

⁴⁶⁰ Malgrat la repetició del nom, es tracta de dues galeres distintes. Del nombre de remes, el document especifica que n'hi ha 10 de trencats (BC, ms. 252, f. 20v-24r).

⁴⁶¹ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 152v.

⁴⁶² RUBIÓ, A. *Diplomatari de l'Orient Català (1304-1409)*, Barcelona, 1947, doc. CCV, p. 263.

La galera *Sant Nicolau* torna a ser citada per Bofarull, el qual esmenta l'inventari que el 1354 es féu de l'esquadra catalana dirigida per Bernat de Cabrera; respecte de la galera, diu que armava 180 remes.⁴⁶³ Aquella galera tenia dos pals: l'arbre major i el de llop. Aquest segon arbre o menor era conegut, també, com a *llop de proa* o simplement *llop*, la qual cosa indica que el *llop* arborava a proa del major. Però, a vegades, hom s'hi referirà amb la denominació d'*arbre de mig*. Tenia dos timons i, respecte del velam, desplegava un *artimó* o vela més gran, de 38 versos o tirallongues, l'amplària de les quals s'ha calculat en 0,458 metres;⁴⁶⁴ una vela *borda* de 30 versos (la *borda* o *tercerol* era una vela folrada), i una vela de *llop* de 24.⁴⁶⁵ S'ha convingut que la llargària de l'antena de l'arbre d'*artimó* era, aproximadament, la mateixa que la de l'eslora del vaixell de roda a roda.⁴⁶⁶ D'altra banda, als efectes de càlcul, hom ha estimat que la vela d'*artimó* era considerada un triangle rectangle de catets iguals, els quals eren la caiguda i el *pujam*, i la hipotenusa el costat de la *benda* de la mateixa vela.⁴⁶⁷ A partir d'aquestes observacions, hom ha calculat, amb resultats molt aproximats, les mides del buc. En els vaixells llargs com la galera, l'eslora entre rodes vendria a ser igual, quant a llargària, al costat de la *benda* de l'*artimó* incrementada en un quint. Així mateix, com hem escrit, l'amplada del vers de les veles catalanes medievals s'ha fixat en 0,458 metres.⁴⁶⁸ D'acord amb aquests valors, i coneixent que l'eslora entre rodes era, aproximadament, la llargària de l'antena d'*artimó*, i sabent la quantitat de versos de la vela d'*artimó*, tindriem per a la galera *Sant Nicolau* una eslora d'uns 30 metres, llargària que la classifica entre les grosses.

La barca és una de les embarcacions menors que amb més freqüència apareixen a la documentació medieval. Malgrat que la denominació refereix un tipus de vaixell molt concret, sovint hom li confereix un sentit més genèric i, així, hom dirà *barca* o *fusta* o *llaüt* tot referint-se a un mateix model. La barca és un vaixell de dimensions menors que pot esser propulsat a remes o a vela i dissenyat, especialment, per a la navegació de cabotatge i per als itineraris curts, però malgrat aquestes característiques tan genèriques que hom li atribueix, la barca fou durant els segles medievals una embarcació útil per al comerç en temps de pau i, en conjuntures bèl·liques, una eina extraordinàriament profitosa com a correu urgent, transmissor d'informació, queviures o altres pertrets necessaris a la marina.

A l'ancoratge de 1321, registrat al port de Mallorca, les barques representen el 5% de totes les embarcacions —570—; en el de 1324, el 4% —sobre un total de 510—; en el de 1330, el mateix percentatge, és a dir, el 4% sobre 584 embarcacions; en el de 1332, un 8% sobre 444, i en el de 1340, semblant percentatge als anteriors, és a dir, un 4% sobre 617 vaixells ancorats. Una diferenciació que hom establí en les barques registrades pels guardes del port era si eren cobertes o no. El cas més freqüent era el de la barca coberta en un terç. Però les diferències no solament es limitaven a la cobertura; hi constaven dos aspectes distintius més: el nombre de remes i si era o no armada.

⁴⁶³ BOFARULL, F. *Antigua marina...*, p. 102. En tractar-se d'una galera reial, és ben probable que es tractés de la mateixa, ja que, d'un estol relativament reduït, com era el del rei, es fa difícil pensar que dues galeres portessin el mateix nom.

⁴⁶⁴ GARCIA, A.; COLL, N. *Galeres mercants...*, p. 128.

⁴⁶⁵ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 152v.

⁴⁶⁶ GARCIA, A.; COLL, N. *Galeres mercants...*, p. 126.

⁴⁶⁷ GARCIA, A.; COLL, N. *Galeres mercants...*, p. 127.

⁴⁶⁸ GARCIA, A.; COLL, N. *Galeres mercants...*, p. 128.

En l'ancoratge de 1321, vint-i-set barques pagaren ancoratge i la distribució per característiques diferenciades és la següent:

Barques cobertes (total o parcialment)	16
Barques descobertes	5
Barques de 12 remes	2
Barques de 10 remes	1
Barques de 8 remes	2
Barques de missatge ⁴⁶⁹	1

A l'esmentat ancoratge de 1321, un sol mercader tarragoní practica el comerç amb Mallorca amb una barca, es tracta de Guillem Durban, que posseïa una barca de 12 remes descoberta, i en concepte d'ancoratge pagava 2 sous, quantitat bastant reduïda enfront dels 8 que pagaven els llenys i les coques d'una coberta. Tot i tractar-se d'una embarcació menor, Guillem Durban ancorà al port de Mallorca tres vegades en el curt espai de dos mesos: ho féu el 18 de maig, el 10 de juny i el 14 de juliol, la qual cosa significa que en una mitjana d'uns 20 dies Guillem Durban feia el trajecte Tarragona-Mallorca, descarregava les mercaderies (i si no hi tenia factor, les esmerçava), carregava de bell nou i tornava estar de volta a Tarragona. Hom, en disposar d'una embarcació senzilla, navegava en temps de bonança climàtica; per això, durant la tardor i l'hivern, la barca desapareix dels registres de l'ancoratge.

Les barques, ordinàriament, armaven aparell llatí, això és, eren propulsades pel sistema mixt de rem i vela. Tot i la senzillesa que sol atribuir-se a aquest tipus d'embarcació, hom ha registrat itineraris de Mallorca al Regne de Granada en barca mercant de 10 remes, en època tan primerenca com era el 1243.⁴⁷⁰ Les barques mercants més grosses que hem registrat no solen excedir dels 18 remes (malgrat que hom ha estimat que una barca en podia armar fins a 30 o 40⁴⁷¹); aquestes pagaven 3 sous d'ancoratge si eren descobertes, però si eren cobertes en pagaven 6, exceptuades les de barcelonins, ja que, aquests gaudien d'una reducció de la meitat.⁴⁷² Els ancoratges de 1324 i 1330 no registren cap mercader tarragoní que viatgi en barca a Mallorca; haurem d'esperar al de 1332 per trobar-ne un altre. En efecte, aquest any Pere Bisanya de Tarragona feia el seu transport marítim a Mallorca amb una barca de 10 remes.⁴⁷³ Però aquesta serà l'última barca tarragonina que constarà en els ancoratges de Mallorca.

Els preus de les barques, igual que els dels altres vaixells, variaven en funció de la grandària, de l'aparell, la capacitat, si eren armades, etc. L'any 1354, una barca nova de 24 remes

⁴⁶⁹ Els documents no ens aclareixen què es pot interpretar per "barca de missatge". Sembla, no obstant això, que ha de referir-se a aquella barca en què hom ha transportat un missatge a un cert indret, però aquesta interpretació presenta una dificultat: a l'edat mitjana la paraula més freqüent per expressar el lliurament d'informació escrita és la "lletra" i no el "missatge". Tampoc sembla que hagi de referir-se a una barca de pesca, car en aquests casos, certament molt pocs, els guardes del port tenien prou cura d'anotar-ho. Altrament, la paraula "missatge" a l'edat mitjana mallorquina i menorquina refereix aquell jornalier que es lloga a cert temps per treballar en una possessió o lloc; no sembla, doncs, que un escalafó social de tan migrades possibilitats econòmiques pogués posseir barques, tot i que no cal descartar-ho totalment. L'únic que sabem de cert és que era l'embarcació que menys pagava per ancorar, ja que només satisfia un sou (ARM, RP 1097, f. 27r).

⁴⁷⁰ El contracte que fa referència a l'esmentat viatge diu: "Bertrandus de Casella, trado vobis Castilione Richer et Guillelmo de Bancho, barcham meam X remorum cum omnia exarcia et apparatibus suis ad faciendum quoddam viaticum in Yspaniam" ("Bernat de Casella lliuro a vosaltres, Castelló Richer i Guillem de Bancho, la meua barca de 10 remes, amb tota l'eixàrcia i aparells, per fer cert viatge a Ispania" [ARM, ECR 342, f. 210r]).

⁴⁷¹ GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 71.

⁴⁷² ARM, RP 1098, f. 16r i 19r.

⁴⁷³ ARM, RP 1100, f. 2r.

a Mallorca es venia per 130 lliures, moneda del Regne, però el mateix any, una barca usada de 12 remes solament es valorava en 25 lliures.⁴⁷⁴ Algunes barques podien arribar a superar el preu de certes coques. Aquell any, un "*quarter*" (1/4) de barca de ribera es venia per 47 lliures, això significava que el valor total de la barca era de 188.⁴⁷⁵ Una barca armada de 18 remes (que era el model de comerç en barca adient per al tràfic Tarragona-Mallorca) el 1355 es venia per 168 lliures, moneda de Mallorca.⁴⁷⁶

Quant a l'aparell de la barca, tot i la variabilitat en funció de les característiques esmentades, reproduïm un document de mitjan segle XIII que ens pot servir de mostra. Es tracta de la venda d'un *quarter* de la barca propietat de Bernat de Clara i la seva muller, que venen a un tal Ramonet, fill de Ramon de Montpeller:

Bernardus de Clara et uxor Blancha, vendimus in solidum tibi Raimundeto, filio Raimundi de Montepesulano et tuis, unum quartum totius illius nostre barche cum exarcia et apparatibus, videlicet, quod habeas unum rosconum et unam anchoram anglesam et unum velum bombacii et alium canabaci, et exarcia canabi arboris et II botis et II rests novos, et ferraria munita cum serra, axa, march et I ferrum de calafat, I caldarium et aliis apparatibus munitis. Iam dictum quartum, etc., vendimus precio C solidorum melgarensium, ad rationem CCCC solidorum totam barcham et teneamur de eveccione super omnia bona nostra. Testes, Raimundus de Berga et Raimundus de Montepesulano.⁴⁷⁷

("Bernat de Clara i la seva esposa Blanca et venem, solidàriament, a tu, Ramonet, fill de Ramon de Montpeller, i als teus un quarter de tota la nostra barca, amb l'eixàrcia i els aparells, a saber: un ruixó i una àncora anglesa, una vela de cotó, i una altra de canem, i l'eixàrcia de canem, així com dues botes i dos rests <cordes> nous, la ferramenta necessària, amb serra, atxa, marc i un ferro de calafat, una caldera i altres aparells necessaris. L'esmentat quarter, etc., te'l venem pel preu de 100 sous melgoresos, a raó de 400 sous <per> tota la barca, i ens obliguem com a garantia, amb tots els nostres béns. Testimonis, Ramon de Berga i Ramon de Montpeller.")

L'uixer és un tipus de vaixell que hom descobreix més aviat a les esquadres catalanes de guerra que no pas a les flotes mercants. És, per tant, una embarcació rarament localitzable en el comerç marítim; tot i així, no n'és totalment aliena. A l'ancoratge de 1324, d'un total de 510 vaixells mercants computats, 3 eren uixers, xifra ben indicatiu de l'escassa finalitat comercial que tenia l'esmentat vaixell. Aquest pagava el mateix import d'ancoratge que els vaixells de tonatge regular (coques d'una coberta, llenys i galeres), això és, 8 sous.⁴⁷⁸ L'uixer, però, tenia altres especificitats com eren la de portar cavalls; per això, en referir-s'hi, hom dirà "oberts per popa".⁴⁷⁹

Característica dels uixers era l'esmentada obertura i una popa plana que permetia el desembarcament dels cavalls directament a terra. Altrament, eren vaixells proveïts de castells a proa i a popa i es diferenciaven de les galeres per tenir un nombre més reduït de remes. L'uixer tenia l'aparell llatí i, al principi, arborava un sol pal. Durant el segle XIV li

⁴⁷⁴ ACM, Protocols Notarials, P 14579, f. 77r.

⁴⁷⁵ ACM, Protocols Notarials, P 14580, f. 7r.

⁴⁷⁶ ACM, Protocols Notarials, P 14581, f. 153v.

⁴⁷⁷ ARM, ECR, 342, f. 210r.

⁴⁷⁸ "Dimartz VII yorns de mag reebem d'en Bernat Rog per ancoratge del seu uixer qui nopro albarà d'entrada e al pres d'ixida, VIII sous" (ARM, RP 1098, f. 37r).

⁴⁷⁹ Acord pres a Peníscola, el 1352, d'ordre del rei d'Aragó sobre l'armament de l'esquadra catalana, que, juntament amb la veneciana, havia de combatre la genovesa; en aquest acord s'hi especifica el tipus de vaixells i s'ordena, expressament, que de la dita esquadra n'han de formar part "X uxers oberts per popa" (ACA, C [Armatae] 1396, f. 149r).

Maqueta d'un uixer (Museu d'Història de Manacor). L'uixer era un vaixell que s'associava, principalment, a la marina de guerra, freqüentment eren utilitzats per al transportament de cavalls.

fou afegit el segon.⁴⁸⁰ Tot i les seves característiques més consonants amb els vaixells de guerra, podia transportar qualsevol mercaderia. De l'esquadra que el rei Cerimoniós féu aparellar el 1354 amb motiu de la guerra contra Castella, integrada per 20 vaixells, sota el comandament de l'almirall Bernat de Cabrera, sis eren uixers i la resta galeres.⁴⁸¹

Bofarull va publicar l'inventari de l'uixer *Sant Pere de Roma*.⁴⁸² Aquest uixer arborava dos pals: l'arbre major i l'arbre de mig, i desplegava tres veles: l'*artimó* (hissada a l'arbre major) de 40 versos; una vela *migana* (arbre de mig), de 14 versos, i una tercera vela dita *terçerol* de 30 versos (que, com hem dit, era una vela de reforç). L'uixer tenia "un pont de levar cavalls". Aquestes embarcacions complien una important comesa com a subministradores de queviures a altres vaixells en temps de guerra o, també, per a transportar homes. Durant la campanya de Sardenya de 1354, en què va intervenir, personalment, el monarca, es produïren algunes captures que palesen el que abans hem exposat sobre les funcions extraordinàries dels uixers. Aquell any, l'uixer de Guillem Palou del Castell de Càller era capturat

⁴⁸⁰ GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 70.

⁴⁸¹ BOFARULL, F. *Antigua marina...*, p. 11-13.

⁴⁸² BOFARULL, F. *Antigua marina...*, doc. 11, p. 77-78.

pels genovesos quan anava carregat de formatgeria amb destinació a l'estol català.⁴⁸³ Tota la tripulació que era formada per 20 membres fou presa. El mateix any era capturat, també pels genovesos, un altre uixer de l'esquadra catalana, amb la seva tripulació de 18 membres, mentre es dirigia de Sardenya a Catalunya.⁴⁸⁴

Coneixem l'uixer *Santa Maria*, que va participar en la batalla de l'Alguer (agost de 1353) integrat a la flota catalana dirigida per l'almirall Bernat de Cabrera. Aquest uixer que fou transportat de Mallorca a Tortosa, juntament amb les galeres *Santa Tecla* i *Santa Maria Magdalena*, que també formaren part de l'esmentada esquadra. L'uixer *Santa Maria* portava 113 tripulants i la seva composició era la següent:⁴⁸⁵

76 remers
15 ballesters
9 aliers
3 nauxers
3 proers
2 espatllers
2 cruïllers
1 còmit
1 sotscòmit
1 patró
1 metge

La tarida era una embarcació de rem grossa de la família de la galera, encara que no tan llarga. Arborava dos pals i armava fins a 150 remes. La tarida és una embarcació ja documentada a la crònica del rei Jaume I⁴⁸⁶ i, bàsicament, era un vaixell destinat al transport d'animals, mercaderies i ginyes de guerra. Les tarides catalanes eren embarcacions de gran eslora i, a vegades, amb castell a proa i a popa, per combatre, si s'esdevenia el cas. Tenia porta, l'aparell llatí i desplegava dues veles diferents segons la mar i el vent.⁴⁸⁷

Dins la família d'aquestes embarcacions, s'hi cataloguen les tarides/naus venecianes que transportaven voluminosos carregaments i que, a diferència de les naus rodones, el seu disseny accentuava les formes rectilínies que a finals del segle XIII representaren la transició entre les naus llatines i les coques de vela quadra.⁴⁸⁸ Una embarcació que, en contrast amb les que integraven la flota mercant medieval catalana (on la tarida gairebé no és present) tenia una presència més significativa a les flotes mercants provinents de les mars de Ligúria i, més concretament, de Pisa, tal com es pot veure a la relació més antiga conservada —1354— de vaixells que en fondejar al port de Mallorca pagaren l'aranzel denominat el *lou dels pisans*.⁴⁸⁹

⁴⁸³ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 119r.

⁴⁸⁴ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 119r-v.

⁴⁸⁵ ACA, Mestre Racional, 2283/2. Baiges, J., Ignasi.: *Llibre de comptes de Tomàs Prats, patró d'un uixer a la batalla de Porto Conte (agost 1353)*, XIV CHCA. Sassari-Alguer, 1990 (data de publicació: 1995), Comunicacions, tom I, p. 49-68. Un dels ballesters feia d'escriu.

⁴⁸⁶ BOFARULL, F. *Antigua marina...*, p. 69.

⁴⁸⁷ GARCIA, A. *Història de la marina...*, p. 69.

⁴⁸⁸ GERTWAGEN, R. "Características de las embarcaciones...", p. 552.

⁴⁸⁹ L'esmentada relació es conté en el registre conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, referència RP 3335.

El llaüt era un petit vaixell essencialment dissenyat per a la navegació de cabotatge que en el segle XIV solia armar quatre o cinc remes. L'aparell, senzill, era d'un sol arbre amb vela llatina. Tot i la seva senzillesa, de vegades podia assolir les 50 tones d'arqueig. Una important comesa dels llaüts distinta de la tradicional, auxiliar de naus més grosses, era el paper de correu urgent que exercien sobretot en conjuntures prebèl·liques o en situacions de guerra declarada. Exposem uns quants exemples documentats d'aquesta important comesa del llaüt.

Tenim registrada la captura de set llaüts catalans en el curs aproximadament d'un any. Tals preses es produïren en una conjuntura d'alta tensió entre Catalunya i Gènova; ens referim als primers anys de la dècada de 1350. En ordre cronològic, la primera captura enregistrada es produí al gener de 1353, vers el cap de Creus; una galera genovesa escometia el llaüt de Pere Teixidor de Cotlliure, el qual portava lletres dels cònsols d'aquella ciutat als consellers de Barcelona "per affers del senyor rey". El susdit patró i els tres tripulants foren fets presoners.⁴⁹⁰

Al març de 1354 el llaüt del mallorquí Miquel Martí fou capturat pels genovesos mentre anava a Eivissa amb missió informativa dels jurats de Mallorca. La tripulació, capturada, era integrada per quatre remers.⁴⁹¹ Una tercera captura d'un llaüt a mans genoveses enregistrada és de l'agost d'aquell any. La presa es produí quan Bonanat Despuig de Càller portava, amb el seu llaüt, cartes del rei d'Aragó al de Sicília i, de tornada, fou interferit per galeres genoveses. Tota la tripulació —12 homes— fou capturada.⁴⁹² Una altra presa produïda en aquest temps, seqüència de la tibantor catalanogenovesa, fou la captura del llaüt que patronejava Pere Riera de Mallorca quan es dirigia a València "ab letres de la Ciutat de Mallorques".⁴⁹³ Un altre llaüt pres pels genovesos fou el del mallorquí Nicolau Domenec quan es dirigia de Mallorca a València amb missió informativa dels jurats de Mallorca als del Regne valencià; fou pres per una galera genovesa amb la tripulació formada pel patró, tres remers i un infant.⁴⁹⁴ Finalment, la captura, per part de les galeres lígurs, d'un llaüt català "qui anava de Mallorques a Barchinona per fer saber que galea de genoveses havia en aquelles mars".⁴⁹⁵ L'ancoratge de 1340 és l'únic que registra l'existència de llaüts, però la seva presència és ínfima, puix que suposava un 0,3% de tota la flota mercant que pagà ancoratge.

Un altre vaixell que integra la marina catalana d'aquesta època, per bé que la seva presència és força reduïda, és el pàmfil, un vaixell que tenia un caràcter i funció marcadament comercial; això no obstant, en determinades conjuntures s'integrava dins la marina de guerra. La descripció més detallada que coneixem d'un pàmfil de l'esmentat segle és l'inventariat el 1352 a la drassana de Mallorca, de retorn, juntament amb algunes galeres catalanes que havien format part de l'estol català que s'enfrontà a l'esquadra genovesa en el Bòsfor de Tràcia. L'esmentat pàmfil era una embarcació de cinquanta remes i dos pals, de govern baionès i dos timons llatins, que patronejava Vicenç Maurans. L'esmentat inven-

⁴⁹⁰ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 120r.

⁴⁹¹ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 119v.

⁴⁹² ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 119v.

⁴⁹³ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 120r.

⁴⁹⁴ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 119v.

⁴⁹⁵ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 120v.

tari es conserva a la secció de reserva manuscrita de la Biblioteca de Catalunya.⁴⁹⁶ Com hem escrit, la presència d'aquestes embarcacions dins l'armada catalana del segle XIV era excepcional, però, com veurem, no succeïa el mateix amb els genovesos. El 14 d'octubre de 1354, l'infant Pere, procurador general de les terres i regnes de la Corona d'Aragó, es dirigia als caps de les vegueries del Principat per prevenir-los que l'arquebisbe de Milà i el comú de Gènova engegaven un gran estol marítim, constituït per galeres, naus grosses, entre les quals s'incloïen els pàmfil: "Fem-vos saber que havem hauts certs ardots que.l archabisbe de Milà e lo Comú de Gènova part XL galees les quals tenen en mar <e> armen inverçosament XXV galees et XII naus grosses, part pàmfil e altres vexells asi que.s vinguen combatre ab l'estol del senyor rey feta liga e empresa entre'lls."⁴⁹⁷ Després de la batalla de Romania —febrer de 1352— l'esquadra catalanoveneciana va capturar un pàmfil genovès que més tard varen vendre, en pública subhasta, per 235 ducats d'or.⁴⁹⁸ El pàmfil era un vaixell de rem semblant a la galera, però més alt de borda que l'uixer. El que fou inventariat a la drassana de Mallorca al setembre de 1352 arborava dos pals que desplegaven tres velles: una d'artimó de 38 versos i una borda folrada de 32, totes dues corresponents a l'arbre major, i una tercera de 20 versos per a l'arbre de mig.⁴⁹⁹

Al juliol de 1351, un grup de barcelonins, des de Ciutat de Mallorca estant, denunciava, davant el notari Pere Sacoma, un incompliment per part del patró d'un pàmfil, amb qui havien negociat el transport de 40 homes (permuta de presoners cristians amb sarraïns?) a la ciutat mora d'Alcúdia; havia transcorregut un mes del dia assignat per partir i el patró, ara retingut davant el tribunal arbitral, no s'havia personat amb el pàmfil al moll de Ciutat. L'argument d'aquest per exculpar-se fou que el contracte de noli contemplava una paga i senyal pagadora abans del viatge, pagament que, segons el patró, no havia percebut.⁵⁰⁰

Aquell any, Vicenç de Vinci, veí de Lisboa, prometia servir, durant un any, al patró de pàmfil Guillem Sastre, ciutadà de Mallorca. Certament, ens crida l'atenció que en aquella època un habitant de ciutat marinera tan allunyada residís a Mallorca, compromès a aprendre l'ofici de patró de pàmfil.⁵⁰¹ L'any següent, Martí Estella i Berenguer Martí de Tarragona, senyors i patrons del pàmfil *Santa Tecla*, revocaven la procuració atorgada a Guillem Ardit i la concedien a Guillem Català de Barcelona perquè els representés i defensés en totes les qüestions derivades del pàmfil.⁵⁰² La casuística documentada a l'Arxiu Capítular de Mallorca referida a plets i desavinences entre senyors o patrons de pàmfil i altres navegants és més extensa, la qual cosa, tot i no contradir la seva reduïda presència dins la marina mercant catalana, palesa que en formava una de gens desdenyosa.

Un altre vaixell típic de la marina mercant catalana en general i de la tarragonina en particular és la galiota, un vaixell de rem igual que la galera però més petit. Generalment, arborava un sol pal. La seva utilització, en els casos que l'hem documentat, s'associa més a

⁴⁹⁶ Sota la referència arxivística BC, ms. 252.

⁴⁹⁷ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 94v. Aquesta lliga entre el ducat de Milà i la República de Gènova es produí després de la derrota que l'armada catalana, comandada per l'almirall Bernat de Cabrera, va infligir a la genovesa davant l'Alguer, a l'agost de 1353.

⁴⁹⁸ BC, ms. 252, f. 30v.

⁴⁹⁹ BC, ms. 252, f. 26r.

⁵⁰⁰ ACM, Protocols Notarials, P 14576, f. 30r-v.

⁵⁰¹ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 70r.

⁵⁰² ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 168r.

operacions bèl·liques o corsàries que no pas a simples empreses comercials. Els mercader Francesc Sabater de Tarragona era, juntament amb el seu soci valencià Bartomeu Portalosi, senyor i patró d'una galiota armada de 72 rem⁵⁰³ que a l'octubre de 1352 engegaven per a una expedició a *Ispania* (Regne de Granada) o a Romania. La fórmula de finançament de l'expedició era la comanda en diners. Com que els documents solament fan esment al lucre guanyador, sense cap referència a una gestió comercial de mercaderies esmerçades per altres socis comanadors, cal suposar que els mètodes emprats per a l'obtenció de guany de l'expedició no s'allunyaven de la pirateria i el cors. El 26 de setembre, el susdit patró tarragoní rebia en comanda, del també tarragoní Pere Martí i del seu germà Berenguer, 25 lliures per esmerçar en l'armament de la galiota.⁵⁰⁴ El mateix dia es formalitzava un altre contracte pel qual l'esmentat Pere Martí hi esmerçava unes altres 25 lliures.⁵⁰⁵ A les esmentades quantitats calia sumar-hi 100 lliures més de Guillem Desforn, ciutadà de Mallorca, que els dos comandataris esmerçarien "in armamento et expedicione dicte galeote".⁵⁰⁶

La documentació dels anys 1320 testimonia que la galiota ja formava part de la marina tarragonina.⁵⁰⁷ Les galiotes catalanes eren unes galeres de guerra de mida mitjana, lleugeres, de 60 a 80 rem, sense castell de proa. A la seva competidora comercial Gènova, les galiotes eren galeres birrems petites, caracteritzades per tenir entre 16 i 22 bancs.⁵⁰⁸ La galiota fou, també, un dels vaixells emprats pels nassarites granadins en llurs escomeses contra les embarcacions catalanes i cristianes en general.

⁵⁰³ Documents 33, 34, 35 i 36.

⁵⁰⁴ Document 33.

⁵⁰⁵ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 177r.

⁵⁰⁶ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 184v-185r.

⁵⁰⁷ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 248.

⁵⁰⁸ GERTWAGEN, R. "Características de las embarcaciones..." p. 550.

4

LES SOCIETATS MERCANTILS.
EXEMPLES D'AGENTS
TARRAGONINS A MALLORCA

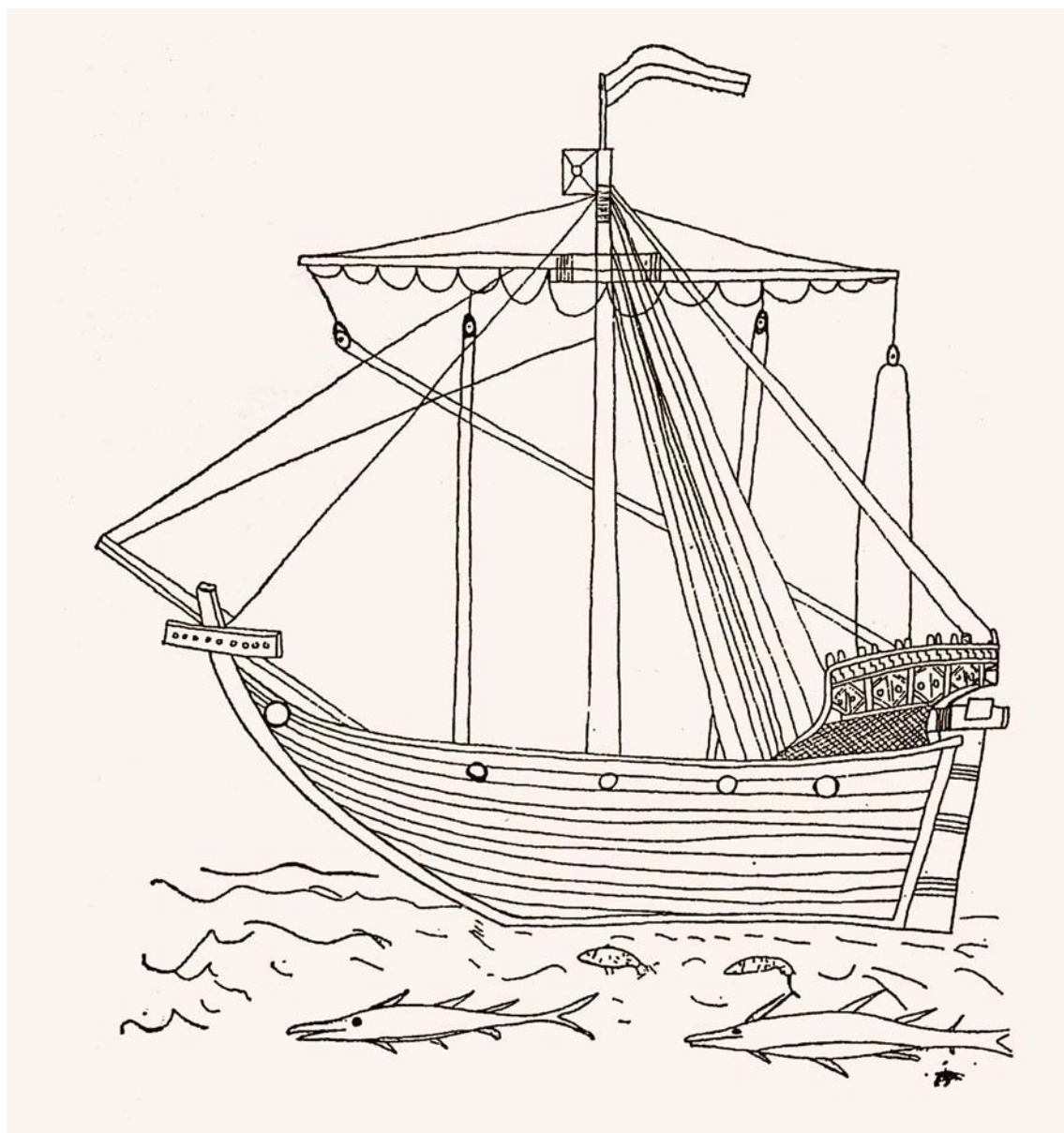
El contracte més antic de constitució de societats en el comerç marítim que hom ha enregistrat és el bilateral, en què les dues parts, el soci capitalista i el soci gestor (el qual, a vegades, aporta béns o cabal i a vegades no) convenen un acord, signat davant notari, en el qual s'estipulen els deures, les responsabilitats i el repartiment del guany si n'hi ha. La gestió corre sempre a càrrec del soci gestor, prestatari o comanditari. A mitjan segle XIII, les operacions mercantils que a Mallorca, amb l'objectiu de practicar "l'art de la mercaderia", es lliuraven al comerç "causa negociandi ad usum maris" o "causa contractandi ad usum maris" ("per negociar o contractar a ús de mar") o "ad lucrundum contra sarracenos" (lucrar contra sarraïns, és a dir, armar en cors") no descartaven la pràctica dels cors si es presentava l'ocasió. Era corrent, en aquella època, vendre per endavant una part —fracció— dels suposats beneficis que s'obtindrien. D'aquesta manera, els membres que constituïen la societat obtenien el cabal necessari per engegar l'expedició, la major part de les vegades armada. El 22 d'octubre de 1242 Bernat Tarragona, natural de Tarragona, venia a Arnau de la Marca "mediam partem ad rationem viginti octo partium" del lucre o beneficis que s'obtindrien. Per entendre'ns: de 28 parts en què hom comptava l'eventual benefici, el comprador n'adquiria mitja, i la mateixa proporció era la seva aportació als costos d'expedició. A l'esmentat exemple, Bernat Tarragona venia un 1,78% de participació en el lucre i, en aquest mateix percentatge, el comprador participava en l'armament del vaixell.⁵⁰⁹

El propietari de l'embarcació arriscava la nau, però si durant l'expedició no es produïa cap sinistre i retornava a port, a més de mantenir el vaixell talment aparellat com quan engegà l'expedició, percebia un 20% dels beneficis obtinguts. Aquestes societats solien durar el mateix que durava l'operació mercantil que l'havia motivada. A vegades, en els contractes bilaterals, els guanys i les pèrdues, així com el risc, es dividien per meitats entre ambdós socis, fossin quines fossen les aportacions de cadascun. Aquesta última modalitat s'inscriu en l'anomenat *contracte de societats*.⁵¹⁰ Al llarg de la primera meitat del segle XIV va sorgir un altre model de societat temporal, no pel temps que durés un determinat viatge, sinó per un període concret fixat en el contracte de constitució, en el qual els associats "gratis et ex certa sciencia" feien una determinada aportació que constituïa el capital de la societat, capital que s'obliguen a esmerçar "in quadam comune ratione causa mercanterie" ("en comuna expedició per mercaderia"). Aquest és el cas de la societat constituïda, el 1351, entre Miquel Lloret, ciutadà de València, i Guillem Ardit, ciutadà de Mallorca; el primer aportà 150 reials d'or i el segon n'aportà 650. La gestió comercial d'aquests diners es feia per separat i a distinta ubicació geogràfica: "Ego dictus Michaeli Loreto stant et procurans in Valencie et ego dictus Guillelmus Ardit stans et procurans in Maiorice, debimus et promitimus mercantiliter tractando et procurando, emendo, vendendo, mitendo, remitendo, videlizet, de Maiorice apud Valencie et de Valencie apud Maiorice."⁵¹¹ ("Jo, dit Miquel Loreto, agent i procurador a València, i jo, dit Guillem Ardit, agent i procurador a Mallorca, prometem i hem de tractar i procurar, mercantívolament, expedint, venent, enviant, remetent, a saber: de Mallorca a València i de València a Mallorca"). Un altre exemple d'aquesta modalitat contractual en la qual els beneficis es repartien a sou i a lliura és a dir, proporcionalment al

⁵⁰⁹ ARM, ECR, 342, f. 115r.

⁵¹⁰ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas...*, p. 67.

⁵¹¹ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 57v.

Dibuix d'una coca baionesa contingut a la coberta d'un registre de Lletres Comunes de l'any 1343. Arxiu del Regne de Mallorca.

capital aportat, i en la qual la distinta ubicació geogràfica dels socis n'era una característica, el tenim en la societat que, l'any 1351, es constituïa a Mallorca entre Berenguer Lupet i Bernat Negre, ciutadans de Mallorca, d'una banda, i els germans Gibert (Pere i Guillem), de Vidreres (Girona), de l'altra. Els dos primers aportarien un capital de 360 lliures mallorquines computades a raó de 27 sous i 6 diners el real d'or. Pere Gibert n'aportaria 340 i el seu germà 300; així, el capital de la societat seria de 1.000. El contracte estipulava que els socis Berenguer Lupet i Bernat Negre gestionarien els afers comercials des de Mallorca, i els altres dos ho farien des de Xerxell (Barbaria),⁵¹² la qual cosa palesa que la seva línia marítima d'actuació preferent seria la que connectava Mallorca amb la costa nord d'Algèria. En realitat, aquests dos últims actuarien com a factors dels primers en una zona estratègica ben valorada, des d'antic, per al comerç mallorquí.

⁵¹² ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 285r.

Quan els socis capitalistes eren dos, el que solia constituir-se era una "societat a mitges". És el cas de la societat formalitzada a l'octubre de 1352 entre Pere Sabater i Gabriel Rotlan,⁵¹³ els quals es constituïen en "fidelem et legalem societate", en què cada soci hi aportava 55 reials d'or; en suma, un fons de 110 reials del qual feien "comune ratione causa mercanterie", cabal que el comanditari s'obligava a esmerçar en el viatge que havia de fer a Flandes amb la coca de Gregori Pomar. El contracte estipulava que, fet el viatge i retornada la coca a Mallorca, es procediria a la devolució del capital i al repartiment del lucre, deduïdes les despeses i el "Illor lucri denario" o "quart diner", que era la quarta part del lucre obtingut corresponent al comanditari per la seva gestió comercial. En tractar-se d'una "societat a mitges", els beneficis es repartirien "medium per medium fideliter dividantur".

La constitució de procuradors

En el món català dels afers comercials de la baixa edat mitjana, i concretament pel que fa a les societats maritimomercantils, la llunyania física dels titulars de béns o negocis obligava a la constitució de procuradors que vetllessin, en el lloc on s'ubicaven aquests béns o negocis, pels seus interessos. Aquests procuradors restaven especialment facultats per actuar davant de qualsevol instància en defensa dels drets del representat, que podia esser una societat o una persona. La constitució de procurador es formalitzava mitjançant acta notarial. Tot i que la procuradoria tenia, en tots els casos, una aspecte comú que era la cura, defensa i protecció d'uns interessos privats, per part d'una persona delegada, considerada apta i capaç, la documentació medieval ens brinda un panorama complex en què els matisos, la diversitat i la peculiaritat de situacions són els elements que donen configuració a un esquema genèric de les causes de procuradoratge. De primer, cal constatar que fins i tot la muller podia esdevenir procuradora del seu marit, o un altre membre de la mateixa família. L'any 1352, Martí Despuig, ciutadà de Mallorca, constituïa i ordenava: "Vos domina Assenso uxor meam certam et specialem procuratrisam meam ad petendum, exhigendum et recipiendum per me et nomine meo omnia et singula debita, comandas, res, bona et jura que per quascumque personas michi usque nunc debentur et in posterum debebentur."⁵¹⁴ ("Vós, senyora Assenso, esposa, certa i especial procuradora meva, per demanar, exigir i rebre, per a mi i en nom meu, tot i cada deute, comanda, coses, béns i drets que per qualssevol persones se'm deugin fins avui i en un futur deuran.")

La constitució de procuradors és quelcom que a mitjan segle XIV, i, especialment dins la classe mercantil, sovint es documenta, i si bé els continguts i els formulismes solen esser similars, es donen casos i situacions ben diverses i singulars. Així mateix, la procuració es revocava i s'atorgava de bell nou segons la capacitat de gestió i idoneïtat del procurador; així mateix, hom contractava agents procuradors, exclusivament, per a la defensa de béns concrets i específics com podia ser tot allò que es relacionava amb la tinença d'un vaixell. El 1352, Martí Estella i Bartomeu Martí (de Tarragona), senyors i patrons del pàmfil *Santa Tecla*, anul·laven la procuració atorgada a Guillem Ardit (que havia format societat amb el

⁵¹³ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 187v-188r.

⁵¹⁴ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 195v.

valencià Miquel Lloret) i constituïen nou procurador en la persona de Guillem Català per defensar tots els litigis o causes derivats de l'esmentat pàmfil.⁵¹⁵

Tenim documentats sis casos d'atorgament de procuradoratge per part de mercaders i gents tarragonines, registrats entre els anys 1351 i 1358, i relacionats amb Mallorca. El 17 de gener de 1351, Pere Gisbert de Tarragona ordenava procurador a l'illa Julià Esglésies,⁵¹⁶ a qui atorgava àmplia potestat per actuar en nom i representació seva en tots els plets i controvèrsies que poguessin derivar de l'administració dels seus béns a Mallorca: "Dando vobis utendi, agendi et experiendi, dependendi et excipiendi in iudicio et extra querimonias, exponendi libellos oferendi et recipiendi literas ducendi et contestandi in super bonis meis."⁵¹⁷ ("Dono a vós <poder> per demandar, provar, despendre i rebre, en judici i fora, exposar peticions, demandes, oferir i rebre lletres, dur i sotmetre a plet o a arbitri, sobre els meus béns.") Les atribucions conferides abastaven el camp econòmic, administratiu i juridicolegal. El procurador restava investit de poders jurídicament suficients per jurar en nom del seu representat —"dicende et quolibet aliud iuramentum in animam meam prestandi"— i per intervenir en totes les causes, judicis i apel·lacions de sentències, "tam interloquatorias quam diffinitivas". En conclusió, el procurador era un plenipotenciari revestit de tot poder per part de l'agent representat per administrar amb tota llibertat els seus béns: "Ego enim do et comito vobis super predictis totum locum meum cum libere ac generale administracione."⁵¹⁸ ("Jo, en veritat, vos dono i comano sobre les dites coses tot el meu lloc, amb lliure i general administració.")

L'atorgament de procuradoria en els afers administratius i comercials dels tarragonins (i catalans en general) es feia a persones de reconeguda solvència, capaces i expertes en els negocis maritimomercantils. El 22 de setembre de 1352, Ramon Salvador de Tarragona constituïa procurador a Mallorca Jaume Granada, a qui atorgava plens poders per exigir als jurats del Regne o a les autoritats pertinents tot el salari que se li devia de quan va servir com a remer a la galera armada que va combatre a Romania, de la qual era patró el ciutadà de Mallorca Bartomeu Albesa.⁵¹⁹ La majoria d'edat per actuar com a procurador era de 25 anys, la qual cosa no impedia que un agent de menor edat, legalment, no pogués actuar com a tal. En aquest supòsit, se li exigia el jurament de menor edat que ja hem comentat en el capítol referit a la comanda. Aquest era el cas de Bernat Narbona de Tarragona,⁵²⁰ a qui Antònia Abellà, filla de Pere i d'Elisabet de Tarragona, constituïa procurador per defensar els interessos, drets i béns immobles que posseïa a Mallorca. El jurament del menor era l'establert a l'autèntica "Sacramenta pubertum", que permetia als menors púbels intervenir en les comandes i en la procuradoria, obligant-s'hi mitjançant jurament.⁵²¹ Cal assenyalar que el cognom tarragoní Narbona el veiem, unes quantes vegades, associat al tràfic maritimomercantil. El 1341, Bernat Narbona pagava ancoratge per fondejar el seu lleny al port de Mallorca.⁵²² Altrament, aquest any, documentem Bernat Narbona com a patró de

⁵¹⁵ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 43r.

⁵¹⁶ Document 19.

⁵¹⁷ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 361v.

⁵¹⁸ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 183v.

⁵¹⁹ Document 31.

⁵²⁰ Document 49.

⁵²¹ MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas...*, p. 90-91.

⁵²² ARM, RP 1101, f. 17r.

coca, a qui el tarragoní Julià Esglésies confia el seu fill per a l'aprenentatge i capacitació en l'ofici de la patronia.⁵²³

L'atorgament de procuració, lògicament, també es donava a la inversa, és a dir, per part de mercaders mallorquins amb interessos comercials i béns patrimonials a Tarragona. El 22 d'abril de 1355, els mercaders de Mallorca Pere Costell, Pere Sopanya i Bernat Latorre constituïen procurador, a Tarragona, en la persona del tarragoní Antoni Bertran, a qui revestien de plens poders per actuar en defensa dels seus interessos, no solament a la ciutat de Tarragona, sinó a "tota eclessia Terrachone et dominatione domini infantis Fferrando marchiore Dertusa", és a dir, a tota la costera ubicada sota la dominació de l'infant Ferran, germà del rei i marquès de Tortosa. La procuració atorgada, en aquest cas, interessava, especialment, per vetllar que les imposicions sobre el tràfic marítim, com la lleuda, drets com el peatge, passatge, mesuratge, portatge "et ab omnes alia exaccione nova vel vetera" ("i totes altres exaccions novelles o velles") no perjudiquessin, per una excessiva o indeguda aplicació, els interessos dels mercaders.⁵²⁴

La constitució de procuradors també afectava l'estament eclesiàstic. El 5 de gener de 1355, Pere de Fàbrica, prevere, beneficiat de la Seu de Tarragona, constituïa procurador, a Mallorca, el prevere, beneficiat de l'església de Santa Creu de Ciutat, Vicenç Barceló, perquè, en nom i representació seva, protegís tots els béns que posseïa a l'illa.⁵²⁵ Aquell any, Julià Esglésies de Tarragona, el qual quatre anys abans obrava per procuració del tarragoní Pere Gisbert, exercia la procuradoria en favor del també tarragoní Jaume Salvà en un litigi generat arran de la venda, per part de Jaume Salvà, d'una esclava grega, per 50 lliures, a Pere de Vilafranca. El contracte de venda contenia certes clàusules per les quals l'esclava no podia ser alineada o revenuda a menor preu. En el supòsit de tal pretensió, l'antic propietari es reservava el dret de recuperar-la. Aquesta era, doncs, la controvertida qüestió que el procurador Julià Esglésies defensava, a Mallorca, en nom del tarragoní Jaume Salvà.⁵²⁶

Els àrbitres componedors

Una de les comeses principals dels procuradors elegits per l'estament mercader era la de defensar els seus interessos en els litigis la resolució dels quals es deixava al criteri d'un equip d'àrbitres componedors, que tenien una funció molt semblant a la dels cònsols de la mar. En realitat, la gestió dels àrbitres no tenia altre sentit que agilitar la resolució de plets que competien als cònsols. Desconeixem l'existència d'algun privilegi o ordinació que reglamentés l'actuació d'aquest tribunal arbitral. Sabem, però, que el funcionament del Consolat de Mar de Mallorca admetia les resolucions extrajudicials. El funcionament de l'esmentat tribunal arbitral, a tenor de les poques dades que tenim, era el següent:

- Els àrbitres componedors eren elegits entre els prohoms de mar, navegants experts en el comerç marítim i la seva actuació havia de ser acceptada prèviament per part de les dues bandes en litigi.

⁵²³ ACM, Protocols Notarials, P 14579, f. 175r.

⁵²⁴ Document 50.

⁵²⁵ Document 54.

⁵²⁶ ACM, Protocols Notarials, P 14582, f. 143r.

- Les parts se sotmetien a l'arbitratge dels componedors amb la promesa de no contravenir la seva resolució ni d'impugnar-la, sota pena coercitiva de multa pecuniària.

- En la deposició dels fets i per a un coneixement millor de les accions denunciades per la part demandant, "agens", i els arguments de la part defenent, ordinàriament, representada per un procurador, es convocava i oïa a testimonis especialment citats.

- L'acatament de la resolució arbitral implicava l'acceptació de no admetre cap altre dictamen distint o discrepant emès per altres juristes o doctors en lleis. En alguns litigis es fa esment d'un privilegi reial que prescriu: "Quod renunciatio facta arbitrio boni vestri in compromissis valeat et teneat non obstante quod aliqui doctores contrarium fuerunt opinat."⁵²⁷ ("Que la renunciació i compromís acceptat en favor de la resolució arbitral valgui i s'observi, no obstant el fet que alguns doctors en dret opinin en contra.") No coneixem l'elaboració de cap treball monogràfic sobre el funcionament, constitució i durada d'aquests tribunals arbitral. La seva existència la coneixem a través d'una sèrie de protocols notariais conservats a l'Arxiu Capitular de Mallorca.⁵²⁸ El fet que en aquests registres hi constin algunes actuacions dels cònsols de la mar palesa que, en els casos en què es contravenia o es vulnerava el costum i la legislació del Consolat de Mar, aquests alts magistrats hi intervenien.⁵²⁹ És el cas d'un procediment jutjat al desembre de 1350 en què els cònsols de la mar decidiren la subhasta d'una coca de dues cobertes propietat de dos barcelonins,⁵³⁰ subhasta determinada a instància de molts de creditors. La part oposada a la subhasta, representada per Bernat Carner com a procurador de la dona Constança, vídua de Guillem Vicenç de Barcelona i tudriu testamentària del pupíl, fill i hereu del difunt Vicenç, al·legava que, per herència, al pupíl li pertanyia un *quarter* (25%) de la propietat de la coca; en conseqüència, no es podia subhastar sense el seu assentiment. Però els cònsols de la mar estimaren que "majorment com en Mallorques sia costuma aprovada, de lonch temps ensà, que tot vexell de mar se deu vendre e e s ven a instància de l ho de molts personers del dit vexell per l setzena, miga setzena ho per qualque altre part los dits personers hajan en lo dit vexell". En resum, privava el dret dels creditors sobre la coca (75%) que no el del pupíl.

Les qüestions ventilades per aquests tribunals arbitral estan, totes, relacionades amb litigis derivats de qüestions sobre el comerç marítim. En aquest estudi no en farem una relació prolixa, puix que ens estendríem massa. Simplement ens limitarem a una reduïda mostra que permeti una visió genèrica de la casuística tractada en les composicions arbitral:

a) Litigis entre societats o companyies constituïdes temporalment que invertien en el comerç marítim, majorment derivats de discordances sobre el repartiment del lucre. Una

⁵²⁷ ACM, Protocols Notariais, P 14575, f. 20r.

⁵²⁸ Són els registrats sota la referència arxivística P 14575 i P 14576 i abasten els anys 1350-1358.

⁵²⁹ Els orígens del Consolat de Mar a Mallorca es remunten a l'any 1326, quan el regent l'infant Felip, tutor del futur Jaume III, va concedir als jurats del Regne la facultat de designar dos cònsols competents per jutjar qüestions derivades de plets entre mariners, nolis, pèrdua o damnatge de la mercaderia, llançament de les mercaderies al mar per causa de tempestat (*gits*). Però aquests magistrats no aplicaven encara, en els seus judicis, el dret contingut a les "Costumes de Mar" sinó que tan sols jutjaven arbitralment segons llur criteri (GARCIA, A. *La primera època del Consolat de Mar a València*, I. València, 1971, p. 507). A l'època que tractem ja s'havia donat la disposició de Pere IV (31 de maig de 1343) segons la qual l'actuació dels cònsols de la mar de Mallorca es regiria segons el model valencià (CATEURA, P. *Política y finanzas en el reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón*. Palma, 1982, p. 263-264). Però l'adopció d'aquell model no va significar un trasvassament complet de les estructures consulars valencianes, ja que, contràriament al que succeïa a València, on els cònsols eren elegits pels prohoms de mar, a Mallorca continuaren essent els jurats els qui designaven els cònsols.

⁵³⁰ ACM, Protocols Notariais, P 14576, f. 18v.

sentència de 1358 declarava que el procurador d'un tal Berenguer Planells (membre d'una de les dues societats que havien de repartir-se els beneficis al 50%) no havia demostrat que el demandant tingués béns propis amb què provar la capacitat econòmica per esmerçar en la mercaderia que es deia i de la qual reclamava la part del lucre pactat; en conseqüència, s'anul·lava la seva pretensió.⁵³¹

b) Incompliment de pagament de canvis. Aquell any, el mercader valencià Ramon Desgan havia rebut del factor de Guillem Perelló, mercader de Mallorca, certa quantitat de moneda barcelonesa de tern. El deutor Ramon Desgan s'havia compromès a restituir el canvi, obligant-se a pagar a Pere Canet (assignat pel prestador Guillem Perelló) a través d'un tal Joan Pelegrí, 67 lliures i 10 sous,⁵³² en el termini de 10 dies després que Pelegrí hagués rebut la lletra del canvi, però aquest no va satisfer el canvi argumentant que no tenia garantia sobre béns de l'obligat al pagament.

c) Denúncies del noliejador perquè el patró del vaixell noliejat havia desviat la ruta o canviat el port de destinació. El cas que exposem il·lustra el procediment d'un litigi produït l'any 1358. Un tal Tino Capellone, mercader de Gaieta, present en el "mollo novo" de Ciutat de Mallorca, lliurava al notari públic Pere Sacoma una denuncia contra Jaume Tranganí, senyor i patró d'un lleny de dos pals que l'esmentat mercader havia noliejat perquè portés un carregament de blat a València, però l'esmentat patró, en contra del que s'havia estipulat en el contracte, havia descarregat el forment al moll de Mallorca (és possible que ho fes, així com sovint succeïa, obligat per les autoritats locals), de la qual cosa el mercader italià se'n sentia perjudicat, atès que segons ell, a València anava més car que no pas a Mallorca.⁵³³ La demanda pretenia el rescabament del benefici no guanyat.

d) Alguns casos, per la seva singularitat, ens ajuden a tenir una percepció més d'acord amb el complex món de les interrelacions humanes i mercantils de l'època. El 1358, el mercader de Mallorca Bernat Desclapers demandava Berenguer Balell, cap d'una companyia mercantil, per les 235 lliures que Desclapers li havia lliurat per esmerçar en l'expedició *ad lucrandum* que la companyia havia engegat. Com que el resultat econòmic de l'expedició fou desfavorable i les pèrdues s'estimaren en un 17,9%, el cap i comanditari de la companyia, a l'hora de restituir el cabal a Desclapers, li deduí el percentatge de pèrdues; no obstant això, a un altre soci inversor —Bernat Serra— aquell comanditari li havia reintegrat el 100% del cabal. L'argument del comanditari fou que si havia restituit *ad integrum* el cabal esmerçat a Bernat Serra ho féu "de gràcia special" i del seu peculí, per tal com Serra era novell en aquests negocis i era la primera vegada que invertia en comanda. La gràcia que li féu el cap de la companyia fou perquè no desistís d'invertir en un futur. La resolució arbitral fou favorable al comanditari.⁵³⁴

e) Protesta dels mercaders jueus perquè en temps de Cabanelles⁵³⁵ els patrons de vaixells no els havien d'obligar a descarregar les seves mercaderies. Alguns jueus de Mallorca havien carregat de mercaderies la coca de Martí Catha de Barcelona a Mosteganem per portar-les a Mallorca. En arribar la coca al port de Ciutat, es trobà que els jueus celebraven

⁵³¹ ACM, Protocols Notarials, P 14575, f. 4r-v.

⁵³² ACM, Protocols Notarials, P 14575, f. 15r.

⁵³³ ACM, Protocols Notarials, P 14575, f. 12r.

⁵³⁴ ACM, Protocols Notarials, P 14575, f. 20r-21r.

⁵³⁵ Festivitat jueva anomenada, també, dels Tabernacles, en commemoració del temps en què els israelites habitaren en el desert.

Naus, galeres i altres vaixells en el port de Ciutat de Mallorca, segons Pere Niçard (1468-1470). Museu Diocesà de Mallorca.

la seva festa de Cabanelles. Els esmentats jueus argumentaven els perjudicis que sofririen en les seves mercaderies si el patró les descarregava, ja que ells, mentre durés la festivitat de Cabanelles, no les recollirien. Per la seva part, el patró denunciava els danys que patirien els mercaders cristians si no descarregava les seves mercaderies, cosa que no podia fer, si, prèviament, no treia les dels jueus. Però aquests replicaren que preferien deixar-ho "a custòdia de Déu qui ha salvat den tro <a> ara e salvarà d'esí avant si a Déu plau". Com que tan encomiastes i religiosos sentiments no satisfien el patró, la resolució arbitral imposà als jueus el pagament i restitució de tots els danys i perjudicis que podria ocasionar l'estada de les mercaderies dins el vaixell, sentència que el procurador dels jueus acceptà, ja que, segons ells, "en aquest temps en lo qual los dits juheus celebren lurs festes, maiorment com en la ciutat de Mallorques de tant temps ensà del qual no és memòria d'omes en contrari, sia acostumat que ls patrons de les naus ne d'altres vaxells, no descarreguen les robes ne mercaderies dels dits juheus mercaders en temps que ells celebren lurs festes".⁵³⁶

Aquest breu esguard sobre la casuística de litigis generats per qüestions derivades del comerç marítim ens ajuda a entendre el perquè de la necessitat de constituir procuradoria, majorment quan les parts en litigi i les instàncies judicials no tenien la mateixa ubicació geogràfica que les parts afectades.

Pere Martí de Tarragona, prototipus del comerciant mariner

Dediquem aquest succint estudi a un tarragoní, comerciant i home de mar, que segons el nostre parer reuneix les qualitats que el converteixen en arquetip d'aquell sector de la població catalana que va orientar la seva vocació professional al comerç marítim, amb esperit ambiciós i aventurer, assumint els riscos, gosadia i responsabilitat d'un negoci que implicava una fluida relació amb gent de religió, llengua, cultura i costums distints, però

⁵³⁶ ACM, Protocols Notarials, P 14576, f. 42r-44v.

sense la qual no es podia desenvolupar la necessària interrelació humana prèvia i imprescindible a tota connexió i entesa mercantil.

La primera notícia que els nostres documents ens proporcionen de Pere Martí és del 27 de juny de 1351. Es tracta d'un contracte de compravenda d'un esclau grec que Pere Martí venia a Joan Sobirà habitant de la Selva del Camp de Tarragona, pel preu de 55 lliures mallorquines.⁵³⁷ Cal ressenyar que aquest contracte es formalitzà a Ciutat de Mallorca, això vol dir que ambdós actors —comprador i venedor—, malgrat l'ascendència tarragonina, havien de tenir importants interessos mercantils a l'illa.

Pere Martí era membre d'una família de comerciants ben introduïts en el comerç marítim i ben connectats amb Ciutat de Mallorca. Així mateix, la seva vocació essencialment marinera es trasllueix dels escassos documents que han resistit el pas de set centúries i ens donen notícia de les activitats comercials de membres d'aquest llinatge. L'any 1351, Jaume Martí, fill del difunt tarragoní Berenguer, s'obligava a romandre, durant un any, al servei de Guillem Fuster, ciutadà de Mallorca i patró de coca.⁵³⁸ La finalitat de tal prestació era l'aprenentatge de l'art mariner de la patronia. Pere Martí treballava associat al seu germà Berenguer, el qual sovint agenciava els afers comercials des de Tarragona. Així mateix, Pere Martí tenia socis i factors a algunes de les ciutats nord-africanes de Barbaria i d'Ifríqiya, especialment, a Tedelis,⁵³⁹ la qual cosa palesa que el radi d'activitats mercantils dels Martí era bastant extens, ja que abastava l'eix Tarragona-Mallorca-Barbaria en sentit nord-sud i Sicília-Sardenya-Nàpols en direcció oest-est. Amb tot, sembla que la ruta d'àmbit preferent era la que partia de Tarragona, feia escala a Mallorca i connectava amb les ciutats musulmanes de Barbaria.⁵⁴⁰ Així, doncs, Mallorca era com una mena de plataforma situada geoestratègicament, utilitzada com a port receptor, emissor i redistribuidor de les mercaderies i concentrador d'altres negocis vinculats al comerç marítim. Però l'activitat mercantil dels germans Martí, com hem escrit, no es limitava a aquest àmbit geogràfic. La seva posició econòmica, que havia de ser relativament sòlida, els permetia inversions en comanda de cert nivell, com la que formalitzaven al setembre de 1352 amb Guillem Esteva, patró de coca, propietat del ciutadà de Mallorca Ramon Safortesa, comanda consistent en l'esmerç de 600 reials d'or, moneda mallorquina, invertits en 95 fardells de llana de Catalunya per portar a Venècia⁵⁴¹ i negociar-los allà, reinvertint el producte de les vendes amb altres mercaderies que es redistribuïen, mercantívolament, de Mallorca a les ciutats costaneres d'Àfrica del Nord, on disposava de factors i de consolats de catalans. Hem esmentat el nom de Ramon Safortesa com a senyor de la coca; aquest cognom, durant l'edat mitjana, a Mallorca, s'associa a les institucions, a la mercaderia a gran escala i a altres àmbits de poder. Tot plegat ens du a plantejar com a hipòtesi de treball la connexió d'aquests mercaders que, com Pere Martí, havien escalat una sòlida posició econòmica que els permetia negociar amb els poderosos del Regne de Mallorca.

⁵³⁷ Document 23.

⁵³⁸ Document 24.

⁵³⁹ Document 73.

⁵⁴⁰ A la baixa Edat Mitjana, Barbaria comprenia la franja nord-africana banyada pel Mediterrani que cobria, aproximadament, des de Mostaganem fins a les ciutats més occidentals de Ceuta i Salé.

⁵⁴¹ Document 29.

Al setembre de 1352, els germans Martí invertien en l'armament d'una galiota de 72 remes, de la qual, en part, era propietari un altre tarragoní, Francesc Sabater.⁵⁴² Es tractava d'invertir en activitats que podríem qualificar de pròpies de pirates, ja que hom armava la nau "ad lucrandum contra sarracenos" o contra qualsevol altres pobles que no haguessin acordat treva amb el rei d'Aragó, amb la finalitat d'obtenir botí o lucre, que es repartien segons l'aportació de cada un. El cas esmentat ens palesa que una galiota armada com aquella podia navegar —amb les escales obligades— fins als confins de la Mediterrània com eren les parts de Romania.⁵⁴³

Els mallorquins cristians que repoblaren Mallorca de bell antuvi gaudiren de franqueses i privilegis reials i papals que els col·locaven en una posició favorable per al comerç amb els musulmans. Altrament, els avantatges concedits als illencs amb relació al comerç marítim incloïen privilegis que els autoritzaven a navegar en qualsevol vaixell estranger —exceptuat, naturalment, el cas de vaixells pertanyents a un país que estigués en guerra contra la Corona d'Aragó— i a carregar-hi qualsevol mercaderies, tret de les anomenades "prohibides", si hom no tenia llicència reial prèvia. La favorable disposició de la Corona envers les activitats comercials dels illencs era un dels estímuls perquè Pere Martí adquirís la condició de "ciudadà de Mallorca". Aquesta doble condició —tarragoní i ciudadà de Mallorca— resta ben palesa en els documents: "Petrus Martini mercator Terracona, civis Maioricarum."⁵⁴⁴

Al novembre de 1352, Pere Martí esmerçava en comanda 193 lliures i 15 sous de moneda mallorquina invertida en 14 draps "de la terra" per comerciar-los a Sardenya;⁵⁴⁵ així mateix, n'esmerçava una altra quantitat —112 lliures i 15 sous— també per negociar a l'esmentada illa.⁵⁴⁶ El cas adduït mostra l'interès del tarragoní per al mercat sard en una època en què Sardenya no era, ni de bon tros, dominada pels reis d'Aragó. Estretament vinculat amb els Martí de Tarragona hi veiem Castelló Martí de Cadaqués, inversor en comanda i senyor i patró de lleny⁵⁴⁷ i de coca.⁵⁴⁸ Així, l'enteixinat mercantil dels Martí s'allargaria cap a la frontera nord del Principat i el sud francès. No podem asseverar —manca la documentació que ho certifiqui— el probable vincle de parentat de Gonsalbo Martí d'Eivissa amb els Martí de Tarragona. Gonsalbo era patró de xàvega i a l'abril de 1359 els propietaris de 30 esclaus que havien fugit armats des de la Pitiüsa major li reclamaven la pertinent indemnització, davant el veguer de l'arquebisbe de Tarragona.⁵⁴⁹

Pere Martí també es dedicava al negoci de la importació de forment.⁵⁵⁰ Les expedicions a les ciutats nord-africanes, més concretament a Tedelis, ciutat on sembla que Martí tenia interessos substancials, solien fer-se amb els tres tipus de vaixells indicats —coca, lleny

⁵⁴² L'altre copropietari era el valencià Bartomeu Portalosi (ACM, Protocols Notarials, 14578, f. 185r-v).

⁵⁴³ El 3 d'octubre de 1352 Guillem Desforn contractava els seus serveis com a còmit de la galiota armada de Francesc Sabater de Tarragona i de Bartomeu Portalosi de València per viatjar a *Ispania* (Regne de Granada) o a Romania (ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 185r-v).

⁵⁴⁴ Document 71.

⁵⁴⁵ Document 38.

⁵⁴⁶ ACM, Protocols Notarials, P 14578, f. 150v.

⁵⁴⁷ La propietat del qual era participada per Berenguer Galba (document 41).

⁵⁴⁸ Documents 56 i 57.

⁵⁴⁹ Document 67. Després de la conquesta catalana d'Eivissa —1235—, l'illa restà dividida en parts iguals entre l'arquebisbe de Tarragona Guillem de Montgrí, l'infant Pere de Portugal i el comte Nuno I del Rosselló, ja que foren els que dugueren a terme la susdita conquesta.

⁵⁵⁰ ACM, Protocols Notarials, f. 108r.

i barca—, però notem que sovintejaven les barques, a vegades llogades, d'un determinat nombre de remos que solia oscil·lar entre els 12 i els 18. Els contractes de noliejament o lloguer d'aquestes embarcacions incloïen la dotació marinera i els serveis de patronia. El 27 de maig de 1359 Pere Martí noliejava la barca *Sant Antoni*, de 14 remos, de Bernat Martí, ciutadà de Mallorca, a *scar* (preu fet) per a un viatge a Tedelis. El servei incloïa el patronatge i una dotació de 15 mariners. Per a un viatge a l'esmentada ciutat, el preu del noli era de 75 lliures, si de tornada descarregava a Mallorca, i de 55 reials d'or si ho feia a Barcelona.⁵⁵¹ L'11 de juliol, de bell nou, noliejava una altra barca, la *Sant Andreu*, per a un viatge a la mateixa ciutat musulmana. La barca era de 16 remos i pertanyia a un tal Bartomeu Martí, i les condicions del noli eren similars a l'anterior.⁵⁵² El fet avala els interessos comercials dels Martí (dos contractes de noli a la mateixa ciutat en 44 dies) amb les ciutats nord-africanes.

L'experiència marinera i les dots d'organització no solament eren valorades a l'àmbit del comerç marítim. En plena campanya bèl·lica contra la República lígur, campanya que s'iniciava amb l'aliança del monarca catalanoaragonès i la Senyoria de Venècia per fer un front comú contra Gènova, el rei Pere, compromès a armar 30 galeres, elegí Pere Martí de Tarragona —1351— juntament amb Guillem Pasqual, i li encarregà la responsable i gens fàcil missió d'actuar com a acordador de la galera que Tarragona havia d'armar, de la qual seria còmit Simó Quinçach, habitant d'aquesta ciutat: "car nós havem tramès", escrivia el rei, "als dits Pere Martí e Guillem Paschal, acordadors de dita galea, compliment de paga".⁵⁵³ El fet que el rei delegués tal comesa a Pere Martí mostra la seguretat que tenia el monarca en aquell home, en qui havia confiat els diners per pagar l'acordament de la tripulació i de la xurma. Però, a més, intuïm, coneixent una mica com funcionaven les finances de l'esmentat monarca (el qual sovint havia de recórrer al crèdit privat) que l'elecció de Pere Martí també responia a criteris de capacitat i de solvència, amb la qual comptava el monarca en el cas d'algun incompliment puntual en els salaris pagadors per l'erari reial. Martí podria avançar-los, tot o en part, del peculí propi, confiant, naturalment, que el monarca els els retornaria. En suma, el rei romania prou amant i previsor per tenir en compte qui, al seu parer, era prou capaç i disponia de prou disponibilitat dinerària per resoldre qualsevol mena de contingència que requerís una prompta solució en un projecte tan ambiciós i costós com era l'organització d'una esquadra naval de guerra en ambient prebèl·lic d'alta tensió.

El document núm. 73 del nostre apèndix tracta d'una liquidació de comptes practicada entre els dos socis Pere Martí i Joan Mogull —1359—. En aquest document es constata que Martí tenia dos factors més a les parts de Tedelis, Pere Gisbert i Jordi Dancora. Arran de la liquidació, s'enumeren els productes i béns pertanyents a Pere Martí, béns que es valoraren en 1.235 besants, equivalents a 400 dobles d'or. Naturalment, aquesta quantitat no refereix tota la riquesa de Martí, simplement una liquidació de béns que posseïa a Tedelis. Entre aquests béns hi ha diversos productes alimentaris i condiments: oli, vi, vi d'*atzabib*,

⁵⁵¹ Document 72.

⁵⁵² ACM, *Protocolos Notariales*, f. 151v-r.

⁵⁵³ ACA, C (*Armatae*) 1396, f. 93r; SANS I BARUTELL, J. "Documentos...", p. 314-315.

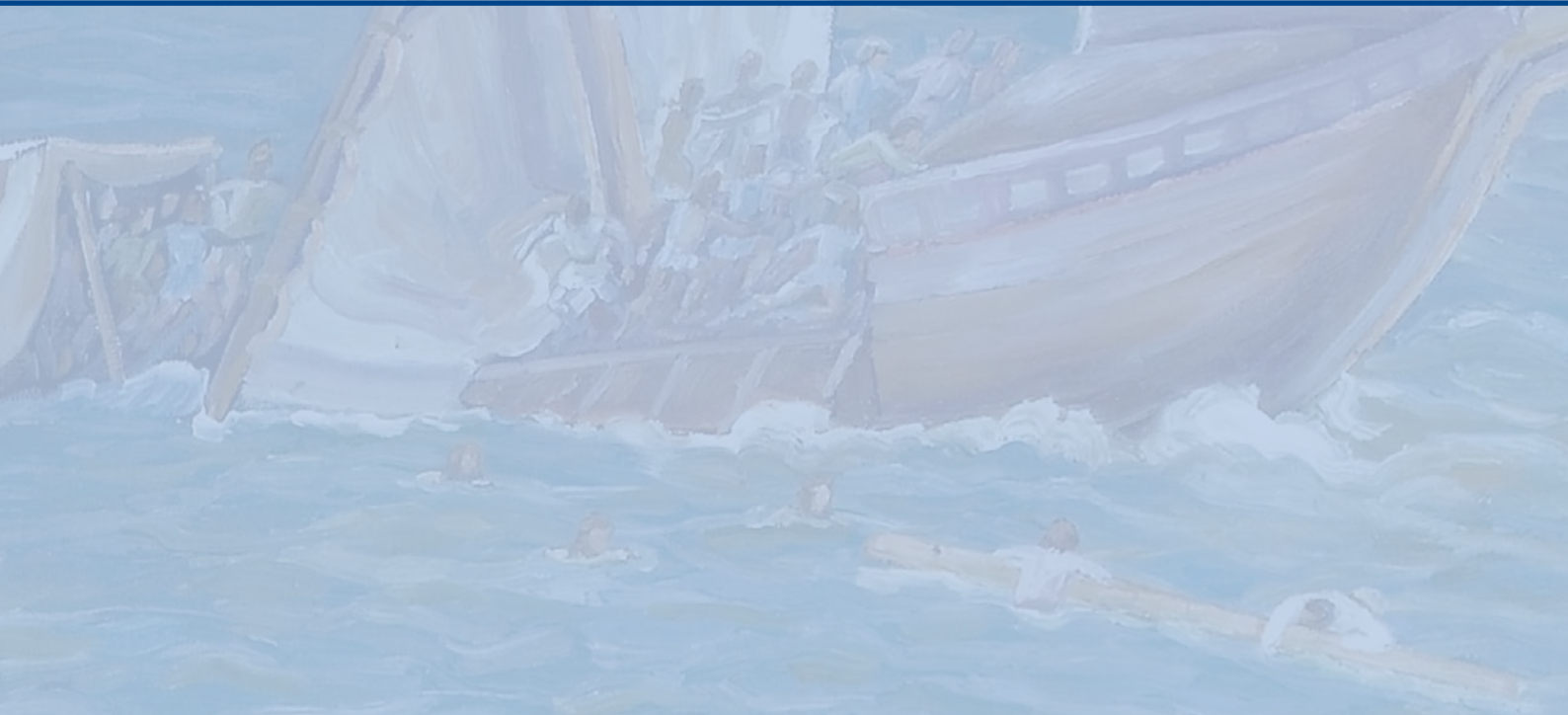
sal, safrà; químics i metalls: alumini, tàrtar, sulfur; productes de tocador: alcofol,⁵⁵⁴ productes fabrils: paper; cuirs de bou i productes per adobar la pell com la gala; ormejos: cordes de distint gruix, i altres matèries que durant l'edat mitjana eren de vital importància com la cera. Però el que veritablement ens interessa destacar dels béns d'aquest inventari són tres coses:

- Una caixa de fusta de noguer (on devien custodiar-se instruments tècnics auxiliars per a la navegació que solien esser de propietat personal).

- Una *morte lapidis*, és a dir, una làpida sepulcral, tinences com l'esmentada constaten el caràcter aventurer i el risc, gairebé permanent, que comportava la vida dels mercaders que es dedicaven al comerç marítim. S'explica que agents com Martí, que portaven una vida en certa manera transhumant, preveïessin l'eventualitat d'un fatal destí en qualsevol d'aquelles allunyades places que per raons comercials havien de freqüentar.

- Finalment, un tercer objecte que es relaciona amb els anteriors és la tinença de quatre mapes. Aquests mapes, dels quals no ens n'ha arribat cap, havien de contenir la representació cartogràfica, d'acord amb el nivell tècnic de l'època, d'aquelles ciutats, costes i terres nord-africanes. Llocs i ciutats on la gosadia i l'esperit comercial d'homes com Pere Martí, els duia a estendre la seva xarxa comercial i a desenvolupar una infraestructura humana i mercantil que els permetia una de les activitats més lucratives de la baixa edat mitjana.

⁵⁵⁴ L'alcofol era un producte elaborat amb finíssimes pólvores de galena o d'estibina que s'usaven per ennegrir les celles, les pestanyes i les parpelles d'algunes mullers.

5

LA PARTICIPACIÓ
DE TARRAGONA
EN LES CAMPANYES NAVALS
DE LA CORONA D'ARAGÓ

La conquesta de Sardenya

El fet més ressonant en política exterior emprès pels monarques catalanoaragonesos, coetani als anys que iniciem el nostre estudi (1320), és, sens dubte, la conquesta de Sardenya de 1323. Els drets amb què els reis d'Aragó justificaven la seva intervenció militar a l'illa provenien del laude dictat pel papa Bonifaci VIII a la pau d'Anagni per la qual s'acordava la devolució, per part de la Corona d'Aragó, del Regne de Mallorca al seu legítim rei Jaume II, oncle del catalanoaragonès, i, també, la renúncia a Sicília. A canvi de les renúncies, el papa va concedir als reis d'Aragó el dret a conquerir Còrsega i Sardenya. Aquestes convencions foren ratificades en el posterior tractat d'Argelers —1298—. Cal dir, però, que la pretensió dels comtes-reis d'incorporar Sardenya als seus dominis venia de més enrere. El 1267, Jaume I havia fet donació de l'illa al seu fill Jaume, futur rei de Mallorca⁵⁵⁵ (evidentment, aquella donació era purament simbòlica, car el rei d'Aragó, en aquell moment, no posseïa el domini eminent de l'illa ni tan sols la concessió papal per conquerir-la). La pretensió de Jaume I no s'aconseguí perquè en aquells anys hi havia dos pretendents més al domini de l'illa: Carles d'Anjou i Enric de Castella. Però el papa Climent VI, atesa la conjuntura exterior, decidí denegar la corona sarda als tres pretendents. S'hauria d'esperar a l'esmentada pau d'Anagni i a l'ulterior tractat d'Argelers perquè un rei catalanoaragonès obtingués la legitimació papal per a la conquesta de Sardenya.

A la fi, el 23 de maig de 1323 l'estol català partí cap a la conquesta de la cobejada illa, havien transcorregut 25 anys d'ençà que el papa Bonifaci VIII havia atorgat a Jaume II el dret a conquerir les esmentades illes de Sardenya i Còrsega, si bé el domini d'aquesta última no passaria de ser purament nominal. En aquests anys —1323—, Sardenya es trobava dividida en quatre demarcacions: Arbòrea, Càller, Torres i Gallura. Les repúbliques de Pisa i Gènova compartien el domini de l'illa. Aquesta seria, doncs, la causa principal de les ulteriors confrontacions navals entre catalans i genovesos del temps del rei Pere el Cerimoniós.

L'aportació mallorquina a aquesta empresa fou notable: el Regne hi aportà 25.000 lliures en concepte de préstec, l'armament de 20 galeres i la manutenció de la dotació marinera i militar de les esmentades naus, durant quatre mesos consecutius, i, finalment, la tramesa d'una esquadra de 200 cavalls armats i un cos d'infanteria.⁵⁵⁶ Barcelona donà 15.000 escuts i el blat necessari per al bescuit de l'armada.⁵⁵⁷

Pel que fa a l'aportació de Tarragona, l'*Arxiepiscopologi* de Josep Blanch ens diu, amb relació als subsidis demanats a les Corts Catalanes de Girona de 1321, que l'arquebisbe Gimeno de Luna, present a les Corts, oferí en nom de la ciutat i Camp 100.000 sous.⁵⁵⁸ L'esmentat prelat concedí als de la ciutat i Camp que durant cinc anys poguessin imposar i recollir cisa i dret sobre tots els productes alimentaris. Aquesta concessió s'atorgà el 3 de gener de 1322.⁵⁵⁹ Segons hem vist, a l'*Arxiepiscopologi* es xifra en 100.000 sous el subsidi atorgat

⁵⁵⁵ ABULAFIA, D. *Un emporio mediterráneo. El reino catalán de Mallorca*. Barcelona, 1996, p. 301.

⁵⁵⁶ DURLIAT, M. *L'art en el Regne de Mallorca*. Palma de Mallorca, 1964, p. 14.

⁵⁵⁷ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 245.

⁵⁵⁸ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 11.

⁵⁵⁹ BLANCH, J. *Arxiepiscopoli...*, p. 11.

per Tarragona per a la campanya de Sardenya.⁵⁶⁰ Però investigacions més recents proven que els tarragonins hi aportaren més. Un document de Cambrils de 1327⁵⁶¹ informa de la venda de les rendes d'Alforja a Arnau Ramon, ciutadà de Tarragona, per 140.000 sous, moneda barcelonesa de tern, quantitat que s'havia invertit en l'expedició armada de l'infant Alfons de l'any 1323 a Sardenya.⁵⁶² Altrament, segons Emili Morera, Tarragona col·laborà amb els seus vaixells (no especifica quants ni quin tipus) i diu que Valls, des de 1316, havia ofert una galera.⁵⁶³

Fou per aquestes calendes quan Jaume II visità Tarragona amb motiu de l'entrega del braç de Santa Tecla dut d'Armènia pel mercader barceloní Simó Salçet, el qual ho va fer amb la coca de Guerau Çatrilla, mercader de Barcelona, "e açò que costaren les sanctes relíquies de metra en la coca".⁵⁶⁴ Entre els qui acompanyaren Simó Salçet, hi havia el comissionat Bertran Pastor de Tarragona.⁵⁶⁵ Per Nadal de l'any 1322, a Tarragona tenia lloc un altre esdeveniment de significada importància: les noces del rei Jaume II amb Elisabet de Montcada. Fou des d'aquesta ciutat que el rei es traslladà al proper Portfangós per presenciar l'acte de partida de l'armada catalana comandada per l'infant Alfons cap a la conquesta de Sardenya.⁵⁶⁶ El rei Jaume, en atenció a la contribució tarragonina, el 21 de desembre de 1322, des de Tarragona, concedí el privilegi pel qual afanquia els tarragonins de tot dret o impost de lleuda, peatge, mesuratge, portatge, passatge i ribatge, així com d'un dret de duana que es collia a València dit d'*almoxirifat* i del mig peatge d'Albarrasí (Aragó).⁵⁶⁷ Aquest privilegi es ratificà com a acta de Corts de Catalunya l'11 d'abril de 1323 i també fou corroborat per Pere el Cerimoniós el 22 de desembre de 1347.⁵⁶⁸

Però la conquesta de Sardenya, a la llarga, esdevingué feixuga i costosa per a la Corona d'Aragó. Els genovesos, que sempre veieren aquesta ocupació molt perjudicial per als seus interessos comercials, excitaven els naturals de l'illa a la rebel·lió contra l'ocupació catalana. Les rebel·lions es reproduïren, amb reiterada virulència, en part atiades pels genovesos i, a vegades, pel temperament inquiet i difícil dels seus naturals. Així, doncs, la conquesta real de Sardenya fou un procés llarg que no va concloure, de fet, fins al 10 de maig de 1410, amb el definitiu esfondrament del Regne d'Arbòrea.⁵⁶⁹

La guerra catalanogenovesa i la pugna pel domini de l'Estret

Estretament relacionat amb el problema del domini de Sardenya, el 1330 començava la guerra catalanogenovesa, conflicte que es dirimiria en el mar i duraria fins al 1336. En aquest conflicte, fou la ciutat de Barcelona la que va promoure l'armament d'una esquadra

⁵⁶⁰ El 6 de gener de 1322 l'infant Alfons d'Aragó concedia a l'arquebisbe de Tarragona i al Camp la potestat d'establir una imposició durant cinc anys amb el producte de la qual es pagarien els 100.000 sous oferts per a l'expedició de Sardenya (SÁNCHEZ, M. *Pagar al rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV*, CSIC, Barcelona, 2001, p. 348).

⁵⁶¹ ACA, Cancelleria, reg. 230, folis 47v-51r; MARTORI, M. R.; RIFÀ, M. "Repercussions de la campanya dels reis de la Corona d'Aragó a Sardenya, en la història de la vila de Cambrils (prov. de Tarragona)", a XIV CHCA, *Sassari-Alghero*, 1990. Sàsser, 1995, II, p. 566.

⁵⁶² MARTORI, M. R.; RIFÀ, M. "Repercussions...", p. 566.

⁵⁶³ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 245.

⁵⁶⁴ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 14.

⁵⁶⁵ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 11.

⁵⁶⁶ MARTÍNEZ, J. E. *Jaume II o el seny català*. Alfons el Benigne, Barcelona, 2ª ed., 1963, p. 258.

⁵⁶⁷ Còpia de l'esmentat privilegi; l'hem transcrit i consta en el nostre apèndix com a document 79.

⁵⁶⁸ Document 79.

⁵⁶⁹ ENSENYAT, G. "Notícies entorn a la participació mallorquina en les campanyes sardes", XIV CHCA, *Sassari-Alghero*, 1990. Sàsser, 1995, I, p. 417.

per defendre's dels embats genovesos. Aquesta iniciativa responia a una situació de fet que arribà a fer-se insostenible per als catalans del Principat a causa dels atacs genovesos a les naus catalanes que sortien de Sicília, a les agressions a embarcacions lleugeres que feien cabotatge des de Múrcia al Migdia de França i als vaixells fondejats als ports de la costera principatina.⁵⁷⁰ Per tal de tallar aquesta constant amenaça, els consellers de Barcelona, el 1329, proposaren al rei l'organització d'una armada contra genovesos. Al principi, el rei Alfons no va mostrar gaire interès a col·laborar en aquesta proposta, de manera que al cap d'un any —setembre de 1330— es limità a respondre a les noves ambaixades dels consellers que Barcelona podia fer la guerra, però exclusivament a càrrec seu. En tot cas, Mallorca podria ajudar a aquesta guerra (si el rei de Mallorca s'hi adheria) i, si hi volien intervenir, també podrien fer-ho València, Tortosa i Tarragona.⁵⁷¹

Durant aquests anys, la gran preocupació del rei Alfons fou la croada contra els moros de Granada, actitud que, com hem escrit, en un principi el dugué a desatendre la defensa del perill genovès. En aquest sentit, hom ha assenyalat que la sola qüestió de Granada ja li val al monarca el sobrenom de *Benigne*, atès que amb el més gran desinterès volgué ajudar el seu cunyat Alfons XI de Castella a lluitar contra el moro sense cap benefici per a Catalunya.⁵⁷² Fou en aquesta conjuntura que la ciutat de Tarragona armà dues naus —1330— per anar en cors contra sarraïns. D'aquesta reduïda flota n'era capità Berenguer de Montoliu, ciutadà de Tarragona.⁵⁷³ Així mateix, al gener de 1330, el Concili de Tarragona votava un subsidi de 26.000 sous a favor de la campanya contra el rei de Granada.⁵⁷⁴ Fou en aquestes dates quan el fisc reial fixà en 35.000 sous la quantitat pagadora per la ciutat i Camp en concepte de coronatge i altres actes sumptuosos derivats de la coronació.⁵⁷⁵

Segurament fou la situació de carestia la que mogué, l'any 1330, l'arquebisbe de Tarragona Joan d'Aragó a demanar al comte de Prades, germà seu, que el col·lector de les rendes no exigís als pescadors de Tarragona que anaven a pescar al coll de Balaguer els 50 pagells acostumats o el seu equivalent en moneda (3 s. i 3 d.) en concepte de ribatge.⁵⁷⁶ En el Concili de Tarragona que, prèviament, s'havia iniciat a Lleida al novembre de 1329, es concedí al rei Alfons, per a subvenció de la guerra que volia emprendre contra els moros de Granada, 13.000 lliures pagadores en tres anys.⁵⁷⁷ Els documents no ens detallen quina quantitat n'aportaria la ciutat de Tarragona, encara que els coeficients contributius de la ciutat i del Camp solien esser de 2/5 per a la primera i de 3/5 per al Camp.

Tornant altre cop a la guerra catalanogenovesa, foren els consellers de Barcelona els qui es dirigiren al rei de Mallorca, Jaume III, amb l'objectiu d'aconseguir un acord de col·laboració, atès que l'interès era comú. Així es convení, i mitjançant uns capítols signats a Perpinyà a l'octubre de 1330, s'acordà que Barcelona i Mallorca farien la guerra a Gènova, sufragant, cada part, la meitat dels costos.⁵⁷⁸ Aquell mes els consellers de Barcelona s'adre-

⁵⁷⁰ MITJÀ, M. "Barcelona y el problema sardo", VI CHCA. Madrid, 1959, p. 450.

⁵⁷¹ MITJÀ, M. "Barcelona y el problema sardo", p. 450, nota núm. 15.

⁵⁷² La frase és del Dr. Soldevila, citada per Josefina Mutgé al seu article "El Consell de Barcelona en la guerra catalano-genovesa, durante el reinado de Alfonso el Benigno", AEM (1965), p. 233.

⁵⁷³ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 29.

⁵⁷⁴ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 343.

⁵⁷⁵ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 334.

⁵⁷⁶ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 29.

⁵⁷⁷ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 29.

⁵⁷⁸ MUTGÉ, J. "El Consell de Barcelona...", p. 232.

çaven a les autoritats tarragonines. La guerra que anava a lliurar-se, com ha assenyalat Josefina Mutgé, era especialment temible per les conseqüències que poguessin derivar-se'n, puix que si la República lligur triomfava i aconseguia el domini de Sardenya, els catalans perdrien el control de les rutes mediterrànies.⁵⁷⁹

A l'octubre de 1330, els cònsols i prohoms de Tarragona responien als consellers de Barcelona que estaven disposats a armar alguna nau, amb col·laboració amb ells, i que ja havien enviat missatgers a l'autoritat eclesiàstica tarragonina perquè hi donés consentiment.⁵⁸⁰ El Consell de Cent decidí l'armament de 20 galeres a la drassana de Barcelona. Mallorca, per la seva banda, n'armaria 20 més,⁵⁸¹ però ignorem si Tarragona n'armà cap. Al febrer de 1332, el rei Alfons encomanava als consellers de Barcelona que preparaessin, de bell nou, una esquadra de 20 galeres i els comunicava que ell, del seu peculi, n'armaria 10, la ciutat de València 10 més i Mallorca i el Rosselló, 20. A més, el rei estava decidit a demanar ajuda a les ciutats de Tortosa, Tarragona i Girona.⁵⁸²

La ciutat de Girona es va associar a la campanya i va armar la galera que portava per nom *San Narcís*. Aquesta galera es construí a Barcelona i fou Pere Esplugues, de la casa del rei, qui s'encarregà d'armar-la. Pel que fa a Tortosa, vers l'estiu de 1333 ja es trobava enllestida.⁵⁸³ Per tal d'obtenir el numerari que es necessitava per a l'armament de les galeres es va recórrer al mitjà més corrent i expedit: els impostos. Per això el rei va concedir permís general per establir una imposició a totes aquelles ciutats que contribuïssin a l'esmentada campanya. Aquesta imposició incloïa la fixació d'un gravamen als diferents tipus de vaixells mercants, un impòsit variava en funció del tonatge del vaixell i de l'extensió de les rutes.

Pel que fa a Tarragona, l'ordinació diu el següent:⁵⁸⁴

Viatges a Tarragona

Tipus de vaixell

Lleny o barca amb càrrega de vi inferior a 500 quintars	3 s. 4 d.
Lleny o barca amb càrrega de vi superior a 500 quintars	5 s.
Gròndola carregada de vi que porti menys de 150 quintars	2 s.

El que és curiós és que a cap de les ciutats restants no s'esmenta la mercaderia, solament a Tarragona s'afegeix "càrrega de vi", la qual cosa és ben eloqüent de la importància que aquesta beguda tenia en les exportacions tarragonines. Altrament, la documentació no ens dóna notícia que Tarragona, tal com feren Tortosa i Girona, armés cap nau. Sembla lògic, però, que si se la va autoritzar a recaptar uns determinats impostos, el seu producte, forçosament, s'hauria de destinar a costejar la referida armada.

Durant aquests anys de constant enfrontament naval, encara que no de batalla oberta, entre les galeres catalanes i genoveses, una de les dificultats més serioses a la Corona d'Aragó fou el proveïment de blat. Les collites foren insuficients fins al punt que la major

⁵⁷⁹ MUTGÉ, J. "El Consell de Barcelona...", p. 235.

⁵⁸⁰ AHCB, LC, XI, f. 46v.

⁵⁸¹ AHCB, LC, XI, f. 61v; MUTGÉ, J. "El Consell de Barcelona...", p. 240.

⁵⁸² ACA, reg. 537, f. 67r; CRD Alfons III, Caixa 11, núm. 1470.

⁵⁸³ MUTGÉ, J. "La contribució de les ciutats de Tortosa i Girona a l'armada contra els genovesos durant el regnat d'Alfons el Benigne (1333)", XIV CHCA, Sassari-Alghero, 1990. Sàsser, 1995, p. 632.

⁵⁸⁴ Aquestes ordinacions foren aprovades per Alfons el Benigne el 17 de febrer de 1330 (MUTGÉ, J. *La contribució...*, p. 636-637).

part de les viles de la Corona i els particulars preferien pagar la contribució de guerra en diners abans que aportar qualsevol quantitat de forment per petita que fos.⁵⁸⁵ Aquesta situació de carestia frumentària fou recollida per Josep Blanch en el seu *Arxiepiscopologi*, en el qual en transcripció directa d'un document de l'arxiu, de 1334, escriu: "Fuit in Catalonia magna pestilencia famis, qualis visa non fuit a memoria hominum citra"⁵⁸⁶ ("a Catalunya es va produir una pesta com mai no s'havia recordat pels homes d'aquí"). La manca de blat provocà un encariment del gra, el qual, a Tarragona, arribà als 50 sous la quartera de blat, a 25 la d'ordi i a 100 la mitgera de blat de Montblanc.⁵⁸⁷

Segons consta d'una reunió celebrada a la Selva del Camp el 24 de novembre de 1335, una assemblea formada per diputats (jurats i síndics) de Valls, de la Selva, de Reus, de Constantí, d'Alcover i de les Borges es congregà per tractar tot allò concernent a la dotació de dues galeres destinades a ajuntar-se amb l'estol que el rei d'Aragó aparellava contra els sarraïns de Granada, sota el comandament de Ramon de Peralta. En el convent de frares menors de Tarragona, amb l'assistència dels prohoms i consellers de Barcelona, es feia entrega de les galeres perquè Tarragona les armés.⁵⁸⁸

Sabem que l'any 1331 Catalunya disposava d'una armada de 42 galeres i 30 llenys, 20 de les quals s'havien costejat a càrrec de la ciutat;⁵⁸⁹ al capdavant de l'armada hi havia l'almirall Guillem de Cervelló. Gènova, per la seva part, havia aparellat un estol de 45-47 galeres sota el comandament d'Antonio de Grimaldi; aquest estol depredà tant com pogué Barcelona i la costera catalana, i de tornada capturà en aigües de Mallorca 5 galeres catalanes que incendià.⁵⁹⁰ No sabem si Tarragona aportà a l'armada catalana cap galera; recordem, però, que vers aquestes dates —1330— el Concili de Tarragona havia votat un subsidi de 26.000 sous per a l'esmentada guerra.⁵⁹¹ Per acabar, cal dir que la guerra catalanogenovesa no finalitzaria fins al 1336, sense cap resultat decisiu per a cap de les dues potències contendents. La pau se signaria el 19 de setembre d'aquell any.⁵⁹²

Un altre important esdeveniment que obligà a aplegar recursos monetaris a la Corona d'Aragó fou la denominada Guerra de l'Estret (1337-1340). L'amenaça d'invasió a la península per part de les hordes marínides que havien substituït els almohades en el domini d'Àfrica del Nord, es féu patent després que Abu al-Hassan ocupés Tremissè l'1 de maig de 1337. Si l'exèrcit marínida creuava l'estret, el perill de la invasió afectava sobretot el rei de Castella, però també la Corona d'Aragó podria patir-ne les conseqüències. D'aquí que es promoguessin els anomenats acords de Madrid, que establien un conveni-aliança entre el monarca castellà i el català, conveni pel qual el primer s'obligava a aportar 20 galeres a l'estret i el segon n'aportaria la meitat.

La situació esdevingué força crítica després de la derrota, el 8 d'abril de 1340, de les naus cristianes a Algesires a mans de les musulmanes,⁵⁹³ contrarietat que obligà a una tri-

⁵⁸⁵ ARRIBAS, A. *La conquista de Cerdeña por Jaime II de Aragón*. Barcelona, 1952, p. 89.

⁵⁸⁶ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 30.

⁵⁸⁷ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 30.

⁵⁸⁸ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 367.

⁵⁸⁹ CAPMANY, A. *Memorias...*, I, p. 97.

⁵⁹⁰ CAPMANY, A. *Memorias...*, p. 98.

⁵⁹¹ MORERA, E.: *Tarragona cristiana...*, p. 343.

⁵⁹² MUTGÉ, J. "El Consell de Barcelona...", p. 256.

⁵⁹³ ZURITA, J. *Anales de la Corona de Aragón*, Libro VII, Cap. LIII, p. 488; BOFARULL, F. *Codoinaca*, VII, p. 109-112.

ple aliança: Portugal-Castella-Catalunya/Aragó. Els acords presos a Madrid obligaven Pere IV a armar 10 galeres.⁵⁹⁴ Per tal de tractar-ne el finançament, el rei convocà cort general a Barcelona. La proferta feta pel braç de les ciutats i viles reials fou de 40.000 lliures,⁵⁹⁵ quantitat que es considerava necessària per armar 20 galeres; cada galera, doncs, tindria un cost de 2.000. D'aquella quantitat, la meitat fou assignada la ciutat de Barcelona, és a dir, 20.000 lliures. El procediment d'obtenció del numerari ofert fou el de la "imposició", que afectava tots els estaments i era triennal. Tarragona atorgà al rei un subsidi de 50.000 sous per a l'armada que es projectava contra l'exèrcit marínia.⁵⁹⁶ D'aquesta quantitat coneixem l'aportació de dues viles: la de Cabra del Camp, que fou de 1.825 i fragmentaris barcelonins, i la de Cambrils, que fou de 1.530.⁵⁹⁷

En començar el regnat, Pere el Cerimoniós es platejà la qüestió de la franquesa del bovatge, terratge i herbatge, segons l'establert per Jaume II a les corts de 1299. Però a l'acte de jurament de les franqueses de la terra, prestat a Lleida, Pere IV havia demanat a tots els catalans el bovatge o una proferta equivalent; malgrat la protesta dels síndics locals, s'arribà a una convinença: el rei sobreseia la petició del bovatge a canvi de 40.000 lliures.⁵⁹⁸ Poc després d'aquesta avinença entre el rei i Tarragona, el monarca autoritzava els cònsols i prohoms de la ciutat i Camp que poguessin importar del Regne de València, durant un període de 10 anys, tal com s'havia atorgat a Barcelona, productes com fusta, pega, sèu, ferro, quitrà "et alia res prohibitas", ("i altres coses prohibides"), és a dir, productes i mercaderies considerades prohibides per decret reial i que requerien la llicència prèvia del monarca.⁵⁹⁹

Incidències en el comerç tarragoní de les accions corsàries entre les armades del rei de Mallorca i del rei d'Aragó (1342-1343)

Habilitats els recursos necessaris, una esquadra de 12 galeres comandada per l'almirall Pere de Moncada es dirigí a la zona de l'estret. Però, paral·lelament a aquest conflicte, s'agreujaren les relacions entre el rei de Mallorca i el rei d'Aragó; la tibantor entre ambdós monarques arribà fins al punt que es materialitzaria en la guerra de cors principiada a l'estiu de 1342 i que finalitzaria amb la reintegració definitiva del Regne Mallorca a la Corona d'Aragó al maig de 1343. Naturalment, no és el nostre objectiu estudiar la trama reintegracionista que ja disposa d'una rica bibliografia,⁶⁰⁰ solament volem anotar les notícies que tenim de la incidència d'aquest procés sobre Tarragona i els seus ciutadans.

El 15 d'agost de 1342, Pere el Cerimoniós convocà un parlament, a Barcelona, en què havien d'assistir els síndics del braç de les ciutats i viles reials de Catalunya. L'objectiu reial d'aquella convocatòria era demanar subsidis per a la guerra contra el rei de Mallorca.

⁵⁹⁴ Aquest acord s'havia signat l'1 de maig de 1339 (SÁNCHEZ, M. *Pagar al rey...*, p. 247).

⁵⁹⁵ SÁNCHEZ, M. *Pagar al rey...*, p. 255.

⁵⁹⁶ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona, Reus i Valls, segles XIV-XV*, CSIC. Barcelona, 2001, p. 160.

⁵⁹⁷ SÁNCHEZ, M. *Pagar al rey...*, p. 289.

⁵⁹⁸ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, II, p. 373. AHT, calaix 11, *Pergamins*, núm. 5. No hem pogut veure aquest document, la qual cosa era del nostre interès per esbrinar si dit document aclareix quina part de la dita quantitat va correspondre a Tarragona, o si la va pagar íntegrament, ja que aquest últim supòsit ens sembla un poc desmesurat, atesa l'elevada quantitat —40.000 lliures—.

⁵⁹⁹ Document 9.

⁶⁰⁰ Entre les obres contemporànies que han tractat profundament el tema, destaquen per la seva amplitud la de J. E. Martínez Ferrando: *La tràgica història dels reis de Mallorca*. Barcelona, 1963, p. 193-244; i la més recent de Gabriel Ensenyat Pujol: *La reintegració de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó*. Palma, 1997.

Pere el Cerimoniós, rei d'Aragó (1336-1387) i de Mallorca a partir de 1343. Fou aquest monarca qui reincorporà, definitivament, la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó. Museu Diocesà de Girona.

El resultat d'aquesta assemblea fou l'atorgament d'un donatiu de 50.000 lliures⁶⁰¹ barcelonenses per a l'armament de 30 galeres. De fet, l'esmentat subsidi es va fusionar amb el de 40.000, encara vigent, atorgat per a l'armament de galeres de l'estret.

En realitzar l'ementada convocatòria, ja s'havia iniciat una persistent guerra de cors entre els súbdits de Jaume III i els de Pere IV. Respecte a la relació d'aquest procés amb Tarragona, sabem que dos dels corsaris que actuaren a favor del rei de Mallorca, Francesc Amer i Jaume Ros, el 27 de novembre capturaren, en aigües de Menorca, el lleny de Bernat Ginebreda, ciutadà de Barcelona. L'estimació de les mercaderies depredades fou de 528 lliures i 10 sous,⁶⁰² entre les quals hi havia 128 lliures i 10 sous del mercader tarragoní Bernat Escuder.⁶⁰³ Fou en aquesta conjuntura que l'almirall Pere de Moncada capturà, al port de Tarragona, una coca baionesa anomenada *Santa Caterina* carregada de vi i oli, la qual fou conduïda al port de Barcelona per a esser inventariada pel clavari de l'armada catalana, però, fetes les oportunes diligències, hom s'adonà de l'error, puix que aquella nau era dels tarragonins Guillem Reixach i Guillem Albinar, i del genovès Parrini Luzardo.⁶⁰⁴ Aquella nau tenia intenció de dirigir-se a Bugia i Tunis. El 15 de novembre de 1342, l'estol dirigit per l'esmentat Pere de Moncada, capturava la coca *Sant Antoni*, propietat del ciutadà de Mallorca Jaume Cernella,⁶⁰⁵ dita coca, a l'igual que les altres naus capturades durant els 9-10 mesos que durà la guerra de cors entre els susdits monarques, fou conduïda a la ribera de Barcelona per procedir al seu inventari, recepció i venda de les mercaderies que transportava. La coca, una vegada fetes les pertinents reparacions, era incorporada a la marina de guerra catalana.

Un problema amb què es trobaren els clavari de l'armada catalana i els dos com-clavaris,⁶⁰⁶ encarregats de rebre les preses en cors, inventariar-les i vendre-les, fou què fer amb la tripulació dels vaixells capturats. En principi, els tripulants capturats foren retinguts vora la mateixa ribera, però, atès que aquesta situació que no es podia perllongar, hom decidí posar-los en llibertat, reclosos a la ciutat de Barcelona, sota jurament i garantia que no fugirien i que es personarien davant l'esmentat clavari en esser requerits a fer-ho. Entre els alliberats s'hi trobava Pere Martí de Tarragona, calafat i ciutadà de Mallorca segons deia: "Simul instrumentam firmavit \jur. et hom./ Petrus Martini calafatus Terrachone pro eo que dicebatur est de Maioricarum."⁶⁰⁷ ("Alhora signà l'instrument Pere Martí, calafat de Tarragona, per tal com es diu que és <ciutadà> de Mallorca.") Tenim serioses sospites sobre que el tal Pere Martí, de Tarragona, calafat de qui es deia esser de Mallorca —1342—, no fos el mateix que ja hem tractat amb certa profusió en capítols anteriors i que en els arxius de Mallorca documentem, per primera vegada, el 1351.⁶⁰⁸ En aquella coca hi anava, en qualitat de nauxer, un altre tarragoní, Antoni Gerald, el qual, el 23 de desembre de 1342,

⁶⁰¹ SÁNCHEZ, M. *Pagar al rey...*, p. 273.

⁶⁰² ACA, C (*Maioricarum*) 1407, f. 73r-v.

⁶⁰³ ACA, C (*Comune*) 623, f. 13r-v.

⁶⁰⁴ Document 13.

⁶⁰⁵ ARM, AH 3, f. 167r; AHCB, Consellers (Armada-port) C VII, 2, f. 4v.

⁶⁰⁶ El clavari de l'armada catalana era el ciutadà de Lleida Galcerà de Plegamans, i els seus conclavaris eren Bonanat de Tornavells, ciutadà de Girona, i Guillem Carbonell, ciutadà de Barcelona (AHCB, Consellers [Armada-Port] C VII, 2, f. 1r).

⁶⁰⁷ AHCB, Consellers (Armada-Port) C VII, f. 21r.

⁶⁰⁸ ACM, Protocols Notarials, P 14577, f. 118v.

percebia 20 lliures del clavari de l'armada "ad opus expensarum necessariarum dicte coche"⁶⁰⁹ ("per a les despeses necessàries de la coca").

Guiatges i llicències de marca durant la guerra de cors entre el rei de Mallorca i el rei d'Aragó

En una conjuntura de guerra encoberta com fou la situació propiciada per l'enfrontament entre ambdós monarques, malgrat que no s'hagués produït una declaració oficial de guerra, calia que els mercaders de la Corona d'Aragó que traficaven amb les Illes haguessin de demanar, prèviament, al governador guiatge de seguretat. Aquest era el cas dels vaixells mallorquins que anaven a Catalunya o de les embarcacions del Principat que fondejaven a qualsevol part del Regne. Els esmentats guiatges s'atorgaven, fonamentalment, per dos motius: d'una banda, a causa de la carestia frumentària que afligia el Regne durant aquests anys; d'altra banda, se sol·licitava guiatge quan algun vaixell del Principat transportava mercaderies de súbdits del rei de Mallorca. En el primer cas, el governador Roger de Rovenac concedí salconduit per a tots els mercaders de la Corona d'Aragó que portessin forment a les Illes.⁶¹⁰ En el segon cas, el governador garantia la seguretat dels tripulants i dels seus béns.

Entre els guiatges atorgats per Roger de Rovenac hi ha el concedit al tarragoní Pere Garbí, nebot i factor de Bernat Garbí, oriünd de la ciutat. Pere Garbí havia adquirit la ciutadania mallorquina i, segurament, aquesta seria una raó determinant per a la concessió del salconduit perquè Garbí pogués venir de Tarragona a Mallorca amb el seu lleny.⁶¹¹

Un altre aspecte de la guerra de cors entre súbdits del rei de Mallorca i súbdits del rei d'Aragó fou la concessió de patents de cors i llicències de marca atorgades pels respectius monarques. Cal ressenyar que la concessió de patents de cors o marques per l'autoritat sobirana donava un caire de "legalitat" a l'acció corsària i, en aquest sentit, es diferenciava de la pirateria; ara bé, és obvi que la legalitat de l'acció només era admesa pel monarca atorgant que, a més, se'n beneficiava. Cosa ben distinta significava per a la part depredada. Descriure tots els casos documentats de concessió de llicències de marca durant els temps previ a la reintegració del Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó no és objectiu nostre, solament esmentar els que fan referència a Tarragona o a navegants tarragonins. El 31 de juliol de 1343, el governador de Mallorca Arnau d'Erill s'adreçava a l'arquebisbe Arnau Sescomes pel següent: el ciutadà de Tarragona Pere Comes, a qui el rei havia atorgat llicència de marca, instava l'execució, davant el veguer de Tarragona, dels béns que el difunt Pere de Cases, ciutadà de Mallorca, posseïa a aquella ciutat i que foren heretats per Perico de Cases, fill del difunt i, també, ciutadà de Mallorca.⁶¹² El fonament "legal" amb què el tarragoní Pere Comes justificava la pretesa execució fou el carregament de draps que li robaren altres súbdits del rei de Mallorca abans de la reintegració. Però la pretensió de Pere Comes no podia prosperar, perquè una vegada reintegrat el Regne, el monarca havia invalidat totes les llicències de marca atorgades contra mallorquins. Un altre tarragoní

⁶⁰⁹ AHCB, Consellers (Armada-Port) C VII, 2, f. 25v.

⁶¹⁰ ARM, AH 3, f. 81v; ENSENYAT, G. *La reintegració...*, II, doc. 24, p. 28.

⁶¹¹ Document 11.

⁶¹² Document 14.

Miniatura que representa l'infant Jaume de Mallorca, futur primer monarca de la Corona de Mallorca independent (1276-1311).
Arxiu del Regne de Mallorca.

involucrat en la guerra de cors fou Berenguer SAGRANADA, que era senyor d'una galera armada. SAGRANADA va ocasionar diversos danys a mercaders mallorquins.⁶¹³ A l'època de les depredacions, el còmit de l'esmentada galera era el tarragoní Romeu SALABREDA,⁶¹⁴ aquest, per por de represàlies, no gosava anar a Mallorca, malgrat que ja s'havia produït la reintegració. El 19 de gener de 1344, el governador Arnau d'ERILL, ateses les eximents al·legades pel còmit, li atorgava salconduit.

Finalment, exposem un cas insòlit de concessió de marca, però que, alhora, palesa que aquesta pràctica coercitiva i confiscadora era aplicada fins a extrems abusius i segurament "il·legals". Ens referim a un document, en pergamí, conservat a l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona, de data 2 d'octubre de 1340, i que en el catàleg del "Repertori Municipal de Tarragona" (p. 39) consta, erròniament, com a *Protest donat al veguer per la marcha declarada contra la ciutat de Barcelona*. Realment, és tot el contrari. El document en qüestió, tracta del refús manifest dels cònsols d'aquell any, Ramon Martorell i Bernat Capellà, que juntament amb el seu assessor Jaume de Castell, constituïts sobre el Grau de la Quartera, "gradus quarterie", presentaren, públicament, la més ferma oposició i reprovació. En aquest acte, feren llegir al notari de la ciutat, davant el veguer de Tarragona, Guillem de Montoliu, una enèrgica protesta que, en síntesi, es referia a la concessió, per part de la cort del veguer de Barcelona, de llicència de marca a Arnau Busquets, ciutadà de Barcelona, contra tots els sotmesos a la jurisdicció del veguer de Tarragona, a causa de cert deute del tarragoní Pere Mulet (no sabem si a un particular barceloní o a la cort del veguer); la concessió de marca era aplicable "tam barchari quam etiam plures mercatores et negotiatores" ("tant els vaixells com també els mercaders i els negociadors"). És a dir, contra les embarcacions i béns dels mercaders i negociadors.⁶¹⁵ Per raó de les accions executòries emparades en aquesta marca, a Barcelona ja s'havien pignorat béns a mercaders de Tarragona per valor de 80 lliures. El fet ocasionava que aquests mercaders no gosessin anar a la Ciutat Comtal, la qual cosa redundava en gran dany de la mercaderia. En aquest afer, mostraren més zel

⁶¹³ Document 15.

⁶¹⁴ ARM, AH 5, f. 236v.

⁶¹⁵ AHT, Pergamins, calaix 3, núm. 12.

en la defensa dels interessos dels mercaders tarragonins els cònsols que no pas el veguer, si bé el document no ens assabenta de com acabà aquesta insòlita marca.

Tarragona col·laborà en la campanya duta a terme per Pere el Cerimoniós orientada a la reintegració del Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó. Tot i que en desconeixem la quantitat global, sabem que el 3 de març de 1343 el monarca enfranguia els pobladors de Valls de tots els drets que percebien els seus regnes per raó de lleuda i altres gravàmens, en compensació dels 7.000 sous aportats per l'esmentada vila, destinats a la campanya contra Jaume III de Mallorca.⁶¹⁶

La campanya del Rosselló i la defensa de les Illes. Ajuts demanats a Tarragona

La definitiva campanya militar que Pere IV engegà per ocupar Mallorca culminà amb la partida de l'esquadra naval en la qual anava el monarca mateix, el 18 de maig de 1343. La crònica reial parla de "cent setze veles" de les quals 22 eren galeres "e eren-ne les set uixeres grosses qui portaven cavalls, e vint naus grosses, apellades naus de corrent, que són de tres e de dues cubertes".⁶¹⁷ No tenim referències explícites sobre vaixells tarragonins que formessin part de l'expedició; això no obstant, és ben presumible, atesa la crònica penúria financera de la Corona per subvenir les esquadres navals, que l'esmentat Berenguer Sagranada, ciutadà de Tarragona i senyor d'un galera armada, formés part d'aquest estol.

La capitulació de l'illa es produí el 31 de maig, solament el castell de Pollença restà sense retre's, raó per la qual fou assetjat. La resistència dels partidaris del rei mallorquí refugiats en el castell es perllongà uns tres mesos (la capitulació no es negocià fins al 29 d'agost).⁶¹⁸ La rendició d'aquesta fortalesa no fou fàcil i requerí la intervenció d'un centenar de cavallers⁶¹⁹ i un nombre elevat de soldats. Si hem parat una mica l'esment en aquest episodi de la reintegració és perquè s'ha conservat documentació referida al noliejament de vaixells a particulars, per part dels procuradors reials de Mallorca, els quals es veieren obligats a contractar embarcacions privades per tal de remetre cavalls i ginys de guerra a la costera catalana.⁶²⁰ Nosaltres hem inclòs, al nostre apèndix, dos d'aquests documents,⁶²¹ dels quals el que ens interessa destacar és la ressenya expressa que feia el notari en especificar el tram de costa on desembarcarien els vaixells noliejats, tram que era el comprès "de loco vocato Salou qui est juxta civitatem Terrachonam usque ad plagium civitatis Barchinone"⁶²² o "usque ad locum de Santo Felicio".⁶²³ És a dir, per als navegants que es dirigien a la costa del Principat, un referent de situació recomanada per desembarcar i la més propera navegant des de Mallorca era "el lloc de Salou que es trobava just vora la ciutat de Tarragona".

⁶¹⁶ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 132.

⁶¹⁷ Crònica de Pere el Cerimoniós. Barcelona: Edicions 62, 1995, p. 1047.

⁶¹⁸ ENSENYAT, G. *La reintegració...*, p. 200.

⁶¹⁹ CAMPANER, Á. *Cronicón Mayoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 hasta 1800*, reedició de 1967. Palma, p. 55.

⁶²⁰ L'esmentada documentació és troba a l'Arxiu del Regne de Mallorca, concretament al protocol notarial de referència P 146.

⁶²¹ Són els núm. 16 i 17.

⁶²² Document 16.

⁶²³ Document 17.

A finals de juny de 1343, Pere IV sortí de Mallorca cap a Barcelona, amb el propòsit de començar, tan aviat com pogués, la campanya de conquesta del Rosselló. Els comtats nord-pirinencs era la part continental de la Corona de Mallorca que restava per incorporar a la Corona d'Aragó. La seva conquesta era necessària i improrrogable, car sense la seva ocupació la reintegració de les Illes corria el risc de no consolidar-se. Consegüentment, quan el Cerimoniós arribà a Barcelona convocà els exèrcits de Catalunya: "Fecit convocari cum literis et alias exercitus Cathalonie mandando eis expresse quod die certa esent cum armis et aliis eorum apparatibus in Gerunda parati eundem dominum regem sequi ad partes Rossilionis ad quas volebat accedere pro continuanda et complenda executione justicie antedicta."⁶²⁴ ("Féu convocar, amb lletres i altres, els exèrcits de Catalunya, manant-los, expressament, que cert dia fossen amb les armes i altres aparells a Girona, preparats al dit lloc per seguir el senyor rey a les parts del Rosselló, a les quals volia accedir per continuar i completar l'esmentada execució de justícia.") Com hem escrit, no és objectiu del present treball descriure el procés de reintegració, solament repassar aquells esdeveniments que expliquen el context geopolític en què es produïren alguns fets relacionats amb Tarragona i els tarragonins. Pere el Cerimoniós, després de l'ocupació de Mallorca, ordenà que fossen convocats els homes de guerra del Principat, per la qual cosa el veguer del rei requerí els cònsols de Tarragona a fi que reunissin l'host per marxar al Rosselló, però els cònsols es queixaren de lesió de privilegis, ja que, segons franquesa, Tarragona era lliure d'host i cavalcada, i llavors l'exigència del monarca era un contrafur. En efecte, el patrimoni legal dels tarragonins els donava la raó, per la qual cosa, el rei hagué de revocar el manament.⁶²⁵ El procés reintegrador de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó no va concloure, definitivament, fins al 15 d'octubre de 1349, en què Jaume III fou vençut i mort a la batalla de Lluçmajor.

Una problemàtica constant per al rei catalanoaragonès fou com aconseguir numerari per subvenir la campanya del Rosselló. En aquest sentit, el 22 de juny de 1344, el rei manava al tresorer reial que proposés la venda del bovatge de Tarragona i del lloc de Luna si no s'aconseguia el préstec demanat a l'arquebisbe de Saragossa.⁶²⁶ L'any següent, el rei va instar de les ciutats de Tarragona i Girona l'armament d'una galera. A l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona es conserva el pergamí que conté els capítols produïts pels cònsols i prohoms de Tarragona en compensació de l'esforç econòmic que suposava l'armament de la galera.⁶²⁷ La transcripció del document la incloem en el nostre apèndix documental amb el núm. 18, atesa la seva importància per tractar-se d'un document únic d'aquestes característiques, és a dir, d'un pacte, detallat, entre el rei i els cònsols i prohoms de Tarragona, amb les clàusules complidores per ambdues parts. L'armament d'aquella galera es produïa en un context en què dues qüestions absorbien la preocupació del Cerimoniós: les notícies sobre l'armament de quatre naus a Mònaco, per part de l'exrei de Mallorca, amb la intenció d'atacar les Illes, i els rumors persistents d'un atac a gran escala contra l'arxipèlag per part del rei del Garb (Marroc) amb la complicitat de Jaume III. La inquietud del rei davant d'un possible atac de tal envergadura féu que a l'abril de 1345 ordenés mesures de

⁶²⁴ ENSENYAT, G. *La reintegració...*, p. 202.

⁶²⁵ AHT, *Pergamins*, calaix 1, núm. 9.

⁶²⁶ ACA, C (*Sigilli Secreti*), 1118, foli 158v.

⁶²⁷ AHT, *Pergamins*, calaix 12, núm. 6.

seguretat als castells i fortaleses de Mallorca; així mateix, ordenà provisions tendents a reforçar la defensa.⁶²⁸

El pacte entre el rei i els prohoms de Tarragona establia que la ciutat, juntament amb Girona, finançaria durant set mesos l'armament d'una galera.⁶²⁹ La proferta de Tarragona es feia "desigant exaltament et conservació de la honor de la vostra real corona". Les condicions proposades pels referits prohoms i aprovades pel rei eren:

- El monarca hauria d'exigir l'armament, pel mateix espai de temps —7 mesos— a què s'obligava Tarragona a les ciutats de Barcelona, València i Mallorca, les quals n'haurien d'armar dues cadascuna; en total, 6.

- L'armament de la mitja galera pertanyent a Tarragona començaria a computar (els set mesos) en el moment que les altres ciutats obligades a armar-ne comencessin a comptar el temps pactat.

- El finançament de l'armament pagador per la ciutat i el Camp es faria per via d'imposició.

- Les imposicions decretades pels cònsols i prohoms, amb aquella finalitat, serien lloades per l'arquebisbe de Tarragona i pel capítol, de manera que no podrien remoure-les ni derogar-les.

- L'armament es faria segons els criteris de la ciutat i del Camp, criteris que el rei no solament no podria contravenir, sinó que ni tan sols s'hi podria entremetre.

- La ciutat i el Camp tendrien potestat absoluta per elegir el capità i els còmits, i el rei els hauria d'atorgar la jurisdicció alta i baixa, acostumada en tals casos. Els referits capità i còmits no podrien esser "subiugats o en res sotmesos a almyrall ne altre capità" nomenats pel rei.

- L'acordament de la tripulació i xurma es faria segons el parer i forma dictada pels cònsols i prohoms de la ciutat i Camp.

- Totes les cartes, lletres i la resta de documentació que l'armament pogués generar serien franques "e sens tota paga de dret de sagell".

- El rei hauria de jurar aquests capítols, la redacció dels quals es féu a Cambrils el 23 de febrer de 1345.

L'any anterior la capital del Rosselló ja s'havia rendit a Pere IV, és a dir, la que fou capital continental de la Corona de Mallorca ja formava part indissoluble de la Corona d'Aragó.

L'armada catalana en la guerra mediterrània contra la República lígur

El 4 de juny de 1349 el papa Climent VI nomenava l'arquebisbe de Tarragona i els bisbes de València i de Tortosa col·lectors de la dècima concedida pel pontífex a Pere IV, en l'espai de dos anys.⁶³⁰ Aquesta concessió ho era a petició del monarca, el qual, necessitat de recursos econòmics, havia d'atendre la rebel·lió dels Dòria a Sardenya, rebel·lió que amenaçava de produir una gran inestabilitat a l'illa. Sardenya continuava essent el punt

⁶²⁸ ACA, C (*Sigilli Secreti*) 1123, f. 84v-85v.

⁶²⁹ AHT, *Pergamins*, calaix 12, núm. 6.

⁶³⁰ SÁNCHEZ, M. *Pagar al rey...*, p. 151.

neuràlgic de la discòrdia mediterrània, no controlada pels catalans. Malgrat que l'ocupació inicial de l'illa fou relativament ràpida (1323-1324) mercès al suport dels jutges d'Arborea desitjosos de foragitar-hi els genovesos i els pisans. Els Dòria i els Malaspina, amb importants propietats a l'illa, atiaven la guerra sarda de manera que es convertia en una permanent confrontació entre catalans i genovesos.

El rei Cerimoniós, desitjós d'anorrear el poder de la República lígur a la Mediterrània, es va aliar amb Venècia. El 16 de gener de 1351 es formalitzava l'aliança catalanoveneciana. En aquest conveni es va acordar de fer la guerra als genovesos.⁶³¹ L'aliança catalanoveneciana perseguia dos objectius: per part de Catalunya, aturar l'ajut que Gènova prestava als rebels sards i, per la part veneciana, frenar l'expansionisme genovès en els ports bizantins. El pacte estatuïa que el comte-rei armaria una flota de 18 galeres; dues terceres parts de la flota —12 galeres— serien costejades pel dux de Venècia, el qual es comprometé a pagar al rei d'Aragó, cada mes, 1.000 florins d'or del pes i llei dels que s'encunyaven a Florència.⁶³² L'objectiu de l'esmentada flota era navegar per la costa genovesa o les immediates de Sicília per tal de danificar, tant com pogués, la República lígur. L'armada que en principi s'havia convigut era de 18 galeres, però aviat augmentà a 24 i, després, a 30, a sol·licitud del dux de Venècia.⁶³³ L'aparellament de l'esmentada flota fou repartit entre els distints regnes marítims i principat. A la drassana valenciana se n'armaren 12 sota la supervisió de Joan Adrià.⁶³⁴ Mallorca n'armaria 5,⁶³⁵ l'encarregat d'acordar la gent que formaria la tripulació i xurma seria el cavaller Rodrigo Santmartí.⁶³⁶ Eivissa n'armaria una,⁶³⁷ la ciutat sarda de Càller, una altra.⁶³⁸ La resta s'armaria a la costa del Principat.

L'aportació de Tarragona: la galera *Santa Tecla*

El Consell reial va decidir que Tarragona armaria una de les galeres que havien d'anar amb l'expedició del noble Ponç de Santa Pau. És a dir, que el que competia a Tarragona era armar-la, no construir-la. Per tant, es tractava de finançar, durant un temps, l'expedició, o sia, costejar el manteniment de la tripulació, la "panàtica", l'armament, els ballesters, els oficials nauxers, cruïllers, aliers, servicials, mariners, remers i la resta de personal necessari a bord. El comissionat per gestionar-ne l'acordament era Pere Quinçac, ciutadà de Tarragona.⁶³⁹ El 21 de juny de 1351, el rei manava al comissionat que l'informés de l'estat de l'acordament: "E axí matex nos fets saber en qual loch vos trametem la dita galea on

⁶³¹ L'episodi de la batalla de Romania és un dels moments de la història marítima catalana que ha suscitat molt d'interès, segurament perquè del seu resultat dependria qui tendria la supremacia i control de la Mediterrània. J. Sans Barutell a mitjan segle XIX ja va intuir la importància d'aquest moment històric i aplegà una nodrida col·lecció de documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que li serviren de base documental per al seu treball "Documentos concernientes a la armada que en 1351 mandó aprestar el rey D. Pedro IV de Aragón en contra de genoveses", a *Memorial Histórico Español*, II, p. 252-389. Rubió i Lluch també s'hi interessà i en el seu *Diplomatari de l'Orient Català* (1947) hi aporta documents que hi fan referència p. 257-286.

⁶³² ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 1r-2v.

⁶³³ SANS I BARUTELL, J. "Documentos...", p. 256.

⁶³⁴ ACA, C (*Armatae*) 1396, f. 22r i 84r. SANS I BARUTELL, J. "Documentos...", doc. IV, p. 286.

⁶³⁵ Inicialment, a Mallorca se n'hi assignaren 4 (SANS I BARUTELL, J. "Documentos...", p. 257), però, posteriorment, aquesta xifra fou incrementada a 5 (ACA, C (*Armatae*) 1396, f. 49v).

⁶³⁶ SANS I BARUTELL, J. "Documentos...", p. 257.

⁶³⁷ SANS I BARUTELL, J. "Documentos...", p. 257.

⁶³⁸ El 22 d'agost de 1351 el rei informava a l'administrador general de Sardenya, Pere Girona, que havia fet lliurar al seu sotstresorer, Bernat Descoll, 4.600 florins per armar la galera del castell de Càller i 2.077 per al sou de 50 homes a cavall destinats a la defensa de Sàsser i altres llocs de l'illa (ACA, C [*Armatae*] 1396, f. 111r-v).

⁶³⁹ ACA, C (*Armatae*) 1396, f. 93r.

Recreació de la galera Santa Tecla, que fou armada a Tarragona i participà en la batalla del Bòsfor de Tràcia (febrer de 1352), en el context de la guerra entre la Corona d'Aragó i Gènova, de la qual era patró Pere Rovira i còmit Simó Quinçac, ambdós tarragonins.

la xurma se pusca recollir ab salvament."⁶⁴⁰ El 13 d'agost, el rei s'adreçava a Pere Bosch, comissionat per a l'armament de les galeres de València, i li notificava que, segons informació obtinguda, la República lígur havia armat un estol de 60 galeres de 120 remes cada una i 30 ballesters, el qual havia emprès la ruta de Romania. Així mateix, li manava que no absolgués ni permetés que es restituís la paga i senyal als homes que els armadors de Tarragona i de Tortosa havien acordat (una de les conseqüències més patents de la pesta negra de dos anys abans era la manca de gent experimentada en la mar). Els acordadors eren Pere Martí i Guillem Pasqual, ambdós ciutadans de Tarragona. La galera que armaria Tarragona s'havia construït a les drassanes de València. La tripulació de la galera hauria de disposar d'un còmit, un sotscòmit i vuit nauxers.⁶⁴¹ Per les paraules del rei, sembla que la galera feta a València i tripulada per tarragonins que, com hem dit, aniria a combatre amb l'esquadra de Santa Pau, no era de nova fàbrica, sinó reparada "e liurats al dit còmit [de Tarragona] una de les galees qui aquí [València] són adobades".⁶⁴² El patró de la galera seria l'esmentat Simó Quinçac i el còmit, Pere Rovira, ciutadà de Tarragona.⁶⁴³ Inicialment, la galera de Tarragona tendria una dotació de 30 ballesters, però a l'agost d'aquell any el rei manà que se n'hi afegissin 10 més, de manera que les galeres normals tendrien 40 ballesters i les grosses, 50.⁶⁴⁴ El patró, Simó Quinçac, tal com era acostumat, havia de portar dos homes armats a càrrec del seu salari, que era de 50 lliures barceloneses.

⁶⁴⁰ SANS I BARUTELL, J.: "Documentos...", doc. XI, p. 300.

⁶⁴¹ ACA, C (Armatae) 1396, f. 93r.

⁶⁴² ACA, C (Armatae) 1396, f. 93r.

⁶⁴³ ACA, C (Armatae) 1396, f. 132v.

⁶⁴⁴ ACA, C (Armatae) 1396, f. 101v i 109r.

L'acordament de la galera de Tarragona fou un poc problemàtic, segurament per les dificultats a trobar gent suficient per enrolar-s'hi. Altrament, el rei tornà a canviar el seu parer sobre el nombre de ballesters que hi havien d'anar, i al final decidí que fossen 50,⁶⁴⁵ és a dir, la quantitat reservada a les galeres grosses. L'armada havia de concentrar-se al port de Maó i des d'allà fer la via de Messina per trobar-se amb els coalitzats venecians, que segons el rei esperaven ajuntar la seva armada amb la catalana. Però l'armament de la galera tarragonina es retardava, motiu pel qual el sobirà, el 15 de setembre, escrivia al patró i còmit de la galera advertint-los que les galeres armades a Barcelona, Cotlliure i a Sant Feliu de Guíxols ja havien partit cap a Menorca per ajuntar-se amb la resta.

Un document de 28 de febrer de 1352, amb referència a les galeres catalanes que combateren en el Bòsfor de Tràcia, n'esmenta unes quantes pel seu nom, i cita la *Santa Tecla*.⁶⁴⁶ Sens dubte aquesta havia de ser la galera armada per la ciutat de Tarragona, car és inimaginable que una galera armada per una altra ciutat catalana portés el nom de la santa patrona de Tarragona. Com que la referència documental és del 28 de febrer (15 dies després de la batalla de Romania), cal suposar que la galera va sobreviure a l'enfrontament naval del Bòsfor.

La batalla de Constantinoble

Com hem escrit, el comandament de l'expedició fou conferit al noble Ponç de Santa Pau, que dirigia l'estol en qualitat d'almirall, acompanyat de tres vicealmiralls: Bonanat Descoll, vicealmirall de Catalunya; Rodrigo Santmartí, vicealmirall de Mallorca, i Bernat Ripoll, vicealmirall de València. El 18 de setembre el rei manava a Santa Pau que si les 30 galeres projectades no estaven llestes, que partís amb vint-i-dues, vint-i-quatre o les que fossen a reunir-se amb els seus coalitzats venecians. A la fi, l'estol català des de Maó posà rumb a Càller i després a Sicília i d'allà anà a Milazzo, on es reuní amb vint galeres venecianes comandades per l'almirall Pancraccio Giutanini. Ajustada tota l'armada, des de Messina es dirigí cap a la Mediterrània oriental. L'armada catalanoveneciana entrà al Bòsfor en direcció a Constantinoble.⁶⁴⁷ Fou en aquest escenari on el 13 de febrer de 1352 tingué lloc la batalla naval contra l'estol genovès que en els documents coetanis quedà batejada com "batalla de Romania".⁶⁴⁸ El desenllaç acabà sense resultats decisius. Ponç de Santa Pau va ser ferit i morí unes setmanes després. Un gran nombre de galeres van naufragar i embarancar pel temporal. La pèrdua d'embarcacions, així mateix, fou considerable: 12 galeres catalanes que naufragaren en els esculls de la ribera i 14 venecianes que es perderen igual-

⁶⁴⁵ SANS I BARUTELL, J. "Documentos...", doc. XXV, p. 326-327.

⁶⁴⁶ ACA, C (*Armatae*) 1397, f. 7r, citada per Rubió i Lluch a *Diplomatari...*, p. 265.

⁶⁴⁷ GARCIA, A. *Història de la marina catalana...*, p. 282.

⁶⁴⁸ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 117r-v.

ment. D'aquestes galeres perdudes sabem que tres eren de Barcelona i cinc de València.⁶⁴⁹ A la nota anterior detallem les galeres fins avui documentades que combateren a Romania i que han estat objecte de tractament per part dels historiadors.⁶⁵⁰

Nosaltres en el present estudi incloem l'inventari d'una nova galera que va participar en l'esdeveniment bèl·lic i fins avui havia restat ignorada; es tracta d'una aportació totalment inèdita i, en conseqüència, n'hem inclòs la transcripció al nostre apèndix documental. La galera en qüestió és la *Sant Nicolau*, portada, com la major part de les altres, a la drassana de Mallorca, de tornada de Romania. El seu inventari porta data del 2 de setembre de 1352, es tracta d'una galera de mida mitjana, de dos arbres i tres veles, dues per al pal major (arimó i borda) i una per a l'arbre de llop.

Els presoners de guerra tarragonins capturats a Romania

Una altra de les conseqüències, inherents a aquestes confrontacions, era la captura de presoners i el seu destí. Consta que a la batalla de Romania es feren 106 presoners, "foren presos en la batalla de Romania en diverses e per diverses galees".⁶⁵¹ Els respectius estats contendents, tractaven, a través dels seus comissionats, de permutar els presoners d'un i altre bàndol, la qual cosa és perfectament comprensible, més si es té en compte que, ge-

⁶⁴⁹ De les cinc galeres armades a Barcelona que consten en el registre ms. 252 de la Biblioteca de Catalunya, les que tornaren són:

- La galera de la qual era còmit Pere Tordera i patró Bartomeu Castelló.
- La galera de la qual era còmit Guillem Guerau i patró Francesc Descoll.

Les galeres armades a Barcelona que es perderen en la batalla són:

- La galera de la qual era còmit Pere Çavall de Barcelona.
- La galera de la qual era còmit Berenguer Carreres.
- La galera de la qual era còmit Bonanat Donadeu de Barcelona.

De les 11 galeres armades a València que combateren a Romania i consten en aquest registre, les que tornaren són:

- La galera de la qual era capità Pere Rull.
- La galera d'en *Minyana*, de la qual era còmit Pere Cap.
- La galera d'Honorat de Salit, de la qual era còmit en Loroll.
- La galera de Gispert d'Omps.
- La galera de Guillem Otger.

Les galeres armades a València que es perderen en la batalla són:

- La galera de Bernat Ripoll de la qual era còmit Macià Bono.
- La galera de Ramon Sanvicens, de la qual era còmit A. Cardona.
- La galera de Vilagranada.
- La galera de Domingo Despuig.
- La galera de Bernat Giro.
- La galera de Joan Merçer (fou emprada per reparar-ne d'altres allà vers Constantinoble).

Les galeres que consten als inventaris del document ms. 252, que combateren a Romania i tornaren, són:

- La galera *Santa Catalina* (BC, ms. 252, f. 5v-7r).
- La *Monagina* (aquesta galera fou capturada als genovesos i portada a Mallorca [BC, ms. 252, f. 8r-v]).
- La galera *Santa Eulàlia* (BC, ms. 252, f. 9v-11r).
- La galera *Santa Maria Magdalena* (fou comprada a Marsella [f. 12r-13v]).

Font: BC, ms. 252.

Finalment, una altra galera, localitzada a distinta documentació, armada a València i que tornà de Romania, és:

- La galera reial *Sant Nicolau*, de la qual era còmit Guillem de Valls i escrivà Guillem Busquets (ACM, P 14578, f. 152v).

⁶⁵⁰ Antoni Rubió i Lluch va transcriure part del registre ms. 252, conservat a la Biblioteca de Catalunya, documents que va incorporar al seu *Diplomatari de l'Orient Català*. Barcelona, 1947. Arcadi Garcia, a la seva obra *Història de la Marina Catalana*, Barcelona, 1977, naturalment aprofita aquest material documental i, també, a l'obra més recent elaborada pel susdit autor, en col·laboració amb la historiadora Núria Coll, *Galeres mercants catalanes dels segles XIV-XV*. Barcelona, 1994.

⁶⁵¹ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 117r.

Recreació de la batalla de Romania (1352), en aigües de Constantinoble, entre l'esquadra catalanoveneciana i la genovesa.

neralment, es tractava d'homes joves, més o menys experts en els afers de la navegació, i, com hem vist, la Corona d'Aragó no n'era sobrada.

Però existien uns límits a la voluntat sobirana de negociar la permuta: aquells presoners sobre els quals requeien sospites de covardia, deserció, traïció o de no haver actuat amb el valor que exigien les ordenances, eren injuriats. Les ordenances de l'almirall Bernat de Cabrera —1354—, de les quals Capmany féu una recensió,⁶⁵² deixaven ben clar que no solament s'imposava càstig als covards o desertors, sinó a tots els que no mostraven prou valor i, atès que aquesta manca de valor es considerava un delicta deshonorós, la pena afrontosa de ser penjats o arrossegats implicava a tots, des del capità de la galera fins al simple remer.

En el sentit exposat, el document de la permuta projectada el 1355 de presoners capturats a la batalla de Romania —109— i a la batalla de l'Alguer —183— ens aporta un cas, si més no, curiós: es tracta d'un tal Bernat Tomàs, "qui fou nafrat en la batalla de Romania e hac a romanir per les dites nafres entro que fo guarit que no.l volgueren levar, e com fo guarit, venient-se ab lo leny d'en Pere Dezsoler fo pres per janoveses, axí que per ordinació del Consell no pot esser dit desobedient, ans s'entèn en lo cambi".⁶⁵³ Bernat Tomàs, el qual ja prou malaventura tingué de caure ferit en la batalla, i per la qual cosa hagué de romandre per aquelles latituds fins a curar-se de les nafres, de tornada, amb el lleny de Pere

⁶⁵² CAPMANY, A. *Memorias...*, I, p. 623-629.

⁶⁵³ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 120v.

Dezsöler, va caure a mans dels mateixos enemics. Ara, en tractar el seu possible alliberament, hom havia inquirit quina havia estat la seva conducta, i la conclusió del Consell era que no s'havia provat que hagués estat un desertor o un traïdor "desobedient"; per tant, entrava en la quota de permutables amb els presoners genovesos retinguts a la Corona d'Aragó.

La quantitat de presoners capturats al Bòsfor de Tràcia dels quals es tractava la permuta eren, com hem escrit, 106, i la seva relació de procedències era la següent:

Mallorca	30	28,4%
Barcelona	21	19,9%
València	20	18,9%
Perpinyà	6	5,8%
Cotlliure	4	3,8%
Girona	4	3,8%
Tortosa	3	2,8%
Palamós	2	1,9%
Tarragona	2	1,9%
Castella	2	1,9%
Sant Feliu de Guíxols	1	0,9%
Navarra	1	0,9%
Conca	1	0,9%
Vilafranca del Penedès	1	0,9%
Palafrugell	1	0,9%
Rosselló	1	0,9%
Aragó	1	0,9%
Càller	1	0,9%
Montseny	1	0,9%
La Rochelle	1	0,9%
Sense especificar	2	1,9%
Total	106	100,0%

Els dos presoners tarragonins eren:

Guillem Ferrer, remer.

Pere Torrent, remer.

L'encarregat de negociar la permuta a Montpeller amb els ambaixadors de la República lígur era el ciutadà de Barcelona Bernat Fuster.

La confrontació naval davant l'Alguer. Contribució de Tarragona

Com hem vist, la batalla de Romania, tot i esdevenir una de les confrontacions navals més cruentes en la història de les conflictives relacions catalanogenoveses, no va comportar cap canvi decisiu en l'equilibri de forces de les dues potències marítimes que pugnaven

pel domini de les rutes mediterrànies. Pere IV, tot i l'esforç financer dels seus regnes i terres en la passada expedició, continuava determinat a seguir la lluita contra els seus adversaris lígurs; així, el 4 de novembre de 1352 féu ajustar el seu Consell a Peníscola per tractar de la construcció de la propera armada. En aquella reunió s'acordà el següent:⁶⁵⁴

- Armar 40 galeres, de les quals 14 serien grosses, 13 serien bastardes i les altres, sòtils. A més, l'armada inclouria 10 uixers oberts a popa.⁶⁵⁵

- L'esquadra s'armaria dins el marc de les convinences fetes entre la Senyoria de Gènova i el rei d'Aragó.

- Per la part tocant a Venècia, es determinà la preparació d'un estol de 60 galeres, de les quals al moment se n'armarien 20.

- Si l'armada genovesa era més potent que la catalanoveneciana, llavors cada una de les parts coalitzades n'armaria 10 més.

- Finalment, s'acordà que de les 18 galeres armadores pel comte-rei, el dux de Venècia en costejaria les dues terceres parts.

Durant la tardor i l'hivern de 1352, tingueren lloc els grans preparatius de l'armada. Per tractar el finançament, Pere IV convocà un parlament a Vilafranca del Penedès el 6 de desembre i el 15 de febrer citava els síndics del braç reial per celebrar un nou parlament a aquella ciutat. Els síndics oferiren un nou subsidi per via d'imposició duradora per dos anys, la qual començaria el primer de maig de 1353. Mentrestant, les terres sota jurisdicció eclesiàstica continuarien amb la proferta votada a les Corts de Perpinyà/Lleida celebrades entre 1350 i 1352,⁶⁵⁶ proferta que es finançaria a través d'una imposició de tres anys de vigència.

Una important diferència en la forma recaptadora era que, si abans els braços es limitaven a concedir unes impositions per un temps determinat que la Corona anava rebent després que s'haguessin arrendat, ara els síndics del braç reial es comprometien a assegurar en taula la quantitat de 70.000 lliures barceloneses, que era el donatiu concedit,⁶⁵⁷ és a dir, s'avançava l'import del donatiu i llavors les ciutats i viles de reialenc el recuperarien sobre el producte de les impositions determinades a aquest efecte. El comandament de l'estol català va recaure en Bernat de Cabrera i les galeres i naus que conformarien l'estol s'armarien a Catalunya, Mallorca i València.

La dotació de l'armada, a més de la tropa acostumada (ballesters, llancers, etc.), disposava de 500 arquers de Bordeus expressament contractats i 500 "escaladors de forces" —fortaleses— també de les parts de Bordeus.⁶⁵⁸ La manca de remers preocupava el rei; per això va ordenar a Ot de Corbous, patró de la galera que s'armava a Cotlliure, que inquirís si era cert que, en cas de necessitat, els passats reis de Mallorca utilitzaven, a la força, remers d'Elna, i si així era, que procedís de la mateixa manera.⁶⁵⁹

Pel que fa a l'aportació de Tarragona, les notícies que en tenim ens arriben d'un document que ens assabenta que el monarca, a la primavera de 1352, s'havia personat a la ciutat

⁶⁵⁴ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 149r.

⁶⁵⁵ Per facilitar la sortida i entrada de cavalls.

⁶⁵⁶ SÁNCHEZ, M. *Pagar al rey...*, p. 300.

⁶⁵⁷ Els capítols d'aquest donatiu es conserven a: ACA, Legislació, caixa 3; AHCB, CC, XVI, 18a, f. 1-13.

⁶⁵⁸ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 46r.

⁶⁵⁹ ACA, C (*Armatae*) 1399, f. 58v.

per sol·licitar ajut. El 30 de maig, escrivia a l'arquebisbe Sanxo Lópes d'Ayerbe i li recordava que durant la seva última estada a Tarragona, l'esmentat prelat li oferí "auxilium et favorem super expedicione illarum galearum armandarum ex xurma quam civitate Terrachone per Simone Monteolivo facimus acordari" ("auxili i favor sobre l'expedició d'aquelles galeres armadores i de la xurma que férem acordar a la ciutat de Tarragona a través de Simó de Montoliu"). És a dir, que a Tarragona se n'armaren —el document no precisa quantes— i l'acordador era un tal Simó de Montoliu, de Montblanc.⁶⁶⁰ Però resultava que les disputes mantingudes entre l'acordador i els oficials de l'arquebisbe del lloc de Valls sobre la gent que s'havia d'enrolar a les galeres torbaven i retardaven l'armament. El rei, en conseqüència, instava l'arquebisbe perquè cridés a l'ordre el seu batlle de Valls per tal que no interferís la labor de Simó de Montoliu, acordador de les galeres i patró d'una.⁶⁶¹ Un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de la sèrie *Mestre racional*, ens precisa que el nombre de galeres armades per Tarragona fou de tres i que el seu cost suposà una inversió global de 4.950 lliures.⁶⁶² A més de l'esmentada contribució, la ciutat de Tarragona hi aportà 10.000 sous.⁶⁶³

L'estol català procedent de les distintes drassanes de València, Mallorca i la costa catalana, s'ajuntà a Maó, i aquesta vegada era més nombrós que l'anterior: el formaven 45 galeres, 4 llenys i 5 naus armades.⁶⁶⁴ La batalla naval es va produir el 27 d'agost davant l'Alguer i significà una victòria completa per a la coalició catalanoveneciana. Segons la crònica reial, l'estol català, juntament amb les 20 galeres venecianes, derrotà l'esquadra genovesa dirigida per l'almirall Antonio de Grimaldi, i capturà 30 galeres amb llur tripulació. L'almirall genovès encara aconseguia fugir amb les galeres restants. Tot i la ressonant victòria, els resultats a Sardenya no foren definitius.

La rebel·lió del jutge d'Arbòrea encara motivaria una altra expedició en la qual participaria, personalment, el monarca. Altrament, malgrat la derrota genovesa, la seva presència vers les costes catalanes, fustigant les viles i poblacions riberenques, no s'havia estroncat. A principis de juliol de 1354, un estol de 25 galeres genoveses damnificava les costes principatines.⁶⁶⁵ El mateix estol genovès havia cremat una nau catalana provinent de Xipre armada pel rei.⁶⁶⁶

Presoners de l'estol català capturats a l'Alguer

Tenim coneixement d'una galera que fou capturada per l'estol genovès, possiblement, l'única; es tracta d'un document redactat el 1354 en el qual es conté una relació de presoners de l'armada catalana permutables per altres presoners genovesos. És una relació de 183 "presos en la galea d'en Ffrancesch de Montsoriu la qual fo presa en la mar davant l'Alguer".⁶⁶⁷ Aquesta galera tenia una dotació que, majoritàriament, era mallorquina, la

⁶⁶⁰ ACA, C (*Armatae*) 1399, f. 54v.

⁶⁶¹ ACA, C (*Armatae*) 1399, f. 54v.

⁶⁶² ACA, reg. 2505, f. 2v.

⁶⁶³ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 166.

⁶⁶⁴ TÀSIS, R. "Pere el Cerimoniós i els seus fills", a *Història de Catalunya*, IV. Barcelona, 1977, p. 52.

⁶⁶⁵ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 3r.

⁶⁶⁶ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 9v.

⁶⁶⁷ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 117r-117v. El document no precisa la paraula *batalla* però pel context és obvi que ho fou. L'esmentada relació conté dades de presoners de l'armada catalana capturats entre 1352 i 1353, la primera relació és la de Romania i la que la segueix és la de l'Alguer.

qual cosa fa sospitar que fos armada a Mallorca.⁶⁶⁸ Els capturats i fets presoners, tripulants de la galera, per procedències donaven els percentatges següents:⁶⁶⁹

Mallorca	114	63,3%
Barcelona	15	8,2%
València	10	5,5%
Castella	6	3,3%
Tortosa	4	2,2%
Tarragona	4	2,2%
Palerm	3	1,6%
Càller	3	1,6%
Cotlliure	3	1,6%
Sicília	2	1,0%
Castelló de Burriana	2	1,0%
Manresa	2	1,0%
Alacant	2	1,0%
Sàsser	1	0,5%
Exea	1	0,5%
Vidreres	1	0,5%
Girona	1	0,5%
Rosselló	1	0,5%
Oriola	1	0,5%
Calataiud	1	0,5%
Lleida	1	0,5%
Eivissa	1	0,5%
Palamós	1	0,5%
Morella	1	0,5%
Saragossa	1	0,5%
Llatins	1	0,5%

Els presoners de Tarragona eren quatre i eren els següents:

Berenguer Rocafort, remer.

Guillem Costa, remer.

Martí Costa, remer.

Guillem Gibell, remer.

⁶⁶⁸ La distribució per oficis de la tripulació de la dita galera era la següent:

Genets	1
Ballesters	14
Infants	1
Infants de nauxer	1
Servicials de patró	1
Cruïllers	7
Proers	4
Aliers	4
Espatllers	2
Remolar	1
Remers	141
Sense especificar	5
Total	183

Font: ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 117v-118r.

⁶⁶⁹ Font: ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 117v-118r.

Una altra de les galeres que conformaven l'estol català i que fou capturada per altres tres de genoveses al cap de pocs dies que l'Alguer fou retut era la de Gispert de Castellet a qui Bernat de Cabrera deixà com a capità de les forces del lloc d'Alguer i marxà amb el seu estol cap a Càller. Mentre Cabrera feia la via de Càller, els algueresos per instigació del jutge d'Arbòrea s'havien revoltat i a punt estigueren de matar Gispert de Castellet si no hagués fugit cap a Sàsser.⁶⁷⁰ Seria en aquest moment quan les tres galeres genoveses capturarien la de Castellet. La fugida explicaria la reduïda tripulació que anava en aquella galera, ja que els capturats foren 24. La seva distribució, per la seva procedència, era la següent:

València	16	67,2 %
Tarragona	1	4,1 %
Sàsser	1	4,1 %
Xàtiva	1	4,1 %
Montpeller	1	4,1 %
Dénia	1	4,1 %
Saragossa	1	4,1 %
<i>Boluya</i>	1	4,1 %
Aragó	1	4,1 %

Solament es computà un presoner de Tarragona, era Guillem Roca, que actuava de remer.

L'expedició reial a Sardenya (1354)

El tercer estol que Pere IV preparà per a la campanya de Sardenya encara havia de ser més poderós que els dos anteriors; la seva preparació requeria un esforç financer important i d'allistament de soldats. El braç de les ciutats i viles reials, convocat a un parlament al gener de 1354, oferí, per a l'expedició de Sardenya, en la qual aniria el rei mateix, la respectable xifra de 100.000 lliures barceloneses.⁶⁷¹ El monarca no solament havia demanat als tres braços estamentals una important contribució financera i un augment de la tropa; també havia tingut cura de reglamentar les funcions i salaris de tots els components de la marina reial de guerra mitjançant la redacció de les *Ordinacions sobre lo fet de la mar*, la regulació de les quals encomanà al vencedor de la batalla d'Alguer, Bernat de Cabrera.⁶⁷²

Segons Capmany, l'armada del rei d'Aragó, que el 1354 posà rumb a Sardenya amb el monarca, estava constituïda per més de 300 veles que tripulaven més de 20.000 combatents.⁶⁷³ En aquesta armada s'hi comptaven 45 galeres, 20 naus, 4 galeres dels catalans de Sicília i un nombre indeterminat de llenys. El 20 de juny, l'estol català va salpar de Roses i el 24 ja es trobava a l'Alguer. Amb la col·laboració de 30 galeres venecianes l'exèrcit de Pere IV inicià un setge a la ciutat que es perllongà durant uns cinc mesos fins que se signà la pau d'Alguer (13 de setembre de 1354). Però aquest acte no suposava, ni de bon tros,

⁶⁷⁰ TASIS, R. "Pere el Cerimoniós...", p. 54.

⁶⁷¹ Els capítols d'aquesta proferta es poden veure a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, reg. 1400, f. 43r-50r.

⁶⁷² CAPMANY, A. *Memorias...*, I, p. 623-629.

⁶⁷³ CAPMANY, A. *Memorias...*, p. 155.

la dominació efectiva de l'illa. Mentrestant, continuaven les peticions, de diner, homes i queviures des de Sardenya. A l'agost d'aquell any, el braç reial, congregat a Parlament, a Barcelona, a requeriment de l'infant Pere, accedia a una altra proferta de 50.000 lliures "haut sguart a la gran necessitat que'l senyor Rey sofer".⁶⁷⁴ Els genovesos amb el suport de Milà semblaven recuperats de la derrota de 1353. L'escrit adreçat l'11 de novembre per l'infant Pere als veguers de Catalunya és prou eloqüent. L'objectiu de l'escrit era aconseguir tots els ballesters possibles per trametre'ls a Sardenya; en aquell escrit es diu "que l'archabisbe de Milà e lo Comú de Gènova, part XL galees les quals tenen en mar, armen iverçosament XXV galees e XII naus grosses".⁶⁷⁵ Tot i que l'enrolament de ballesters a la marina comercial o de guerra no podia ser forçat, l'infant Pere manava als veguers que "aquells que us paresquen malendrins o vaguerosos e tots altres [...] forçets e destrengats per imposició de penes". Per tant, atesa la manca d'aquesta mena de combatents, tan essencials en les guerres navals medievals, hom prescindia de criteris selectius i obligava que fins i tot, els *malendrins* i *vaguerosos* fossen forçats a integrar la tropa.

Respecte de la contribució de Tarragona a l'esmentada campanya, sabem que la galera *Santa Oliva* era patronejada pel tarragoní Francesc Sabater,⁶⁷⁶ però no podem asseverar que aquest vaixell fos armat al port de la ciutat. Quant a la composició de la flota disposem d'una mostra no completa, però significativa, respecte de la tipologia dels vaixells de guerra:⁶⁷⁷

- Galera <i>Sant Nicolau</i>	Patró: Berenguer Ribes. Còmits: Pere Roure de Barcelona.
- Galera <i>Sant Àngel</i>	Patró: Guillem Morey. Còmits: Francesc Messeguer de Barcelona.
- Galera <i>Sant Cristòfol</i>	Patrons: Pere de Vilademany i Guillem Olives. Còmits: Pere Castelló i Romeu descoll.
- Galera <i>Santa Eulàlia</i>	Patrons: Guillem de Canet i Ramon Batle. Còmit: Ramon Grimau de Barcelona.
- Galera <i>Sant Bertran</i>	Patrons: vescomte de Cardona i Guillem Pere de Reixac. Còmit: Jaume de Pelfort.
- Galera <i>Sant Vicenç</i>	Patrons: Jofre de Sentmenat i Ramon Portarró. Còmit: Guillem Tolrà.
- Galera <i>Sant Antoni</i>	Patrons: Ramon de Santmartí ⁶⁷⁸ i Ramon Ça-Rovira. Còmit: Francesc Tintorer de Barcelona.
- Galera <i>Santa Oliva</i>	Patrons: Francesc Sabater de Tarragona i Brancha[leó]? Còmits: Pere Bofill de Ça Geltrú i Ramon Guerau de Barcelona.
- Galera <i>Santa Pau</i>	Patró: Vescomte de Canet. Còmits: Jaume Des-Solà i Jaume Maimó

⁶⁷⁴ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 37v-45r.

⁶⁷⁵ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 94v.

⁶⁷⁶ ACA, reg. 1541, f. 16r.

⁶⁷⁷ Font: ACA, reg. 1541, f. 6r-v.

⁶⁷⁸ Ramon de Santmartí era un expert mariner, mallorquí, pertanyent a l'estament cavaller que ja havia participat en qualitat de vicealmirall en les batalles navals de Constantinoble (1352) i de l'Alguer (1353).

- Galera *Santa Eulàlia* Patrons: Gilabert de Cruïlles i Bernat Cànoves.
Còmit.: Francesc Garbi de Barcelona.
- Galera *Sant Narcís* Patró: Vescomte d'Illa.
Còmit: Bernat Patge.
- Galera *Santa Margarida* Patrons: Joan Sagarriga i Vidal de Vallguanera.
Còmit: Simó de Buadella.
- Galera *Sant Bernat* Patró: Umbert Desfonollar.
Còmits: Bartomeu Baco i Rafel Granell.
- Uixer *Sant Pere de Roma*⁶⁷⁹ Patrons: Jaume Desprats i Jaume Rementol de Barcelona.
Còmits: Romeu Vadell i Bonanat Destrull de Barcelona.
- Uixer *Sant Andreu* Patrons: Jaume Conill i Ramon Deuna.
Còmits: Ramon Oliver i Bernat Saurí.
- Uixer *Sant Salvador* Patrons: Bonanat Roger i Llorenç Flaquer.
Còmits: Francesc Rifa i Jaume Castanyer.
- Uixer *Santa Coloma* Patrons: Francesc Ferrer i Bernat Ginestar.
Còmits: Jaume Catart i Berenguer Martí.
- Uixer *Sant Julià* Patrons: Joan Colom i Bernat Sabater.
Còmits: Antoni Noguereda i Ramon Fabra.
- Uixer *Sant Joan Baptista* Patrons: Pere Novellet i Bartomeu Barceló.
Còmits: Bernat Rigodella i Francesc Nadal.
- Uixer *Sant Bartomeu* Patrons: Bernat Perellada i Ramon Nadal.
Còmits: Guillem Sanquir i Ramon Desbanch.

La recuperació de l'armada naval genovesa es feia més patent amb la dura derrota que infligiren als venecians a Porto Longo. Altrament, corrien els rumors de la penetració de naus genoveses per les mars catalanes, la qual cosa obligà a activar tot el dispositiu defensiu en la costa principatina. Finalment, les males condicions de salubritat recomanaven que l'estada de l'estol català a aquella illa no s'allargués massa. Hom ha ressenyat que el setge d'Alguer fou més mortífer per les malalties que per les mateixes accions bèl·liques.⁶⁸⁰ Tot plegat aconsellava que el retorn del rei es fes amb totes les condicions de seguretat possible, la qual cosa implicava l'habilitació d'una nova armada que protegís el monarca en el seu viatge de retorn. Amb aquesta finalitat, l'infant Pere convocà el braç reial a un nou parlament que se celebrà a Lleida al març de 1355. Els síndics de l'esmentat braç oferiren 60.000 lliures,⁶⁸¹ si bé no s'estigueren d'advertir a l'infant que "car apenes ha un any passat que han dat al senyor Rey CC milia lliures hi quaix", raó per la qual, segons els síndics, "las ciutats e lochs reials sien tan encarregats que anvides entenen que puxen trobar maneres d'on exiran los diners de què entenen a fer ajuda, majorment com los dits lochs o partida d'aquells són per los dits càrrechs despoblats". La proferta de 60.000 lliures anava

⁶⁷⁹ L'inventari del qual fou publicat per Francesc de Bofarull a "Antigua marina catalana", *Memoria de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 7. Barcelona, 1901, p. 11. No hi consten ni els patrons ni els còmits.

⁶⁸⁰ TÀSIS, R. "Pere el Cerimoniós...", p. 56.

⁶⁸¹ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 123r-148r.

condicionada a una sèrie de capítols, un dels quals preveïa que s'engegaria una nova flota integrada per 40 galeres i 10 naus "bayoneses o castellanes".⁶⁸²

Una altra de les condicions imposades pels síndics del braç reial era l'aparellament d'una altra flota naval de 10 galeres, "çò és, IIII en Cathalunya, IIII en València e II en Mallorques". L'objectiu de la flota era "squivar que galees de anamichs no puxen fer lagui ni torp al major stol ne en lo aparellament de aquell". Per tant, la finalitat de l'esquadra era impedir que accions de vaixells enemics poguessin danyar o destorbar l'estol major que s'aparellava per assegurar el retorn del monarca. El 31 de juny, l'infant Pere escrivia als prohoms de Tarragona, i a altres ciutats i viles, perquè elegissin síndics i procuradors per assistir a una assemblea per al proper dia 25, a Barcelona, per tractar l'ajuda, sobretot la pecuniària, que haurien de servir per sufragar l'armada de guerra.⁶⁸³

En un escrit de resposta dels consellers de Barcelona a una sol·licitud d'ajut pecuniari demanat pel rei —7.000 lliures— per combatre la rebel·lió de Mateu Dòria (Sardenya), sol·licitat el 1356, els consellers feien avinent al monarca que "per lo general de les universitats de les ciutats i viles reials de Cathalunya" a les Corts de Vilafranca —1352— li foren avançades 70.000 lliures. Que en el Parlament de Barcelona —gener de 1354— li'n foren profertes 100.000 més. Que en un següent parlament congregat a Barcelona —desembre de 1354— li'n foren donades 50.000. I a Lleida —març de 1355— li oferiren 60.000 lliures més. En suma, 280.000. Quantitat que, efectivament, fou liquidada a l'erari reial segons consta a un llibre de comptes coetani que conté els pagaments de les últimes profertes, per viles, del Principat. En el còmput final, hom hi pot llegir que la suma total de les quantitats pagades de les quatre profertes era de 280.473 lliures, 7 sous i 3 diners.⁶⁸⁴

Fou en aquests anys —1355— quan Tarragona hagué de satisfer 100.000 sous per redimir el tribut del bovatge. La ciutat en va pagar 60.000 i la resta, el Camp. L'arquebisbe en percebé 50.000 i l'altra meitat, el rei.⁶⁸⁵ Emili Morera diu que el 1356 Pere IV envià Bernat de Pinós, mestre racional, a Tarragona per cobrar els 20.000 sous amb què la ciutat i el Camp havien de contribuir a l'armada de Sardenya.⁶⁸⁶ El 20 de setembre de 1355, Pere el Cerimoniós i el seu estol naval arribaven a Barcelona provinents de l'illa sarda. Els resultats de la costosa expedició foren precaris, l'única plaça que s'havia afermat era l'Alguer, que fou repoblada per catalans.

La contribució dels tarragonins a la guerra contra Castella

La guerra contra Castella fou un conflicte llarg i costós que requerí grans esforços i innombrables recursos per part dels súbdits del rei d'Aragó, tant amb homes com amb aportacions dineràries, armes i vaixells. Esbrinar quina fou la contribució de la ciutat de Tarragona i del Camp, durant l'expressat període, a la guerra no és tasca fàcil, i els resultats forçosament han de considerar-se provisionals a l'espera que en un futur noves aportacions puguin corregir o ampliar les dades que ara oferim.

⁶⁸² ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 130v.

⁶⁸³ ACA, C (*Armatae*) 1606, f. 14v.

⁶⁸⁴ AHCB, Consellers, 1 C. VI-33/1, f. 1r-21v.

⁶⁸⁵ BLANCH, J. *Arxiepiscopologi...*, p. 48.

⁶⁸⁶ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, II, p. 449.

La Guerra de Castella va esclatar al setembre de 1356. L'espurna que va encendre el foc de la discòrdia fou l'incident que va protagonitzar l'almirall català Francesc de Perellós, que capturà dues naus genoveses a la vista del rei de Castella, que es trobava a Sanlúcar.⁶⁸⁷ Pere I de Castella afavoria els interessos genovesos i volgué obligar l'almirall català a deslliurar les naus capturades, sense aconseguir-ho. Després d'un intercanvi epistolar entre els dos monarques sense resultats positius per a la pau, s'iniciaven les hostilitats. La guerra contra Castella, com hem escrit, va durar tretze anys. Pere el Cerimoniós, que es trobava en inferioritat de condicions respecte del castellà, hagué de cercar aliances i es procurà l'ajut d'Enric de Trastàmara, germà bastard de Pere I. Una de les conseqüències d'aquesta aliança per a Tarragona fou la concessió que féu el rei català al Trastàmara de certs llocs i viles —en recompensa a l'ajut que n'esperava—, entre les quals hi havia Montblanc.

Al llarg de la guerra es produïren diversos fronts, terrestres i marítims. A mitjan abril de 1359, el rei de Castella, amb un poderós estol, es trobava vora les costes de Tarragona⁶⁸⁸ i el 9 de juliol la seva esquadra naval, que integrava 30 galeres entre altres vaixells, es presentava davant de Barcelona. Fou en aquesta topada on es documenta, per primera vegada en la història dels països europeus occidentals, l'ús de l'artilleria pesada. Un vaixell català dels que defensaven l'entrada de Barcelona, amb els tirs d'una bombarda, destrossà els castells i l'arbre major d'una nau castellana.⁶⁸⁹ Aleshores, la força naval castellana es dirigí cap a Tortosa i després anà a assetjar el castell d'Eivissa. Fou en aquest moment quan la reina manà als veguers de la ciutat i Camp de Tarragona que trametessin 90 remers i 20 balles-ters a Barcelona, però l'arquebisbe s'hi oposà.⁶⁹⁰ Era una oposició incongruent, puix que el prelat tenia enfeudada la tercera part d'Eivissa per dret de conquesta i en aquell moment el bastió més sòlid per defensar-la era la ciutat de Barcelona en connexió amb Mallorca, ambdues zones no tocades per les forces del castellà; per tant, tota potenciació de la defensa barcelonina podia significar un alleujament de la pressió ofensiva sobre Mallorca. El 20 de setembre, el rei dirigia dues galeres al port de Tarragona perquè la ciutat i el Camp procedissin al seu armament.⁶⁹¹

Al febrer de 1361, Pere I, a través del cardenal Guillem de Jugie, feia ofertes de pau i treva al seu homònim Pere IV. El rei d'Aragó, després d'haver-se aconsellat amb els seus col·laboradors més estrets, acceptà. El rei de Castella, emparant-se en una de les convi-nences estipulades a la treva, demanà al monarca català algunes galeres per a la guerra de Granada. Amb relació a aquest episodi, Morera diu que el rei Cerimoniós n'hi trameté una de tripulada per gent de Tarragona.⁶⁹² Respecte a l'ajut en diners, consta que el 1356 Tarragona oferí un subsidi de 50.000 sous al rei. Amb relació a aquest subsidi, el 23 de novembre el comissionat reial Ramon d'Osona signava albarà de rebuda de 20.000 sous d'aquells "quinquaginta mille solidos barchinonenses" ("cinquanta mil sous barcelonesos"), els quals la ciutat i Camp de Tarragona "missi nobis graciose dare et solvere promisserunt

⁶⁸⁷ TASIS, R. *Pere el Cerimoniós...*, p. 60.

⁶⁸⁸ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 465.

⁶⁸⁹ CAPMANY, A. *Memorias...*, I, p. 641.

⁶⁹⁰ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 465.

⁶⁹¹ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 465.

⁶⁹² MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 465.

Recreació d'una escena de la guerra de la Corona d'Aragó contra Castella, registrada a la crònica reial on es descriu la utilització, per primera vegada, de l'artilleria pesada a bord, la qual cosa permeté conjurar el perill de l'esquadra castellana, superior en efectius navals, davant del port de Barcelona.

in subsidium guerre Castelle quam Rex Castelle movit contra nos et gentes nostras"⁶⁹³ ("a nós, graciosament, donar i pagar prometé com a subsidi per la guerra contra Castella que el rei de Castella ha mogut contra nós i la nostra gent").

L'historiador Morera diu que, per finançar l'host de Tarragona que, per raó de la guerra, s'hagué de mobilitzar, es derramà una talla de 50.000 sous i que el 15 d'agost de 1358 l'arquebisbe Pere Claresquí autoritzà els cònsols per imposar una cisa⁶⁹⁴ sobre productes de consum de la Ciutat i Camp. El que no sabem, per no disposar de la documentació, és si amb el producte de la cisa es finançava el subsidi de 50.000 sous ofert l'any anterior o un de nou. O si aquest producte era destinat a subvenir l'host tarragonina per al manteniment de la qual s'havia derramat una talla del mateix import. Pere IV, el 7 d'agost de 1358, des de Girona, va convocar Corts a Barcelona per al proper dia 25. A les Corts els síndics de Tortosa oferiren un donatiu de 140.000 sous per subvenir el rei en la susdita guerra. L'esmentat autor Morera ens diu que l'arquebisbe Pere Claresquí, present a les Corts, en nom i veu de Tarragona, avançà la quantitat donadora que l'historiador qualifica

⁶⁹³ AHT, Pergamins, calaix núm. 20, núm. 3. No es tracta d'un donatiu de 20.000 sous com, erròniament, consta al "Repertori Municipal de Tarragona" (1993), sinó d'un pagament a compte.

⁶⁹⁴ Imposició consistent en la reducció feta pel venedor, en el pes o en la mesura, de determinats articles de consum el valor del qual era lliurat a l'erari.

de "donatiu explèndit", sense precisar-ne la quantia. Un text del mateix rei adreçat als cònsols de Tarragona ens pot orientar una mica sobre l'expressat donatiu: "Ex nostra concessione post redempcionem bovatichi et ipsas etiam duplicatum in blado, videlizet, pane, vino et carnibus, quamquidem concessionem durare volumus ad duos annos a die qua ipsas imponueritis in antea continue numerandos."⁶⁹⁵ Del text reproduït es desprèn el següent:

- El rei autoritza els cònsols a duplicar durant dos anys unes imposicions sobre el pa, el vi i la carn; per tant, si es dupliquen, ja existien, i segurament eren les ja imposades per finançar la cisa amb què es pretenia finançar el do de 50.000 sous.

- El rei concedeix l'esmentada duplicació de l'impost "post redempcionem bovatichi", és a dir, per finançar el bovatge redimit —sobresegit—, a canvi d'un quantitat dinerària convinguda prèviament. És una quantitat que desconeixem, però que si hem d'atendre als casos anteriors com la redempció del bovatge de 1355, oscil·lava entorn dels 100.000 sous.

L'any 1359, Tarragona féu una nova contribució a la guerra contra Castella. En desconeixem l'import global, però sabem que la vila de Reus sufragà el cost de deu homes d'armes.⁶⁹⁶ Cal suposar que la resta de viles feren consemblant aportació d'acord amb el seu nombre de focs o llars.

A partir dels anys 1360 s'imposa una nova modalitat contributiva a les despeses de la guerra contra Castella: s'estableix una composició —acord pecuniari— en substitució de la mobilització general per combatre a què obligava la invocació de l'usatge "Princeps namque". El 29 de desembre de 1361, Barcelona oferia al rei, com a redempció de l'esmentat usatge, la prestació, durant dos mesos, de 200 homes a cavall,⁶⁹⁷ amb el salari respectiu de 7 sous i 5 diners diaris. En parells termes, es tancà l'acord entre el rei i el síndic i procurador de Tarragona, Francesc Sabater, el 15 de febrer de 1362, amb la diferència que l'esmentat acord fixava una quantitat per foc, exactament un diner i mig per foc i dia durant dos mesos. Amb el producte d'aquesta composició es pagaria cert nombre de combatents, dos terços dels quals serien homes a cavall i la resta peons. El terç corresponent als peons es desglossava en dos terços de llancers i un terç de ballesters.⁶⁹⁸ Així, doncs, la ciutat de Tarragona i el seu territori conegut com les Falles, que, conjuntament, computaven 1.366 focs, havien de pagar 10.245 sous.⁶⁹⁹

Les Corts de Cervera de 1359 concediren un nou ajut que es concretà en 144.000 lliures barceloneses; la meitat d'aquest donatiu, que també s'aplicaria via fogatge, aniria a càrrec del braç militar i l'altra meitat, a càrrec del braç de les ciutats i viles reials.⁷⁰⁰ Segons Jordi Morelló, el comissari reial tramès a Tarragona, el 1362, aconseguí de la ciutat i Camp un donatiu de 25.920 sous.⁷⁰¹ El 1368 s'invocava, de bell nou, el "Princeps

⁶⁹⁵ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 460.

⁶⁹⁶ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 166.

⁶⁹⁷ SANCHEZ, Manuel: *Pagar al rey...*, p. 184.

⁶⁹⁸ ACA, reg. 1519, f. 39r-40r.

⁶⁹⁹ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 254-255; SANCHEZ, M. *Pagar al rey...*, p. 185.

⁷⁰⁰ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 175.

⁷⁰¹ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 175.

namque" per fer front a certes amenaces provinents de la frontera de Pallars. La invocació de l'esmentat usatge comportà la mobilització d'un home hàbil per cada quinze focs.⁷⁰²

Tarragona durant l'últim terç del segle XIV

A partir dels anys 1370, el "Princeps namque" era utilitzat freqüentment al llarg de tota la segona meitat del segle XIV com a mitjà de repel·lir l'agressió de les companyies que amenaçaven el Principat des de la frontera pirinenca. La sèrie de modificacions introduïdes en la composició de l'esmentat usatge acceleraven la transformació d'aquesta composició en un simple fogatge, com es feia evident el 1374.⁷⁰³ Aquest any es produí la invasió del Rosselló per part de Jaume IV, fill del malaurat Jaume II, últim rei de la dinastia privativa mallorquina. L'exèrcit de Jaume IV va travessar el Rosselló, entrà pel comtat d'Urgell i en la seva marxa contra la capital del Principat arribà fins a Sant Cugat del Vallès,⁷⁰⁴ però les seves tropes, uns sis mil homes, sense un reforç adient i sense el suport de la població, l'obligaren a tornar cap al comtat d'Urgell. Poc després, refugiat a Castella, concretament a Sòria, moria al febrer de 1375. Amb motiu d'aquesta invasió fou invocat el "Princeps namque"; la composició s'acordà a raó d'un florí per foc. La contribució via fogatge dispensava del compliment del servei militar previst l'esmentat usatge. La ciutat de Tarragona restà obligada a contribuir amb 1.366 florins, quantitat equivalent al seu nombre de focs.⁷⁰⁵

A banda de les prestacions militars, aquests anys coincideixen amb un agreujament de la turbulenta relació entre el rei Cerimoniós i l'arquebisbe de Tarragona que obligà la ciutat i comarca a noves despeses produïdes arran de l'enfrontament entre ambdues institucions i els partits seguidors que s'hi alinearen respectivament. La problemàtica derivava de la peculiar configuració jurídica de Tarragona. Un territori que en bona part restava sotmès al domini de l'Església tarragonina, és a dir, tant de l'arquebisbe com dels canonges de la Seu (especialment, d'alguns dels més significats, que eren el prebòsit i el cambrer). En la ciutat —que s'havia erigit en centre de poder de tota la comarca— hi feien residència els dos veguers: el reial i l'arquebisbal. Jurídicament, el Camp de Tarragona estava sotmès a la Mitra, bé en règim de cosenyoriu (rei-arquebisbe) o bé en alou de l'Església, és a dir, en total domini. En el primer cas, a banda de la ciutat, hi havia Valls, Alcover, Santa Maria del Pla i Mont-roig. En el segon cas, la situació de cada lloc variava en funció que el domini directe fos exercit per l'arquebisbe (com era el cas de Constantí, Alforja, Riudoms, Vinyols, Vilabella i Escornalbou) o per altres titulars eclesiàstics (com succeïa amb la Selva i Alió).⁷⁰⁶

La pugna per la supremacia jurídica sobre el territori és el que emmaleï les relacions entre la Corona i la Mitra. Altrament, l'augment de la tensió coincidí amb l'increment de la pressió fiscal motivada, fonamentalment, pels costos de la guerra. El 1374, Pere el

⁷⁰² MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 189.

⁷⁰³ SÁNCHEZ, M. *Pagar al rey...*, p. 187.

⁷⁰⁴ CATEURA, P. *Mallorca en el segle XIV*. Palma: El Tall, 2005, p. 80.

⁷⁰⁵ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, II, p. 559-560.

⁷⁰⁶ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 91.

Cerimoniós, amb un to visiblement aïrat, denunciava les intromissions de l'arquebisbe, en matèria jurisdiccional, sobre la ciutat de Tarragona: "E com tanta e tan evident injúria no pusca axí devant nostros uyls passar", manifestava en una carta adreçada als cònsols i prohoms de Tarragona.⁷⁰⁷ Un entre tants passos amb l'objectiu d'assolir l'esmentada supremacia la donà Pere el Cerimoniós el 1374 en crear l'ofici de procurador reial dotat de plena jurisdicció sobre tots els cavallers de la ciutat i Camp de Tarragona. D'aquesta manera, el rei aconseguia arrabassar a la mitra la seva potestat damunt aquell col·lectiu, la qual cosa implicava que els homes de paratge deixassin de fer prestacions d'homenatge a l'arquebisbe.⁷⁰⁸

Aprofitant la desafecció sorgida entre el Consell municipal de Tarragona i el vicari general de l'arquebisbe per qüestions fiscals, el rei, el 1374, trameté el governador general Ramon Alemany de Cervelló a Tarragona per tal que rebés homenatge de fidelitat dels pobladors de la ciutat i Camp, segurament, com a pas previ a una possible incorporació dels territoris al seu domini directe.⁷⁰⁹ Naturalment, l'arquebisbe ho considerà una intromissió inacceptable. El fet provocà represàlies per ambdues parts, amb segrests de béns, excomunionis i partits de gent armada. L'any següent fou necessària la mediació del llegat pontifici per trobar una sortida al conflicte. Amb tot, les intrigues i desavinences perduraren fins als darrers dies del Cerimoniós, el qual, ja en llit de mort, féu restituir tota la jurisdicció i domini a la mitra de Tarragona. Evidentment, les conseqüències que es derivaren d'aquest conflicte tingueren una repercussió sobre l'economia pública. El 1375 el Consell de Tarragona cercava recursos per tal de sufragar la querella contra l'arquebisbe.⁷¹⁰ El 1381, els cònsols de Tarragona reclamaven a la Universitat del Camp el pagament de la part que els pertanyia —segons els coeficients acostumats— de la despesa que la ciutat havia sostingut arran de sostreure's de la jurisdicció de l'arquebisbe, despeses que segons Jordi Morelló pujaven a 50.000 lliures.⁷¹¹

El 1384 es tornava invocar el "Princeps namque" per anar a combatre contra el comte d'Empúries. Tarragona, durant el bienni 1384-1385, hi contribuï d'acord amb el procediment del fogatge ja exposat i d'acord amb determinades taxes. Segons l'estudi de Jordi Morelló, el total de les quatre taxes aplicades a Tarragona totalitzaren una suma de 62.020,5 sous per a la ciutat i el seu territori (les Faldes) i 91.416,5 per al Camp.⁷¹² El 1393, Joan I reiterà el seu propòsit d'anar, personalment, a combatre la revolta sarda, malgrat que no arribà a fer-ho, la contribució de Tarragona a aquesta expedició fou de 2.400 florins per part de la ciutat i 3.600 per part del Camp.⁷¹³ No finalitzava el segle sense una nova aportació de Tarragona a les empreses bèl·liques de la monarquia, per bé que en aquesta ocasió no transcendia les fronteres terrestres. Fou arran de la remor sobre els preparatius del comte de Foix —1397—, a l'altra banda dels Pirineus, d'enviar els comtats del Rosselló i la Cerdanya. Els síndics del Camp determinaren el reparti-

⁷⁰⁷ AHT, Pergamins, calaix 3, núm. 7C.

⁷⁰⁸ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 98.

⁷⁰⁹ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 99.

⁷¹⁰ CORTIELLA, F. *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana: Tarragona*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1984, p. 397.

⁷¹¹ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 108.

⁷¹² ACA, RP, reg. 2592, MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 197.

⁷¹³ MORERA, E. *Tarragona cristiana...*, p. 671-672.

ment d'un nou fogatge a raó d'un florí i tres diners per foc. En aquest repartiment no hi contribuïren Reus ni altres llocs que, en conjunt, computaven 775 focs. En total, la contribució fou de 3.450 florins.⁷¹⁴

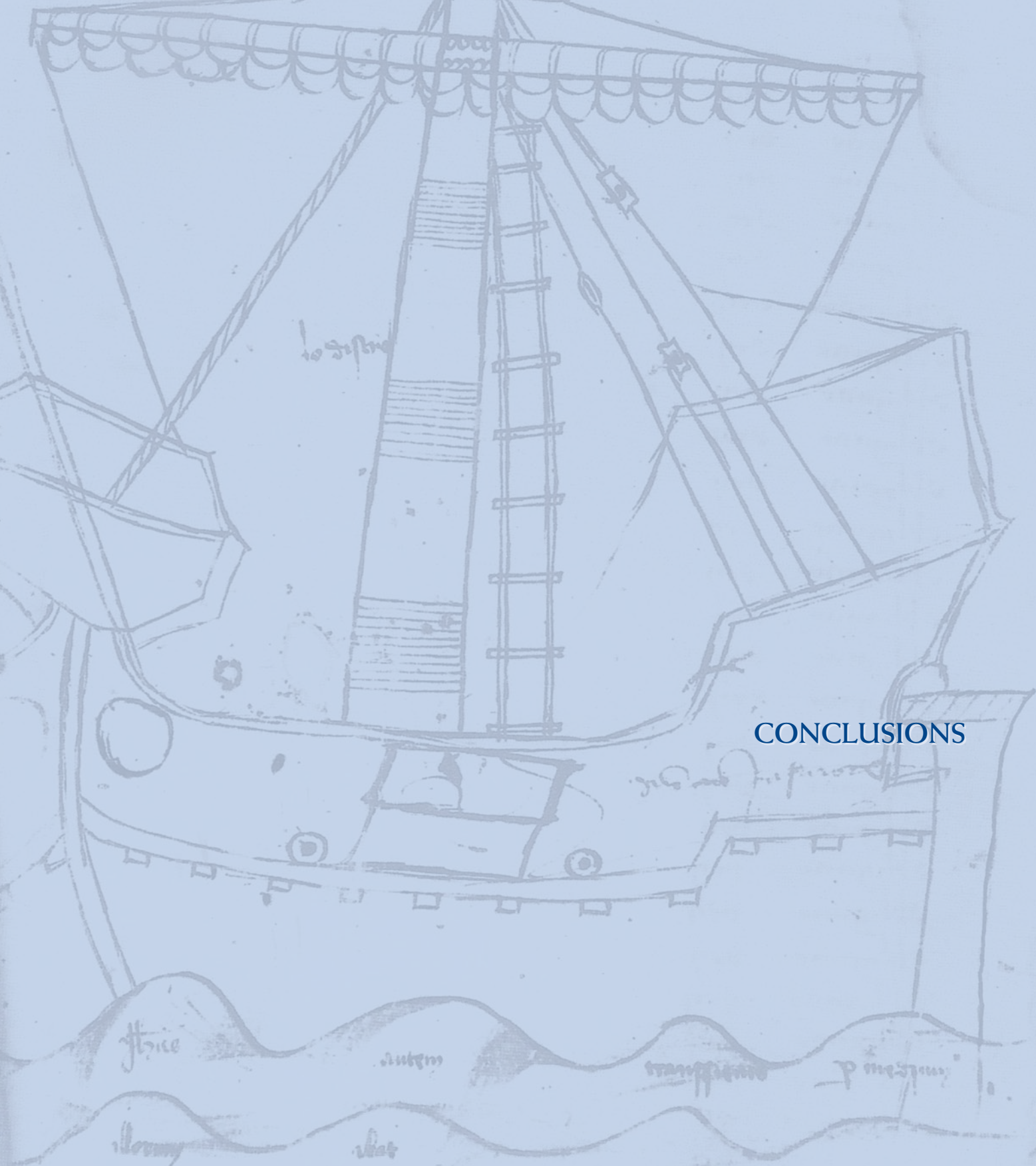
La decadència del comerç tarragoní que es palesa al llarg de l'últim terç del segle XIV anava acompanyada d'una recessió demogràfica, ja que els 1.366 focs computats, per a la ciutat, els anys 1360, el 1388 s'havien reduït a 1.099.⁷¹⁵

⁷¹⁴ MORELLÓ, J. *Fiscalitat i deute públic...*, p. 217.

⁷¹⁵ "com no sian sinó MLXXXIX focs e fossen tenguts a pagar solament un florí per cascun foc" (Actes Municipals 1388-1389, Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 1999, p. 108).

Septima
~~Sexta~~ man
ñño In

243 14. 2
rex prohibita
m
m^o q^{to}

CONCLUSIONS

thue

autem

transfere

p^o m^o p^o

illoy

istat

El context econòmic que caracteritza els països de la Corona d'Aragó (especialment els banyats per la Mediterrània) en iniciar-se el segle XIV té els seus precedents en l'expansió catalana començada el segle anterior. Els monarques catalanoaragonesos, conscients de les dificultats per eixamplar els seus territoris cap a l'oest de la península Ibèrica o vers el Migdia francès, emprenen una política d'expansió mediterrània que té una fita primera en la conquesta de Mallorca de 1229-1231, operatiu en el qual la intervenció de Tarragona seria notable. La segueix la d'Eivissa —1235—, en què l'arquebisbe de Tarragona, Guillem de Montgrí, jugaria un paper principal. Una segona fita important és la incorporació de Sicília a la Corona d'Aragó, duta a terme per Pere el Gran —1282—. El 1287, el seu fill Alfons el Liberal conquereix, definitivament, Menorca.

Respecte de la vida econòmica, a Catalunya es desenvolupa una gran indústria tèxtil, amb una producció destinada a satisfer els nous mercats peninsulars i, sobretot, els del nord d'Àfrica, Sardenya i Sicília. En conseqüència, la franja nord-africana occidental, que s'estén de Tunis a Ceuta, esdevingué una zona estratègicament cobejada des del punt de vista del comerç i de l'economia. Al comerç dels draps, els catalans hi afegien, principalment, les espècies, l'exportació de ferro, els cuirs, el corall, etc. Un aspecte per remarcar en el context econòmic de l'època són les fires i els mercats. La fira de Tarragona era anual i es trobava en l'anomenada *via Francígena*, que coincidia amb l'antiga via Augusta dels romans, travessava el país de nord a sud i comunicava Catalunya amb Europa. Altrament, Tarragona gaudia d'un mercat setmanal. Fira i mercat eren elements clau en la consolidació de les estructures que donaven a Tarragona un caràcter de centre econòmic. Pel que fa al comerç marítim, cal destacar el port de Tarragona, juntament amb el de Salou i Cambrils, peces cabdals per al desenvolupament d'intercanvis mercantils amb la resta dels països que conformaven la Corona d'Aragó, i, àdhuc, amb els estrangers.

Mallorca iniciava la seva indústria tèxtil a través de la política de potenciació de l'economia i de les estructures productives, engegada pel seu primer monarca privatiu Jaume II, una vegada recobrades les illes Balears mercès al tractat d'Anagni de 1295 i ratificat a Argelers el 1298. Això no obstant, el problema de la draperia mallorquina, tot i assolir una funció determinant en l'economia del Regne, era la qualitat. La draperia mallorquina tenia importància en l'economia en la mesura que trobava sortida en els mercats exteriors i perquè això fos possible es requeria una política de suport i potenciació del comerç marítim que era, en definitiva, la principal font de riquesa del Regne de Mallorca.

En començar el segle XIV, els països que integren la Corona d'Aragó són el Regne d'Aragó, el Regne de València i el Principat de Catalunya. Les illes Balears, juntament amb els comtats nord-pirinencs del Rosselló i la Cerdanya, i la Senyoria de Montpeller, formen la Corona de Mallorca, entitat política independent, sorgida de la voluntat de Jaume el Conqueridor. Ara bé, Pere el Gran, el 1279 imposà el tractat d'infeudació al seu germà Jaume II de Mallorca, mitjançant el qual el monarca mallorquí esdevenia vassall del rei d'Aragó.

Respecte dels intercanvis comercials, els primers anys del segle XIV tingueren moments d'acusada tensió i inestabilitat entre els navegants súbdits del rei de Mallorca i els de la Corona d'Aragó, arran dels aranzels imposats per Jaume II de Mallorca, que obligaven els catalans, els quals no acceptaven aquestes mesures fiscals impositives argumentant que per privilegi

de Jaume I eren exempts de pagar qualsevol gravamen relacionat amb les lleudes, en el seu tràfic amb Mallorca. Semblant privilegi havien obtingut els tarragonins —1234— de Jaume I. El fet que a l'Arxiu Històric de Tarragona es conservi un pergamí en què consta l'enèrgica protesta dels tarragonins contra la nova lleuda imposada pel rei de Mallorca —1302— i que obligà el monarca mallorquí a veure's, a Girona, amb els representants de la ciutat i Camp de Tarragona evidencia l'existència d'uns sòlids lligams comercials entre Tarragona i Mallorca.

La creació de la Corona de Mallorca generà tensions que repercutiren en l'engranatge econòmic i comercial que connectava els països riberencs de la Corona d'Aragó amb les illes Balears i els comtats nord-pirinencs del Rosselló i la Cerdanya, no solament per la política aranzelària dels reis de Mallorca, tendent a potenciar la ja afeblida situació en què es trobaven, amb una Corona petita i territorialment segregada enmig de dues potències com la Corona d'Aragó i França, sinó perquè les seves economies comercials eren concurrents. Una zona vital per a la supervivència del comerç mallorquí era la franja nord-africana coneguda com Barbaria, però els mercaders catalans també hi tenien forts interessos.

Entre els motius de fricció entre Catalunya i Mallorca, per raons fiscals, el més important fou la rivalitat mercantil a Ifríqiya i al Magreb central on, segons Duforq, el comerç mallorquí arribà a superar el català. La importància d'aquesta zona per al comerç mallorquí féu que els monarques de la casa reial mallorquina anessin implantant tota una xarxa de consolsats que començà amb el de Bugia —1302—. Aquesta política fou mal vista pels reis d'Aragó, car interpretaven que, partint del tractat d' infeudació de 1279, el nomenament de cònsols competia solament a ells. Amb tot, l'entesa Corona d'Aragó – Regne de Mallorca es va mantenir operant, i una de les proves documentals més febaents són els ancoratges de 1321, 1324, 1330, 1332 i 1340 conservats a l'Arxiu del Regne de Mallorca. La Corona d'Aragó va acceptar la creixent penetració politicoeconòmica de Mallorca al nord d'Àfrica i els mallorquins van haver de cooperar amb homes, diners i vaixells a la política catalana de la conquesta de Sardenya i de la guerra amb Gènova.

L'oposició dels catalans a la política aranzelària del monarca mallorquí acabà en un autèntic boicot antibalear que obligà Jaume II de Mallorca a revocar l'esmentada lleuda. Els esmentats ancoratges, que són les fonts documentals més antigues que s'han conservat relatives al comerç marítim, mostren que, malgrat l'existència d'una dinastia mallorquina, el comerç amb la Ciutat Comtal absorbeix més del 40% de les transaccions comercials dels illencs. Tarragona ocupa un lloc rellevant: el tercer sobre 34 ciutats i viles documentades a l'ancoratge de 1321. D'aquell any consta l'arribada de 40 vaixells tarragonins que fondejaren al port de la Ciutat de Mallorca. El mateix nombre de vaixells registrem per al següent ancoratge conservat, que és el de 1324. El fet és ben simptomàtic d'una relació comercial profusa que ja es donava en el segle XIII. A l'ancoratge de 1330, Tarragona, amb 29 viatges, continua ocupant el tercer lloc, després de Barcelona i València. En el de 1332, Tarragona ha retrocedit un lloc, puix que amb 16 viatges va per darrere de Barcelona (170), València (87) i Venècia (28). Aquest retrocés, que és generalitzat, s'explica per la guerra de la Corona d'Aragó i Mallorca contra Gènova (1331-1336). A l'ancoratge de 1340, Tarragona ocupa la vuitena posició, amb 18 viatges. Per davant s'hi troben Barcelona (256 viatges), València (129), Cotlliure (27), Tortosa (26), Blanes (25), Gènova (22) i Sant Feliu de Guíxols (21).

Al llarg de la primera meitat del segle XIV, els vaixells que, majoritàriament, integren la flota mercant tarragonina són el lleny, la barca i, en una posició més distanciada, la nau (sobretot, la coca). Un dels cognoms que més sobresurt en les activitats comercials d'aquells anys és el de la família tarragonina Tolrà. Tarragona exportava, principalment, oli, cereals, arròs, vi i fruita seca (avellanes, ametlles, pinyons, panses, dàtils i figues) i llegums (guixes, faves, ciurons). Així mateix, d'Altafulla provenien les exportacions d'aiguardent i el sabó.

Durant els anys 1342-1343, el comerç marítim entre Tarragona i Mallorca sofrí certa retracció a causa de la guerra de cors entre el rei de Mallorca i el rei d'Aragó començada a l'estiu de 1342. Dins les activitats corsàries avalades mitjançant l'obtenció de patents

Recreació d'una nau tipus coca. Aquest model de vaixell tingué un important protagonisme en la marina mercant tarragonina al llarg del segle XIV.

de cors i llicències de marca, per actuar contra embarcacions mallorquines, s'hi compten els tarragonins; tal fou el cas de Pere Comes o de Berenguer Sagranada, senyor d'una galera armada. La campanya del Rosselló i la Cerdanya engegada pel rei d'Aragó per tal de completar la reintegració de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó implicà la col·laboració dels tarragonins. Al juny de 1344 el rei proposava la venda del bovatge de Tarragona si no s'aconseguia el préstec demanat a l'arquebisbe de Saragossa. L'any següent, les ciutats de Tarragona i Girona hagueren d'armar una galera per a la campanya.

Pocs anys després, el flagell de la pesta negra —1348— motivava un estancament de l'activitat comercial. A Tarragona, com a altres indrets, la pesta causà estralls fins al punt que no es trobava capellà o frare que volgués administrar els sagraments als contagiats. Transcorregut aquest fatídic episodi, la guerra, de bell nou, entrebancaria la recuperació econòmica. Ara bé, malgrat les negatives conseqüències per a la societat i per a l'economia de l'esmentada pesta, no sembla que els seus efectes fossen, dins l'àrea catalanomallorquina tan devastadors; ho suggereix la capacitat contributiva que mostraren arran de les campanyes militars contra els genovesos i la rebel Sardenya durant els anys 1352, 1353 i 1354. Altrament, l'activitat comercial que hem registrat de Catalunya amb Mallorca durant els anys centrals de la catorzena centúria proven que el tràfic marítim mantenia una certa intensitat. Els esforços contributius se centraren en la guerra naval contra Gènova. El primer xoc cruent es produïa en aigües de Constantinoble —1352—, al qual seguí la batalla naval de l'Alguer —1353— i la gran expedició a Sardenya dirigida pel monarca —1354—. Aquestes campanyes suposaren una gran contribució per part dels estats membres de la Corona. En la primera expedició, Tarragona hi aportà la galera *Santa Tecla*. La participació dels tarragonins també es documenta arran de la permuta de presoners catalans i genovesos caiguts en aquelles confrontacions. A la segona expedició (1353), Tarragona armà diverses galeres, no sabem quantes, però coneixem que l'acordador fou Simó de Montoliu, de Montblanc. Respecte de la tercera expedició (1354), sabem que la galera *Santa Oliva* era patronejada pel tarragoní Francesc Sabater i, encara que aquest sol fet sigui indicatiu d'haver-se armat a Tarragona, no disposem de la cita documental que ho confirmi.

Afortunadament, aquestes campanyes navals es produïren fora de l'àmbit marítim que connectava els ports catalans amb el de Mallorca; és per això que, malgrat la guerra, a partir dels anys 1350 hom percep una etapa de reactivació de l'economia tarragonina que es reflecteix, sobretot, en la seva activitat comercial i que solament sofreix una breu reculada a la primavera i a l'estiu de 1359 amb la presència, a l'abril, d'un poderós estol naval del rei de Castella vora les costes de Tarragona. Castella va arremetre contra els regnes catalanoaragonesos al setembre de 1356. La superioritat de recursos tant humans com monetaris de Castella, va comprometre totes les forces de la Corona d'Aragó al front peninsular, de manera que la lluita amb Gènova va quedar reduïda a operatius de cors. A l'estiu, l'armada castellana saquejava Eivissa i amenaçava el port de Ciutat de Mallorca. De bell nou, la guerra comportà contribucions extraordinàries. De l'ajut de Tarragona a la guerra, solament en tenim notícies fragmentàries; tot i així, deixen entreveure que l'esmentada ajuda hagué de ser important. El 1355 Tarragona hagué de redimir el tribut del bovatge per 100.000 sous. Consta, també, un subsidi de 50.000 (1356) i la mobilització d'un cos

d'exèrcit tarragoní en el qual s'invertí, segons l'historiador Morera, una talla de 50.000 sous. La importància de la contribució tarragonina a la guerra també es desprèn del fet que el rei els concedís els mateixos privilegis que havia atorgat a la ciutat de Barcelona.

El comerç de Tarragona amb Mallorca experimenta una certa represa a partir de l'any 1352 i perdura fins a la dècada següent. Aquesta hipòtesi la basem en les dades de l'activitat mercantil. La constitució de companyies comercials formades per gent de Tarragona, però amb residència a Mallorca i que treballen amb associats residents a les diverses places de destinació de les mercaderies, experimenta cert auge durant aquells anys. Les places de destinació dels productes que entraven i sortien de Tarragona eren:

- la ruta del Llenguadoc, Provença i Gènova;
- la ruta de les illes mediterrànies: Mallorca, Sardenya i Sicília;
- la ruta del nord d'Àfrica: Tunis, Tedelis, Bona i Ceuta;
- la ruta andalusina: Algesires, Tarifa i Sevilla.

A aquests ports cal afegir-hi el de Lisboa i els valencians de Dénia i Alacant, i el murcià de Cartagena.

Pel que fa a l'àrea comercial d'actuació, hem documentat, bàsicament, dos eixos: un que abasta la diagonal Tarragona-Mallorca-Barbaria i un altre de transversal que relaciona Tarragona-Mallorca-Sicília-Sardenya-Nàpols. En el primer, la presència del lleny és majoritària; en el segon hi abunden les naus de més tonatge, com la coca. El prototipus d'agent tarragoní, en aquella època, que en la seva activitat comercial treballa conjuntament amb diversos factors residents a les distintes places comercials, és Pere Martí, de la nissaga marinera dels Martí. En una definició de comptes de 1359, feta amb un factor seu resident a la ciutat musulmana de Tedelis, hom li computa quatre mapes; la dada té el seu interès perquè no es tracta de cartes de navegar (ja conegudes), sinó de la representació cartogràfica d'espais terrestres. L'existència d'aquests mapes en possessió d'un mercader sols té sentit en el context d'un ampli radi d'acció comercial.

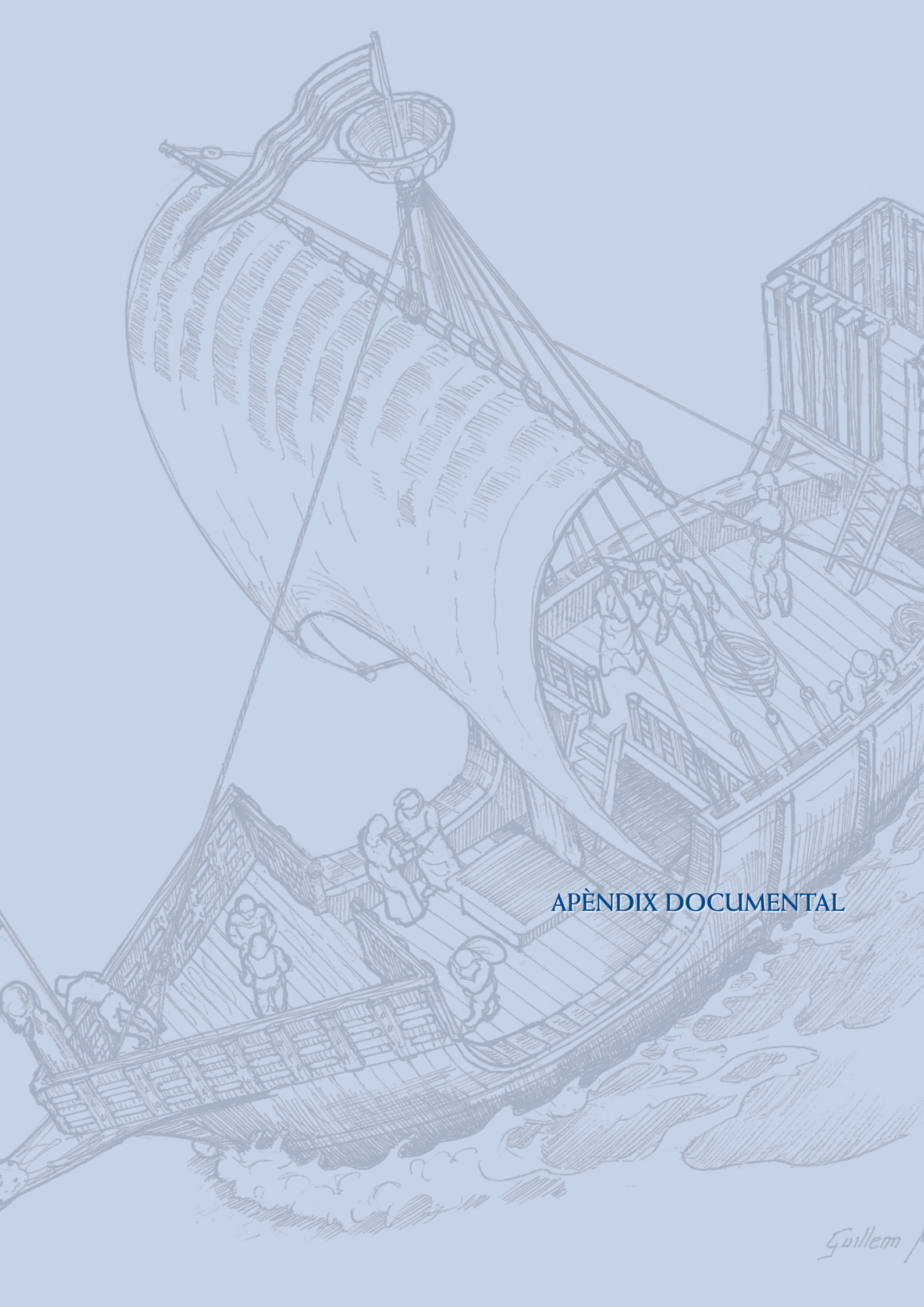
La pràctica del cors, per part de tarragonins, vers aquesta època, també es documenta, com és el cas de Francesc Sabater, el qual arma la seva galiota de 72 remes "ad lucrandum contra sarracenos". Cal tenir en compte, però, que la pràctica del cors per part dels armadors de Tarragona venia de més lluny i, fins i tot, era promoguda pels mateixos arquebisbes. Benet de Rocaberti, arquebisbe de Tarragona durant els anys 1258-1268, fou un dels grans promotors de les expedicions en cors, expedicions que arribaren a causar la reprovació del mateix Jaume I, que l'acusà de violar els tractats de pau signats amb Tunis. El 1280 el mariner tarragoní Bernat Soler armava el seu lleny per anar "contra inimichos crucis cum ligno armate meo". Tanmateix, la pràctica del cors revela una llarga experiència en els fets de la mar.

L'establiment de mercaders de Tarragona a Sardenya a partir del segon terç del segle XIV incrementà la seva participació en el tràfic marítim que circulava per la ruta que enllaçava Sàsser amb Tarragona. Altrament, els tarragonins freqüentaren la ruta bladera de Sicília, les places i ciutats marítimes de Barbaria i la ruta andalusina fins a Lisboa. En iniciar l'últim terç d'aquell segle, tot i que ja comencen a evidenciar-se els signes de la crisi, les

naus de gran port són presents dins la marina mercant tarragonina, com la de Francesc Tolrà —1377— de l'antiga nissaga marinera dels Tolrà ja documentada a l'ancoratge de 1321. Durant aquets anys es mantenen els intercanvis comercials amb Mallorca. El 1372, Pere Martí de Tortosa exporta vi a Sitges i a la Geltrú, i Tomàs de Montblanc constitueix una societat comercial a Mallorca amb un capital de 1.200 reials d'or. Documentem, també, comandes gestionades per un tal Pau de Montblanc. Pere Damos de Tortosa comercia amb la seva coca de dos timons —1372—. Bernat Cartai de Tarragona accepta comandes d'inversors mallorquins per negociar amb la seva coca, *Sant Antoni*, i Pere Roca de Tortosa amb la seva coca. Igualment, Guillem Ramon de Tortosa i Guillem Esteva de Tarragona, senyor i patró de la coca *Sant Antoni*. Veiem, per tant, que la nau de tipus coca, progressivament, s'ha anat imposant dins la marina tarragonina. Hem documentat la presència d'operadors de Montblanc en la constitució de societats mercantils i en les inversions en comanda. Hom ha ressenyat que el camí de Montblanc (camí que el 1383 fou objecte de millores per part de la Universitat tarragonina) era la ruta terrestre més important de les que partien del port, en primer lloc perquè hi circulaven els blats d'Urgell i la Segarra, i, en segon lloc, perquè formava part de la que conduïa a Lleida.

Durant les últimes dècades del segle XIV, no es produeixen confrontacions bèl·liques d'envergadura com la guerra contra Castella; tot i així, un seguit de conflictes d'ordre exterior reclamà la contribució de les ciutats catalanes, entre les quals Tarragona. L'any 1372 Pere IV d'Aragó volgué atacar, novament, Gènova, però el papa Gregori XI hi intervingué per apaivagar el conflicte. Amb tot, la tramesa d'un estol naval a Sardenya durant aquell any està documentada. El regne de Mallorca hi va contribuir amb 20.000 florins. No tenim dades precises sobre la contribució de Tarragona. L'historiador Josep Maria Recasens, tot i que lamenta la impossibilitat d'indagar la totalitat de les sumes aportades per Tarragona, diu que entre els anys 1360 i 1378, els tarragonins aportaren a la Corona 3.250 lliures barceloneses de tern; manca saber, però, amb quina periodicitat es donaren. En tot cas, es tracta d'una quantitat modesta i segurament, incompleta. El 1383, Tarragona aportava un donatiu a la Corona de 1.650 lliures per al passatge del rei a Sicília i a Sardenya, passatge que no arribà a materialitzar. La insurrecció sarda esdevingué una constant absorció de recursos per a la Corona d'Aragó. El 1393, Joan I d'Aragó tenia projectada una nova campanya per a la pacificació de Sardenya, en la qual, malgrat haver reiterat la seva intenció d'anar-hi, no arribà a fer-ho; això no obstant, Tarragona hi contribuï en 1.320 lliures.

Les últimes dècades de la catorzena centúria acusen la crisi del comerç marítim. No tenim dades precises sobre Tarragona, si bé hom ha remarcat que fou profunda. De Mallorca, en canvi, sí que en tenim; per exemple, la sèrie de llicències de sortida (autoritzacions per eixir de l'illa a patrons i mariners), conservada a l'Arxiu del Regne, ofereix unes dades ben eloqüents: any 1360, 362 llicències de sortida; any 1400, 70. La reducció era, doncs, d'un 80,6%. Tot i així, l'aguda crisi de la fi de segle, que, com hem vist, té un reflex ben palès en el comerç marítim, no és més que la culminació d'una llarga crisi financera iniciada ja als volts de 1330.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Criteris seguits per a la selecció i transcripció dels documents

Per a la transcripció dels documents hem tingut en compte els criteris generals dels tractats de paleografia i diplomàtica més comunament acceptats. Hem respectat al màxim la fidelitat envers els documents originals i hem aplicat un conjunt de caràcters explicatius que, més endavant, s'exposen d'aquelles parts del document que per humitat, corcadura o qualsevol altra afectació o mancança el fan il·legible. Per tal d'oferir una major claredat en la lectura i interpretació dels textos documentals, expliquem el criteri que hem seguit i els convencionalismes gràfics que hi hem aplicat:

- Hem escrit senceres les paraules que en el document apareixen separades.
- Hem respectat la grafia original del document malgrat que fos defectuosa.
- En el cas de paraules de lectura dubtosa, hem col·locat a continuació de la versió donada un signe interrogatiu entre parèntesis.
- Hem aplicat l'ús de majúscules i minúscules d'acord amb els criteris paleogràfics actuals.
- Hem introduït el sistema d'accentuació en els textos catalans d'acord amb la normativa actual.
- Els textos o paraules esborrades o corregides no les hem consignades.
- Hem introduït l'ús de la coma per tal de fer més senzilla i inequívoca la interpretació del text.
- Hem transcrit els noms propis amb majúscula inicial.

Per tal de facilitar la lectura i comprensió del document, hem utilitzat els caràcters següents:

- [...]*: paraules il·legibles a causa de forats de corcadura, humitat o altres afectacions que han deteriorat el document.
- [...]: paraules, lletres o síl·labes il·legibles o de difícil interpretació.
- <>: indica els afegits, paraules que no consten en el document però que de la lectura se n'infereix l'aplicació.
- \/: paraules o fragments del text que es troben sobreposats i que hem transcrit.
- [sic]: lectura dubtosa d'alguna paraula o mot del qual hem respectat la transcripció.

Cada document s'identifica pel seu número i conté la data i lloc d'emissió, i és encapçalat per un regist anteposat a la seva transcripció. Altrament, s'indica el lloc on es conserva l'original i la signatura que l'identifica. També assenyallem si ha estat publicat anteriorment. Incloem el número de foli del registre original o còpia —si n'és el cas— amb un indicatiu de *r* per al recte i *v* per al girat.

AHPT, Pergamins, calaix 13, núm. 8

1302, novembre, 3, Girona.

Reunits a l'hostal del sagristà de Girona, el rei d'Aragó —Jaume II— i el de Mallorca —Jaume II—, amb l'assistència de dos portaveus, diputats per la ciutat i Camp de Tarragona, Berenguer de Requesens i Joan de Quanech, i del notari públic de Barcelona, Pere Llop, a instància dels tarragonins es llegeix un privilegi atorgat per Jaume I el 7 de febrer de 1234 als habitants de Tarragona, que els fa francs i exempts de pagar certs tributs i, concretament, de satisfer lleuda als qui comerciessin amb el recentment conquerit Regne de Mallorca. Altrament, recorden com en el concili de Tarragona s'estatuí que tots els habitants, sota jurisdicció religiosa de l'arquebisbe de Tarragona, romandrien exempts del pagament de lleuda, fins i tot d'aquella a què eren obligats en temps d'Alfons II d'Aragó i de Pere el Catòlic. Ara, però, el rei de Mallorca ha imposat nova lleuda extensible als tarragonins contra la qual han protestat, enèrgicament, els diputats de la ciutat i Camp. Tot i així, el rei de Mallorca es manté en la seva posició, si bé accepta de reparar les eventuals transgressions que els seus oficials lleuders puguin causar als mercaders i navegants de Tarragona. Aital proposta no satisfà els diputats de Tarragona, els quals demanen exempció de la referida lleuda i en senyal de la seva disconformitat fan aixecar acta notarial pública.

Noverint universi, quo die sabati, videlizet, tercio nonas november anno domini millerssimo trecentesimo secundo in presencia excellentissimi Jacobo, Dei gratia regis Aragonum, et testium subscriptorum et mei Petri Lupeti notari publici Barchinone et per totam terram et dominationem dicti domini regis, Berengarius de Requesenz et Johannes de Quanech cives civitatis Terrachone, nomine universitatis eiusdem civitatis et omnium locorum Campi Terrachone, fecerunt legi per me dictum notarium, coram presencia illustris domini Jacobi Dei gratia rege Maioricarum, intus civitatum Gerunde, in hospicis sacriste eiusdem civitatis, subscriptam protestacionem que talis erat: Patetis universis quod preferente excellentissimo domino Jacobo Dei gratia rege Aragonum, comparuerunt coram illustri domino Jacobo dei gratia rege Maioricarum, Berengarius de Requesenz et Johannes de Quanech cives civitate Terrachone, et <in> nomine universitatis eiusdem civitatis et omnium locorum Campi Terrachone, proposuerunt quod dominus Jacobus, inclite recordationis, rex Aragonum pater dicti domini regis Maioricarum, post capcionem civitatis Maioricarum in populacione eiusdem civitatis ordinavit et voluit quod omnes homines terre jurisdictionis sue venientes causa mercature ad civitatem et insulas Maioricarum esserit liberi et immunes cum omnibus mercimoniis eorundem ab omnibus leudis et pedagogiis que solvere non tenentur. Proposuerunt, etiam, quod dominus rex prefatus, quondam pater dicti domini regis Maioricarum in consilio Terrachone statuit quod clerici et religiosi et omnes homines eorundem in terras suas non darent pedagogia sive leudas nisi eas quas dabant tempore domini Petri patris sui, et domini Ildefonsi avi sui. Quibus libertatibus cives et habitatores civitatis et Campi Terrachona usi fuerunt pacifice et quiete et sine omni impedimento a tempore capcionis civitatis et regnum Maioricarum. Et cum dominus rex Maioricarum prefatus de novo imposuerit novas leudas

seu pedagia contra predictos habitantes et contra dictum statutum in civitate et insulis Maioricarum quas leudas et pedagia salvo eius honore, indebite et injuste ab hominibus civitatis et Campi Terrachone pro ipsorum mercibus exigere et extorquere [...] turbando eos in possessione vel quasi dictorum libertatum. Cui siquidem imposicioni leude et extorsioni eiusdem non consentiunt nec consenserunt homines civitatis predictae et Campi Terrachone, immo expresse dissenciunt et dissenserunt. Idcirco prefati cives, nomine universitatum civitatis et Campi Terrachone, requisierunt domini regem Maioricarum predictum ut libertates predictas et statutum predictum seu privilegium observet hominibus civitatis et Campi Terrachone in civitate et insulis Maioricarum quod si facere noluerit protestantur seu protestati fuerunt nomine civium et hominum predictorum et illorum omnium quorum interest de jure suo et quod per aliqua que aliquis vel aliqui eorum facient vel fecisse hostendi possit, non fiat prejudicium eisdem in futurum. Protestantur, etiam, quod quidquid forte aliqui homines civitatis et Campi Terrachone, nomine pedagogii seu leudarum, solvent pro suis mercibus vel alio modo in civitate et regno et insulis Maioricarum solvent inuiti, compulsi et coacci et quod sine juris cogniccionem turbantur per eundem dominum regem Maioricarum in possessione vel quasi libertatum predictam. Protestantur, etiam, seu protestati fuerunt quod intendunt circa predicta ius suum proseguiri prout equitum fuerit et consonum ratione. Et ad probacionem juris sui, et dictorum quorum nomine protestati sunt, hostenderunt dicto domini regi Maioricarum quoddam translatum autenticum cuiusdam privilegi quarundam constitutionem quas dictus dominus Jacobus dei gratia rex Aragonum, inclite recordationis, quondam fecit et statuit in civitate Terrachone VII idus ffebruarii anno domini millesimo ducentesimo trecesimo quarto, quod privilegium seu statutum sit incipit in nomine Sancte et Individue Trinitatis que mundum pugillo continens imperantibus imperat et denantibus denantur etc. Quondam clausulam cuius translata per me notarium fecerunt legi dicti cives predicto domino regis Maioricarum, tenor cuius clausule talis est: "Item, statuimus quod clerici et religiosi et homines eorum non dent pedagia sive leudas nisi eas quas dabant tempore Petri regis Aragonum patris nostri et domini Ildefonsi avi nostri". Postque dominus rex Maioricarum prefatus, presens, dixit se non consentire permissis in quantum faciunt seu facere possunt aut videntur facere contra eum et ius suum precipue cum veritatem non contineant usque quaque et dato sine prejudicio quod omnia vera essent dicit se habere optimum ius et efficacissimas ac justissimas rationes, loco et tempore congruis allegandas et probandas imponendi, exigendi, percipiendi et levandi dictam leudam constitutans in regno suo Maioricarum sine illicita violacione privilegiorum seu libertatum, non obstante predictis protestatis per dictos cives Terrachona addiciens. Idem dominus rex, quod si prefati cives seu eorum universitas aut aliquis ex eis seu aliquis, etiam, de locis Campi Terrachone in aliquo reputant se gravari seu gravatos esse, ab aliquo de curialibus vel officialibus vel leudaris seu leudarum, exactionibus quibuscumque seu ministris vel quocumque alio subdito eiusdem domini regis Maioricarum vel, etiam, ab ipso domino rege, super predictis vel pertinentibus ad predicta vel aliquo predictorum, paratus est idem dominus rex et paratum se offert dare eis iudicem non suspectum qui de predictis cognoscat et ea diffiniat ut iusticia sua debet quam diffinicionem auditis hinc et inde rationibus faciendam.

Idem dominus rex offert se paratum servare et integraliter facere observari. Cui responsione facte per dictum dominum regem Maioricarum predicti cives Terrachona, nomine quo supra, responderunt ut sequitur: persistentes dicte cives nomine quo supra in petitis et supplicatis per eos supra, dicunt quod salva reverencia et honore dicti domini regis Maioricarum, proposit et petita per eos supra sunt et fuerunt vera et facienda non, obstantibus propositis et responsis per dictum dominum regem Maioricarum. Dicentes, etiam, quod imposicio et exaccio siqua facta est leude de qua supra sit mencio [...] sunt et contra libertates et privilegia universitatis civitatis Campi Terrachona, et dictam impositionem et exaccionem convenciones facte inter dominum regem Aragonum et dominum regem Maioricarum predicti renovare non tolerant nec sustinent immo reiciunt insecta veritate dictarum convencionum et libertatum et privilegii seu statuti antedicti. Dicunt, etiam, dicti cives, quod juxta dictas convenciones vel alio modo idem cives seu universitates dictorum locorum [...] nec debent recipere iudicem dicti domini regis Maioricarum salva eius gratia persertim quia sine cause, cognicione est turbata possessio vel quasi et sit eo modo est ab ipsa turbacione desistendum sine iudicis alicuius cogniscione. Notorium est et manifestum cuilibet, quod dicte leude sit et fuit facta iniuria dictis civibus et universitatibus civitatis et Campi Terrachona et eorum habitatoribus et aliis gentibus dicti domini regis Aragonum privilegia et libertates habentibus ut est dictum supra et dicunt et requirunt dicti cives ut supra [...] dixit et [...] ut supra. Et predictae cives, nomine quo supra, dixerunt et requisiverunt ut supra, de quibus omnibus dictus dominus rex Maioricarum et dicti Berengario de Requesenz et Johannes de Quanets petierunt per me notarium fieri publica instrumenta. Quod est actum [...] presentibus dictis serenissimis dominis regibus Aragona et Maioricarum et dictis civibus Terrachone et presentibus testibus, videlicet, venerabili fratre Raimundo episcopo valenciano et venerabili Bernardo gerundense episcopo et venerabili Raimundo [...] episcopo et venerabili [...] et venerabili fratre Raimundo de Guardia et nobili Jazperto vicecomite de Castronovo Jaca Petri domino de Sogorb. Petro Galcerandi de Pinos. Arnaldo de Cursavino. Petro de Fonolletto, Bernardo de Fonolletto, Berengario de Calderiis, Berengario Arnaldi de Insula, Gualdo [...] et pluribus aliis.

Sigillum mei Petri Lupeti notari publici Barchinone et per totam terram et dominacionem dicti domini regis Aragonum qui peditis [...] et requisitus hec feci et clausi.

2

1320, abril, 1, Ciutat de Mallorca, al 30 de març de 1321.

Registre pertanyent a l'ancoratge o dret que els vaixells estrangers pagaven per ancorar al port de Mallorca. El document conté tot l'ancoratge de l'annualitat fiscal, això és, des de l'1 d'abril de 1320 fins al 30 de març de 1321. A continuació, segueixen els pagaments individualitzats. Del document, solament s'han transcrit els assentaments relacionats amb Tarragona.

ARM, RP 1097.

Foli 2r

1321, abril, 6, Ciutat de Mallorca.

Joan Corna de Tarragona paga el dret d'ancoratge per fondejar el seu lleny al port.

Johan Corna de Taragona, entrà, VI yorns de abril. Leny. VIII sous.

Foli 2v

1321, abril, 9, Ciutat de Mallorca.

Pere Bordoy de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge pel seu lleny.

Pere Bordoy de Taragona, entrà, VIII yorns d'abril. Leny. VIII sous.

Foli 6r

1321, maig, 2, Ciutat de Mallorca

Jaume Corna de Tarragona abona l'ancoratge, per atracar el seu lleny al port.

Jacme Corna de Taragona, entrà, II yorns de mag. Leny. VIII sous.

Foli 9v

1321, maig, 18, Ciutat de Mallorca

Ramon Tolrà de Tarragona paga 8 sous per ancorar el seu lleny al port de Mallorca.

Ramon Tolrà de Taragona, entrà, XVIII yorns de mag. Leny. VIII sous.

1321, maig, 18, Ciutat de Mallorca.

Guillem Durban de Tarragona paga 2 sous per ancorar la seva barca de 12 remes.

Guillem Durban de Taragona, entrà, XVIII de mag. Barca de XII remes. II sous.

Foli 13r

1321, maig, 28, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona paga l'ancoratge per atracar el seu lleny al port.

Jacme Corna de Taragona, entrà, XXVIII de mag. Leny. VIII sous.

Foli 14r

1321, juny, 5, Ciutat de Mallorca.

Joan Sag de Tarragona satisfà l'import corresponent a dos ancoratges.

Divenres V yorns de guny, reebem d'en Johan Sag de Taragona, per II viatges que devia, l'ancoratge a raó de VIII sous l'ancoratge. Lleny. XVI sous.

1321, juny, 10, Ciutat de Mallorca.

Guillem Durban de Tarragona paga 2 sous d'ancoratge per la seva barca descoberta.

Guillem Durban de Taragona, entrà, X yorns de guny. Barca descuberta. II sous.

Foli 15r

1321, juny, 13, Ciutat de Mallorca.

Pere Bordoy de Tarragona satisfà l'ancoratge pel dret d'entrada del seu lleny.

Pere Bordoy de Taragona, entrà, XIII yorns de guny. Leny. VIII sous.

Foli 16v

1321, juny, 20, Ciutat de Mallorca.

Bernat Desoler de Tarragona paga l'ancoratge pel seu lleny.

Bernat Dessoler de Taragona, entrà, XX yorns de guny. Leny. VIII sous.

Foli 19v

1321, juliol, 14, Ciutat de Mallorca.

Guillem Durban de Tarragona satisfà 2 sous d'ancoratge per la seva barca petita.

Guillem Durban de Taragona, entrà, XIII yorns de juliol. Barca poca. II sous.

1321, juliol, 14, Ciutat de Mallorca.

Bernat Balaguer de Tarragona, senyor d'un coca d'una coberta, paga l'ancoratge.

Bernat Balager de Taragona, entrà, XIII yorns de juliol. Coca I cuberta. VIII sous.

Foli 20v

1321, juliol, 20, Ciutat de Mallorca.

Guillem Mir de Tarragona, patró d'una coca de dues cobertes, paga, a través de Guillem Sabater, 16 sous d'ancoratge, això és, 8 d'entrada i 8 més d'eixida.

Diluns XX yorns de juliol, reebem d'en Guillem Mir de Taragona, per ancoratge de la sua coca de II cubertes, qui no pres albarà d'entrada e al pres d'ixida, los quals nos donà per el, Guillem Sabater, mercader. XVI sous.

Foli 22v

1321, juliol, 29, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona paga l'ancoratge per fondejar el seu lleny al port.

Jacme Corna de Taragona, entrà, XXVIII de juliol. Leny. VIII s.

Foli 23v

1321, agost, 4, Ciutat de Mallorca.

Jaume Sag de Tarragona paga el dret d'ancoratge pel seu lleny.

Jacme Sag de Taragona, entrà, III yorns d'agost. Leny. VIII sous.

Foli 26r

1321, agost, 20, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona satisfà l'import de l'ancoratge pel seu lleny.

Andreu Nicolau de Taragona, entrà, XX yorns, d'agost. Leny. VIII sous.

Foli 27v

1321, setembre, 4, Ciutat de Mallorca.

Pere Bordoy de Tarragona paga l'ancoratge en haver atracat el seu lleny al port.

Pere Bordoy de Taragona, entrà, III yorns de setembre. Leny. VIII sous.

1321, setembre, 4, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona paga el dret de l'ancoratge pel seu lleny.

Jacme Corna de Taragona, entrà, III yorns de setembre. Leny. VIII sous.

Foli 29r

1321, setembre, 14, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona paga 8 sous per ancorar el seu lleny al port.

Andreu Nicolau de Taragona, entrà, XIII yorns de setembre. Leny. VIII sous.

Foli 30r

1321, octubre, 1, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona paga l'ancoratge pel seu lleny.

Jacme Corna de Taragona, entrà, lo primer yorn d'uytubri. Leny. VIII sous.

Foli 31v

1321, octubre, 5, Ciutat de Mallorca.

El tarraconí Pere de Vilaroma, patró de lleny, paga el dret d'ancoratge.

Pere de Vilaroma de Taragona, entrà, V yorns d'uytubri. Leny. VIII sous.

1321, octubre, 7, Ciutat de Mallorca.

Jaume Sag de Tarragona i Berenguer Mileres satisfan, a través de Francesc Ferran, l'ancoratge degut per atracar el seu lleny al port de Mallorca.

Jacme Sag de Taragona <e> en Berenguer Mileres entraren ha VII yorns d'uytubri. Leny. Ana-se'n ab l'ancoratge e mena'l Berenguer Mileres, paga'ls per el, Fransesc Ferran qui comprà lo leny. VIII sous.

Foli 32r

1321, octubre, 7, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge pel seu lleny.

Andreu Nicolau de Taragona, entrà, VII yorns d'uytubri. Leny. VIII sous.

Foli 32v

1321, octubre, 9, Ciutat de Mallorca.

Pere Ros liquida la part d'ancoratge que el tarraconí En Massot deu per la possessió de la meitat del seu lleny.

Divenres VIII yorns d'uytubry reebem d'en Pere Ros per la part que [h]a en Masot de Taragona al seu leny. IIII sous.

Foli 33v

1321, octubre, 16, Ciutat de Mallorca.

Pere Cadena de Tarragona no ha de pagar l'ancoratge perquè el seu lleny és nou.

Pere Cadena de Taragona, entrà, XVI yorns d'uytubri. [lo] leny és nou e no paga ancoratge.

1321, octubre, 19, Ciutat de Mallorca

El mercader tarraconí Guillem Durban, malgrat fondejar el lleny al port de Mallorca, no paga ancoratge, atès que el lleny que patroneja és propietat del mallorquí En Ros.

Guillem Durban de Taragona, entrà, XVIII yorns d'uytubry. Leny. Que menava lo leny d'en Ros que és de Maylorca e no paga ancoratge.

Foli 35r

1321, novembre, 3, Ciutat de Mallorca.

Pere Codines de Tarragona paga l'ancoratge pel seu lleny.

Pere Codines de Taragona, entrà, III yorns d'uytubri.⁷¹⁶ Leny. VIII sous.

Foli 36v

1321, novembre, 3, Ciutat de Mallorca.

Antoni Pexo de Tarragona liquida els 8 sous pertanyents a l'ancoratge del seu lleny.

Antoni Pexo de Taragona, entrà, XIII yorns de noembre. Leny. VIII sous.

Foli 37v

1321, novembre, 21, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Andreu Nicolau de Taragona, entrà ha XXI yorns de noembre. Leny. VIII sous.

Foli 39v

1321, desembre, 1, Ciutat de Mallorca.

Joan Sag de Tarragona, pilot del lleny d'un tal Berenguer Mileres, paga l'ancoratge per fondejar al port de Mallorca.

Johan Sag de Taragona, entrà lo primer yorn de deembre, mena lo leny Berenguer Mileres. VIII sous.

1321, desembre, 2, Ciutat de Mallorca.

El mercader de Tarragona Guillem Osona satisfà el dret d'ancoratge.

Guillem d'Osona de Taragona, entrà II yorns de deembre. Leny. VIII sous.

Foli 43v

1321, desembre, 28, Ciutat de Mallorca.

Pere Cadena de Tarragona paga l'ancoratge pel seu lleny.

Pere Cadena de Taragona, entrà, XXVIII yorns de deembre. Leny. VIII sous.

1321, desembre, 28, Ciutat de Mallorca.

⁷¹⁶ Ha de dir-hi "novembre".

*Antoni Pexo de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny, atès que de la propietat del lleny un quart pertany a homes de Barcelona; l'import de l'ancoratge es redueix en un sou.*⁷¹⁷

Antoni Pexo de Taragona, entrà, XXVIII yorns de deembre. Leny. Ay I quart d'òmens d'Barsalona. VII sous.

Foli 46r

1322, gener, 20, Ciutat de Mallorca.

Antoni Pons de Tarragona satisfà els 8 sous exigits per fondejar el seu lleny al port.

Antoni Pons de Taragona, entrà, XX yorns de gener. Leny. VIII sous

Foli 48v

1322, febrer, 13, Ciutat de Mallorca.

Antoni Pexo de Tarragona paga 7 sous d'ancoratge pel seu lleny, un menys perquè una quarta part de la propietat és d'homes de Barcelona.

Antoni Pexo de Taragona, entrà, XIII yorns de febrer. Leny. Ay I quarter d'òmens de Barselona. VII sous.

Foli 49r

1322, febrer, 20, Ciutat de Mallorca.

Pere Bordoy de Tarragona liquida els 8 sous d'ancoratge pel seu lleny.

Pere Bordoy de Taragona, entrà, XX yorns de febrer. Leny. VIII sous.

Foli 50r

1322, març, 2, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona paga el dret d'ancoratge pel seu lleny.

Jacme Corna de Taragona, entrà II yorns de març. Leny. VIII sous.

1322, març, 3, Ciutat de Mallorca.

Pere de Vilaroma, de Tarragona, paga l'ancoratge pel seu lleny.

Pere de Vilaroma de Taragona, entrà, III yorns de març. Leny. VIII sous.

Foli 51v

1322, març, 10, Ciutat de Mallorca.

Andreu Garrigueta de Tarragona paga el dret d'ancoratge pel seu lleny.

⁷¹⁷ La reducció hauria de ser de 2 sous (un 25%), atès que un "quarter" representa la quarta part de la propietat. Pensem, per tant, que es tracta d'una errada de l'escrivà, que hauria d'haver anotat 6 sous i no 7.

Andreu Garriguella de Taragona, entrà, X yorns de març. Leny. VIII sous.

1322, març, 10, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona abona el dret de 8 sous per ancorar el seu lleny.

Andreu Nicolau de Taragona, entrà, X yorns de març. Leny. VIII sous.

3

1324, abril, 1, Ciutat de Mallorca, al 30 de març de 1325.

Registre pertanyent a l'ancoratge o dret que els vaixells estrangers pagaven per ancorar al port de Mallorca. El document conté tot l'ancoratge de l'annualitat fiscal, això és, des de l'1 d'abril de 1324 fins al 30 de març de 1325. A continuació, presentem els assentaments individualitzats.

ARM, RP 1098, f. 1v-34v.

Foli 1v

1324, abril, 4, Ciutat de Mallorca.

Antoni Pexo de Tarragona satisfà l'ancoratge per l'entrada del seu lleny al port.

Anthoni Pexo de Taragona, entrà, IIII yorns, leny. VIII sous.

1324, abril, 4, Ciutat de Mallorca.

Bernat Ortolà de Tarragona abona l'ancoratge per ancorar el seu lleny al port.

Bernat Ortolà de Taragona, entrà, IIII yorns d'abril. Lleny. VIII sous.

1324, abril, 9, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona paga el dret d'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

N'Andreu Nicolau de Taragona, entrà, VIIII yorns d'abril. Lleny. VIII sous.

Foli 2v

1324, abril, 23, Ciutat de Mallorca.

Bartomeu Sabater de Tarragona paga el dret d'ancoratge per la seva coca.

Barthomeu Sabater de Taragona, entrà, XXIII yorns. Coca. VIII sous.

Foli 3r

1324, maig, 7, Ciutat de Mallorca.

Antoni Pexo de Tarragona paga el dret d'ancoratge per entrada del seu lleny.

Anthoni Pexo de Taragona, entrà, V yorns de mag. Leny. VIII sous.

Foli 3v

1324, maig, 7, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona satisfà els 8 sous d'ancoratge per entrada del seu lleny.

Andreu Nicolau de Taragona, entrà, VII yorns. Leny. VIII sous.

Foli 4r

1324, maig, 9, Ciutat de Mallorca.

Ramon Garda de Tarragona paga l'ancoratge per fondejar el seu lleny al port.

Ramon Garda de Taragona, entrà, VIII yorns de mag. Leny. VIII sous.

1324, maig, 10, Ciutat de Mallorca.

Francesc Olivella de Tarragona paga el dret d'ancoratge per entrada del lleny, del qual el mallorquí Bernat Garbí en posseeix una setzena.

Fransesc Holiveyla de Taragona, entrà X yorns de mag. Leny. Ay una I setzena <d'en> Bernat Garbí. VII sous, VI diners.

Foli 4v

1324, maig, 22, Ciutat de Mallorca.

Jaume Goya de Tarragona abona 8 sous pel dret d'ancoratge del seu lleny.

Jacme Goya de Taragona, entrà, XXII yorns de mag. Leny. VIII sous.

Foli 6v

1324, juny, 21, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Andreu Nicolau de Taragona, entrà, XXI yorns de guny. Leny. VIII sous.

Foli 7r

1324, juny, 22, Ciutat de Mallorc

Francesc Olivella de Tarragona paga l'ancoratge per la copropietat del lleny, del qual en posseeix una setzena el mallorquí Bernat Garbí.

Fransesc Holiveyla de Taragona, entrà XXII yorns de guny. Leny. Ay I setzena <d'en> Bernat Garbí. VII sous, VI diners.

Foli 8r

1324, juny, 30, Ciutat de Mallorca.

Bernat Ortolà de Tarragona abona el dret d'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Bernat Ortolà de Taragona, entrà, XXX yorns de guny. Leny. VIII sous.

1324, juliol, 3, Ciutat de Mallorca.

Jaume Goya de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge per fondejar el seu lleny.

Jacme Goya de Taragona, entrà, III yorns de guliol. Leny. VIII sous.

Foli 9r

1324, juliol, 11, Ciutat de Mallorca.

Pere Baco de Tarragona paga el dret de 8 sous per ancorar el seu lleny.

Pere Baco de Taragona, entrà, XI yorns de guliol. Leny. VIII sous.

Foli 10r

1324, juliol, 18, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona paga el dret d'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Andreu Nicolau de Taragona, entrà, XVIII yorns de guliol. Leny. VIII sous.

Foli 11v

1324, juliol, 24, Ciutat de Mallorca.

Pere Ros de Tarragona ancora el seu lleny al port.

Pere Ros de Taragona, entrà, XXIII yorns de guliol. Leny. VIII sous.

Foli 13r

1324, agost, 11, Ciutat de Mallorca.

Bernat Ortolà de Tarragona paga el dret d'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Bernat Ortolà de Taragona, entrà, XI yorns d'agost. Leny. VIII sous.

Foli 13v

1324, agost, 13, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona fondeja el seu lleny al port.

N'Andreu Nicolau de Taragona, entrà, XIII yorns d'agost. Leny. VIII sous.

Foli 14v

1324, agost, 22, Ciutat de Mallorca.

Francesc Olivella de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge per l'entrada de la coca de la qual Bernat Garbí de Mallorca en tenia una setzena, que ara ha comprat Bernat de Valls, de Tarragona.

Francesc Holiveyla de Taragona, entrà, XXII yorns d'agost. Coca. Ay d'en Benrat Garbí I setzena, compra-la Bernat de Vayls de Taragona. VII sous, VI diners.

Foli 15v

1324, agost, 26, Ciutat de Mallorca.

Una coca de Tarragona de la qual és nauixer Jaume Desprats, que ha sorgit a la Porrassa, paga el dret d'ancoratge.

Diluns XXVI yorns d'agost, reebem de la coca de Taragona de què és notxer en Jacme Despratz qui havia sorgit a la Porasa, per ancoratge. I liura, IIII sous.

Foli 18r

1324, setembre, 21, Ciutat de Mallorca.

Bernat Ortolà de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge per la sortida del seu lleny.

Divenres XXI yorns de setembre, reebem d'en Bernat Ortolà de Taragona per ancoratge del seu leny qui no pres albarà d'entada y al pres d'ayxida. VIII sous.

Foli 19v

1324, octubre, 12, Ciutat de Mallorca.

Antoni Pexo de Tarragona satisfà la meitat de l'ancoratge del seu lleny, ja que l'altra meitat és d'homes de Barcelona.

Anthoni Pexo de Taragona, entrà XII yorns d'uytubri. Leny. Ay d'òmens de Barselona la meitat. VI sous.

Foli 20r

1324, octubre, 19, Ciutat de Mallorca.

Pere Ros de Tarragona paga el dret d'ancoratge pel seu lleny.

Pere Ros de Taragona, entrà XVIII yorns d'uytubri. Leny. VIII sous.

Foli 20v

1324, octubre, 23, Ciutat de Mallorca.

Guillem Baco de Tarragona abona l'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Guillem Baco de Taragona, entrà XXIII yorns d'uytubri. Leny. VIII sous.

Foli 22r

1324, novembre, 8, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona paga el dret d'ancoratge del lleny, del qual una vuitena pertany a homes de Mallorca.

N'Andreu Nicolau de Taragona, entrà VIII yorns de noembre. Leny. Ay I vuietna d'omes de Mayorca. VII sous.

Foli 23r

1324, novembre, 15, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona abona l'ancoratge per fondejar el lleny que posseeixen, meitat per meitat, ell i homes de Barcelona.

Jaume Corna de Taragona, entrà XV yorns de noembre. Leny. Ay la meytat d'òmens de Barsalona. VI sous.

1324, novembre, 19, Ciutat de Mallorca.

Nicolau Fabregar de Tarragona no paga dret d'ancoratge pel lleny que ha fondejat al port, ja que l'embarcació és de Mallorca.

Nicolau Fabregar de Taragona, entrà XVIII yorns de noembre. Leny, és de Mayorca.

1324, novembre, 20, Ciutat de Mallorca.

Bernat Ros de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge per eixida del seu lleny.

Dimartz XX yorns de noembre reebem d'en Benrat Ros de Taragona per ancoratge del seu leny qui no pres albarà d'entrada e al pres d'ixida. VIII sous.

Foli 23v

1324, novembre, 24, Ciutat de Mallorca.

Pere Cadena de Tarragona paga el dret d'ancoratge per la copropietat del lleny, del qual 3 quaters de la propietat pertanyen a homes de Mallorca.

Pere Cadena de Taragona, entrà, XXIIII yorns de noembre. Leny. Ay III quaters d'òmens de Maiorca. II sous.

Foli 24r

1324, desembre, 1, Ciutat de Mallorca.

Guillem Baco de Tarragona paga el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Baco de Taragona, entrà lo primer de deembre. Leny. VIII sous.

1324, desembre, 17, Ciutat de Mallorca.

Antoni Pexo de Tarragona paga l'ancoratge del lleny, la meitat del qual és d'homes de Barcelona.

Anthoni Pexo de Taragona, entrà XVII yorns de deembre. Leny. Ay la meytat d'omes de Barselona. VI sous.

Foli 27r

1324, desembre, 22, Ciutat de Mallorca.

Els tarragonins Berenguer Francesc i Bernat Maimó paguen el dret d'ancoratge per fondejar la seva coca al port.

Berenguer Ffrancesch \e en Bernat Maimó/ de Taragona, entrà XXII yorns de deembre. Coca. I lliura, IIII sous.

Foli 28r

1325, gener, 3, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona paga l'ancoratge corresponent a la copropietat del seu lleny, la resta, una vuitena, és d'un tal Ferran.

N'Andreu Nicolau de Taracona, entrà, III yorns de gener. Leny. Ay I uytena d'en Feran. VI sous.

Foli 28v

1325, gener, 7, Ciutat de Mallorca.

Guillem Baco de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Guillem Baco de Taragona, entrà, VII yorns de gener. Leny. VIII sous.

Foli 29v

1325, gener, 21, Ciutat de Mallorca.

Pere Ros de Tarragona abona el dret d'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Pere Ros de Taragona, entrà, XXI yorns de gener. Leny. Deu d'altre viatge. VIII sous.

Foli 30r

1325, gener, 25, Ciutat de Mallorca.

Ramon Ortolà de Mallorca paga l'ancoratge corresponent a la copropietat —la meitat— que els homes de Tarragona posseeixen del lleny que pilota; l'altra meitat és seva.

Dimecres XXV de gener reebem d'en Ramon Hortolà de Mayorca per la part que an el seu leny hòmens de Taragona. IIII sous.

Foli 34r

1325, febrer, 28, Ciutat de Mallorca.

Antoni Pexo de Tarragona i Guillem Tarrascó de Barcelona paguen l'ancoratge del lleny, del qual són copropietaris, per la meitat.

Anthoni Pexo de Taragona \en Guillem Tarascó de Barsalona/ entraren ha XXVIII yorns de febrer. Leny. Ay la meytat Guillem Tarascó de Barsalona. VI sous.

Foli 34v

1325, març, 14, Ciutat de Mallorca.

Andreu Nicolau de Tarragona paga l'ancoratge del lleny, del qual una vuitena part és d'homes de Mallorca.

Andreu Nicolau de Taragona, entrà XIII yorns de març. Leny. Ay I uytena d'òmens de Maiorca. VII sous.

1325, març, 14, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona abona el dret d'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Jacme Corna de Taragona, entrà XIII yorns de març. Leny. VIII sous.

4

1328, juliol, 8, Ciutat de Mallorca.

Arnau Punyet de Tarragona rep, en comanda, de Ramon Vila, 100 sous, moneda de Mallorca, que s'emportarà amb la coca de Costabela cap a Sicília i a altres llocs, on els esmerçarà, i dels guanys obtinguts tres quartes parts seran per al soci capitalista i el quart restant, per al gestor comanditari, és a dir, Arnau Punyet.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14586, f. 43v.

Arnaldus Punyeti de Tarrachona, confiteor et in veritate recognosco me in comanda tenere a te Raimundo Vila et tuis, centum solidos regalium Maioricarum minutorum emer-ciatos et implicatos simul cum peccunia mea propria. Quam comandam renunciando etc., quod porto mecum in hoc presente viatico que, Deo domino concedente, facturum sumus

in cocha d'en Costabela et sociorum, apud Sicilia et deinde ubicumque persona mea intra causa mercaderie. Promitens dictam comandam fideliter tractare et procurare emendo, vendendo et aliter negociando prout melius mihi visum fuerit expedire ad utilitatem dicte comanda et esse tibi et tuis fideliter et legalis et ad justum et legalem computum inde certum tecum et tuis venire et in omnibus vestri [...]. Ita tamen quod de toto lucro quod Deus mihi dederit ad lucrandum cum dicta comanda habeam ego quartam parte pro mea industria seu labore et tu residuas III partes, et ipsius lucri simul cum comanda predicta, pro qua comanda [...] tibi restituenda in redditu dicti viatici. Obligo. etc. Hec tamen comanda eat <maneat, sic et redeat> ad tuum redezum etc.

Testes Petro Sabrugera, Barnardo Antich et Petro Antich notario.

5

1329, juliol, 19, Ciutat de Mallorca.

Pere Ferriol de Falset —Camp de Tarragona—, major de 18 anys, promet restar al servei de Francesc Febri, ganiveter, durant 3 anys consecutius, amb la finalitat d'aprendre aquest ofici. Al llarg de l'esmentat període, la manutenció de l'aprenent anirà a càrrec de l'ensenyant, el qual, a més, es compromet a servir-li certes peces de vestir i a calçar-lo.

ACM, Protocols Notariales, P 14556, f. 193v.

Petrus Ferriol de Falset, Campi Terrachone, asserens me esse maiorem XVIII annis, promito stare tecum Francisco Febrini cultellario hinc ad III annos proximo venturos et completos causa adiscendi dictum officium tuum quod me doceas etc. Faciendi omnia mandata tua licita tamen et honesta ad dictum officium decencia, secundum posse meum. Promitens tibi quod infra dictum tempus non recedam etc., quod si fecero possitis mihi usque perquiret et capere seu capi facere, meas missionibus, et in tuum posse reducere. Tu vero providens me in cibo et potu per dictum tempus et teneatis mi facere, ex pro quolibet anno, dictorum III annorum, unam tunicam de panno valente XV solidos pro canam et per totum dictum tempus unam gramancia de panno valuam XX solidos pro canam, et quolibet anno II camisari, II bragas et unum par caligarum et calciatum de soculatibus, quantam mihi necessari fuerit. In fine vero temporis restituam etc., cum si quod mali etc., et emendabo tibi dies me absencia. Obligando etc., et juro sponte etc. Ad hoc ego dicti Ffrancischus laudans et promito, etc., obligando, etc.

Testes Bernardo Lupeti, Nicolai Angelatz, Bernardo Sentor et Bernardo Companyioni.

6

1329, octubre, 16, Ciutat de Mallorca.

Constança, filla de Pere Moliner de Tarragona, cedeix a Antònia, muller del tarragoní Antoni Mir, tots els drets exigibles i exercibles sobre Bonanat Francesc, fill de Ramon Boda de Barcelona, dimanants

d'un deute de 6 lliures mallorquines prestades a l'esmentat Bonanat, segons consta a l'instrument notarial de 6 d'abril de 1328.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14556, f. 241r.

Constancia filia Petri Molineri de Tarrachona, do et ex causa sive titulo donacionis cedo tibi Antonie uxor Antonii Mir de Tarrachona, omnia jura et acciones meas ac persecutiones reales et personales et alia quasque mihi competentes etc., adversus, Bonanatum Ffrancischi filium Raimundi Boda de Barchinone et suos et bona sua quantum ad illas sex libras regalium Maioricarum in quibus mihi tenetur et causa obligantes cum publico instrumento comande facto auctoritate Barthomeum de Capricio notari publici Maioricarum, VIII idus aprilis anno domini CCCXXVIII quod tibi constituens etc., et te pono in locum meum promitens vero dictam donacio [...] et cessionem hinc bonam et firmam, etc.

Testes Guillelmo Saragosa, Petrus Moragues et Raimundo Muleti.

7

Registre de l'ancoratge o dret que els vaixells estrangers pagaven per ancorar al port de Mallorca. El document conté tot l'ancoratge de l'annualitat fiscal, això és, de l'1 d'abril de 1330 al 30 de març de 1331. A continuació, segueixen els pagaments individualitzats. D'aquest document, solament se n'han transcrit els assentaments relacionats amb Tarragona.

ARM, *Ancoratge*, RP 1102.

Foli 2r

1330, abril, 24, Ciutat de Mallorca.

Bernat Ortola de Tarragona paga el dret d'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Bernat Hortolà de Taragona, entrà, XXVIII yorns d'abril. Leny. VIII sous.

Foli 2v

1330, abril, 26, Ciutat de Mallorca.

Ramon Jordà de Tarragona abona l'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Ramon Yordà de Taragona, entrà XXVI yorns d'abril. Leny. Venc de Taragona. VIII sous.

Foli 3r

1330, maig, 2, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona paga el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà II yorns de mag. Leny. VIII sous.

Foli 5r

1330, maig, 23, Ciutat de Mallorca.

Pere Ros de Tarragona paga l'ancoratge, menys un quarter, del lleny seu i de Joan Tarragona, posseïdor del quarter.

Pere Ros de Taragona, entrà XXIII yorns de mag. Leny. Ay I quarter Johan Tarragona. VI sous.

Foli 6v

1330, maig, 30, Ciutat de Mallorca.

Ramon Vilar de Tarragona paga l'ancoratge del lleny, del qual un quarter i mig pertany a homes de Mallorca.

Ramon Vilar de Taragona, entrà XXX yorns de mag. Leny. Ay d'òmens de Maiorca I quarter <e> mig. VI sous.

1330, maig, 30, Ciutat de Mallorca.

Joan Rexac de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge per un lleny que també és propietat, en una setzena, de Joan Tagell.

Johan Rexach de Taragona, entrà XXX yorns de mag. Leny. Ay I setzena d'en Johan Tagell. VII sous, VI diners.

Foli 7v

1330, juny, 9, Ciutat de Mallorca.

Bernat Ortolà de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Bernat Ortolà de Taragona, entrà VIII yorns de guny. Leny. VIII sous.

Foli 8r

1330, juny, 15, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona abona el dret d'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, XV yorns de guny. Leny. VIII sous.

1330, juny, 22, Ciutat de Mallorca.

Domingo Garbí de Tarragona paga la part d'ancoratge que li pertoca del seu lleny, ja que dues setzenes d'aquesta embarcació pertanyen a homes de Mallorca.

Domingo Garbí de Taragona, entrà, XXII yorns de guny. Leny. Ay d'òmens de Mayorca II setzenes. VII sous.

Foli 13v

1330, desembre, 24, Ciutat de Mallorca.

Joan Rexac de Tarragona satisfà l'ancoratge de la part que li pertany d'un lleny que també és propietat, en una setzena, de Johan Tagell.

Johan Rexach de Taragona, entrà, XXIII yorns de deembre. Leny. Ay I setzena d'en Johan Tagell . VII sous, VI diners.

1330, setembre, 24, Ciutat de Mallorca.

Pere Ros de Tarragona paga l'ancoratge corresponent a la copropietat d'un lleny del qual un quarter pertany a Joan Tarragona de Mallorca.

Pere Ros de Taragona, entrà, XXIII yorns de setembre. Leny. Ay I quarter d'en Johan Taragona de Mayorca. VI sous.

Foli 14v

1330, octubre, 12, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà XII yorns d'uytubri. Leny. VIII sous.

1330, octubre, 15, Ciutat de Mallorca.

Bernat Ortola de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Bernat Ortola de Taragona, entrà XV yorns d'uytubri. Leny. VIII sous.

Foli 15v

1330, octubre, 26, Ciutat de Mallorca.

Ramon Spert de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Ramon Spert de Taragona, entrà, XXVI yorns d'uytubri. Leny. VIII sous.

Foli 16r

1330, novembre, 3, Ciutat de Mallorca.

Domingo Garbí de Tarragona abona l'ancoratge de la part que li correspon del seu lleny, la propietat restant —2 quarters i mig— és d'homes de Mallorca.

Domingo Garbí de Taragona,entrà, III yorns de noembre. Leny. Ay d'òmens de Majorca II quarters e mig. III sous.

Foli 16v

1330, novembre, 12, Ciutat de Mallorca.

Ramon Jordà de Tarragona paga l'ancoratge de 3 quarters de la propietat d'un lleny; la resta —1 quarter— és d'homes de Mallorca.

Ramon Yordà de Taragona, entrà XII yorns noembre. Leny. Ay I quarter d'òmens de Maiorca. VI sous.

Foli 18r

1330, novembre, 24, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Jacme Corna de Taragona, entrà, XXVIII yorns de noembre. Leny. VIII sous.

Foli 19r

1330, desembre, 3, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà III yorns de deembre. Leny. VIII sous.

Foli 19v

1330, desembre, 8, Ciutat de Mallorca.

Ramon Jordà de Tarragona paga l'ancoratge corresponent a 3 quarters de propietat del lleny que ha ancorat al port. La propietat restant és d'un tal Brunet.

Ramon Yordà de Taragona, entrà VIII yorns de deembre. Leny. Ay I quarter d'en Brunet. VI sous.

1330, desembre, 8, Ciutat de Mallorca.

Ramon Spert de Tarragona abona del dret d'ancoratge d'un lleny la propietat del qual és compartida, en una setzena, per homes de Mallorca.

Ramon Spert de Taragona, entrà, VIII yorns de deembre. Leny. Ay I setzena d'òmens de Maiorca. VII sous, VI diners.

Foli 20r

1330, desembre, 20, Ciutat de Mallorca.

Pere Ros de Tarragona paga l'ancoratge corresponent a 3 quarters de propietat d'un lleny. La resta és d'homes de Menorca.

Pere Ros de Taragona, entrà XX yorns de deembre. Leny. Ay I quarter d'omes de Manorca. VI sous.

Foli 20v

1331, gener, 2, Ciutat de Mallorca.

Domingo Garbí de Tarragona paga l'ancoratge d'un lleny la propietat del qual és compartida amb homes de Mallorca —3 quarters i vuitena—.

Domingo Garbí de Taragona, entrà, II yorns de gener. Leny. Ay d'òmens de Maiorca III quarters e I vuytena. I sou.

Foli 21v

1331, gener, 9, Ciutat de Mallorca.

Joan Baró de Tarragona paga l'ancoratge d'eixida de la seva coca baionesa.

Dimecres VIII yorns de gener, reebem d'en Johan Baró de Taragona, per ancoratge de la sua coca Baionesca qui no pres albarà d'entrada e al pres d'exida. VIII sous.

Foli 23r

1331, gener, 24, Ciutat de Mallorca.

Ramon Spert de Tarragona paga el dret d'ancoratge corresponent a un lleny la propietat del qual és compartida, en una setzena, per homes de Mallorca.

Ramon Spert de Taragona, entrà, XXIII yorns de gener. Leny. Ay I setzena d'òmens de Maiorca. VII sous, VI diners.

Foli 23v

1331, febrer, 1, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà divenres primer yorn de febrer. Leny. VIII sous.

Foli 25r

1331, febrer, 18, Ciutat de Mallorca.

Antoni Blanc i un tal Rexac, tots dos de Tarragona, paguen l'ancoratge pel seu lleny.

Anthoni Blanch de Taragona \en Rexach/ entrà XVIII yorns de febrer. Leny. VIII sous.

Foli 25v

1331, febrer, 22, Ciutat de Mallorca.

Ramon Vilar de Tarragona paga el dret d'ancoratge d'un lleny que comparteix amb homes de Menorca.

Ramon Vilar de Taragona, entrà XXII yorns de febrer. Leny. Ay III vuitenes d'òmens de Manorcha. V sous.

Foli 26v

1331, març, 2, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona abona l'ancoratge d'entrada del seu lleny.

Jacme Corna de Taragona, entrà, II yorns de març. Leny. VIII sous.

1331, març, 15, Ciutat de Mallorca.

Domingo Garbí de Tarragona paga el dret d'ancoratge del seu lleny.

Domingo Garbí de Taragona, entrà XV yorns de març. Leny. VIII sous.

8

Registre pertanyent a l'ancoratge o dret que els vaixells estrangers pagaven per ancorar al port de Mallorca. El document conté tot l'ancoratge de l'annualitat fiscal, això és, de l'1 d'abril de 1332 al 30 de març de 1333. A continuació, segueixen els pagaments individualitzats. D'aquest document, solament se n'han transcrit els assentaments relacionats amb Tarragona.

ARM, Ancoratge, RP 1100.

Foli 1v

1332, abril, 18, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona paga el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, XVIII yorns d'abril. Leny. VIII sous.

Foli 2r

1332, maig, 2, Ciutat de Mallorca.

Pere Bisanya de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge de la seva barca de 10 remes.

Pere Bisanya de Taragona, entrà II yorns de mag. Barca X remes. II sous.

Foli 2v

1332, maig, 13, Ciutat de Mallorca.

Berenguer Dandara de Tarragona paga l'ancoratge d'entrada del seu lleny.

Berenguer Dandara de Taragona, entrà, XIII yorns de mag. Leny. VIII sous.

Foli 4r

1332, juny, 22, Ciutat de Mallorca.

Domingo Garbí de Tarragona abona el dret d'ancoratge de la seva coca, descomptada la part pertanyent als homes de Mallorca que en comparteixen la propietat.

Domingo Garbí de Taragona, entrà XXII yorns de guny. Coca. Ay d'òmens de Mayorca II setzenes e miga. III sous.

Foli 7r

1332, octubre, 24, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Jacme Corna de Taragona, entrà, XXIII yorns d'uytubri. Leny. VIII sous.

Foli 8v

1332, novembre, 23, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Jacme Corna de Taragona, entrà XXIII yorns de noembre. Leny. VIII sous.

Foli 9r

1332, novembre, 24, Ciutat de Mallorca.

Ramon Spert de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Ramon Spert de Taracona, entrà XXIII yorns de noembre. Leny. VIII sous.

Foli 9v

1332, desembre, 10, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona no paga ancoratge perquè el seu vaixell és nou.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, X yorns de deembre. Leny, és nou e no paga ancoratge.

1332, desembre, 11, Ciutat de Mallorca.

Antoni Blanc de Tarragona paga el dret d'ancoratge del seu lleny.

Anthoni Blanch de Taragona, entrà XI yorns de deembre. Leny. VIII sous.

Foli 12r

1333, gener, 13, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona satisfà l'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà XIII yorns de gener. Leny. VIII sous.

1333, gener, 14, Ciutat de Mallorca.

Ramon Spert de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Ramon Spert de Taragona, entrà XIII yorns. Leny. VIII sous.

Foli 12v

1333, gener, 18, Ciutat de Mallorca.

Jaume Corna de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Jacme Corna de Taragona, entrà, XVIII yorns de gener. Leny. VIII sous.

Foli 13r

1333, febrer, 1, Ciutat de Mallorca.

*Domingo Garbí de Tarragona paga l'ancoratge per la part de propietat que té sobre la coca que pilota.
La resta és d'Antoni Bertran.*

Diluns lo primer yorn de febrer reebem d'en <Domingo> Garbí de Taragona per la part que ha en la coca que mena de n'Antoni Bertran de Mayorca. I sou.

Foli 15r

1333, febrer, 18, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, XVIII yorns de febrer. Leny. VIII sous.

Foli 16r

1333, març, 20, Ciutat de Mallorca.

Ramon Espert de Tarragona paga l'ancoratge d'eixida del seu lleny.

Disapte XX yorns de mars reebem d'en Ramon Espert de Taragona, per ancoratge del seu leny, qui no pres albarà d'entrada e al pres d'axida. VIII sous.

Foli 17r

1333, març, 24, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, XXVIII yorns de mars. Leny. VIII sous.

9

1339, agost, 8, Barcelona.

Pere el Cerimoniós concedeix als cònsols i proboms de la ciutat i Camp de Tarragona que puguin importar, durant els 10 anys primers vinents, fusta, sèu, ferro, quitrà i altres coses prohibides. Els mercaders importadors hauran de prestar garanties en poder dels oficials reials i rebran, del veguer de Tarragona, albarà certificador que les esmentades mercaderies s'han descarregat a la ciutat o al Camp de Tarragona i no en altre lloc.

AHPT, Pergamins, calaix 1, núm. 8.

Nos Petrus dei gratia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice, conisque Barchinone. Volentes vos consules, probos homines ac universitatem civitatis Terrachone et singulares ipsius, gratia prosequi et favore vobis, presentium tenore, concedimus quod de regnis Aragonum et Valencie ac terris et locis Cathalonie et, etiam, de partibus regni Murcie, hinc ad decem annos primo venturos possitis abstraere et ad civitatem Terrachone et loca Campi eius portare, fustam, picem, cepum, ferrum, alquitranum et alias res prohibitas prout portantur et portari permittuntur et permittentur ad civitatem Barchinone et alia loca nostra, non obstante aliqua inhibicione per nos facta, vel infra dictum decenium facienda. Ita, tamen, quod extrahens supradicta prestat ydoneam caucionem in posse officialis nostri de quo predicta vel aliquod predictorum extrahet quod infra certum tempus per dictum officialem nostrum seu eius arbitro, perfigendum dabunt et mittent ei albarum vel litteram vicariorum Terrachone et Campi per que asserebit et constare potuerit predictas res prohibitas in civitatem Terrachonem et locis Campi non alibi discarricatas fuisse. Retinemus, tament, et condicionem insta adicimus quod reverendus in Xristo pater archiepiscopus Terrachone vel vicarii supradicti de rebus portatis et discarricatis inibi ratione dicte concessionis nostre non possint inde concedere tretam alicui sine licenciam extrahendi in cuius rei testimonium presentem cartam nostram inde fieri et sigillo nostro pendenti iussimus communere. Date Barchinone quarto kalendas september anno domini trecentesimo tricesimo nono. Exa. P.

Registre pertanyent a l'ancoratge o dret que els vaixells estrangers pagaven per ancorar al port de Mallorca. El document conté tot l'ancoratge de l'anualitat fiscal, això és, de l'1 d'abril de 1340 al 30 de març de 1341. A continuació, segueixen els pagaments individualitzats. D'aquest document, solament se n'han transcrit els assentaments relacionats amb Tarragona.

ARM, Ancoratge, RP 1101.

Foli 1v

1340, abril, 11, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona paga el dret d'ancoratge per l'entrada del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, XI yorns d'abril. Leny. VIII sous.

Foli 2r

1340, abril, 20, Ciutat de Mallorca.

Bernat Roderà de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Bernat Roderà de Taragona, entrà XX yorns d'abril. Leny. VIII sous.

Foli 4r

1340, juny, 7, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, X yorns de guny. Leny. VIII sous.

Foli 6r

1340, juliol, 10, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona abona l'ancoratge del lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, X yorns de guliol. Leny. VIII sous.

Foli 6v.

1340, juliol, 29, Ciutat de Mallorca.

Domingo Garbí de Tarragona paga l'ancoratge corresponent a la quota de propietat del seu lleny. L'altra —1 quarter i mig— pertany a homes de Mallorca.

Domingo Garbí de Taragona, entrà, XXVIII yorns de juliol. Leny. Ay I quarter e mig d'òmens de Mayorca. V sous.

Foli 7r

1340, agost, 8, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, VIII yorns d'agost. Leny. VIII sous.

Foli 8v

1340, setembre, 5, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, V yorns de setembre. Leny. VIII sous.

Foli 9r

1340, setembre, 14, Ciutat de Mallorca.

Bernat Roderà de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge del seu lleny.

Bernat Roderà de Taragona, entrà, XIII yorns de setembre. Leny. VIII sous.

Foli 13r

1340, desembre, 2, Ciutat de Mallorca.

Bernat Roderà de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Bernat Roderà de Taragona, entrà, II yorns de deembre. Leny. VIII sous.

Foli 13v

1340, desembre, 8, Ciutat de Mallorca.

En Castelló Pou de Cotlliure paga ancoratge del seu lleny, que ve de Tarragona.

Casteló Pou de Cochliure, entrà, VIII yorns de deembre. Leny. Venc de Taragona. VIII sous.

Foli 14v

1340, desembre, 22, Ciutat de Mallorca.

Bernat Roderà de Tarragona paga el dret d'ancoratge del seu lleny.

Bernat Roderà de Taragona, entrà, VIII yorns de deembre. Leny. VIII sous.

1340, desembre, 30, Ciutat de Mallorca.

Ramon Ortola de Mallorca paga el dret d'ancoratge per la quota de propietat que tenen homes estrangers en el seu lleny.

Ramon Hortolà, per la part que an hòmens stragers del seu lleny. II sous.

Foli 15r

1341, gener, 9, Ciutat de Mallorca.

Guillem Tolrà de Tarragona abona el dret d'ancoratge del seu lleny.

Guillem Tolrà de Taragona, entrà, VIII yorns de gener. Leny. VIII sous.

Foli 15v

1341, gener, 12, Ciutat de Mallorca.

Miquel Garbí de Tarragona paga ancoratge per la quota de propietat —2 quarters— de la seva embarcació.

Michel Garbí de Taragona, entrà, XII yorns de gener. Ay d'òmens de Mayorca II quarters. IIII sous.

1341, gener, 16, Ciutat de Mallorca.

Bernat Roderà de Tarragona satisfà el dret d'ancoratge del seu lleny.

Bernat Roderà de Taragona, entrà, XVI yorns de gener. Leny. VIII sous.

Foli 16v

1341, gener, 29, Ciutat de Mallorca.

Ramon Ortolà de Mallorca paga ancoratge per la quota de propietat que en el seu lleny hi tenen homes estrangers.

Reebem d'en Ramon Hortolà per la part que an hòmens strangers, per ancoratge. II sous.

Foli 17r

1341, febrer, 13, Ciutat de Mallorca.

Bernat Narbona de Tarragona paga el dret d'ancoratge del seu lleny.

Bernat Narbona de Taragona, entrà, XIII yorns de gener. Leny. VIII sous.

1341, febrer, 13, Ciutat de Mallorca.

Bernat Roderà de Tarragona satisfà l'ancoratge del seu lleny.

Bernat Roderà de Taragona, entrà, XIII yorns de febrer. Leny. VIII sous.

Foli 19r

1341, març, 13, Ciutat de Mallorca.

Domingo Garbí de Tarragona paga ancoratge per la propietat que té sobre el seu vaixell. La resta és d'homes de Mallorca.

Domingo Garbí de Taragona entrà, XIII yorns de març. Ay hòmens de Mayorca la meytat.

Foli 20r

1341, març, 29, Ciutat de Mallorca.

Bernat Roderà de Tarragona paga l'ancoratge del seu lleny.

Benrat Roderà de Taragona, entrà, XXVIII yorns de març. Leny VIII sous.

Foli 28r.

*Capítol dels navegants que són de la terra.*⁷¹⁸

1340, desembre, 8, Ciutat de Mallorca.

Guillem Durban qui venc de Taragona, entrà VIII yorns de deembre. Leny.

Foli 28r

1340, desembre, 16, Ciutat de Mallorca.

Ramon Caro, entrà XVI yorns de deembre. Leny. Venc de Taragona.

1340, desembre, 16, Ciutat de Mallorca.

Jacme Roger, entrà XVI yorns de deembre. Leny. Venc de Taragona.

1340, desembre, 20, Ciutat de Mallorca.

Ramon Hortolà, entrà XX yorns de deembre. Leny.

11

1342, setembre, 17, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca, Roger de Rovenac, assegura, d'especial gràcia, i atorga salconduit a Pere Garbí de Tarragona, nebot i factor de Bernat Garbí, oriünd de Tarragona, però ara naturalitzat ciutadà de Mallorca. La concessió es fa a suplicació de l'esmentat Bernat Garbí en favor del seu factor i nebot, senyor d'un lleny. Aquesta concessió cal interpretar-la com a extraordinària atesa la conjuntura d'enfrontament bèl·lic no declarat entre les esquadres navals del rei de Mallorca i del rei d'Aragó.

⁷¹⁸ En conseqüència, no paguen ancoratge.

ARM, *Lletres Comunes*, AH 3, f. 123r.

Rogerus etc. Tenore presentiam notum facimus universis quod Bernardus Garbini civis Maioricarum supplicavit nobis humiliter ut Petro Garbini de Terrachona nepotem et factorem suum guidare et assecurare dignaremur, videlicet, quod posset ad Maioricarum venire, salve et secure, cum uno lambuto duorum scannorum ob tamen, scilicet, quod de eis que pro ipso supplicante fuerat negociatus dictus Petrus posset reddere rationem praecipue cum Petrus ipsem non sit in loco de Tarrachona nisi eam visitantes amicorum suorum prout hec suppliciter intelleximus. Nos vero anuentes huiusmodi supplicationi de speciale gratia quam in hac parte facere volumus, guidamus et assecuramus dictum Petrum Garbini. Ita quod, vigore nostri guidatici possit venire ad Maioricarum cum uno lambuto duorum scannorum et cum marinariis necessariis et servicialibus ipsum lambuto salve et secure et cum eo redere ad Tarrachona sine metu guerre, marche, represalia vel alterius fortie. Mandantes omnibus bajulus et aliis officialibus ac subditorum domini nostri rege, quatenus, hanc nostram assecurationem habeant et observent et faciant observari. Date ut supra.

12

1342, desembre, 23, Barcelona.

Arnau Gerald de Tarragona, nauxer de la coca mallorquina patronejada per Jaume Cernella, que fou capturada i transportada a Barcelona per l'armada catalana comandada per Pere de Moncada, confessa haver rebut del clavari de l'armada 20 lliures de moneda barcelonesa de tern, per treballs desenvolupats a aquella coca.

AHCB, Consellers (Armada-port) C VII, 2, f. 25v.

Die lune X kalendas jannuari anno domini M CCC XL secundo.

Ego Arnaldus Geraldus, civis Terrachone, notxerius coche vocate Santus Antonius quam mi comendavit venerabilis Galcerandus de Plicamanibus, civis Ilerde, clavarius armate quam dominus Rex facit in Cathalonia ratione executionis justicie contra Regem Maioricarum et gentes suas atque terras, et que cocha nuper capta fuit per galeis dicte armate pro eo quia erat Jacobi Cernella, civis Maioricarum, subditi dicti Regis Maioricarum, confiteor et recognosco vobis Anthonio de Marbuscha scriptori dicti venerabilis Galcerandi de Plicamanibus quod de mandato eiusdem tradidistis michi viginti libras monete barchinonense de terno ad opus expensarum necessariorum dicte coche de quibus reddere habeo compotum dicto venerabili Galcerando de Plicamnibus vel cui ipse voluerit loco sui, et ideo renunciando excepcioni pecunie <non habite> et non recepte et doli. In testimonium permissorum facio vobis fieri de predictis presnete apocha de recepto. Actum est hoc Barchinone.

Testes Jacobus Corrigiari et Raimundus de Fornellis mercatores civis Barchinone.

13

1343, març, 11, Ciutat de Mallorca.

El clavari de l'armada catalana, Galcerà de Plegamans, exposa que Pere de Moncada, almirall de l'esmentada armada, capturà al port de Tarragona una coca baionesa dita Santa Caterina, carregada de vi i oli. La nau es capturà per equivocació, ja que es creia que era una embarcació mallorquina, però realment es tractava d'una nau dels mercaders tarragonins Guillem Rexach i Guillem Albinar, i del genovès Parrini Luxardo, els quals pretenien navegar cap a Bugia i Tunis.

ACA, C (Comune) 622, f. 13v-14r. ENSENYAT, G. *La reintegració de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó*, II, p. 55.

Petrus etc., ffideli suo Galcerando de Plicamanibus, clavario armate Cathalonie, salutem, etc. Quia per nobilem et dilectum amirantum mostrum Petrum de Montechateno seu eius mandato fuit nuper capta et occupata in portu Terrachone quedam cocha bayonesia vocata Santa Caterina cum aliqua vini et olei quantitate adducta ad portum seu plagiam Barchinonis eo quia asserabatur ipsam cocham cum dicto carrico esse subdotirum regis Maioricarum, nobis rebellis, vel dictum carricum fecisse causa navigandi ipsum ad partes Maioricarum. Et huius[mo]di negocis in nostra curia discusso et examinato fuerit repertum et clare probatum dictum carricum esse Guillelmi de Rexach et Guillelmi Albinar, mercatorum civium Terrachone, ac Parrini Luxardo, mercatoris Janue, qui ipsum carricum fecerant causa illud navigandi ad partes regnum Bugie vel de Tuniciis vigore concessionis per nos literatorie eis facte et dictam cocham [...] * Perrimi Luxardo predicti veliusque prout ratione [...] * quod dictum carricum olei et vini quod vobis tradimus extitit de mandato nostri [...] * dicti amirati dictis mercatoribus et dicta cocha cum eius exarcia [...] * restituatur. Ideo vobis dicimus et mandamus que dictum carricum olei et vini [...] * et habitum iamdictis mercatoribus a dictam cocha cum armis, exarciis et aliis apparatibus suis predictae januensis tradatis et deliberatis visis presentibus integriter et absque denunciacione quacumque. Et hoc traditatem seu difficultatem aliqua minime apponatis. Data Barchinonis V idus marcii anno predicto. Sigillavit.

14

1343, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca, Arnau d'Erill, s'adreça a l'arquebisbe de Tarragona exposant-li el següent: Perico de Cases, ciutadà de Mallorca, hereu de Pere de Cases, ha denunciat que el ciutadà de Tarragona Pere Comes ha instat l'execució dels béns que Pere de Cases posseïa a Tarragona, emparant-se en el dret de marca o represàlia que el rei d'Aragó li concedí contra els súbdits del rei de Mallorca. Atesa, però, la nova posició del Regne de Mallorca, reintegrat en el si de la Corona d'Aragó, no procedeix cap acció per concessió de marca contra mallorquins. És per això que el governador de Mallorca demana a l'arquebisbe de Tarragona que aturi les execucions.

ARM, Lletres Comunes, AH 4, f. 12r.

Reverendo in Xristo patri ac domino, domino Arnaldo miseratione divina Terrachone archiepiscopo. Arnaldo de Erillo gubernatore Regni Maioricarum et insulis adjacentibus pro illustrissimo domino Petro dei gratia regem Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie, Corsice, comisque Barchinone, salutem ab reverencia debita et honore. Nostram adhiens presentiam Periconum de Casis, civis Maioricarum, heres Petri de Casis, quondam, civis eiusdem civitatis, exponuit coram nobis quod ad instanciam Petri Comes, civis Terracone, fit vel fieri postulatur executio in bonis dicti heredis que habet in Tarracona seu diocesis vestra, occasione, videlicet, marche vel represalia eodem Petro Comes concessa per prefatum dominum nostrum regem contra subditos inclite Jacobi, olim regis Maioricarum, ratione et occasione pannorum qui dicto Petro Comes ablati fuerint per subditos predicti incliti olim regis. Unde cum prefatus dominus nostre rex facta reali [sic] apreensione regni Maioricarum ex certa sciencia et consulte providerit quod nulle executio fieri debeat tam ratione marque vel alia ratione adversus cives Maioricarum seu regnicolas predicti regni vel bona eorum que in dicto regno habebant seu in alia terra sue dictione subjecta inimo (?) castra, villas vel alia loca seu jura dictorum civium seu regnicolarum que occasione contradictiones seu rebelliones facta per dictum inclitum olim regem Maioricarum occupata fueri eisdem providit restitui atque jussit. Qua propter paternitatem vestram inde cerciorantes tenore presentium ex parte jamdicti domini nostri regis, requirimus et ex noster affectuose rogamus quatenus dictam concessione vel provisione per prefatum dominum nostrum regem factam, eadem paternitas faciat inviolabiliter observari occasione predictorum executio predicta fieri minime paciatur ymmo siqua predicta bonis facta esset executio juxta provisionem preffati domini regis ad statum pristinum faciat amfractibus litis regeatis nec permitat cives ipsorum vel regnicolas vel bona eorundem vel molestari pro ipsa, enim paternitate nos sumus perati facere et majora.

Date ut supra.

15

1344, gener, 19, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca atorga salconduit al mercader i ciutadà de Tarragona Romeu Salbereda, el qual dubta de venir a l'illa a causa de la seva participació, en temps passat, com a còmit en la galera armada de Berenguer SAGRANADA, també ciutadà de Tarragona, la qual ocasionà danys a diversos mercaders mallorquins en temps de la guerra de cors entre el rei de Mallorca i el rei d'Aragó. El governador, atenent diverses raons que exoneren Romeu SAGRANADA d'eventuals danys que li són imputables contra mercaders mallorquins, el guia i assegura perquè pugui venir a Mallorca quan vulgui amb les seves mercaderies.

ARM, Lletres Comunes, AH 5, f. 236v.

Arnaldus de Erillo gubernatore generalis civitatis et regni Maioricarum et insularum eadem adjacentium pro illustrissimo domino rege Aragonum. Atendentes quod vos Romeus Salbereda, civis Terrachone, dubitatis venire, esse et stare in civitatis et regno Maioricarum pretextu quorundam dapnorum olim illatorum quibusdam mercatoribus et habitatoribus

civitatis et regni Maioricarum, per Berengarium SAGRANADA, civis Terrachone, cum quadam eius galea quam in civitate Terrachone armavit, de qua vos dictus Romeus eratis comitus. Attendentes, etiam, quod vos in illacionem predictorum dapnorum non fuistis consciencius vel consentiens, sicut prima facie videtur constare per quoddam publicum instrumentum nobis per vos exhibitum, confectum in Carteginia, era mille trecentorum septuaginta et nonem annorum, et clausum per manum Martini de Moysch notari publici. Idcirco ad partes et instanciam venerabilis Guillelmi de Clarianam milites, nunc in dicta civitate Maioricarum, personaliter constituti qui ambaxatam apud Trimicine est in presencium pro dicto domino rege, facturus, quem in dicta ambaxata et in eius servicio estis sicut precepimus secuturus [sic]. Tenore presentis litere nostre guidamus et assecuramus vos dictum Romeum Salbereda ut ad civitatem et regni Maioricarum positus quotienscumque et quandocumque volueritis venire cum quibuscumque rebus et mercibus vestris et in eis comersari, negociare et stare et inde cum rebus et mercibus vestris libere recedere sub fide domini regis et nostra, et possitis ex causa predicta, in persona aut rebus aliquae impediri. Mandantes, firmiter et expresse, vicariis, bajulis, consulibus et aliis regiis officialibus quibuscumque quatenus presens guidagium et assecuramentum firmiter tenere et observare et faciant a quibuscumque aliis firmiter observata. Hoc quisque guidagium et assecuramentum durare volumus donec per nos revocatum fuerit et etiam per decem dies post revocationem computandos ex quo dicta revocatio vobis fuerit intimata. In cuius rei testimonium presentem cartam vobis fieri et sigillo gubernatoris officio iussimus comuni. Date in civitate Maioricarum quartodecimo kalendas februarii anno domini millesimo CCC quadragentesimo quarto. Vidit Arnaldus.

16

1344, març, 3, Ciutat de Mallorca.

Francesc Noguera, ciutadà de Mallorca i patró d'una coca baionesa, nolieja la seva embarcació, equipada amb 20 mariners i 15 servicials, als procuradors reials de Mallorca per tal de transportar-hi 20 cavalls amb els seus corresponents arnesos a la costa catalana. El patró desembarcarà a la zona més adient que trobi en el litoral comprès entre el primer lloc de la costa que es troba venint de Mallorca, que és Salou, vora la ciutat de Tarragona, i la platja de la ciutat de Barcelona.

ARM, *Protocols Notarials*, P 146, f. 38r.

Ego Ffranciscus Nogeroni, civis Maioricarum, patronus cuiusdam coche bayonesie vocate Santus Antonius, gratis etc., naulo sive loco vobis honorabilibus et discretis Bernardo de Moraria et Bertrando Rubei procuratoribus regiis regni Maioricarum dictam meam cocham bene stagnam, exarciam et aparatam et amarinatam viginti marinariorum \cum suis arnesis/ et quinque servicialus ad opus transfretandi ab insula Maioricarum in partibus Cathalonie, videlizet, de loco vocato Salou qui est juxta civitatem Tarrachonam usque ad plagiam civitatis Barchinone, in primo loco qui sit in dicto spacio in quo melius et utilibus ad salvamentum personarum et equarum potero carpere littus, videlizet, triginta

equos et omnes stipendiarios milites cum suorum nunciis, rebus et arnesis et necessitatibus dictorum equorum. Et vos teneatis michi solvere \nauleum viginti equorum/ pro nauleo cuiuslibet equi tres libras et quinque solidos monete regalium Maioricarum minorum.

Teneatur dictus patronus facere velum causa recedendi a insula Maioricarum hinc ad die lune proxime venturum sub pena viginti quinque librarum si vos ipsos equos nuti faceritis infra dictus tempus \in dicta cocha/. Ad hec nos dictis procuratores promittimus vobis solvere naulum viginti equorum \ad rationes predictas pro quolibet equo/ et si plures mitimus seu mitto facimus solvere pro illis magis.

Teneatur dictus patronus facere stanchas ad eius proprias massiones.

Andriolus de Alexandria, Jacobus Lofriu, Jacobus Paxtorini et Petrus Çavila, fecit apocham dictus patronus de viginti regalibus ratione predicta.

Testes predictis.

Item, firmavit dictus patronus diti viginti libras.

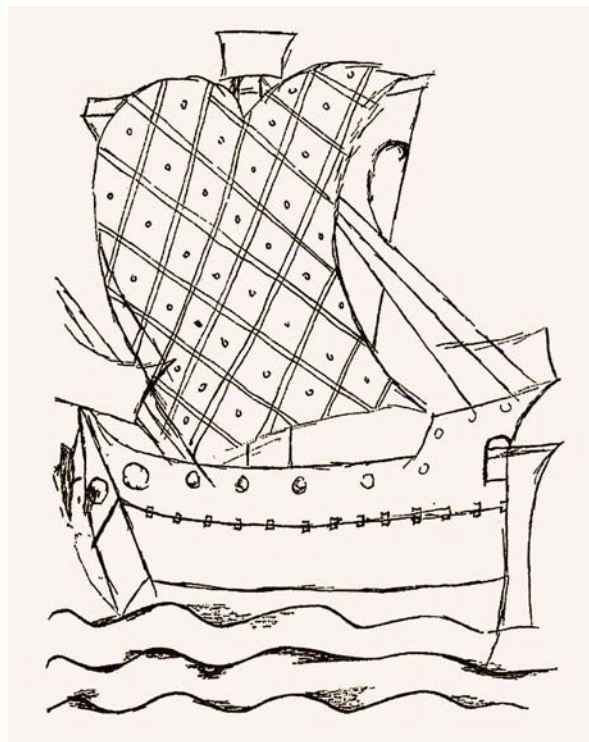
Testes Andriolus de Alexandria, Ffrancisclus de Voltere et Berengarius Granerii.

17

1344, abril, 16, Ciutat de Mallorca.

Guillem Mates, habitador de Mallorca i patró de barca descoberta, reconeix haver percebut dels procuradors reials de Mallorca 12 lliures, moneda de Mallorca, per haver transportat, amb la barca quatre cavalls a la costera de Catalunya, en el primer lloc del litoral català on hom pot fondejar i desembarcar, "qui sit de loco vocato Çalou qui est juxta civitatem Terrachona".

ARM, *Protocols Notarials*, P 146, f. 74v.

*Dibuix d'una coca baionesa de finals del segle XIV.
Arxiu del Regne de València, registres de batllia, any 1404.*

Ego Guillelmus Mates habitator Maioricarum patronusque cuiusdam barcha descoperte vocate Santus Anthonius, confiteor et recognosco vobis honorabilibus et discretis Bernardo de Moraria et Bertrando Rubei procuratoribus regis regni Maioricarum, quod pro naulo quatuor equorum cum eorum arnesis, quorum quatuor equos armatos unus est vestri dicti honorabili et discreti Bernadi de Moraria et tres sunt honorabilis Guillelmi de Locusteria, quos quidem quatuor equos armatos, Domino concedenti, traffeteturus sunt cum dictam meam barcha de partibus Maioricarum in partibus Cathalonie in primo loco, videlizet, qui sit de loco vocato Çalou qui est juxta civitatem Terrachona usque ad locum de Santo Felicio in quorum melius et utilius dicti equi posint exire de dicta barcha. Solvistis michi bene etc., ad rationem, videlizet, trium librarium monete regalia Maioricarum minutorum pro quolibet equo, ducodecim librarum dicte monete. Unde renunciando excepcioni peccunie predictae non numerate, non habite, et non recepti et doli. Facio domino regi et vobis nomine eiusdem de predictis bonus et perpetuum fine. Quod est actum Maioricarum etc.

Testes Andriolus de Alexandria, Guillelmo de la Mora et Guillelmo Gabriel Net.

Ramon Salvador de Tarragona constitueix procurador a Mallorca Jaume Granada, a qui atorga plena facultat per actuar en nom i veu del representat en totes aquelles qüestions que puguin derivar del salari que se li deu per tot el temps que va servir de remer a l'armada reial, concretament a la galera que llavors era propietat del ciutadà de Mallorca Bartomeu Albesa.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14578, f. 169v.

Ego Raymundus Salvatore de Tarrachona, constituo et ordino Jacobum Granada, civem Maioricarum, presente, cum specialem procuracionem meum ad petendum, exigendum et recipiendum pro me nomine meo a venerabilibus jurati Civitate Maioricarum vel ab omnibus aliis personis a quibus sibi scripta exigi, haberi et recuperari posit et etiam bonis totum id quantum michi debentur pro salario meo totum illum temporis pro quod [...] in servicium galeam armate domini regis, videlizet, in galea de qua olim erat dux et patronus Bartholomeus Albesa civis Maioricarum, videlizet, pro ramerio, dandu vobis plenam posse, mandatum super predictis utendi, agendi et experiendi, defendendi et excipiendi in iudicio et extra, sacramentum, calupnie et veritatis dicende et quodlibet aliud juramentum pro animam meam prestandi et protestandi et requirendi fines et apochas faciendi. Et demum omnia alia inde faciendi in predictis pro me nomine meo quocumque ego possem si presens essem, promitens me semper habere ratum et firmum quitquid inde actum fuerit sine testium (?) nullo tempore revocare sub bonorum meorum omnium ypotecha. Actum est hoc.

Testes inde sunt Petrus de Furnis et Guillelmus Sunyeri.

32

1352, setembre, 23, València.

Vicenç Mateu, ciutadà de València, escrivà de la galera armada dita Sant Nicolau, de la qual era còmit Guillem de Valls, ciutadà de València, la qual forma part de l'estol de vuit galeres capitanejades per

Mateu Merçé, reconeix que ha rebut de Pere Malet, ciutadà de Mallorca, administrador de la casa de l'al-fòndec dels jurats del Regne, la galera a través de Gulliem Busquet, procurador de Pere Malet, de la qual s'ha fet inventari.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14578, f. 152v.

Ffuit receptum sequens instrumentum non kalendas October anno predicti.

Ego Vicencius Mathei civis Valencie scriba cuiusdam galee armate vocate Sancto Nicholao de qua comitus est Guillelmus de Vallibus civis Valencie et de numero illarum octo galearum quibus nunc capitaneus est venerabilis Matheus Merceri, confiteor et recognosco vobis Petrus Maleti, civi Maioricarum, administratori domus fundici dominorum juratorum civitate Maioricarum, presenti, et vestris, quod dedistis et tredidistis nunch plenarie et integre ad meam voluntatem seu pro vobis et nomine vestro michi dedit et tredidit dudum apud Valencia Guillelmus Busqueti, procurator vester, olim scriba dicte galee, hec que sequitur: Primo lo buch de la galea anomenada Sant Nicholau. Item, dos timons. Item, dues estantares e barons quascu lo seu. Item, un govern fornit. Item, un abre maior ab sinch costers per bande qui son deu. Item, dos prodens. Item, dos amans. Item, dos flonchs. Item, un quarnal. Item, un orsa denant. Item, dos horsa poch e tarugi. Item, dues ostes. Item, dos anquils. Item, dues les entenes peses ab sos spigons. Item, dos bragots de la dita entena. Item, un arbre del lop fornit. Item, primerament un flonc. Item, un lo seu quarnal. Item, dos amans. Item, sis costers. Item, dues entenes peses. Item, una la sua hosta. Item, un cataldo. Item, dos orsapop e tarugi. Item, un anquil. Item, duas taya de coyld de dos huys. Item, tres àncores. Item, un ruffó. Item, dues gúmenes planes noves. Item, una gúmena tortissa nova. Item, dos grupials nous. Item, dues sàgoles de pertaguçes. Item, un troç de sperçina qui a XL pases. Item, una palomera de erba. Item, una sperçina que a vint passes. Item, dos prodens envestits. Item, una sperçina nova. Item, una vela de artimó. Item, trenta uyt verçes. Item, una vela borda verses <trenta>. Item, una vela de lop verses <vint e III>. Item, una trossa de arbre maior fornida. Item, una trossa de lop fornida. Item, una scala de la dita galea. Item, una lanta de vidra de tabernacla. Item, un calderó de cuinar ab la sua cuberta. Item, un calderó poch de portar pega. Item, una paella nova. Item, uns ferres de cuinar. Item, dos vernigats. Item, una lanta de senescal ab sa cuberta. Item, quatre lanternes. Item, sis cordes redones. Item, quatre caps de tronyella. Item, setze caxes de pessadors. Item, tres segolles de cànem per fer sterops. Item, quatre capdells de fil d'empalomar. Item, dos capdells de fil de veles. Item, dotzenes de puntapeus. Item, quatre lliures de candeles de seu. Item, miga lliura de candeles de cera. Item, un manig. Item, dues raspes. Item, dues roncoles ab ses astes. Item, fanar ab sa asta. Item, dues scarsaveles. Item, un scanday. Item, quatre canes de canamàs. Item, dues canes de veles de cotó. Item, quatre perells de sperdenyes. Item, manols de jonchs trenta. Item, una lanta de tabernacla de fferra. Item, una raya. Item, ço és coffes de palma grans per donar pa. Item, quatre coffes poques de palma. Item, quatre stores de ampayolar. Item, una balança per dar lo pa. Item, un garbell de garbellar matamorro. Item, tres gavetes de spalmar. Item, cent e vint cuyraçes. Item, cent uyt lances. Item, dos ranpagols ab lurs cadenes. Item, quinza barrils de aygue.

Item, caus de sentina quatre. Item, unambut. Item, una mànega de cuir. Item, quatre botes de aygua. Item, una bota de vinagre. Item, un march de ferre. Item, una axa. Item, una bar-rina. Item, un marraç. Item, onça scudelles de fust. Item, un morter e un box. Item, una culera d'olla. Item, satrin d'oli. Item, un foguer ab luquets. Item, dues canades. Item, un anbut poch. Item, stopa prima grosa. Item, un barrubí descamar. Item, uyt tayadors de fust entre grans e pochs. Item, trenta sinch caps de palmenys per fer franells. Item, miga rova de puas entre serrats e pochs. Item, dues pales de fust. Item, dues axetes. Item, una bandera reyal. Item, sis dotzenes de darts nous. Item, dos panons de capità de quarter. Item, sixanta rems. Item, confiteor et recognosco vobis dicto Petro Maleti et vestris quod dedistis et tradistis michi plenarie et integre ad meam voluntatem et ego a vobis in Maiorice habui et recepi ultra que ea que sciens dicta sunt hac que sequitur: Primo dos panons reyal de cortar. Item, dos gropials de cànem. Item, dues destrals. Item, tresens aguts de terç. Item, tresens aguts de taravals. Item, cinquanta aguts de voges. Item, cent cinquanta aguts de mig cayrat. Item, cinquanta lliures de pega. Item, sis cordes redones d'espart. Item, dues cofes de palma per portar lo clavo. Item, dues barrines. Item, dos caus de gotar. Item, una gran senaya de palma. Item, dos satrias. Item, quatra cortans d'oli. Item, cent scalms. Item, un pa de pega. Item, dues lanternas. Item, dos sachs buits. Item, cinquanta liures d'estopa. Item, sis lliures de fil de veles. Item, quatre lliures de fil d'empalomar. Item, mil e sinchsents stoparles. Item, vint e sinch lliures de candelas de seu. Item, deu manayres d'arnes. Item, sich days francesos. Item, dos manayres de tayar lenya. Item, una serra. Item, sis taves de raspit de Î de dos uyls. Item, dues poliges de calcech. Item, sis poliges comunes per respit. Et ideo renunciens excepcioni ditarum rerum a vobis non habitarum et non receptarum et doli. Per me et meos facio vobis et vestris de omnibus et singulis supradictis bonum fine perpetuum et pactum de non petendo. Actum.

Testes Franciscus Lasart, Petrus Asnar de Barchinona et Petro Johannes.

33

1352, setembre, 26, Ciutat de Mallorca.

Francesc Sabater de Tarragona reconeix haver rebut de Pere Martí, en nom seu i del seu soci i germà Berenguer Martí de Tarragona, 25 lliures, moneda barcelonesa de tern, les quals té en comanda.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14578, f. 177r-v.

Ego Ffranciscus Sabaterii de Terrachona, confiteor et recognosco a vobis Petro Martini, mercator, civis Maioricarum, presenti, et vestris quod dedistis et solvistis michi bene et plenarie ad meam voluntatem, nomine et vice Berengarii Martini mercator, civis Terrachona fratis et socii vestri et ego a vobis numerando habui et recepi omnes illas viginti quinque libras monete barchinonense de terno quas ego confesus fui mi habere et tenere in comanda a dicto frate vestro cum instrumento ut in ipsa continere. Renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Per me et meos facio vobis et vestris

de dictis viginti quinque libras bonum finem, perpetuo et pactum de non petendo. Actum est hoc.

Testes Ffranciscus Blanch et Petrus de Furnis.

34

1352, octubre, 3, Ciutat de Mallorca.

Els mercaders Francesc Sabater de Tarragona i Bartomeu Portalosi de València reconeixen haver rebut de Guillem Desforn les 100 lliures que, sota la modalitat de comanda, Desforn havia lliurat als mercaders, segons consta a l'instrument notarial signat el dia de la data.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14578, f. 185r.

Nos Ffranciscus Sabaterii de Tarrachona et Bartholomeus Portalosi de Valencia domini et patroni cuiusdam galiote armate vocate de Santo Xristoforo, confitemur et recognoscimus vobis Guillelmo de Furnis \civis Maioriacum/ presenti, et vestris, quod dedistis et solvistis nobis, bene et plenarie, ad nostram voluntatem, et nos a vobis habuimus et recepimus numerando omnis illas centum libras regalium Maioricarum minutorum quas a vobis confesi fuimus nos habere et tenere in comanda cum instrumento inde hodie facto et concesso in posse subscripti notarii. Et ideo renunciantes excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Per nos et nostros facimus \vobis et vestris/ de dictis centum libras bonum finem perpetuum et pacto de non petendo. Actum est hoc.

Testes predicti.

35

1352, octubre, 3, Ciutat de Mallorca.

El ciutadà de Mallorca Guillem Desforn promet als mercaders i senyors d'una galiota armada, Francesc Sabater de Tarragona i Bartomeu Portalosi de València, que els prestarà els seus serveis com a còmit durant tot el viatge que faran, amb la finalitat d'obtenir lucre, els patrons de la galiota. Per la seva banda, els esmentats mercaders convenen amb el còmit que si obtenen lucre per les parts d'Ispania el gratificaran amb 25 lliures de Mallorca i, si el viatge es fa a Romania, també li donaran certa participació del lucre aconseguit.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14578, f. 185r-v.

Ego Guillelmo de Furnis \civis Maioricarum/ convenio et promito per pactum sollempni stipulationem vellatum et sine aliqua excepcione, jure vel fecit, vobis Francischi Sabaterii de Tarrachona et Bartholomeo Portalesy de Valencia, dominus et patronus cuiusdam galiote armate, vocate santo Xristoforo, presentibus et vestris, quod ego, dante Domino, ibo personaliter pro comito in dictam galiota per totum presentem viatgium quod nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, facere intenditis cum eadem apud quascumque mundi partes dominus Deus \vobis/ melius administraverit, faciendo et regendo hoficio

comiterie in dicta galiota, bene et diligenter, prout pertinet atque decet \pro mei posse donech/ dictum viagium perfeceritis a vobis seu a servicio (?) dicte galiote non recenda ullo modo. Obligans inde vobis et vestris omnia bona mea ubique presencia et futura. Ad hec nos laudans predicta et promitimus vobis dicto Guillelmo de Furnis et vestris quod si casus asuerit quod nos cum dicta galiota intraverimus in partibus de Ispanie et lucrum ibi faciemus quod nos dabimus vobis, de gratia speciali, viginti quinque libras regalium Maioricarum minutorum, si vero intrabimus in partibus Romanie, et lucrum ibi faciemus, dabimus vobis unam provam vel provinae vel \in aliis maribus/ a partibus Cicilie citra.

36

1352, octubre, 4, Ciutat de Mallorca.

Francesc Sabater de Tarragona, senyor i patró, en la proporció de 3/4 parts, d'una galiota armada de 72 remes, i Bartomeu Portalosi de València, propietari del 1/4 restant, reben en comanda de Guillem Desform 100 lliures de reials de Mallorca. Els comandataris prometen restituir al soci capitalista Desform les 100 lliures, una vegada que l'esmentada galiota, fet el viatge, sigui desarmada al port de Mallorca. Altrament, es comprometen a satisfer-li, del lucre obtingut, la part proporcional al capital invertit, que, com hem escrit, és de 100 lliures.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14578, f. 184v-185r.

Nos Ffrancisclus Sabaterii de Terrachona dominus et patronus, pro tribus partibus, cuiusdam galiote armate de septuaginta duobus remos, vocata de Santo Xristoforo nunc in portu Maioricarum existente, et Bartholomeus Portalosi de Valencia dominus et patronus tertia parte dicte galiote, uterque nostrum in solidum confitemur et recognoscimus nos habere et tenere in comanda a vobis Guillelmo de Furnis, cive Maioricarum, presente, et vestris, centum librarium regalium Maioricarum minutorum quas a vobis habuimus et recepimus numerando et eas missimus et convertimus in armamento et expedicione dicte galiote quam nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, ducturi sumus apud quascumque mundi partes Dominus Deus nobis melius administraverit. Et ideo renuncians excepcioni peccunia non numerate et non habite et doli. Convenimus et promitimus, uterque nostrum in solidum, dictas centum libras vobis vel vestris solvere incontinenti cum dictam galiotam desarmaverimus infra viagio supradicto. Et nicholominus, dabimus vobis lucrum pro dictis centum libras prout lucrati fecimus cum dicta galiota, ad solidum et libra, fideliter computando. Extimata tamen et apreciata dicta galiota cum omnibus suis exarciis et aparatibus ad quingentis libras dicte monete, quam nos retinere debeamus pro quadrigentas libras dicte monete die qua de predictis ad computum venerimus et ad finem, sine omni dilacione, excepcione, dampno, interesse ac missiones vestri et vestrorum ac querela curie. Et restituemus et solvemus \vobis et vestris/ ex pacto siquas missiones vel expensas vos vel vestris pro predictis feceritis seu sustinueritis in iudicio vel extra iudicium quoquomodo, super quibus credatur vobis et vestris vestro solo plano et simplici verbo, sine testibus et iuramento. Obligans inde vobis et vestris, specialiter et expresse, dictam galiotam cum omnibus exarciis

et aparatibus et lucra et emolumentam pro inde acquirendam et generaliter nos et omnia alia bona nostra ubique presencia et futura. Ita quod, per specialem obligacionem non fiat vobis derogacio generali nec et contra \renunciantes novem constitutionem et beneficio dividendo acciones/. Et ego dictus Bartholomeus quia sum minor viginti quinque annis, maior me viginti juro ad santa Dei quatuor evangelia contra predicta non venire pretextum minoris etatis. Predicta autem comanda eat, maneat, sit et redeat ad vestrum redezum, periculum et fortunam, ad usum maris et gentium. Actum est hoc.

Testes Joahnnes de Casellis et Ffranciscus Blanch.

37

1352, novembre, 11, Ciutat de Mallorca.

Berenguer Ferrer, mercader de Tarragona, rep en comanda de Pere Martí, mercader de Mallorca, de béns de Guillem Rexac de Tarragona, 57 lliures, 7 sous i 3 diners. Aquests diners ja es van rebre, en comanda, en un viatge a Lisboa; ara, però, el viatge es farà a Sardenya amb la coca d'Olzinelles de Barcelona. El gestor comanditari es compromet a esmerçar aquestts diners de la manera més profitosa i a restituir al prestatari el cabal i donar-li tres quartes parts del lucre aconseguit. El quart restant serà per al comanditari com a paga per la seva labor.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14578, f. 150r.

Ego Berengarius Fferrari, mercator de Terrachona, confiteor et recognosco me habere, tenere in comanda a vos Petro Martini mercator, cive Maioricarum \presente/ de bonis, videlicet, Guillelmo Rexach de Terrachona quinquaginta septem libras et septem solidos et tres denarios regalium Maioricarum minutorum, quas a vobis numerando habui et recepi \et eas missi et implicavi in mea comuni ratione mercaturie/. Et que sunt illas quinquaginta septem libras, decem et septem solidos et tres denarios dicte monete, quas dudum vos et mei recepimus eo quia ipsas ego \jam/ in comandam tenebari a dicto Guillelmo Rexach pro viagio Lisbone. Et ideo renunciando excepcione peccunie non numerate et non habite et doli. Quamquidem comandam et comuni rationem mecum portare et mercantiliter tractare et procurare \debeo et promito/ in hoc presenti viatgio, que nunc a Maioricarum recedendo, dante Dominus, facturus sumus cum cocham *d'en Otzinelles* de Barchinona, apud Sardinia, ubi promito predicta procurare mercantiliter emendo, vendendo, mitendo, remittendo de Sardinia huc Maioricarum et de Maioricarum apud Sardinia et non alibi et alie ratione mercaturie causa negociando prout melius videam et cognoscam. Et facto dicto viatgio, vel cum vobis placuerit. Promito inde vobiscum et vestris ad justum et legale computum pervenire. Et dictam comandam vobis et vestris reddere et restituere simul cum tribus partibus lucri inde facti, retenti me, michi quarta parte ipsius lucri pro mei labore. Obligans inde vobis et vestris me, cum omnia bona mea, ubique presencia et futura. Hec tamen comanda eat, maneat, sit et redeat ad regedum dicti Guillermi Rexach periculum et fortunam, ad usum maris et gentium. Actum est hoc.

Testes Petro de Furnis, Bartolomeo Carrere et Ffranciscus de Terminis.

1352, novembre, 11, Ciutat de Mallorca.

Berenguer Ferrer, mercader de Tarragona, rep en comanda de Pere Martí 93 lliures i 15 sous de reials de Mallorca esmerçades en 14 draps "terre Maioricarum", comanda que s'emportarà, amb la coca d'Oltinelles de Barcelona, a Sardenya, on vendrà els draps al millor preu que podrà, i amb el producte de les vendes adquirirà altres béns que portarà a Mallorca. A la fi del viatge, el gestor comanditari restituirà el cabal de la comanda al soci capitalista, més tres quartes parts del lucre aconseguit. La resta serà per al comanditari en compensació pel seu treball.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14578, f. 150r.

Ego Berengarius Fferrari, mercator de Terragona, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda a vobis Petro Martini, mercator, civis Maioricarum, presente et vestris, centum nonaginta tres libras et quindecim solidos regalium Maioricarum minutorum, quas a vobis emerciatas espasse in quatuordecim pannis terre Maioricarum a vobis numerando habui et recepi. Renuncians excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Quamquidem comandam mecum portare et mercantiliter tractare et procurare debeo et promito in hoc presenti viaggio quod nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, facturus sumus com cocha d'en Otzinelles de Barchinona apud Sardiniam. Promitens vobis quod cum illuch fuero predicta emerciamenta vendam precio quo potero meliori et precio inde habitum fidele emerciabo in illis rebus et mercibus quibus michi melius expederit, et ipsam emerciamenta cum dicta cocha vel alio vasse huc Maioricarum aportabo. Et facto dicto viaggio vel cum vobis placuerit promito inde vobiscum et vestris ad justum et legale computum pervenire et dictam comandam vobis et vestris reddere et restituire simul cum tribus partibus lucri inde fecit retento michi quarta parte ipsius lucri pro meo labore. Obligans inde vobis et vestris me et omnia bona mea ubique presencia et futura. Hec tamen comanda eat, maneat, sit et redeat ad vestrum redegum, periculum et fortunam, ad usum maris et gentium. Ego Petrus Martini profiteor quod dicte centum nonaginta tres libras et quindecim solidos [...] de bonis comunis [...] et Berengario Martini de Terrachona fratris et socii mei. Actum est hoc.

Testes [...]*

1352, novembre, 11, Ciutat de Mallorca.

El mercader tarragoní Berenguer Ferrer rep en comanda de Pere Martí (oriünd de Tarragona i ara ciutadà de Mallorca) i de Berenguer Martí de Tarragona, soci i germà de l'anterior, 112 lliures i 15 sous de reials de Mallorca, les quals el soci comanditari, això és, Berenguer Ferrer, esmerçarà en mercaderies i productes de Sardenya, illa on anirà amb la coca d'Oltinelles. Una vegada retornat a Mallorca, el comanditari abonarà als germans Martí el cabal de la comanda, més el 75% del lucre guanyat. El 25% restant serà per al gestor comanditari.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14578, f. 150v.

Ego Berengarius Fferrari, mercator Terrachona, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda a vobis Petro Martini, mercator, civis Maioricarum, presente, et vestris, centum duodecim libras et quindecim solidos regalium Maioricarum minutorum, videlicet, de bonis comunis rationis vestre et Berengarii Martini de Terrachona fratris et socii vestri, quasque a vobis numerando habui et recepi et eas misi et implicavi in mea comuni ratione mercanterie. Et ideo renunciando excepcioni peccunia non numerate et non habite et doli. Quam quidem comandam et comune ratione mecum portare et mercantiliter tractare et procurare debeo et promito in hoc presente viaggio quod nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, facturus sumus cum cocha *d'en Otzinelles* de Barchinona apud Sardiniam, ubi promito dictam comandam et comune ratione tractare et procurare, emendo, vendendo, mitendo et remitendo de Sardinia huc Maioricarum et de Maioricarum apud Sardinia, arriscando et alia ratione mercanterie \causa negociando/ prout melius videam et cognoscam. Et facto dicto viaggio vel cum vobis placuerit, promito inde vobiscum et vestris ad justum et legale computum pervenire, et dictam comandam vobis et vestris reddere et restituere simul cum tribus partibus lucri inde fecit, retenta, tamen, michi quarta parte ipsius lucri pro meo labore. Obligans inde vobis et vestris me et omnia bona mea ubique presencia et futura. Hec tamen comandam eat, maneat sit et redeat ad vestrum redezum, periculum et fortunam, ad usum maris et gentium. Actum est hoc.

Testes predicitis.

40

1352, desembre, 12, Ciutat de Mallorca.

El ciutadà de Mallorca Francesc Pasqual rep en comanda de Tomé de Montblanc (Tarragona) 100 florins d'or, els quals el soci gestor esmerçarà en la seva comuna activitat comercial, que durà a terme a Tarragona. El prestador o soci capitalista recobrarà el cabal més tres quartes parts del lucre obtingut. La resta serà per al comanditari.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14577, f. 317v.

Ego Francischo Pascalis, civis Maioricarum, confiteor et recognosco me habere et tenere in comandam a vobis Tome de Montecalbo, presente, et vestris, centum florenos auri boni, justis ponderis, quos a vobis numerando habui et recepi et eos misi et implicavi in meam comuni ratione mercanterie. Et ideo renuciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Quam quidem comandam mecum portare et mercantiliter tractare et procurare debeo et promito in hoc presente viaggio quod, dante Domino, facturus sum cum illo vase quo michi melius videbatur expedire apud Tarrachona ubi et alibi ut noveo debeo et promito tractare et procurare emendo, vendendo, mitendo, remitendo, comandando, credendo, cambiando et arriscando et aliter mercanterie causa negociando prout melius videam et cognoscam. Et facto dicto viaggio vel cum vobis placuerit, promito inter vobiscum et vestris ad justum et legale computum pervenire et dictam comandam vobis vel vestris reddere et restituere simul cum tribus partibus lucri inde fecit, retenta tamen michi quarta parte ipsius lucri pro meo labore. Obligans inde vobis et vestris me et omnia bona

mea ubique, hec tamen comanda eat, maneat sic et reddere ad vestrum redezum periculi et fortunam ad usum maris et gentium. Actum est hoc.

Testes Guillelmus de Provissona.

41

1354, febrer, 10, Ciutat de Mallorca.

Amb motiu de la penúria frumentària que pateix el Regne de Mallorca, el governador s'adreça a les autoritats institucionals de Tarragona. Per aquesta raó, Guillem Puxol, factor de Francesc Alemany de Montblanc, amb la intenció de portar blat a l'illa va noliejar, a la ciutat de Mallorca, el lleny de Berenguer Galba i Martí Castelló. L'esmentat governador prega a les autoritats tarragonines que concedeixin treta de blat als mercaders, atesa la carestia que afligeix el Regne.

ARM, Lletres Comunes, AH 14, f. 9r.

Pro Guillelmo Puxol factor Ffrancischus Alamany de Montealbo.

Honorabilibus et providis viris, vicariis, baiulis ceterisque officialibus in civitate Terrac-hona ac alibi partes, terram et dominacionem illustrissimi domini regis Aragonum constitutis ad quos presentes pervenerint vel eorum, lator se duxerit offerendum. Gilabertus de Centelles dominus de Nulus, consiliarius dicti illustrissimi domini regis et pro eodem domino gubernatore generalis regni Maioricarum et eidem adiacentum insularum. Salute et dilectionis affectum. Cum regnum predictum Maioricarum vehementi patiatum victualium et per secum bladorum penuria de presenti. Et Guillelmus Puxolly factor et negociator Ffrancischus Alamany de Montealbo pro portando blado de partibus vestris apud Maioricarum, nauleaverit hic in civitate Maioricarum unum lembutum Berenguerii Galba et Martini Castilionis pro quo quidem blado istut Maioricarum et non alibi deferendo, idem factor ydoneas dederit in posse curie nostre fidejussorias cauciones. Ea propter [...] cuiuslibet ex parte domini regis et officii quo fungimur, requirimus et ex nostra attente rogamus quatenus eidem Guillelmo seu alteri factori dicti Ffrancischus Alamany, treytam dicti bladi concedatis et bladium predictum caricare seu carricaverit facere libere permitatis in hoc enim isti regno blado [...] habitatoribus eiusdem [...] comedum sine dubio afferetis et nos pro vobis ad similia vel maiora facere astringemur. Date Maioricarum die X februari anno predicto. Ray. vid.

42

1354, agost, 5, Ciutat de Mallorca.

Bernat Maimó i Martí Artal, senyors i patrons del lleny armadís apellat Sant Antoni, reben en comanda de Martí Castelló 24 lliures de reials de Mallorca, les quals els comandataris empraran per sufragar els costos d'expedició que el lleny farà de Mallorca a Tarragona, Tortosa i altre cop a Mallorca. Els dipositaris s'obliguen mitjançant la garantia del lleny i dels seus béns a retornar el cabal prestat.

ACM, Protocols Notarials, P 14580, f. 91v.

Nos Bernardus Maymoni et Martinus Artal civium Maioricarum, dominis et patronis cuiusdam ligni armadissi vocati Santo Antonio, nunc in portu Maioricarum existente. Uterque nostrum in solidum confitemur et recognoscimus nos habere et tenere in comanda a vobis Martino Castilionis concive nostro, presenti, et vestris, viginti quatuor libras regalia Maioricarum minutorum, quas a vobis habuimus et recepimus numerando. Et eas misimus et convertimus in compagna panatica prestitis ac salariis marinarios et in aliis necessariis et expeditione dicti ligni quo nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, facturum sumus apud Terrachonam et ab inde apud Dartusam redendo Maioricarum, viatgio alio non mutato. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Convenimus et promittimus in solidum, dictas viginti quatuor libras a vobis vel vestris solvere in Maioricarum, exonerato dicto ligno ex viatgio supradicto, sine omnium dilacione, excepcione, dampno, interesse ac missione vestri et vestrorum ac querela curie. Obligans inde vobis et vestris specialiter et expresse, dictum lignum cum suis exarciis et aparatibus et naulum eiusdem et generaliter nos et omnia bona nostra ubique. Renuncians nove constitutione et beneficium dividende acciones. Hec tamen comandam eat, maneat, sit et redeat ad vestrum redegum, periculum et fortunam, ad usum maris et gentium. Actum est hoc.

Testes Bernardo Almasula et Ffranciscus de Marzella.

43

1354, octubre, 16, Ciutat de Mallorca.

Martí Artall, ciutadà de Mallorca, senyor i patró d'un lleny armadís anomenat Sant Antoni, reconeix tenir en comanda de Martí Castelló, concitadà seu, 12 lliures de reials de Mallorca, les quals ha d'esmerçar en el viatge que ha de fer a Tarragona. El comanditari es compromet a retornar l'esmentat cabal en el moment que el soci prestador el reclamarà. Com a garantia hi obliga el seu lleny amb totes les eixàrcies i aparells, així com els seus béns personals.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14580, f. 141v.

Ego Martinus Artalli, civis Maioricarum, dominus et patronus cuiusdam ligni armadissi vocati de Santo Antonio, nunc in portu Maioricarum existente, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda a vobis Martino Castilione concive meo, presente et vestris, duodecim libras regalia Maioricarum minutorum quas a vobis numerando habui et recepi, et eas misi et converti in compagna panatica prestitis ac salariis marinarium et in aliis necessariis et expeditione dicti ligni quem nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, ducere debeo apud Terrachona redendo Maioricarum, alio viatgio non mutato. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Convenio et promitto dictas duodecim libras vobis vel vestris solvere voluntate vestri in Maioricarum exhonerato dicto ligno ex viatgio supradicto, sine omni dilacione, excepcione, dampno et interesse vestri et vestrorum ac querela curie. Obligans inde vobis et vestris, specialiter et expresse, dictum lignum cum omnibus suis exarciis et aparatibus et naulum eiusdem,

et generaliter me et omnia bona mea ubique. Hec tamen comamdam eat, maneat, sit et redeat ad vestrum redegum, periculum et fortunam, ad usum maris et gentium. Actum est hoc.

Testes inde sunt Bonanatus Burguera et Ffrancisclus de Marzella.

44

1354, novembre, 15, Ciutat de Mallorca.

Julià Esglésies, ciutadà de Mallorca, pare de Joan, oferirix el seu fill a Berenguer Ferrer i a Bernat Narbona de Tarragona, tots dos patrons de coca, per treballar al seu servei durant un any. Per la seva banda, els patrons, a més d'ensenyar l'aprenent en l'ofici de la patronia, li abonaran 8 lliures de reials de Mallorca i l'alimentaran.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14579, foli 175r.

Ego Julianus de Eclessiis civis Maioricarum mito et afirmo vobiscum Berengario Ferrarii et Bernardo Narbonensii de Terrachona, patronis coche, presentibus Johanem de Eclesiis filium meum, hinc ad unum annum proxime venturum quod mancipio et servitore vestro. Ita quod, per totum dictum tempus serviam vobis cum fidelitate et humilitate obedianque vestris omnibus mandatis, licitis et honestis, die et nocte. Pro mei posse promitens vobis quod infra dictum tempus <non recedam nec aliquid mali vobis> vobis faciam, quod si fecero, possitis me ubique capere seu capi facere et in vestrum posse reducere. Et in fine dicti temporis emendabo vobis omnes dies quibus a vobis absens fuero, ratione fuge, infirmitatis aut alia mei culpa. Obligans inde vobis et vestris dictum filium meum et omnia bona mea ubique presencia et futura. Ad hec nos dicti patroni, laudans predicta, promitens vobis dicto Juliano et vestris quod dicto filio vestro providemus per totum dictus tempus in comestione et potu condecenter, et pro soldata sua dicti temporis daremus sibi octo libras regalium Maioricarum minorum quas sibi solvemus ut maneret et tolemus ipsum sanum et infirmum ut est moris. Obligans inde in solidum vobis et vestris omnia bona nostra ubique presencia et futura. Renunciantes novam constitutioni et beneficio dividenda accionis. Actum est hoc.

Testes Raimundus de Bagnariis et Raimundus de Almaria notarii et Ffrancusclus de Marzella.

45

1355, febrer, 23, Ciutat de Mallorca.

El lloctinent del governador de Mallorca, Guillem de Llagostera, s'adreça al veguer de Tarragona per exposar-li el següent: els clavaris de la taula de la lleuda han informat el governador que Francesc Mir de Tortosa, patró de lleny, va jurar que dins la seva embarcació hi portava certs costals de cera d'Arnau Salopa, mercader de Mallorca. Durant el trajecte Barcelona-Tortosa, els lleuders de Tamarit feren pignorar les mercaderies que transportava el patró per raó d'un deute que tenia amb ells. El lloctinent de Mallorca entén que

aquesta acció és il·legal, ja que Arnau Salopa és aliè als deutes del patró; per aquesta raó insta els lleuders de Tamarit que delliurin les mercaderies d'Arnau Salopa.

ARM, *Lletres Comunes*, AH 15, f. 33r.

Venerabili et discreto vicario Terrachona pro reverendo archiepiscopo Terrachone vel illi ad quam negocium infrascriptum pertinerit. Guillelmus de Locusteria, miles, consiliarius illustrissimi domini nostri Aragonum regis et locumtenens gubernatorum in regno Maioricarum. Salute et successibus felicibus abundare. Noverint vostra provida discrecio [...] diebus fuimus plenarie certificati per clavarios tabule lesde Maioricarum, quod Ffranciscus Mir habitator d'Ertuse, patronus lembi, dudum juravit ad sancta dei quatuor evangelia, quod ipse portabat cum dicto suo lembo quoddam costale cere Arnaldo Salopa mercator Maioricarum ut didiscimus eodem patrono cum dicto suo lembo trafficatem de Barchinona apud d'Ertusam, lezderi de Tamarit pignorarunt seu pignorare fecerunt eidem patrono, pro aliquibus debitum in quibus eidem patronus supradictis lezderiis tenebatur. Quare dictum costale, ut predicitur, sit dicti Arnaldi Salosa et non sit eque, bona supradicti Arnaldi fore pignorata, quod debitum patroni sumus enarrata. Ea propter requerimus vos ex parte dicti domini regis auctoritate, et ex nostra, deprecamur quatenus eundem costale dignemini tradi facere et deliberari dicto Arnaldi Salosa, ut vero domino eiusdem, seu Jacobo Coma nomine eiusdem. Oferentes nos vestris similibus deprecacionibus et maioribus toto conamine [sic] exaudite. Date in civitate Maioricarum die XIX february anno a nativitate domini millesimo CCCL quinto. Ray. vid.

46

1355, març, 23, Ciutat de Mallorca.

Berenguer Martí de Tarragona rep, en comanda, de Joan Tagell de Cambrils, cinc lliures de reials de Mallorca, les quals el comanditari Martí es compromet a retornar quan el prestador les hi demani. Ambdós socis pacten, expressament, que qualsevol perjudici o despesa soferta pel prestador per raó d'exigir la devolució del cabal prestat serà restituïda, sense necessitat de testimonis o juristes, pel soci gestor o prestatari.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 18r.

Ego Berengarius Martini de Terrachona, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda et puro deposito a vobis Johanem Tagelli de Cambrils, Campi Terrachone, presente, et vestris, quinque libras regalium Maioricarum minutorum quas a vobis numerando habui et recepi. Unde renunciando excepcione peccunie non numerate et non habite et non doli. Convenio et promito dictas quinque libras vobis et vestris solvere ad vestram voluntatem quandocumque volueritis sine omne dilacione, excepcione, dampno, interesse ac missione vestri et vestrorum ac querela curia. Et restituam et solvam vobis et vestris ex pacto siquas missiones vel expensas vos vel vestri pro predictis feceritis seu sustinueritis in iudicio vel extra iudicium, quoquomodo super quibus credatur vobis et vestris ex dicto

pacto vestro solo plano et simplici verbo, sine testes et juribus. Obligans inde vobis vel vestris me et omnia bona mea ubique presencia et futura. Actum est hoc.

Testes inde sunt Domenicus de Vallibus et Ffrancisclus de Marzella.

47

1355, març, 23, Ciutat de Mallorca.

Andreu Ferrer de València rep, en comanda, de Jaume Tarragona, natural de Tarragona, 50 sous de moneda barcelonesa de tern, quantitat que el comanditari restituirà al prestador en el moment que aquest la hi reclami. Altrament, ambdós socis pacten, expressament, que les eventuals despeses que la reclamació del cabal podria generar, aniran a càrrec exclusiu del comanditari, sense necessitat de testimonis ni juristes; n'hi haurà prou amb la sola paraula del prestador.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 18r.

Ego Andreas Ferrari de Valencie, confiteor et recognosco me habere et tenere in comandam et puro deposito a vobis Jacobo Terragoni, de dicto loco, presente et vestris, quinquaginta solidos monete barchinonense de terno, quos a vobis numerando habui et recepi. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et non doli. Convenio et promito dictos quinquaginta solidos barchinonenses vobis et vestris solvere ad vestram voluntatem quandocumque volueritis, sine dilacione, excepcione, dampno, interesse ac missione vestri et vestrorum ac querela curie. Et restituam et solvam vobis et vestris ex pacto siquas missiones vel expensas vos vel vestri pro predictis feceritis seu sustinueritis, in iudicio vel extra iudicium, quoquomodo super quibus credatur vobis et vestris vestro solo plano et simplici verbo, sine testibus et juribus. Obligans inde vobis et vestris me et omnia bona mea ubique presencia et futura. Actum est hic Maioricarum.

Testes inde sunt Petrus Vitale et Ffrancisclus de Marzella.

48

1355, març, 28, Ciutat de Mallorca.

Alfonso Gutiérrez, veí d'Algesires, senyor i patró d'un vaixell castellà descobert, nolieja el vaixell, ben eixarcat i amarinat, al mercader de Tarragona Antoni Figuera. El patró anirà amb l'esmentat vaixell cap a Tarragona o a Salou on romandrà uns vuit dies. En el port de destinació recollirà totes les mercaderies que el factor d'Antoni Figuera li lliurarà i, des d'allà, anirà "recta via" a Mallorca. Per aquest servei Alfonso Gutiérrez percebrà del tarragoní Antoni Figuera 55 reials d'or.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14582, f. 7r.

In dei nomine, ego Alfonsus Goterris vicinus Algetzire del Ffadrá dominus et patronus cuiusdam vaxelli castellani discohoperti vocati de Santo Antonio nunc in portu Maioricarum existente, loco et nauligio, ad bonum usum mare et gentium, vobis Antonio Figuera

mercatori de Terrachona, presente et vestris, dictum vaxellum bene peratum, stagnum, navigaturum, exarciatum et amarinatum septem personis ydoniis servicio dicti vaxelli. Promitens vobis quod a Maioricarum ero cum dicto vaxello penitus expedicionus (?) et vos per consequens mihi expedivisse, debeatis hinc per totum diem crastinam proxime venturam in ibo reccavia (?), dante Domino, apud Terrachona vel apud Salou ubi moram faciam octo dies utilium ad errandum postquam ibi juncto (?) fieri infra quas recipiam et levabo a vobis vel cui volueritis quascumque rebus, merces vestras usque honus sufficiens dicti vaxelli, quibus receptis recenda ab inde consenti et veniam recta via, dante Domino, ponitum et exoneratum huc Maioricarum. Pro naulo dabit michi per toto dicto viagio, videlizet, quinquaginta quinque regales auri, boni et fini et justis ponderis Maioricarum [...] in Maioricarum exonerato dicto vaxello ex viagio supradicto. Et [...] vobis predicta omnia attendere et complere et non contravenire aliqua ratione, sub bonorum meorum omnia ypotecha. Ad hec ego Antonius Figuera predictus laudo et firmo predicta et promitto vobis dicto Alfonso Gotierres et vestris, predicta omnia prout a me sub dicta forma attendendam et complendam, attendere et complere et non contravenire aliqua ratione sub bonorum meorum, omnium constitucionem novissime (?), nos dicte partes, videlizet, ego dictus patronus ex una parte et ego dictus mercator ex altera, promittimus predicta omnia attendere et complere et non contravenire aliqua ratione sub pena viginti librarum dicte monete, in quam penam incidat contra nostrum qui contra predicta venerit vel fecerit, et de qua pena si comitatur habeat curia inde ius medietatem quam notarius infrascriptus pro ea stipulantibus et aliam medietatem habeat peres nostrum predicta observans et qua pena totiens comitatur, quotiens in predictis fuerit contrafactum vel contraventum et dicta pena soluta vel non rata. Nicholominus maneant omnia et singula supradicta. Actu et convento inter nos quod ego dictus patronus debeam portare in dicto vaxello quinquaginta quintaria averiarum pensi alia possitis me dimimerie [sic] de naulo prorata. Actum est hoc.

Testes Ffrancisclus de Marzella, Antonius de Montagut et Petrus Solanis.

49

1355, abril, 6, Ciutat de Mallorca.

Antònia Abellà, filla de Pere i d'Elisabet de Tarragona, constitueix procurador Bernat Narbona de Tarragona, el qual disposarà d'ampli poder "totum locum" per actuar en nom i representació d'Antònia Abellà davant qualsevol instància, amb la finalitat de protegir els interessos, drets i béns immobles a Mallorca de la representada. El procurador Bernat Narbona, menor de 25 anys i més gran de 15, jura que per raó de minoria d'edat no contrafarà cap de les obligacions estipulades en el contracte.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14582, f. 24r-v.

Ego Anthonia filia Petri Abeya et domine Elisendis eius uxor quondam, de Fucuny de Terrachona, constituo et ordino vos Bernardi Narbonensi de Terrachona presente, et recipiente, certum et specialem procuratorem meum a domina et singula bona et negotia mea ubique generanda, tractanda, defendenda, gubernanda et administranda. Et ad

petendum, exhigendum et recipiendum pro me et nomine meo omnia et singula debita, mutua, deposita, comandas, res, bona et jura que per quascumque personas me usque nunc debentur et in posterum debebentur ubique, cum cartis vel sine cartis, quibuscumque rationibus sive causis. Item, ad vendendum, distrahendum et alienandum pro me et nomine meo ad certum tempus vel ad in perpetum toto quot et quantum de bonis meis tam mobilibus quam immobilibus vobis melius videbitur expedire, cui et quibus et pro quocumque seu quibuscumque precio seu preciis volueritis et emptorem seu emptores in possessionem rey vendite in ducendum et per eviccione, dampno et interesse bona mea omnia obligandum et pro inde instrumentum et instrumenta ad predicta apta et necessaria, cum omni renunciacione, juris et cautelam nomine meo faciendum et firmamdam fideiussorem et fideiussores si opus fuerit inde dandum et eosdem indepnis servandum et precium seu precia recipiendi et inde apochas faciendum, dando et concedendo vobis plenum posse et mandatum super predictis, utendi, agendi et experiendi, deffendendi et excipiendi in iudicio vel extra querimonias exponendi, libellos oferendi et recipiendi, litis ducendi et contrastandi, ius super bonis meis firmandi que pro firma seu firmis jure obligare possitis, sacramentum, calupnie et veritates dicende et quolibet aliud juramentum in animam meam prestandi. Testes, instrumenta et alia probacionum genera producendi, sententiam et sententias tam interloquatorias quam diffinitivas audiendi et ab ipsa vel ipsis si vobis visum fuerit apellandi et appellaciones proseguendi, compota et rationes audiendi, jura et acciones cedendi, protestandi et requirendi, componendi, transhigendi, computandi et pasciscendi et in compromissis bona mea omnia obligandi cum pactis, penis stipulantibus et renunciacionibus quibuscumque, fines, quitaciones et apochas faciendi, procurens ad predicta vobis substituendi. Et demum omnia alia faciendi in predictis pro me et nomine meo, quecumque ego possem si presens essem. Ego enim do et comito vobis super predictis totum locum meum cum libera et generali administracione. Et relevans vos et substituendos a vobis inde relevare ab omni onere satdandi [sic], promito fideubundo pro vobis notario infrascripto, tanquam publice persone nomine omnium quorum interest vel interestit stipulanti et recipienti, iudicio sisti et iudicatum solvi cum suis clausules universis. Et me semper habere ratum et firmum quidquid per vos in predictis accioni fuerit sive gestum et nullo tempore revocare sub bonorum meorum omnia ypotecha. Et quia sum minor XXV annis major tum quindecim, juro ad sancta Dei IIII evangelia meis manibus corporaliter tacta contra predicta non venire pretextu minoris etatis. Actum est hoc.

Testes Ffranciscus de Marzella, Antonius de Podio et Bernardus Galini.

50

1355, abril, 22, Ciutat de Mallorca.

Els mercaders de Mallorca Pere Cortell, Pere Sopanya i Bernat de Latorre constitueixen procurador en la persona del tarragoní Antoni Bertran, al qual atorguen poder suficient per actuar a la ciutat de Tarragona i a "tota ecclesia Terrachone et dominacione domini infantis Fferrando marchiore Dertusa" en defensa dels seus

interessos a la zona, especialment sobre els impostos i gravàmens que afecten el comerç marítim com la lleuda, el peatge i altres.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 58v.

Nos Petrus de Cortilio, Petrus Sopanyani et Bernardus de Latorre, mercatores, cives Maioricarum, constituimos et ordinamus vos Anthonium Bertrandi, civem Terrachone, licet absentem, certum et specialem procuratorem nostrum ad excusandum et deffendendum nos et omnes res et merces nostras in Terrachona et in tota eclessia Terrachona et dominacione illustrissimi domini regis Aragonum et in tota etiam terra et dominacione domini infantis Fferrando marchiore Dertuse, ab omni lezda, pedatico, passatico, mesuratico, portatico et ab omnes alia exaccione nova vel vetera et instrumentum nostre franquitarum et privilegi hostendendum et de jure nostro docendum, sacramentum, calupnie et veritatis dicende et quolibet aliud juramentum in animabus nostris prestandum, protestandum et requirendum procurens ad predicta vobis substituendum. Et demum alia inde faciendum in predictis pro nobis et nomine nostro que merita permissorum postulant et requirent et que nos possemus personaliter constitui. Nos, enim, damus et comitimus vobis super predictis totum locum nostrum cum libera et generali administracione. Promittentes nos semper habere et acure firmum quitquid per vos in predictis actum fuerit sine gestum et nullo tempore revocare sub bonorum nostrorum omnium ypotecha. Actum est Maioricarum.

Testes inde sunt Petrus Cordelloi, Gabriel Johannis et Francischus de Marzella.

51

1355, maig, 13, Ciutat de Mallorca.

Bertran Pastor de Tarragona rep, en comanda i dipòsit, de Julià d'Esglésies, ciutadà de Mallorca, 50 sous de reials de Mallorca. El prestatari obliga la seva persona i béns com a garantia de la devolució del cabal de la comanda i acorda, amb el prestador, de restituir-li l'expressat cabal quan li ho demani.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14582, f. 61r.

Ego Bertrandus Pastoris de Terrachona, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda et puro deposito a vobis Juliano de Ecclessias, Civis Maioricarum, presente et vestris, quinquaginta solidos regaliū Majoricarum minutorum, quos a vobis numerando habui et recepi. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Convenio et promito dictos quinquaginta solidos vobis vel vestris solvere ad vestram voluntatem quandocumque volueritis, sine omne dilacione, excepcione, dampno interesse ac missiones vestris et vestrorum ac querela curie. Et restituam et solvam vobis et vestris ex pacto siquas missiones vel expensas vos vel vestri pro predictis feceritis seu sustinueritis in judicio vel extra judicium quoquomodo, super quibus credatur vobis et vestris ex dicto pacto vestro solo plano et simplici verbo sine testes et juramento. Obligans

inde vobis et vestris me et omnia bona mea ubique presencia et futura. Actum est hoc in Maioricarum.

Testes inde sunt Bernardus Romei et Ffrancisclus de Marzella.

52

1355, juliol, 2, Ciutat de Mallorca.

Arnau Fabre de Cambrils rep, en comanda, de Joan Tagell, també natural de Cambrils, 4 lliures de reials de Mallorca, diners que el comanditari Fabre es compromet a retornar en el moment que el prestador els hi reclami, amb pacte exprés, de satisfer al prestador les eventuals despeses i perjudicis que la reclamació del deute pogués ocasionar.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 105r.

Ego Arnaldus Fabre loci de Cambrils, Campi Terrachone, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda et puro deposito a vobis Johane Tagelli filio Bernardi de Pingerii, de dicto loco, presente et vestris, quatuor libras regalium Maioricarum minutorum, quas a vobis numerando habui et recepi. Unde renunciando excepcione peccunie non numerate et non habite et non doli. Convenio et promito dictas quatuor libras vos vel vestris solvere ad vestram voluntatem quodcumque volueritis, sine omni dilacione, excepcione, dampno, interesse ac missione vestra et vestrorum ac querela curie. Et restituam et solvam vobis vel vestris ex pacto siquas missiones vel expensas vos vel vestris pro predictis feceritis seu sustinueritis in iudicio vel extra iudicium, quoquomodo super quibus credatur vobis et vestris ex dicto pacto vestro solo plano et simplici verbo, sine testibus. Obligans inde vobis et vestris me et omnia bona mea ubique presencia et futura. Actum est hoc Maioricarum.

Testes inde sunt Ffrancisclus de Marzella et Petrus Geraldi.

53

1355, juliol, 13, Ciutat de Mallorca.

Berenguer Ferrer de Tarragona, senyor i patró de la coca Santa Clara, rep, en comanda, de Jaume Puig de Mallorca, 24 lliures de reials de Mallorca, les quals el soci gestor Berenguer Ferrer esmerçarà en el viatge que ha de fer cap a València. El gestor es compromet a restituir el cabal de la comanda al primer requeriment que li faci el soci capitalista o prestador. Com a garantia, Berenguer Ferrer obliga la seva coca i tots els seus béns personals.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 133r.

Ego Berengarius Ferrari de Terrachona, dominus et patronus cuiusdam coche vocate de Santa Clara, nunc in portu Maioricarum existente, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda a vobis Jacobus de Podio habitatorem Maioricarum et vestris, viginti

quatuor libras regalium Maioricarum minutorum quas a vobis numerando habui et recepi et eas misi et converti in campagna panatica prestitis ac salariis marinarium et in alius necessariis et expedicione dicte coche quam nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, ducturus suum apud Valencie redendo Maioricarum, viaggio alio non mutato. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Convenio et promito dictas XXIII libras vobis vel vestris solvere in Maioricarum exonerata dicta cocha ex viaggio supradicto, sine omni dilacione, excepcione, dampno, interesse ac missione vestri et vestrorum ac querela curie. Obligans inde vobis et vestris, specialiter et expresse, dictam cocham cum omnibus suis exarciis et aparatibus et naulum pro inde adquirendum et generaliter me et omnia bona mea ubique. Ita quod, pro specialem obligacionem non fiat vobis derogacio generali \nec [...]/. Hec tamen comandam eat, maneat, sit et redeat ad vestrum redegum, periculum et fortunam, ad usum maris et gentium. Actum est hoc Maioricarum. Testes Ffrancisclus de Marzella, Nicolaus Fferrari et Arnaldus Fabregues.

54

1355, 5, septembre, Ciutat de Mallorca.

Pere de Fàbrica, prevere, beneficiat de la Seu de Tarragona, constitueix procurador, a Mallorca, en el prevere beneficiat de l'església de Santa Creu de Ciutat, Vicenç Barceló, perquè, en nom i representació seva, protegeixi, davant qualsevol instància, els seus interessos i béns a l'illa.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 164v-165r.

Quinta die september anno a nativitate domini MCCCCL quinto.

Ego Petrus de Fabrica, presbiter beneficiatus in sede Terrachone, constituo et ordino vos Vicencium Barsaloni, preberum, beneficiatum in eclessia Sante Crucis civitate Maioricarum, certum et specialem procuratorem meum ad petendum, exhigendum et recipiendum pro me et nomine meo, omnia et singula debita, mutua, deposita, comandas, res, bona et jura que per quascumque personas michi visere nunc debentur in posterium debebuntur in civitate regno Maioricarum, cum cartis vel sine cartis, quibuscumque rationibus sive causas, dando vobis plenum posse et mandatum super predictis, utendi, agendi et experiendi, deffendendi et excipiendi in iudicio et extra, querimonias exponendi, libellus offerendi et recipiendi, lites ducendi et contestandi, ius super bonis meis, firmandi que pro firma seu firmis jure obligare positis, sacramentum, calupnie et veritates dicende, et quodlibet aliud jure in anima meam prestandi, testes et instrumenta et alia probacionum genera produ-cendi sententiam et sententias, tam interloquatorias quam deffinitivas, audiendi et ab ipsam vel ipsas si vobis visum fuerit apellandi et apellaciones proseguendi, compota et rationes audiendi, jura et acciones cedendi, prestandi et requirendi, componendi, transhigendi et pacisfficendi et in compromissis bona mea omnia obligandi, cum pactis, penis, stipulanti-bus et renunciacionibus quibuscumque fines, quitaciones et apochas faciendi, procurato-res ad predicta vobis sostituendi. Et demum omnia alia inde faciendi in predictis pro me et

nomine meo quecumque ego possem si presens essem. Ego enim do et comito vobis super predictus totum locum meum cum libera et generali administracione. Et relevantes vos et substituentes a vobis ab omni onere standandi. Promito fidejubundo pro vobis notario infrascripto tanque publice persone nomine omne illorum quorum interest vel interestit stipulanti et recipienti iudicio sisti et iudicatum solvi cum suis clausules universis. Et me semper habere ratum et firmum quitquid per vos in predictis, actum fuerit sive gestum et nullo tempore reservare sub bonorum meorum omnia ypotecha. Actum est hoc.

Testes Guillelmus de Magadinis et Ffrancischus de Marzella.

55

1355, setembre, 22, Ciutat de Mallorca.

Guillem Banyet, fill de Pere Banyet de Vila-rodona (Alt Camp), conscient de ser major de 16 anys, s'obliga, amb el mercader de Mallorca Pere Bonifaci, a restar al seu servei durant 2 anys, tant a Mallorca com a les terres sarraïnes de Barbaria o qualsevol altre lloc. Per la seva part, Pere Bonifaci, es compromet a mantenir-lo i satisfer-li, cada any, 6 lliures de reials de Mallorca.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 183r.

Ego Guillelmus Banyeti filius Petri Banyeti quondam de Villa Rotunda Archiepiscopati Terrachona, sciens me esse majorem sexdecim annorum et nullum habere nec velle habere curatorem, promito stare vobiscum Petro Bonifacii, mercator, civis Maioricarum, presente, hinc ad duos annos proxime venturos pro mancipio et servitore vestro, tan in Maioricarum quam in terra Barbarie quam alibi ubicumque volueritis. Ita quod, per totum dictum tempus serviam vobis vel cuiuscumque alio pro vobis volueritis cum fidelitate et humilitate, hobediansque omnibus mandatis vestris, licitis et honestis, die et nocte. Pro mei posse promitens vobis non recedam nec aliqui mali vobis faciam, quod si fecero, possitis me ubique capere seu capi facere et in vestro posse reducere. Et fine dicti temporis emendabo vobis omnes dies quibus a vobis absens fuero ratione fuge, infirmitatis aut aliter mei culpa, obligans inde vobis et vestris me et omnia bona mea ubique. Jurans in super ad sancta dei quatuor evangelia meis manibus corporaliter tacta, contra predicta non venire pretextu minoris etatis. Et ego Arnaldus Bertrandi, mercator, civis Maioricarum, amore et praecepis dicti Guillelmi Banyeti, constituo me in predictis fidejussorem et principalem responsorem et promito vobis dicto Petro Bonifacii de predictis firmiter teneri cum dicto Guillelmo et sine ipso, sub bonorum meorum omnium ypotecha. Renuncians juri et franquesie Maioricarum de principali prius conveniendo. Ad hec ego Petrus Bonifacii predictus laudans predicta. Promito vobis dicto Guillelmo quod per totum dictum tempus providebo vobis in comestione et potu condecenter et pro solidata vestra, dicti tempore, dabo vobis duodecim libras regalium Maioricarum minutorum ad rationem sex libras dicte monete in anno quas vobis solvam ut merveritis [sic] et tolam vos sanum et infirmum ut est moris. Obligans inde vobis et vestris omnia bona mea ubique. Actum est hoc.

Testes Ffrancischus de Marzella et Raimundus de Montealbo.

1355, octubre, 7, Ciutat de Mallorca.

Berenguer Martí de Tarragona rep, en comanda i dipòsit, de Castelló Martí de Cadaqués, 15 lliures de reials de Mallorca. El comanditari Berenguer Martí s'obliga a restituir el cabal de la comanda en el moment que el soci prestador li ho demani.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 203r.

Ego Berengarii Martini de Terrachona, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda et puro deposito a vobis Castilioni Martini de Cadaques, presenti et vestris, quinque libras regaliū Maioricarum minutorum quas a vobis numerando habui et recepi. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Convenio et promito dictas quinque libras vobis vel vestre solvere ad vestram voluntatem quodcumque volueritis sine omni dilacione, excepcione, dampno, interesse ac missiones vobis et vestrum, vos vel vestri, pro predictis, feceritis seu sustinueritis in iudicio vel extra iudicium, quoquomodo super quibus credatur vobis et vestris ex dicto pacto vestro solo plano et simplici verbo sine testes et juramento. Obligantes inde vobis et vestris me et omnia bona mea ubique. Actum est hoc.

Testes Petri D'Argens et Ffrancisclus de Marzella.

1355, octubre, 5, Ciutat de Mallorca.

Berenguer Martí de Tarragona reconeix que deu al patró de coca Castelló Martí de Cadaqués 30 reials d'or de Mallorca, quantitat que el prestador li havia deixat a Ciutat de Mallorca. El prestatari Berenguer Martí s'obliga a retornar aquest cabal, a Tarragona, i en moneda barcelonesa de tern, d'acord amb la cotització vigent a la taula de canvis de l'esmentada ciutat.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 194v-195r.

Berengarius Martini de Terragona confiteor et recognosco me debere vobis Castilioni Martini patrono coche de Cadaques, presente et vestris, triginta regales auri, boni, fini et iusti ponderis Maioricarum, pro cambio aliorum triginta regaliū auri quos a vobis in civitate Maioricarum numerando habui et recepi. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Convenio et promito dictos triginta regales auri seu tantam peccuniam monete barchinonense de terno et ipsos bene valentem, vobis vel vestris, solvere in Terrachona, ylico et incontinenti cum illuch quando fuero ex hoc presenti viagio quod nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, facturum sum cum dicta vestra cocha, viagio alio non mutato. Computabo me quolibet regale auri prout tunc valebit in tabelis capsorum Terrachona, sine omni dilacione, excepcioni, dampno, interesse ac missiones vestri et vestrorum, ad querella curie, alio [...] concedo vobis et vestris quod possitis super me et bonis meis recipere cambium et quibus et quocumque modo volueritis

causa satisfaciendi vobis in dictis XXX regalibus auri et in omnibus dampnus, interesse, missionibus et expensis pro inde passis et fectis, quem henc omnia vobis et vestris ex pacto solvam et satisfaciamus posponita omnia mora. Super quibus credatur vobis et vestris ex dicto pacto vestro solo plano et simplici verbo, sine testibus et juramento. Obligans inde vobis et vestris omnia bona mea ubique presencia et futura. Actum est hoc Maioricarum.

Testes Petrus Darigens, Periconus Ribes et Arnaldus Sabisbal.

58

1355, octubre, 5, Ciutat de Mallorca.

Bernat Narbona de Tarragona, patró de coca, confessa haver rebut de Castelló Martí de Cadaqués, en nom de Pere Rubi i de Francesc Baldo de Cadaqués, marmessors i executors universals de les últimes voluntats de Pere Ferrer, patró de coca, també de Cadaqués, difunt, que morí a la ciutat de Tarragona, 15 lliures i 10 sous, moneda barcelonesa de tern, les quals Bernat Narbonés havia bestret per sufragar els costos del funeral i sepultura de Pere Ferrer.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 192v.

Quinta die october anno predicto.

Ego Bernardus Narbones, patronus coche Terrachona, confiteor et recognosco vobis Castilioni Martini de Cadaques presenti, et vestris, quod dedistis et solvistis michi bene et plenarie, ad meam voluntate, nomine et vice Petri Rubei et Ffrancischi Baldoni de Cadaques manumissorum et executorum universales constitutos Petri Ferreri patroni coche de Cadaches, quondam, qui dudum in civitate Terrachone diem suum [...] clausit ultimum vite sue, et ego a vobis numerando habui et recepi omnes illas quindecim libras et mediam, monete barchinonense de terno, quas ego de meo bistraxaverit in sepultator et in funerio insensis dicti Petri Fferreri quondam. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Per me et meos facio vobis et vestris in dictis manumesoribus licet absentibus et notario infrascripto tan quam publice persone nomine omnium illorum quorum interest vel interestit stipulanti et recipienti de dictis quindecim libras decem solidos, bonum fine perpetuo et pactum de non petendo. Actum est hoc.

Testes Johannes Bernardi, Petrus Fferrari et Petrus de Ari.

59

1355, novembre, 3, Ciutat de Mallorca.

Berenguer Martí de Tarragona rep, en comanda, de Bernat Landric 23 lliures de reials de Mallorca per raó de la venda d'un esclau sarraí Alí. El comanditari es compromet a restituir el cabal de la comanda quan sigui requerit pel prestador. Per a més garanties, Berenguer Martí nomena fidejussor i principal responsable el mercader de Mallorca Pere Oliver, el qual hi obliga tots els seus béns.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 211r.

Ego Berengarius Martini de Terrachona, animo novandi et per stipulationem, confiteor et recognosco ac constituo me habere ac tenere in comanda et puro deposito a vobis Bernardo Landrich presente et vestris, viginti tres libras regalium Maioricarum minutorum quibus vobis teneor ratione cuiusdam servi serraceni lauri, nomine Api, que nunch vendidistis serie instrumenti inde hodie facti et concepti in posse subscripto notario. Unde renunciando excepcione peccunie per me vobis non debite ex causa predicta et doli. Convenio et promito dicta viginti tres libras vobis vel vestris solvere ad vestram voluntatem quandocumque volueritis sine omni dilacione, excepcione, dampno, interesse ac missione vestri et vestrorum ac querela curie. Et restituam et solvam vobis et vestris ex pacto siquas missiones vel expensas vobis vel vestri, pro predictis, feceritis seu sustinueritis in iudicio vel extra iudicium quoquomodo. Super quibus credatur vobis et vestris ex dicto pacto vestro solo plano et simplici verbo sine testibus et iuramento. Obligans inde vobis et vestris me et omnia bona mea ubique presencia et futura. Ad hec ego Petrus Oliveri, mercator, civis Maioricarum, constituo me in predicti fidejussor et principale responsorem et promito vobis dicto Bernardo Landrich et vestris de predictis firmiter tenere cum dicto Berengario Martini et sine ipso sub bonorum meorum omnia ypotecha. Renuncians juri et franquesie Maioricarum de principali prius conveniendo. Actum est hoc.

Testes inde sunt Antonius Figuera et Martinus Avellani, est enim certum quod dictus Petrus Oliverii firmavit predicta, videlicet, tertia die november anno predicto, presentes testes Guillelmo Banti, Antonio Figuera et Ffrancisclus de Marzella.

60

1355, octubre, 25, Ciutat de Mallorca.

Julia Esglésies, ciutadà de Mallorca, en nom i procuració de Jaume Salvà de Tarragona, recorda a Pere de Vilafranca, conciutadà, que l'instrument de venda feta per Jaume Salvà de la seva grega Constança, conté certes clàusules per les quals el comprador de la seva —Pere de Vilafranca— no la pot alienar ni vendre a menor preu que el d'adquisició, que fou de 50 lliures mallorquines, i que el venedor es va retenir la facultat de poder-la recuperar.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14582, f. 143r.

Ego Julianus de Eclessiis civis Maioricarum, procurator et nomine procuratorio Jacobi Salvani de Terrachona prout de dicta procuracione patet serie instrumenti inde fecit auctoritate Bernardo Sala notario publico Maioricarum, secunda die september anno subscripto. Sciens et attendens dictum Jacobum Salvani dudum vendidisse vobis Petro de Villafrancha, civis Maioricarum, et vestris, quandam servam suam grecham nomine Constancia, precio, videlicet, quinquaginta libras regalium Maioricarum minutorum. Sciens, etiam, et attendens, dictum Jacobum sibi retinuisse et a dicta vendicione excepisse acto et conventi inter vos et ipsum in limine contractus vendicionis predictae, quod vos nec vestri dictam servam pro maiori precio dictarum quinquaginta libras et expensarum per vos factarum occasione dicte vestre empconis minime vendere nec alienare possetis,

immo quandocumque dictus Jacobus vel sui recuperare vellent dictam servam ipso cum vel suis, restituendo et tornando vobis vel vestris dictas quinquaginta libras quitias et franchas a jure, impositionis et ab omnibus aliis expensis hac causa per vos fectis, vos vel vestri dictam servam dicto Jacobo et suis⁷¹⁹

61

1355, novembre, 11, Ciutat de Mallorca.

Berenguer Martí de Tarragona rep, en comanda, de Pere Oliver, mercader de Mallorca, 25 lliures, 3 sous i 4 diners en moneda barcelonesa de tern. Aquesta quantitat el comanditari esmerçarà, mercantívolament, en el viatge que ha de fer de Mallorca a Tarragona. El comanditari, de tornada a Mallorca, restituirà, al prestatari, el cabal i el 75% del lucre guanyat. El 25% restant serà per al soci gestor o comanditari.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14581, f. 222v.

Ego Berengarius Martini de Terrachona, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda a vobis Petro Oliveri, mercator, civis Maioricarum, presente et vestris, viginti quinque libras et tres solidos et quatuor denarios monete barchinonense de terno quas a vobis numerando habui et recepi. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Quaquidem comandam mecum portare et mercantiliter tractare et procurare in hoc presente viagio quod nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, facturus sum cum quocumque vase novo apud Terrachona. Ubi promito dictam monete emergiare in illis rebus et mercibus quibus michi melius videbor et emergiamenta cum quocumque novero huc Maioricarum aportare seu miterere. Et facto dicto viatgio, vel cum vobis placuentur, promito inde vobiscum et vestris ad justum et legalem compotum pervenire et dictam comandam vobis et vestris reddere et restituere cum totum lucro pro inde facto nullo quarto lucri inde michi retento. Obligans inde vobis et vestris, me et omnia bona mea ubique presencia et futura. Dicta autem comanda eat, maneat, sit et redeat ex pacto, videlicet, de Maioricarum apud Terrachona a mei redegum et de Terrachona huc Maioricarum ad vestrum redegum, periculum et furtunam ad usum maris et gentium. Actum est hoc.

Testes Antonius Figuera et Ffrancisclus de Marzella.

62

1356, març, 24, Ciutat de Mallorca.

Alfonso Gutiérrez de Sevilla, patró d'un vaixell castellà dit San Antonio, rep, en comanda, de Pedro García, 13 reials d'or de Mallorca, els quals esmerçarà en els costos d'expedició del viatge que ha de fer de Mallorca a Tarragona i, d'aquesta ciutat, altre cop a Mallorca. El comanditari acorda restituir al soci capitalista el cabal prestat i una part del lucre aconseguit.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14582, f. 4r.

⁷¹⁹ Text inacabat.

Ego Alfonso Goterris de Xibilia magister sive patronus cuiusdam vaxelli castellani vocato de Santo Antonio, nunc in portu Maioricarum existente, confiteor et recognosco me habere et tenere in comanda a vobis Pero Garcie vicino dicti loci, presente, et vestris, tresdecim regales auri Maioricarum boni, fini et justis ponderis, quos a vobis numerando habui et recepi et eos misi et converti in adoptione et aportacione et in aliis necessariis et expedicione dicti vaxelli quem nunc a Maioricarum recedendo, dante Domino, ducturus sum apud Terrachona, redendo Maioricarum, viagio alio non mutato. Unde renunciando excepcioni peccunie non numerate et non habite et doli. Convenio et promitto dictos XIII regales auri vobis vel vestris solvere in Maioricarum, exonerato dicto vaxello ex viagio supradicto, et dare vobis medietatem unius partis vobis pertinentis in lucro quod, dante Domino, in dicto vaxello fecero in dicto viagio, sine omni dilacione, expedicione, dampno, interesse ac missione vestri et vestrorum ac querela curie. Obligans inde vobis et vestris, specialiter et expresse, dictum vaxellum cum omnibus suis exarciis et aparatibus, naulum pro inde adquirendum et generaliter me et omnia bona mea ubique presencia et futura. Ita quod, per specialem obligacionem non fiat vobis derogacio generali nec contra. Hec tamen comanda eat, maneat, sit et redeat ad vestrum redezum, periculum et fortunam, ad usum maris et gentium. Actum est hoc Maioricarum.

Testes Guillemoni de Pulcrovicino, Petro ortis et Francischus de Marzella.

63

1356, octubre, 25, Ciutat de Mallorca.

Julia Esglésies, ciutadà de Mallorca, procurador i administrador dels béns de Jaume Salvà de Tarragona, en ús del poder conferit, constitueix Pere de Vilafranca, ciutadà de Mallorca, en especial procurador per a tots els fets i actuacions davant qualsevol instància, relacionats amb la seva serva grega Constança.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14582, f. 143v.

Ego Julianus de Eclessiis civis Maioricarum procurator ad infrascripta et ad alia legitime, cum libera ac generale administracione, a Jacobo Salvani de Terrachona prout de dicta procuracione patet serie instrumenti inde fecit et concessi in posse subscripti notario secunda die september anno supradicto, nomine et auctoritate dicte procuracionis et ex potestate in eadem nunch atributa, instituo vos Petro de Villafrancha civis Maioricarum certum et specialem procuratorem meum ad vendendum, distrahendum et alienandum per me et nomine meo et dicti Jacobi Salvani omnia loca, jura, notes, raciones et acciones ac persecuciones dicto Jacobo seu michi nomine eiusdem competentes et debentes competere quoquo modo in persona Constancie grece serva vestra quam dudum a dicto Jacobo \a certo precio/ emistis causa racione, videlicet, et occasione diversum retencionum et condicionum inde positum et contentarum in instrumento dicte vestri emptionis dicte serva, quam alia qualibet racione seu causa prout hec et alia instrumento dicte vestre empcionis inde fecit auctoritate notario publico Bernardi Sala, notari publici Maioricarum, XXVII die

\augusti/ anno a nativitate domini MCCCCLVI lacius expresantur. Cui et quibus et pro quocumque seu quibuscumque precio seu preciis volueritis et emptorem seu emptores in possessionem rey vendite \inducendum/ et pro eviccione, dampno et interesse, bona dicti Jacobi Salvani omnia obligatione et pro inde instrumentum et instrumenta ad predictam apta et necessaria cum omni renunciacione, jure, periter et taulam, nomine mei faciendum, firmandum et precium seu precia recipiendum et inde apocas faciendum. Et denum omnia alia inde faciendum in predictis pro mei et nomine meo quecumque ego possem, supra ponito, si posens essem. Ego in nomine quo supra, do et comito vobis, super predictis, totum locum meum et dicti Jacobi cum libera ac generale administracione, promitens <in manu et posse> notario infrascripti \et dictum Jacobo/ semper habeam ratum et firmam quitquid inde accioni fuerit sine gestum et nullo tempore revocare sub bonorum dicti Jacobi Salvani [...] obligatione. Actum est hoc.

Testes Petro Rocha, Guillelmus de Vallibus et Ffrancisclus de Marzella.

64

1357, març, 21, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca s'adreça al veguer de Tarragona i la resta d'oficials institucionals i els exposa que per especial concessió del rei Pere el Cerimoniós els mallorquins poden navegar en qualsevol vaixell estranger i carregar-hi qualsevol tipus de mercaderies i béns. Amb relació a aquesta concessió, el governador demana al veguer que no obstaculitzi el descarregament del lleny que Gerald Boscal, en nom de Joan Torrebada, ha fet carregar a Mallorca amb destinació a Tarragona i que es concreta en 15 fardells de cuiros.

ARM, Lletres Comunes, AH 17, f. 141r.

Venerabilibus et discretis vicario et aliis officialibus civitate Terragone ad quas presentes pervenerint etc. Artaldus de Fossibus alias de Capraria cognominatus etc. Salute et honore etc. Prudenciam vestram tenore presentium cercioramus quod preffactus dominus noster rex, cum litera sua regia tenore sequentis: *lo rey d'Aragó* etc., jam est in libro literarium regiarum, venerabilium juratorum Maioricarum concessit habitantibus Maioricarum pro absque pene in cursu non obstante inibicione et provisione inde posterius facta, posint et eis esset permisium navigare quascumque res et merces cum quibuscumque vasis extraneis, tantum quequidem res et merces preffatas signare signo alicuius persone extranne ad evitandum periculum et scandala pro inimicos dicti domini regis, quod in ipsis evenire poterans navigarentur et non alia, prout in litera regia preinserta specificantur ipsasque ducere et asportari cum ipsis lembis sub modo et forma predictis in quibuscumque mundi partibus de penes inimicorum predictorum permitterentur verum cum vigore littere regia preinserte. De nostra licencia et permissu Geraldus Boscal provincialis carricaverat seu caricare fecerat in quo lembo cuius ductor et patronus Petrus Capallerii provincialis XV faixos coriorum cum quo et rebus in ipso honeratis, Deo dante, intendit asportare, alio viaggio non mutato, apud partes vestras. Quequidem XV faxia coriorum predictorum prenomina-tus Galcerandi nomine et vice Johannis Torrebada civi et mercatoris Maioricarum in ipso

lembo honeravere et ibidem asportari promiserat ad eiusdem Geraldi redezum fortunam maris atque gentium, prout per pactum inter et penes conventum, extitit et celebratum. Ideo ex parte prefati domini nostri regis et auctoritate officii quo fungimur in hac parte, vos et vestrum [...] et ex nostra attente rogamus quatenus predictos XV faxios coriorum ibidem discarricarii et tradi permitatis, factoribus et procuratoribus prenominati Johannis Torrebada, franche et immune absque impedimento tanquam eiusdem Johannis proprios atque suos. Et nicholominus ipsum patronum occasione dictorum XV eorum faxiorum non impedatit nec impedimenta nullatenus inferitis quod nudo de nostro mandato ut supra tangitur ipsos huc [...] immo eidem suffragium invanire et expeditionem impendatis et penaque (?) ut [...] jure suo manteneatis et deffendatis, cum nos pro vobis in causa simili presti et perati sumus similia facere et maiora [...]. Date Maioricarum XXI marçi anno a antivitate <predicto>. Ray. vid.

65

1357, novembre, 1, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca informa al veguer de Tarragona i altres càrrecs institucionals que els ordenadors de la guerra —guerra de Castella— diputats en el Regne de Mallorca han de menester estopa, canem, sèu i altres coses necessàries per a la construcció de les galeres que al present s'armen a Mallorca. Per aquesta raó, s'ha tramès el diputat Bernat Aimeric vers les parts de Tarragona, amb la seva barca, amb càrrec d'adquirir els esmentats productes; així, doncs, demana el governador als càrrecs que facilitin la comesa a Aimeric.

ARM, Lletres Comunes, AH 17, f. 48v.

Als honrats batle, veguer ho justície e altres qualsquequals usans de jurisdicció en la ciutat de Terragona o en la costera de Catalunya o de jurisdicció del senyor rey, e no resmenys, a patrons de naus, de galeras, de lenys, de barchas e d'altres fustas als quals les presents pervendran. N'Artal de Fosses, en altra manera apellat de Cabrera, conseller del senyor rey e governador general en lo regne de Mallorques e de les illes a aquell adiacens. Salut ab crexement d'onor. Con los honrats ordonadors en los affers de la guerra deputats en lo regna de Mallorques agen mester estopas, canem, seu e altres coses necessaries en les galeras les quals ara de present se'n fan en Mallorques, e per aquestes cosas aportar se'n vaga aquí en vostres destrets, en Bernat Aymerich, ciutadà de Mallorques, ab una barcha sua grossa. Emperamor d'assò, de part del dit senyor rey e per auctoritat del officii que usam vos requerim e de la nostra, vos pregam, que al dit Bernat Aymerich en lo càrrech d'aquella barcha, sò és d'estopes, canem, seu e d'altres coses e mercaderies que carregar hi puga que no sien contra inhibició de navegar, donets endressa, favor, ajuda e breu espatxament, no donant destrich, ne embargament nagú a n'aquell Bernat Aymerich per les cosas damunt dites, con aquellas cosas sien assí necessàries. Nós, emperò, som prestos apperellats de fer semblants cosas e maiors. Date Maioricarum die prima november anno predicto. Ray. vid.

1357, novembre, 19, Ciutat de Mallorca.

En Vicenç Jamfre de la Giraterola, patró de barca i ciutadà de Mallorca, ha arribat a l'illa provinent de Tarragona i hi ha descarregat 12 gerres de mel, 22 sàrries de nous, 6 sàrries d'alls, 3 quarteres de fesols, una gerra de prunes i una sàrria de faves. Aquests productes procedeixen de Tarragona i és per aquesta raó que el governador de Mallorca ha remès albarà certificador al veguer de la ciutat, la qual cosa s'explica per la conjuntura bèl·lica existent que obliga els mercaders i navegants que salpen de Tarragona a obtenir llicència del veguer i a remetre albarà justificador del port on s'han descarregat les mercaderies.

ARM, Lletres Comunes, AH 17, f. 39v.

Al honrat veguer de Tarragona o a son lochtinent e als altres qualsquequals oficials per lo senyor rey, als quals les presents pervendran. N'Artal de Fosses en altra manera apellat de Cabrera, etc. Salut e crexement d'honor. Per tenor de la present vos certificam que en Vicens Jamfre de la Giraterola, patró de barcha, ciutadà de Mallorques, és vengut aquí en Mallorques ab la dita sua barcha on ha descarregat totes aquestes robes dejus scrites, sò és a saber, dotze gerres de mel, vint e dues sarries de nous, sis sarries d'ays, tres quarteres de fazols e una gerra de prunas [...] e una sarria de faves. En testimoni d'assò manam la present esser fete al dit Vicens e sagellada ab lo sagell del nostre offici. Date Maioricarum XVIIIII november anni predicti.

Et ibidem dictus Vicencium exhibuit albaranum infrascriptum a tabula clavariorum leude, cuius tenor talis est.

Al honrat lo batle de Mallorques.

1359, abril, 1, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca exposa al lloctinent d'Eivissa que un tal Gonzalbo Martí, patró de xàvega, natural de l'illa, ha denunciat l'atac perpetrat per 30 esclaus "fugissers" armats, els quals, fent-se passar per castellans, de nit mataren dos homes i en nafraren 6 o 7 més que guardaven dues barques, amb les quals els esclaus fugiren. Els propietaris dels esclaus han iniciat procés davant el veguer de l'arquebisbe de Tarragona exigint que Gonzalbo Martí els indemnitzí pel valor dels esclaus fugits, i, segons Martí, el veguer manté una actitud parcial favorable als propietaris. Així les coses, el governador de Mallorca mana al lloctinent d'Eivissa que insti el veguer de Tarragona a fer compliment de justícia i, si aquest segueix en la seva actitud parcial, que sigui el lloctinent qui resolgui el cas.

ARM, Lletres Comunes, AH 22, f. 15v.

En Gilabert de Sentelles conseller e maiordom del molt alt senyor rey e lochtinent e refformador en lo regne de Mallorques. Al honrat en Pere Gall donzell, lochtenent de portant veus de governador en la illa de Eivissa o a son lochtinent, salut e dilecció.

Devant nós és vengut en Gonsalbo Martí habitador de Evissa e patró de axavega, dien que l'altre jorn se esdevench aquí que dos hòmens als quals ell havia comenades dues barques sues per pescar, per pahor de les galees de castellans que eren en les mars de Evissa, tragueren les dites barques a terra e que stants tretas les dites barques ab los patrons e mariners d'aquelles qui eren passats XVI e gordan aquels, vengueren de nits pus de XXX catius fugissers \ab armes/ los quals cridants Castella; Castella; e faents semblants esser castellans e mataren là II dels dits hòmens e nafraren-ne bé V o VI fort mal e prengueren les dites barques e anaren-se'n ab aqueles. Ara, emperò, los senyors dels dits catius, devant lo vaguer del arquebisbe de Terragona, demanen los preus dels dits catius al dit Gonsalbo Martí, afermans e diens aquel esser tengut e deure de tot en tot pagar los dits preus per vigor d'un capítol que.s alxlega, e lo dit vaguer favoreiant, contra justícia, los dits senyors del catius, faen forts processos contra aquell e no prenen ne oyn [oeixen] ses deffinicions que diu-se aver rahonables et justes, no volent aquell axí quant és dit en ses deffinicions oyr, perquè ans supplicat humilment que sobre assò li deguessen provheir de convenient remey de justícia. E axí provehins a la supplicació de aquell, vos manam que fassats manament de part nostre al dit veguer que en les dites deffinicions dega oyr lo dit Gonsalbo e son procurador plenament axí com és de justícia e que no vulla favoreiar la part contrària del dit Gonsalbo contra rahó e justícia e sobre aqen procehesca rahonablement ab justícia e per bona manera segons que és tengut, faen a les dites parts compliment de justícia. E en cas que no ho volgués fer e trobassets aquell en defalliment de justícia faent-li inhibició de les dites coses, manats-li, expressament, de part nostra que no s'entremeta de aquelles d'equí avant e vos, emperò, prenits a mà reyal lo dit negoci e conexets-ne per la via justa e rahonable axí com trobarets feedor de justícia e rahó. Date in civitate Maioricarum, prima die aprilis anno quo supra. Ray. vidit.

68

1359, abril, 26, Ciutat de Mallorca

Francesc Vilabella de Tarragona, patró de coca d'una coberta i dos timons, apellada Santa Tecla, lloga l'embarcació i els seus serveis a Guillem Miralles per un terç de càrrega, i a Joan de Torrebadal per un quarter, per un viatge que s'ha de fer de Mallorca a Tarragona. L'esmentada embarcació ha de portar forment a Mallorca i es conclou que per cada quartera de gra els dos nolietjadors pagaran al patró 2 sous i 7 diners, moneda de Mallorca.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14574, f. 100r-v.

In Xristi nomine, ego Ffrancischus Vilabella de Terracona, patronus coque unius cohoperte, II timonorum, vocate Sancta Tecla nunc in portu Maioricarum existente, gratis loco et naulo, ad bonum usum <maris et gentium>, vobis Guillelmo Mirayes pro uno terçes honeris infrascripti et vobis Johane Torrebadal, mercator civis Maioricarum, pro uno quarter dictis honeris dicte coque exitus viatico infra quod ducere promito bene stagnam,

exarctatam et sufficienter amarinata. Promito vobis quod incontinenti cum meliore bono tempore, recedam a terra Maioricarum et ibo, Domini dante, apud Terracona ubi recipiam a vobis seu quibus volueritis pro vobis, complementum honeris grani ffrumenti quod mi teneamini tradidisse in dicta coqua infra VIII dies proxime a die quia ibi junctum fueri intimate (?) aptos ad honerandum a dicto honere recepto veniam huc Maioricarum ubi tradam vobis dictum honerum. Vos vero detis mi pro naulo dicti honeri grani, scilicet, pro qualiter quarteriam frumentum Terracone duos solidos et VI denarios regalium Maioricarum minutorum, et pro aliis averis mi detis naulum habito respectum ad dictum naulum et quod naulum mi detis hic Maioricarum exonerato dicta honere.

Et hec promito facere sub pena XXV libras regalium Maioricarum minutorum, medietas pena mi, et altera fisco, et oblig. etc.

Testes Guillelmus Renardi et Ffrancisclus Gerunde.

69

1359, maig, 4, Ciutat de Mallorca.

Guillem Gilabert, patró de la barca descoberta Santa Anna lloga la barca a Pere Martí, mercader de Mallorca. La barca anirà a Tarragona a carregar 150-200 quarteres de forment i, de tornada a l'illa, Pere Martí abonarà al patró 2 sous de reials de Mallorca per cada quartera de forment transportat.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14574, f. 108r.

In Xristi nomine, ego Guillelmo Gilabert civis Maioricarum patronus cuiusdam barque discopertum vocatur Sancta Ana nunc in portu Maioricarum existente, gratis, loco et naulo, ad bonum usum <maris et gentium> vobis Petro Martini, mercator, civis Maioricarum, dictam barcham pro CL quarteriis ffrumenti de quibus pro [...] teneamini de CC si volueritis, quam ducere promito bene stagna et amarinata IIII personis et me patrono, bonis etc.

Promitens vobis quod incontinenti recedam a Maioricarum, et ibo, Deo dante, apud Terraconam, sit quod hinc ad diem crastinam in vespere ero a Maioricarum expeditus ad quem locum recepiam a vobis dictum granum ffrumentum quod mi teneamini tredidisse infra VIII dies aptos ad honerandum proxime ac die qua ibi junctus fueri et dicto honere [...] recepto veniam huc Maioricarum ubi tradam vobis dictus honerus.

Vos vero detis mi pro naulo quisque quarterie ffrumenti Terracone duos solidos regalium Maioricarum minutorum quod naulum mi detis hic Maioricarum ilico [*sic*] dicto grano. Item, pro aliis averys mi detis naulum habito respectum ad dictum naulum quarterie.

Et hec promito facere sub pena X libras regalium Maioricarum minutorum, medietas pene, altera fisco, et oblig. etc.

Testes Berengario Jorba <et> Johane Angles.

1359, maig, 24, Ciutat de Mallorca.

Guillem Vanrell de Mallorca, patró de barca i Ramon Muntaner, obtenen llicència del governador per anar amb la barca carregada de forment a Tarragona. Presten jurament de no portar coses prohibides ni persones acordades a les galeres que al present s'armen a Mallorca.

ARM, *Guiatges*, G 2, f. 78v.

Guillelmus Venrell de Maiorice patronus barche discohoperte et Raimundus Muntaneri habuerunt licenciam eundi cum dicta barcha caricata frumentum apud Terrachona [...] quodam provero serviciali predictum caricatum huc Maiorice recedendo, Deo dante, aliud viatgio non mutando. Jurarunt quod nec sunt acordati, et homagium cum dicto juramento prestiterunt de non levando res prohibitas juxta capitula inde facta, nec personas acordatas in galeis que ad presens armaverunt.

1359, maig, 27, Ciutat de Mallorca.

Bernat Martí, ciutadà de Mallorca, patró de barca de 14 remes apellada Sant Antoni coberta en un terç, nolieja la barca al mercader Pere Martí de Tarragona. El noliejament inclou el patronatge i el servei de la tripulació (15 persones). El contracte es fa per un viatge a Tedelis, a "scar" (preu fet). Per cada dia d'estada en el port de destinació que excedeixi dels terminis estipulats, el patró cobrarà 2 dobles d'or. Altrament, el viatge de tornada es podrà fer a Barcelona o a Mallorca. En el primer cas, el preu del noli serà de 75 lliures de Mallorca; en el segon, serà de 55 reials d'or. Com a paga i senyal, el patró rebrà 30 lliures i la resta en el port on descarregui.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14574, f. 125r.

Die lune XXVII madii.

In Xristi nomine, ego Bernardus Martini civis Maioricarum, patronus cuiusdam barque XIII remorum vocata Santus Antonius \cohoperta per tertium/, nunc in portu Maioricarum existentis, gratis, loco et naulo, ad bonum usum maris et gentium etc., vobis Petrus Martini mercator Terracona, civis Maioricarum, dictam barcham quam ducere promito bene stagnum etc., amarinatam XV personas cum me dicto patrono ad scar.

Promitens vobis, dicto mercator, quod hinc ad diem jovis proxime ero a Maioricarum expeditus cum illis haveris que mi tradere volueritis et ibo, Deo dante, apud Tedelis Barbarie ubi tradam vobis, seu quibus volueritis, pro vobis, dictum honus quo havere posito recipiam ibidem a vobis quecumque haveria mi tradere volueritis usque ad integrum honus dicte barque que michi teneamini tradidisse in dicta barque, infra quatuor dies proxime a die exhoneraciones dicte barque, et si plus ibi sterero detis michi, quolibet die duas duplas auri, quo honore recepto, recedam ab inde et veniam hunc Maioricarum ad recipiendum

linguam, et si volueritis ibo apud Barchinone ubi tradam vobis dictus honus vel si volueritis veniam hunc Maioricarum exoneratum.

Ego enim tradere et recipere in dicta barque usque a XLV quintalia et me alicuius persone. Vos vero dictus mercator detis mi dicto patrono, si naulo dicte barche pro dicto viatico, scilicet, si exonaracione in Barchinona septuaginta quinque libras regalium Maioricarum minutorum et si exoneracione hic Maioricarum LV regales auri.

De quo naulo michi detis de presenti XXX libras, et residuas mi detis in illo loco quo exoneravero incontinenti dictis haveris positus. Et hec promito etc., obligo etc., ffirmavit dictus mercator qui promisi etc.. Promitens dicti partes sub pena XXV libras regalium Maioricarum minutorum medietatis parti et altera fischo etc., oblig. etc.

Testes Domenicus Aprilis, Petrus Ricardi et Ffrancisclus Gerunde.

72

1359, juliol, 11, Ciutat de Mallorca.

Bartomeu Martí, ciutadà de Mallorca, patró de barca de 16 remes, lloga la barca amarinada amb 17 persones al mercader Pere Martí de Tarragona, ara ciutadà de Mallorca, per un viatge cap a Tedelis, ciutat on el patró deslliurarà les mercaderies al factor de Pere Martí. Aquesta barca, en el viatge de tornada, podrà descarregar les mercaderies adquirides a Tedelis, a Barcelona o a Mallorca. Si descarrega a Barcelona, l'import del noli serà de 90 reials d'or; si ho fa a Mallorca, el preu serà de 75 reials.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14574, f. 151v-152r.

In Xristi nomine, ego Bartholomeus Martini civis Maioricarum, patronus cuiusdam barque sexdecim remorum vocate Sanctus Andreus nunc in portu Maioricarum existentis, gratis, loco et naulo, ad bonum usum maris et gentium, vobis Petro Martini de Terrachone, mercator, civi Maioricarum, dictam barquam quam ducere promito bene stagnam, exarciam et sufficcienter navigaturam et amarinatam decem et septem personis cum me dicto patrono, bonis et sufficientibus, ad scar, pro viatico infrascripto.

Promitens vobis dicto mercatori quod hinc ad quatuor dies proxime venturos ero a Maioricarum expeditus cum illis haveris que mi tradere volueritis in dicta barqua usque complementum oneris dicte barque altravers [sic] et ibo, Deo dante, apud Tedelis ubi tradam vobis, seu quibus volueritis pro vobis, in dicta barqua, illa haveria que mi tradere volueritis usque ad integrum onus eiusdem quod mi teneamini tradidisse infra V dies proxime computandos a dee quarteries ibidem exonerando *carragadors* et abtos, videlizet, a honerandum quo honore recepto veniam, Deo ducturus, huc Maioricarum in aliquo loco insule Maioricarum ubi recepiam a vobis lingam et verbum, si volueritis, quod vadam apud Barchinona exoneratum vel quod veniam huc Maioricarum exoneratum quoquidem verbo per vos mi dato ibo, Deo dante, in illo loco Barchinona vel Maioricarum ubi vos preceperitis et volueritis ubi tradam vobis seu quibus volueritis pro vobis dictus honus.

Vos vero dictus mercator detis mi dicto patrono pro naulo dictorum honerum, scilicet, si exoneravero in Barchinona nonaginta regales auri Maioricarum fini etc., et <si> ex-

honeravero in Maioricarum septuaginta regales auri, quo naulo confiteor et recognosco me habuisse et recepisse a vobis XXV regales auri, residuos mi detis in illo loco in quo exhoneravero, videlizet, incontinenti dicto honore posito.

Et hec promito etc. attendere et complere precise ad hec dictus Petrus Martini gratis laudo predicta pro mi solvere et complere et attendere per cum attendendam sunt e complendam incontingere [...] vice nos dicte partes promittimus predicta attendere sub pena triginta libras regalium Maioricarum minutorum inter nos legitime stipulata et promissa etc., et quas totiens comitatur quotiens per unam partem nostram contravenitum fuerit, et de qua parte (?) si committetur habeant [...] nobis dantis sus medietatem et altera medietate et pena soluta vel non aut remissa nichilominus tacta, et oblig. etc.

Testes Johanes Turribus, Bartholomeus Colomeri et Ffrancischus Gerunde.

73

1359, juliol, 27, Ciutat de Mallorca.

Pere Martí, oriünd de Tarragona i ara ciutadà de Mallorca, signa el còmput final de comptes amb el seu soci, Joan Mogull. Arran d'aquesta definició s'enumeren els productes i béns que són propietat de Pere Martí, béns que es valoren en 1.235 besants, equivalents a 400 dobles d'or. L'inventari conté béns variats i diversos propis d'un mercader que té factories a diversos llocs i ciutats de la costa nord-africana. Entre les pertinences s'hi inclouen béns com làpides de sepultura i mapes de navegar.

ACM, *Protocols Notarials*, P 14574, f. 159r.

Petrus Martini mercator, civis Maioricarum ex una parte, et ego Johannes Mogull mercator de Maioricarum oriundus ex altera. Gratis conventus una partes nostrum aliter ad invicem nos venisse ad justum compotum et legale et finale rationem in et super omnibus eis universis et singulis debitis, mutuus, depositis, comandis, concertibus, obligacionibus, rebus, mercibus \lucris/ et aliis quibuscumque juribus et peccunie quantitativibus in quibus unaparte nostrum alteri alteri actenus tenemur (?) vel esset per \Petrus Gisbert et Georgium Dancora/ factores mei dicti Petri aut alia obligatum cum [...] et super quibus et facto computo et [...] Est cum certum ad declarationem nostram quod omnes res infrascripti tam mei dicti Petri Martini quam mei dicti Johannis Mutgull nunc existentes in Tedelis penes Georgium d'Anchona factorum mei dicti Petri sunt mee, propter et ad partem meam receptem et ego dictos Johanes Murgull nullam parte habeo in eisdem.

Primo enim XIX quartane olei. Item, XVI odres alquene. Item, VI quintalia rotols clede. Item, IIII odres alquene. Item, XLVI rotols aluminis ponderans I quintar, XLIII rotulos. Item, XXXVIII rotuli gale. Item, I sach aluminis ponderans I quintar, XLIII rotulos. Item, CXXXVII capita corde. Item, XXXV sacs salis. Item, XXXVIII rotuli alcofol. Item, XL rotuli de alcaxisa. Item, XLVII coria bovum. Item, IIII quintaria LXIII rotolis tartaris. Item, V quintaria viginti quatuor rotols sulfuris. Item, IIII quintars rotols gotzeme. Item, V raxyme papiri boni. Item, VI rayme papiri sarff. Item, III rotols saffrani. Item, III gerre olei. Item, X quarterie vini de atzabib. Item, quoddam debitum quod debet algutzir dicti loci IIII besans.

Item, alid alchaig corritor I quintar cere quod debet. Item, alid debitum XXV rotulorum alchene quod debet A. Amet Achassanevhi. Item, I ronfinus. Item, alicuid debitum VI bisanzium Alchaig corritor predicte. Item, in aliis debitis diversorum personarum minutum debitis quod summam in universo CCLXVI besans. Item, I matalaffium. Item, I terveressium plumbe. Item, II pecia linteaminum lini. Item, unum batraga. Item, I tranverso [...]. Item, unum alchisse. Item, una caxia fustis. Item, II storia seperdi [...] Item, I morte lapidis. Item, III lor. mapas. Item, II alhabias. Item, II peria molarum pro molendo salem. Item, II ribells et unam butam. Item, quasdam balansas. Item, XL jamimbis polane. Item, II tabulas unam scriptorii, aliam comendundi et III stanam secundi et II barrils. Item, modite fili qui est in pignore pro uno besant. Item, I mantell qui est in pignore pro VI millaresiis qui millaresii sunt mei dicti Petri <Martini>. Que omnia predicta ego dictus Petri Martini recepi ad partem meam sub exna. MCCXXXV besans qui valen CCCC doblarum auri. Ego vobis dictis Johannis Mogull nullam partem habetis in eisdem parte mea, permissorum recepi hic Maioricarum, sit quod aliqui de jure unius penes altera in debito non remanent [...].

Testes Arnaldo Costa, Petrus Burguera et Petrus Ricardi.

74

1360, març, 10, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca concedeix llicència de sortida als mercaders Joan Boner de Tarragona i a Guillem Despoal de Mallorca perquè puguin anar a Barcelona amb la barca de Sabater. La llicència obliga els mercaders a tornar a Mallorca, com a molt tard, el proper mes d'abril, "salvo justo impedimento Dei, maris atque gentium".

ARM, *Guiatges*, G 2, f. 30v.

Die veneris X mensis marcii, anno predicto.

Die et anno predicto, honorabilis dominus gubernatore concessit licencia Johanni Boner de Terragona et Guillelmus Despoal de Maiorice, quod possint exire a terra Maiorice et ire ad Barchinonam cum barcha d'en Sabater qui medio sacramento et homagio promiserunt tornare Maiorice, per totum mensem aprilis proximo, salvo justo impedimento Dei, maris atque gentium, vel salute esse et aliquo loco dominationis domini Aragonum nostri regis. Et pro hiis obligarunt se ipsos [...] * nomine depositi et comande, omnia bona eorum. Unde habuerunt albaranum ut moris est.

75

1360, abril, 21, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca atorga llicència de sortida al mercader de Tarragona Guillem Tolrà perquè pugui anar, amb la seva coca, a l'esmentada ciutat.

ARM, *Guiatges*, G 2, f. 35v.

Die martis XXI aprilis anno a nativitate domini MCCCCLX.

Parimodo promisit Guillelmus Tolrà de Terrachona, patronus coche, quod in presenti tracto termite (?) cum dicta cocha transfetabit Terracona, salvo justo impedimento. Et hoc promisit sibi pena corpore et averi. Obligando etc., prestitit sacramentum et homagium ut suppra. Habuit albaranum.

76

1360, maig, 8, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca concedeix llicència de sortida a Berenguer Ferrer de Tarragona, patró de la coca de Pere Martí de Tarragona, ciutadà de Mallorca, perquè pugui anar a Tedelis.

ARM, Guiatges, G 2, f. 40r.

Perhitiam licenciam a dicto domino gubernatore, Berengarius Ferrari de Terracona, scriba, patronus cuiusdam coche Petri Martini oriundi Terracone, civis Maiorice. Promisit quod hinc e per totum mensem junii proxime venturum reverssus fuerit Maiorice a viagio quod, Domino annuente, in presenti facturus est a Maiorice recedendo et eundo Tedelis, salvo justo impedimento. Et hoc promisit sibi pena corpori et averi. Obligando etc. Nec minus pro hiis complendis prestiti sacramentum et homagium hore et manibus comendatum mihi Raimundo Poncii scriptori presentis curie, recipienti nomine et vice dicti domini gubernatore. Habuit albaranum.

77

1360, maig, 16, Ciutat de Mallorca.

El governador de Mallorca dóna llicència de sortida a Guerald Carbonell de Mallorca, patró de barca, perquè pugui anar a Tarragona.

ARM, Guiatges, G 2, f. 42r.

Perithiam licenciam a dicto domino gubernatore, Gueraldus Carbonelli de Maiorice, patronus barche. Promisit quod hinc et per totum mensem junni proxime veniente, reverssus fuerit Maiorice a viagio quod, Domino annuente, facturus est a Maiorice recedendo et eundo Terrachona et hoc promisit sibi pena corporis et averis. Obligando etc. Assecuravit ut suppra. Habuit albaranum.

78

1360, juny, 15, Ciutat de Mallorca.

El governador atorga llicència de sortida a Bernat Andreu, patró de barca, el qual ha d'anar a Tarragona. Aquesta llicència l'obliga a esser present a Barcelona el proper mes de juliol.

ARM, *Guiatges*, G 2, f. 4v.

Die lune XV junni anno predicto.

Perithiam licenciam a dicto domino gubernatore, Bernardi Andree, patronus barche. Promisit quod hinc et per totum mensem julii proxime venturum, Domino dante, reversus fuerit Barchinone cum dicta barcha a viagio quod, Domino annuente, facturus est Maiorice recedendo et eundo Terracona. Habuit albaranum.

79

1455, maig, 27, Taragona.

Joan Rossell, ciutadà de Tarragona, ha instat l'aplicació dels privilegis que enfranqueixen els tarragonins de tot impost que grava el transport de mercaderies, tant per terra com per mar. Aquesta instància es justifica perquè Joan Rossell, en la seva condició de ciutadà de Tarragona, entén que s'ha de beneficiar dels privilegis, entre els quals s'hi contemplen l'atorgat a Tarragona pel rei Jaume II el 21 de desembre de 1322, el concedit pel mateix monarca l'11 d'abril de 1323 i l'atorgat pel rei Pere el Cerimoniós el 22 de desembre de 1347. En resum, pels esmentats privilegis, els tarragonins resten exempts de pagar lleuda, peatge, pes, mesuratge, portatge, passatge i ribatge, també del dret de duana que es cull a València dit d'almoixirifat i del mig peatge d'Albarrasí (Aragó). Finalment, s'inclou la transcripció literal del privilegi atorgat per Jaume II el 21 de desembre de 1322.

AHT, *Pergamins*, calaix 2, núm. 2.

Als molt honotables e savis senyors tots e sengles veguers, corts, balles, merins, justícies, celmedins, leuders, peatges, pesadors, mesuradors, guardes de ports, de passos e ribatges e altres collidors de drets, jurats e altres regidors de univeristats e tots e sengles oficials e sotmesos del senyor rey d'Aragó als quals les presents pervendran e lo negoci devall scrit toch ara o en esdevenidor los cònsols e prohòmens de la ciutat de Tarragona, saluts e honor. A les vostres savieses per tenor de les presents notificam que lo molt alt senyor rey en Jacme de bona memòria rey d'Aragó, de València, de Cerdunya e de Còrseguia e comte de Barchinona, ab privilegi seu ab bulla de plom bullat lo tenor de la qual és desús insert enfranquí e féu franchs, delliures, immunes e quitis los cònsols e tots e sengles ciutadans e habitants de la ciutat de Tarragona, presents e esdevenidors, e llurs mercaderies, coses e béns que comprassen, venessen, portassen o portar fessen per tots e qualsevol lochs de sos regnes e terres que lavors havia e en après ell e los seus adquiriren o haurien, axí per terra com per mar e qualsevol aygua dolça. És a saber, de tota lleuda, peatge, pes, mesuratge, portatge, passatge e ribatge, segons que açò és largament contengut en lo dit deval scrit privilegi. En lo qual privilegi e immunitat lo dit senyor rey en Jacme volgué, interpretà e declarà esser entès e comprès lo dret apellat almoixirifat o duana que.s cul en regne de València segons appar per carta sua ab son segell pendent segellada dade en Barchinona tercio idus aprilis anno domini millessimo trecentessimo

vicesimotercio. E part açò lo molt alt senyor en Pere rey d'Aragó de excel·lent memòria, ab acte de cort general de Catalunya en Barchinona celebrada, enfranquí e féu franchs, delliures, quitis e immunes, perpetualment, los dits cònsols, ciutat e habitants de la dita ciutat i llurs béns, presents e esdevenidors de terratge <e> erbatge, segons apar per carta del dit senyor rey en Pere ab bulla de plom sua empendent bullada, date en lo seu palau reyal de Barchinona undecimo kalendas jannuari anno domini millesimo trecentessimo quadragessimo septimo e closa per en Mateu Adrià scrivà del dit senyor rey e per auctoritat sua notari públic, los quals privilegis après són stats loats e confirmats per tots los reys d'Aragó d'alta memòria qui après successivament han regnat fins al senyor rey Alfonso ara regnant, inclusivament, e encara fon loat e confirmat lo dessús insert privilegi per la reya dona Elionor d'alta memòria reyna d'Aragó ladonchs regnant axí en nom seu propi com encara axí com a tudriu e curadriu de la persona e dels béns del infant Fferrando marquès de Tortosa e senyor d'Albarratzí fill seu segons apar per les cartes demunt mencionades per nos vistes en llur primera forma, les quals per gràcia de brevietat açí ometem insertar. E com lo discret en Johan Rossell scrivent sie ciutadà e habitador de la dita ciutat e.s alegre e.s deu alegrar dels privilegis, libertats, franqueses e immunitats de aquella, emperamor d'àçò per auctoritat del ofici que tenim e per deute de justícia requerim de part nostre, pregam vostres savieses que lo dit en Johan Rossell missatgers, procuradors e faedors seus, per leuda, peatge, pes, mesuratge, portatge, passatge o ribatge o encara per lo mig peatge d'Albarratzí, ni terratge e erbatge no agreugets, embarguets e molestets en res ni a ells alguna cosa demanets, ans aquelles lexets franchament anar, passar, portar çò del llur e usar dels dits privilegis segons llur forma, sèrie e tenor, offerint-nos apparellats obeir vostres justes requestes e fer per vosaltres semblants coses e maiors. Dade en Tarragona a XXVII de maig en l'any de la nativitat de nostre senyor mil quatrecent cinquante cinch. Segueix-se lo tenor del dessús dit privilegi general: "Noverint universi quod nos Jacobus dei gratia rex Aragonum, Valèncie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinona, volentes vos juratos et probos homines et universitatem civitatis Terrachone favore prosequi gracioso ad humliem suplicationem vestram per nos et nostros, gratis et ex cert sciencia, cum presenti privilegio perpetuo valituro enfranquimus et franchos, liberos et immunes facimus vos dictos juratos et singulos cives et habitantes dicti civitate Terrachone presentes pariter et futuros, per omnia et singula loca regnorum et terrarum nostrorum que hodie tenemus seu habemus et in antea, dante domino, nos vel nostra adquisierimus seu adquirere poterimus, tam per terram quam per mare, et quamlibet aquam dulce ab omni, videlizet, lezda, pedagio, penso, mesuratico, portatico, passatico atque ribatico. Ita quod, aliquo seu aliquibus locis regnorum et terrarum predictarum vos vel aliquis vestrum ullo nunqua tempore non detis me dare aut solvere teneamini pro aliquibus mercibus sive rebus vestris quas emetis seu vendetis, portabitis seu portare facietis lezdam aliquam pedagogium, pensum, mensuraticum, portaticum, passaticum sive ribaticum immo sitis de predictis omnibus et singulis vos et vestri perpetuo liberi et immunes. Mandamus itaque per presens privilegium nostrum procuratoribus eorumque vicesgerentibus necnon vicariis, baiulis, merinis, iustitiis, lezdaris, pedegeariis et aliis quibuscumque officialibus nostris, presentibus et futuris, quod hanc franquitatem nostram firmam habeant et observant et non contravenient nec aliquem con-

travenire permittant aliqua ratione. In cuius rei testimonium presens privilegium nostrum vobis fieri iussimus bulla nostra plumbea [...] Date Terrachone XII kalendas jannuari anno domini millesimo trescentesimo vicesimo secundo. Sig[†]num Jacobi dei gratia regis Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comitis Barchinone, subscrip., testes sunt: infans Raymundus Berengarii dicti domini regis filius, Guillelmus de Angularia, Guillelmus de Terrilione, Petrus de Queralto et Raymundus d'Orcha (?)

Sig[†]num mei Guillelmi Augustini scriptoris predicti domini regis qui mandato eiusdem hec scribi feci cum tris resis et emendatis in linia tertia ubi dicitur tenemus seu habemus et in linea quarta ubi continentur terram et clausi loco, die et anno prefixis.

Glossari

Ancoratge. Impost que pagaven els vaixells estrangers per ancorar en el port de Ciutat de Mallorca.

Artimó. A la galera, la vela més gran.

Atzebib. Panses.

Alcofol (escrit *Cofol*). Pólvores finíssimes de galena o d'estibina, emprades com a producte de tocador. A l'època medieval, catalogat dins el genèric d'espècies.

Benda. Cap de cànem que servia de reforç a la vela.

Boneta. Suplement de vela.

Bóta. Unitat d'arqueig del vaixell per ponderar la seva cabuda; mesurava 516 litres.

Bovatge. Imposició que percebia el rei sobre les parelles de bous i a vegades sobre altre bestiar.

Carena. En la construcció naval medieval, la carena era la biga que avui anomenem *quilla*. Dimensió longitudinal del vaixell en la part inferior.

Càrrega. Mesura de pes. La càrrega mallorquina equivalia a tres quintars, o sia, a 300 lliures.

Coca. Vaixell atlàntic de rem, introduït a la Mediterrània en el segle XII, de configuració arrodonida, curta i alta.

Codast. Part posterior de l'estructura del buc sobre el final de la quilla.

Cordovà. Cuiro adobat de boc o cabra.

Costal. El costal era equivalent a un feix. Segons la reforma de la lleuda de Cotlliure —1299— un costal pesaria dos quintars de Montpeller o 1,5 de Cotlliure.

Eslora. Dimensió de la llargària del vaixell.

Esperó. Punta de ferro sortint per la proa de les galeres, amb el qual abordaven l'enemic.

Fardell. Embolcall que contenia cert nombre d'unitats, no especificades, de determinades mercaderies.

Gala. Producte extret del roure, utilitzat per adobar pells i cuirs.

Galera. Vaixell lleuger, propulsat a rem i a vela, gairebé sempre, amb esperó d'abordatge. Normalment arborava dos o tres pals i guindava veles llatines.

Galiota. Vaixell de rem, semblant a la galera, però més petit.

Guiatge. Salconduit. Autorització del rei o governador per a certes activitats marineres com ara el cors.

Jovada. Extensió de terra equivalent a 16 quarterades, o sia, a 113.648 metres quadrats.

Llaüt. Vaixell petit de la família de la barca.

Lleny. Vaixell medieval de rem, amb aparell i timons llatins. En el llenguatge dels Costums Marítics, és sinònim de vaixell no gaire gran.

Lleuda. Impost que gravava l'entrada de mercaderies a les ciutats i viles on hi havia mercat. A Mallorca, impost sobre les mercaderies traficades per operadors estrangers.

Llondro. Vaixell de rem més petit que la galiota i la sagetia.

Llop (de proa). A les galeres, nom de la vela més propera a la proa del vaixell.

Lou. Gravamen que s'aplicava sobre les mercaderies d'operadors d'alguns països estrangers amb la finalitat d'establir un fons compensatori per als vaixells depredats pel cors i la pirateria.

Mànega. Dimensió de l'amplada del vaixell.

Mesuratge. Exacció sobre el mesurament del gra que es pagava a raó d'una part de la mercaderia.

Nau. Vaixell rodó de gran port, propulsat a vela.

Pàmfil. Vaixell de rem medieval semblant a la galera.

Parçoner. Copropietari d'un vaixell.

Passatge. Exacció que cobraven els batlles reials pel trànsit de bestiar o d'esclaus pel seu territori.

Patent de cors. Llicència atorgada pel rei a favor d'un corsari i a la seva tripulació per tal que pogués entrar en cors contra vaixells estrangers de països amb els quals no vigien tractats de pau.

Portatge. Dret que hom pagava per passar per certs llocs.

Pupil. Orfe, menor d'edat sota la cura d'un tutor.

Quarter. Quarta part de la titularitat d'un vaixell.

Quartera. Mesura per a àrids. A Mallorca equivalia a 70,34 litres.

Ribatge. Imposició sobre el desembarcament o pas d'una embarcació per la riba.

Rova. Mesura catalana de pes equivalent a 1/4 de quintar. A Mallorca valien 26 lliures i pesaven 10,582 quilograms.

Sagetia. Vaixell de rem medieval semblant a la galera.

Salma. Mesura per a grans, que ha estat interpretada amb lleugeres diferències. A Barcelona valia 4 quarteres, o sia, 278,07 litres.

Sèu. Greix sòlid obtingut per fusió i refinació dels teixits adiposos dels bòvids o d'altre bestiar.

Somada. Mesura de capacitat per a líquids, bàsicament per a l'oli. A Mallorca tenien una capacitat de 99,48 litres. La somada contenia dos odres.

Tabernacle. Mena d'armari equivalent a la bitàcola, usualment instal·lat al pont del vaixell; en el tabernacle s'hi guardava la brúixola.

Tarida. Vaixell gros de rem, de la família de la galera, dedicat, preferentment, al transport de cavalls i animals.

Terçol. A la galera, rem situat més enfora del banc; era el més curt.

Treu. A la nau, vela quadra major.

Tudriu. Mot emprat en el català medieval per definir una persona —dona— que exercia una tutoria sobre un menor d'edat.

Vers. Peça de tela llarga i estreta, amb la qual hom feia i adobava veles.

Fonts i bibliografia

a) Fonts inèdites

Arxiu de la Corona d'Aragó

I. Jaume II el Just.

1) Cancelleria.

Sèrie:

Comune, reg. 90-112.

Sigilli Secreti, reg. 253.

Exercitum et Curiarum, reg. 306.

Sardinie et Corsique, reg. 341.

Majoricarum, reg. 347.

2) Cartes Reials i Diplomàtiques:

Caixa 1, núm. 290.

Caixa 2, núm. 320, 325, 326.

Caixa 3, núm. 1988, 2037, 2546.

Caixa 4, núm. 115, 125, 133.

II. Alfons el Benigne.

1) Cancelleria.

Sèrie:

Guerrae viagio Granate, reg. 541.

Negotiarum Regni Maioricarum, reg. 547⁷²⁰

⁷²⁰ El mateix registre correspon a l'època d'Alfons el Benigne i a la de Pere el Cerimoniós, ja que la primera part conté la correspondència mantinguda entre el rei Alfons IV d'Aragó i Jaume III de Mallorca, i la segona, la d'aquest últim rei amb Pere IV d'Aragó durant els primers anys del seu regnat.

III) Pere el Cerimoniós.

1) Cancelleria.

Sèrie:

Armatae, reg. 1396-1405.

Maioricarum, reg. 1406-1442.

Comune, reg. 622-660.

Peccunia, reg. 1300-1320.

Sardinie, reg. 1010-1020.

Guerrae Castellae, reg. 982, 1379-1386.

Guerrae Sarracenorum, reg. 1377-1378.

Super executione incliti Jacobi Maioricarum, reg. 634.

Memoriale seu inventarium traditarum patroni trirremium pro armamento istarum et etiam ordinationes facte propter bellum adversus Rege Castellae, reg. 1541.

Generalitat, reg. N 648, G-129/G-133.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

1) Consell de Cent.

Sèrie:

Deliberacions, reg. 1B.II, 1-5.

Registres d'Ordinacions, reg. 1B.IV, 1-14.

Lletres Closes, reg. 1B.VI, 1-13.

Lletres Patents, reg. 1B.VIII, 1-4.

Lletres Reials Originals, reg. 1B.IXA, 1-2.

Lletres Comunes Originals, reg. 1B.X, 2-20.

Corts, reg. 1B.XVI, 1-12.

Consellers (Armada-Port), reg. CVII-1, CVII-2.

Arxiu de Protocols de Barcelona

1) Protocols Notarials.

Pere de Torre, reg. 1-2.

Jaume Ferrer, reg. 1-5.

Joan Nadal, reg. 12-13.

Arnau Lladó, reg. 1-4.

Arxiu Capitular de Barcelona

1) Diversorum, B, C.

Biblioteca de Catalunya

1) Secció Reserva manuscrita.

Ms 252. *Inventari relatiu a les galeres catalanes que prengueren part en el combat de Constantinoble, 1351-1353.*

Ms 252/1. *Llista de les galeres de Ponç de Santa Pau que partiren de Barcelona i València (1351).*

Ms 252/2, *Inventari de drassanes de les galeres de Ponç de Santa Pau i de Bernat de Cabrera, 1351-1353.*

Arxiu Històric de Tarragona

1) Pergamins.

Calaix 1, pergamí 33.

Calaix 2, pergamins 2, 3, 4, 9.

Calaix 3, pergamí 12.

Calaix 12, pergamins 6, 8.

Calaix 13, pergamí 8.

Calaix 20, pergamí 3.

2) Documents paper.

Calaix 2, Armari 8, doc. núm. 24.

Arxiu del Regne de Mallorca

1) Reial Patrimoni.

Sèrie:

Lletres Reials 10-35.

Ancoratge, reg. 1098-1102, 1097.

Lleuda, reg. 1106, 1108, 1995-2000, 2002, 2003-A, 2003-B, 2004, 3988.

Llibre d'Armada, reg. 2125.

Guiatges, reg. G1-G7.

2) Governació.

Sèrie:

Lletres Comunes, reg. 8-70.

Pregons, reg. 419-424.

Suplicacions, reg. 1-36.

3) Universitat.

Escrivania de Cartes Reials, reg. 343-360.

4) Còdexs.

Còdex 1, *Llibre de Privilegis i franqueses del Regne de Mallorca*.

Còdex 2, *Sant Pere*.

Còdex 3, *Rosselló Vell*.

Còdex 4, *Rosselló Nou*.

Còdex 5, *Franqueses i privilegis del Regne de Mallorca*.

Còdex 9, *Llibre de n'Abelló*.

Còdex 10, *Llibre de Corts Generals*.

5) Col·leccions factícies.

Col·lecció *Eusebi Pasqual*.

Arxiu Capitular de Mallorca

1) Protocols notariais.

P 14539, P 14547, P 14556-14560, P 14562-14564, P 14570, P 14575-14586, P 14684, P 14704-14706, P 14708, P 14714, P 14722-14723, P 14747-14748, P 14763-14764, P 14589, P 14767, P 14803.

Arxiu Diocesà de Mallorca

1) Lletres missives, reg. MSL/373 i MSL/374.

2) Despeses menudes, reg. MSL/383.

3) Llibre de la drassana, reg. MSL/293.

4) Llibre de clavaria, reg. MSL/324.

b) Fonts impreses i bibliografia

ABULAFIA, D. *Un emporio mediterráneo. El reino catalán de Mallorca*. Barcelona: Omega, 1996.

AGUILÓ, E. K. "Cartas Reales. Rúbrica (1301-1309)", *BSAL*, XX. Palma de Mallorca, 1924-1925.

ARAGÓ, A. M. "Fletes de géneros prohibidos desde el puerto de Barcelona a la Liguria (1358-1409)", *Atti del 1º Congresso Storico Liguria-Catalognia*. Ventimiglia, 1969.

ARRIBAS, A. *La conquista de Cerdeña por Jaime II de Aragón*. Barcelona: Instituto de Estudios Mediterráneos, 1952.

AURELL, J. *Els mercaders catalans al quatre-cents*. Lleida: Pagès, 1996.

BAIGES, I. J. "Llibre de compte de Tomàs Prats, patró d'un uixer a la batalla de Porto Conte (agost de 1353)", *XIV CHCA, Sàsser-l'Alguer*, 1990 (data de publicació, 1995), tom I.

BALARD, M. "Comercio local y comercio internacional: las mercancías", *Mediterraneum. El esplendor del Mediterráneo medieval*. Barcelona, 2004, p. 274-288.

- BLANCH, J. *Arxiepiscopologi de la Santa Església metropolitana i primada de Tarragona*, vol. II, Tarragona, 1951.
- BOFARULL, F. "Antigua marina catalana", *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 7. Barcelona, 1901.
- BOFARULL, P. *Colección de documentos inéditos. Repartimientos de los reinos de Mallorca, Valencia y Cerdeña*, núm. 4, vol. XI. Barcelona: Ed. Anastatica, 1975.
- BOITEUX, L. A. *La fortune de Mer, les besoin de sécurité et les débuts de l'assurance maritime*. París: Ecole Hautes Études en Sciences / SEVPEN, 1968.
- BONET DONATO, M. *Aproximació a la societat i economia de Tarragona a la plena edat mitjana*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1996.
- BOSCOLO, A. "Genova, Aragona e Sardegna nel Basso Medioevo", *Catalani nel Medioevo*. Bolònia: Cappelli, 1986, p. 21-37.
- CABESTANY, J. F. "El archivo de Consolat de Mar: noticias sobre los fondos que se conservan actualmente", *Documentos y Estudios*, vol. XIII. Barcelona, 1964.
- CAMPANER, A. *Cronicón Mayoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 a 1800*, Palma de Mallorca: Imprenta Juan Colomar, 1881 (hi ha una reedició de 1967).
- CAPMANY, A. de. *Memorias históricas de la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*. (Reedició anotada per E. Giralt i C. Batlle), 3 vols. Barcelona: Cámara Oficial de Comercio y Navegación de Barcelona, 1961-1963.
- CAPMANY, A. de. *Ordenanzas de las armadas navales de la Corona de Aragón, aprobadas por el rey D. Pedro IV año de MCCCCLIV*. Madrid: Imp. Real, 1787.
- CARRÈRE, C. "Le droit d'ancrage et le mouvement du port de Barcelone au milieu XVe siècle", *Estudios de Historia Moderna*, III, 65. Barcelona, 1953.
- CARRÈRE, C. *Barcelone centre économique a l'époque des difficultés 1380-1462*, París / L'Haia, 1967.
- COLL, N. "Aspectos del corso catalán y del comercio internacional en el siglo XV", *Estudios de Historia Moderna*, IV. Barcelona, 1954, p. 159-187.
- CATEURA, P. *Política y finanzas en el reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón*. Palma: IEB, 1982.
- CATEURA, P. *Mallorca en el segle XIV*. Palma: El Tall, 2005.
- COLON, G.; GARCIA, A. *Llibre del Consolat de Mar*. Barcelona: Fundació Noguera, 2001.
- COMPANYO, I.; FARRERANS, J. *Catàleg de les cartes reials i dels lloctinents generals (1321-1734)*. Tarragona: Publicacions de l'Ajuntament de Tarragona, 1999.
- CONTAMINE, P., et al. *La economía medieval*. Madrid: Akal, 2000.
- Cortes de los antiguos reinos de Aragón y Valencia y principado de Cataluña*, 26 vols. Madrid, 1896-1922.
- CORTIELLA, F. *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana: Tarragona*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1984.
- COULON, D. *Barcelone et le gran commerce d'Orient au Moyen Âge. Un siècle de relations avec l'Égypte et la Palestine (1330-1430)*, I. París, 1999.

- COULON, D. "Comercio y navegación occidentales hacia el Levante mediterráneo (siglos XIII-XV)", *Mediterraneum. El esplendor del mediterráneo medieval*, Barcelona, 2004, p. 289-307.
- CUADRADA, C. *La Mediterrània, cruïlla de mercaders (segles XIII-XV)*. Capellades: Rafael Dalmau, 2001.
- DEL TREPPO, M. *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona catalanoaragonesa al segle XV*. Barcelona: Curial, 1976.
- DUFOURQ, C. E. *L'Espagne Catalane et le Maghreb aux XIIIe et XIVe siècles*. París, 1966.
- DURLIAT, M. *L'art en el regne de Mallorca*. Mallorca, 1964.
- DURLIAT, M.; PONS, J. "Recerques sobre el moviment del port de Mallorca en la primera meitat del segle XIV", *VI Congresso di Storia della Corona d'Aragona (Sardegna, 1957)*, Madrid: Ministerio Asuntos Exteriores, 1959, p. 345-363.
- ENSENYAT PUJOL, G. *La reintegració de la Corona de Mallorca a la Corona d'Aragó*. Palma: Moll, 1997.
- ENSENYAT PUJOL, G. "Notícies entorn a la participació mallorquina en les campanyes sardes", *XIV CHCA, Sàsser-l'Alguer*, 1990 (data de publicació, 1995), tom I.
- ESTRADA RIUS, A. *La Drassana Reial de Barcelona e l'Edat Mitjana. Organització institucional i construcció naval a la Corona d'Aragó*. Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2000.
- FERRER MALLOL, M. T. "El cors català contra Gènova segons una reclamació de 1370", *Sardegna, Mediterraneo e Atlàntico tra Medioevo e Età Moderna, Studi Storici in memoria di Alberto Boscolo*, a cura de L. d'Arienzo, *Il Mediterraneo*. Roma, 1993, p. 271-290.
- GARCIA, A. *Història de la marina catalana*. Barcelona: Aedos, 1977.
- GARCIA, A.; FERRER MALLOL, M. T. *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, 2 vols. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1983.
- GARCIA, A.; MADURELL, J. M. *Societats mercantils medievals a Barcelona*, 2 vols. Barcelona: Fundació Noguera, 1986.
- GARCIA, A.; COLL, N. *Galeres mercants catalanes dels segles XIV-XV*. Barcelona: Fundació Noguera, 1999.
- GAY DE MONTELLÀ, R. *Sobre la naturaleza jurídica del contrato de "comenda" en el Derecho mediterráneo de los siglos XII y XIII*. Barcelona, 1955.
- GERTWAGEN, R. "Características de las embarcaciones marítimas del mediterráneo durante los siglos XIII-XV", *Mediterraneum. El esplendor del Mediterráneo medieval*. Barcelona, 2004, p. 543-561.
- GUAL CAMARENA, M. *El primer manual hispánico de mercadería*. Barcelona: CSIC. 1981.
- GUAL CAMARENA, M. "Vocabulario del comercio medieval", *Colección aranceles aduaneros de la Corona de Aragón (siglos XIII y XIV)*. Barcelona: Albir, 1976.
- HEERS, J. *Occidente durante los siglos XIV y XV*. Barcelona: Nueva Clio, 1976.
- HERNÁNDEZ I IZAL, S. *Els costums marítims de Barcelona*, 2 vols. Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 1986-1990.

- HINOJOSA, J. *Aspectos del comercio exterior valenciano en el siglo XIV (1351-1378)*. Universitat d'Alacant, 2006.
- JEHEL, G. "La place de Majorque dans la stratégie politique et économique de Gênes aux XIIème et XIIIème siècles", *XIII Congrès d'Histoire de la Corona d'Aragó (Palma de Mallorca, 1987)*. Comunicacions, I. Palma, 1989, p. 99-111.
- JORDÀ, A. *Història de la ciutat de Tarragona*. Valls: Cossetània Edicions, 2006.
- LÓPEZ, D.; ROVIRA, S. T. *El port de Tarragona*. Tarragona, 1986.
- LÓPEZ BONET, J. F. "Metrologia de Mallorca", *Estudis Baleàrics*, 28. Palma, p. 59-72.
- LÓPEZ BONET, J. F. "Comunidad y Corona: el precio de servir", *Estudis d'Història Econòmica*, 1. Palma, 1986.
- LÓPEZ PÉREZ, M. D. *La Corona de Aragón y el Magreb en el siglo XIV (1331-1410)*. Barcelona: CISC, 1995.
- MACAIRE, P. "Mallorca y el comercio con el Mediterráneo Oriental", *Estudis Baleàrics*, 15. Palma, 1984, p. 42-67.
- MADURELL, J. M. "Antiguas construcciones de naves (1316-1740)", *Hispania*, XXVIII, 1968.
- MADURELL, J. M.; GARCIA, A. *Comandas comerciales barcelonesas de la baja Edad Media*. Barcelona, 1973.
- MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Jaume II o el seny català. Alfons el Benigne*. Barcelona: Aedos, 1967.
- MARTÍNEZ, J. "La comenda mercantil", *AHDE*, 1966.
- MASCARÓ, M. "Derecho foral en Mallorca", *BSAL*, VIII. Palma, 1899-1900.
- MASIÀ DE ROS, A. *La Corona de Aragón y los estados del Norte de África*. Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1951.
- MATEU, F. "Posición de Mallorca en la historia Económica Medieval", *BSAL*, XXX. Palma, 1947.
- MEER, S. "La coca de Mataró: modelo de embarcación medieval", *Mediterraneum. El esplendor del Mediterráneo medieval*. Barcelona, 2004, p. 573-579.
- MELONI, M. G. *Genova e Aragona all'epoca di Pietro il Cerimonioso (1336-1354)*. Pàdua, 1971.
- MITJÀ, M. "Barcelona y el problema sardo", *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Madrid, 1959.
- MOLINÉ, E. *Les Costums marítimes de Barcelona universalment conegudes per Llibre del Consolat de Mar. Història del Consolat i de la Llotja*. Barcelona, 1914.
- MOLLAT, M. "Deux études relatives aux constructions navales à Barcelone et a Palma de Majorque au XIVe siècle", *Homenaje a Vicens Vives*. Barcelona, 1965, p. 559-566.
- MONROIG, M. R.; RIFÀ, M. Repercussions de la campanya dels reis de la Corona d'Aragó a Sardenya en la historia de la vila de Cambrils (província de Tarragona), *XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona (Sassari-Alguero, 19-24 Maggio, 1990)*. Sàsser, 1995.
- MORERA, E. *Tarragona cristiana*, vol. II. Tarragona, 1899.

- MORERA, E. *El puerto de Tarragona*. Tarragona, 1910.
- MORRO, G. *La marina catalana a mitjan segle XIV*. Barcelona: Consorci de les Drassanes Reials i Museu Marítim de Barcelona, 2005.
- MORRO, G. "Comerç marítim i interrelació cultural: la lleuda de 1357", *XXVI Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma, 2007, p. 327-345.
- MUTGÉ, J. "El Consell de Barcelona en la guerra catalanogenovesa durante el reinado de Alfonso el Benigno", *AEM*, 2. Barcelona, 1965, p. 229-257.
- OLESA MUÑIDO, F. *La organización naval de los estados mediterráneos y en especial la de España durante los siglos XVI y XVII*. Madrid: Naval, I, 1968.
- OLESA MUÑIDO, F. *La galera en la navegación y en el combate*, 2 vols. Madrid, 1971.
- PELLICER, J. "El peso del florín de Aragón (1350-1351). (Nuevas aportaciones metrológicas)", *Gaceta Numismática*, IV-03, diciembre 2003.
- PONS, A. *Historia de Mallorca*, 7 vols. Palma: Imp. Mossèn Alcover, 1964-1972.
- PONS, J. M.: SANDALINAS, V. *Constituciones y otros derechos de Cataluña*. Barcelona, 1952.
- PÉREZ, L. "Documentos conservados en los archivos vaticanos relativos al primer obispado de Mallorca", *BSAL*, XXXII. Palma, 1961-1962.
- PUJADES, R. J. *Les cartes portolanes. La representació medieval d'una mar solcada*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, 2007.
- PUJOL, M. "Els vaixells tinclats a la Catalunya medieval", *I Congrés d'Història Marítima de Catalunya*. Barcelona: Museu Marítim de Barcelona, 2002.
- PUJOL, M. "La terminologia de construcció naval i el seu origen: mediterrani/atlàntic", *Drassana. Revista del Museu Marítim de Barcelona*, 14. Barcelona, 2006.
- QUADRADO, J. M. *Privilegios y franquicias del reino de Mallorca*. Palma: Escuela Tipográfica Provincial, 1895-1896.
- QUADRADO, J. M. *Historia de la conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Masilio y Descot en su texto lemosín*. Palma, 1850.
- RECASENS, J. M. *La ciutat de Tarragona*, vol. II. Barcelona, 1975.
- REY PASTOR, J.; GARCÍA CAMARERO, E. *La cartografía mallorquina*, XV. Madrid: CSIC, 1960.
- RICHEU, A. *Les livres de la Drassana de Palma de Majorque au XIVe siècle*. París, 1962.
- RIERA MELIS, A. "La lezda balear de 1302, un punto de fricción entre el Reino de Mallorca y las ciudades mercantiles catalanas, principios del siglo XIV", *Estudis i Documents dels Arxius de Protocols*, IX. Barcelona, 1981, p. 105-196.
- RIERA MELIS, A. "El estatuto arancelario de los mallorquines en el seno de la Corona de Aragón durante la segunda mitad del siglo XIII", *Universitas Tarraconensis*. Tarragona, 1977-1978, p. 53-88.
- RIERA MELIS, A. "La llicència per a barques de 1284, una font per a l'estudi del comerç exterior mallorquí del darrer quart del segle XIII", *FRB*, III, 1979-1980, p. 122-140.

- RIERA MELIS, A. "Activitats econòmiques", *Història de Barcelona*, dirigida per Jaume Sobrequés, vol. 3. Barcelona, 1992.
- RUBIÓ I LLUCH, A. *Diplomatari de l'Orient Català (1301-1409)*. Col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neoptària. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1947.
- RUDDOCK, A. *Italian merchants and shipping in Southampton (1270-1600)*. Southampton, 1951.
- RUIZ, J. "La reforma monetaria de Jaime II", *Jaume II i les ordinations de l'any 1300*. Palma, 2002, p. 97-113.
- SALAT, J. *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña*. Imp. Antoni Brusi, 1818.
- SALAVERTE, V. *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón, 1297-1314*, 2 vols. Madrid, 1956.
- SALVÀ, J. "Instituciones políticas y sociales otorgadas por Jaime I a los pobladores de Mallorca", *Historia de Mallorca*, coordinada per J. Mascaró Passarius, III. Palma, 1970.
- SALVAT, J. Tarragona y el gran rey Jaime I de Aragón. Tarragona: Excma. Diputación Provincial de Tarragona, 1957.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. "La «Cort General» de Barcelona (1340) y la contribución catalana a la guerra del Estrecho", *Pagar al rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV*. Barcelona: CSIC / Institució Milà i Fontanals, 2003, p. 241-290.
- SANS I BARUTELL, J. "Documentos concernientes á la armada que mandó aprestar el Rey Don Pedro IV de Aragón contra los genoveses", *Memorial Histórico Español*. Madrid, 1852.
- SANTAMARÍA, A. "La reconquista de las vías marítimas", AEM, 10. Barcelona, 1980.
- SANTAMARÍA, A. *Ejecutoria del Reino de Mallorca, 1230-1343*. Palma: Ajuntament de Palma, 1990.
- SANTAMARÍA, A. "La época de Fernando el Católico y la Germanía", *Historia de Mallorca*, coordinada per J. Mascaró, vol. III, p. 248-360.
- SANTAMARÍA, A. *Historia de las Baleares*, fascicle 86. Palma, 1991.
- SASTRE, J. "El puerto de la Ciutat de Mallorca durante el reinado de Sancho y la regencia de Felipe de Mallorca (1311-1330). Rentas reales portuarias y su reinversión", *Miscel·lània de Textos Medievals*, 7. Barcelona: CSIC, 1994.
- SAYOUS, A. *Les méthodes commerciales de Barcelone au XIVe siècle surtout d'après les protocoles inédits de ses archives notariales*. Barcelona: Estudis Universitaris Catalans, XVIII (1933), p. 209-325. Reedició en català a cura d'Arcadi Garcia i Gaspar Feliu i Monfort: *Els mètodes comercials a la Barcelona medieval*. Barcelona, 1975.
- SEVILLANO, F. "Navegaciones mediterráneas (siglos XI-XVI). Valor del puerto de Mallorca", *XI Congreso Internazionale di Storia Marittima*. Bari-Nàpols, 1969.
- SEVILLANO, F. *Historia del puerto de Palma de Mallorca*. Palma de Mallorca: Diputación Provincial de Baleares, 1974.

- SEVILLANO, F. "Mercaderes y navegantes mallorquines", *Historia de Mallorca*, coordinada per J. Mascaró Passarius, VIII. Palma: Cort, 1978.
- SIGALÉS, J. M. *Diccionari nàutic*. Barcelona: Joventut, 1984.
- SOLDEVILA, F. *Les quatre grans cròniques. I. Llibre dels feits del rei En Jaume*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.
- SOTO, R. *Còdex català del llibre del Repartiment de Mallorca*, edició a cura de Ricard Soto. Barcelona, 1986.
- TABERNER, F. *Consolat de Mar*, vol. III. Barcelona, 1933.
- TASIS, R. "Pere el Cerimoniós i els seus fills", *Història de Catalunya*, IV. Barcelona, 1979.
- TRENCHS, J. "De Alexandrinis", el comercio prohibido con los musulmanes y el Papado de Aviñón durante la primera mitad del siglo XIV", *AEM*, 10. Barcelona, 1980, p. 237-320.
- UNALI, A. *Marineros, piratas y corsarios catalanes en la baja edad media*. Valencina de la Concepción (Sevilla): Renacimiento, 2007.
- VALLS I TABERNER, F. *Consolat de Mar, Barcelona*, 3 vols. Barcelona: Barcino (Els Nostres Clàssics, 27, 37 i 41), 1930-1933.
- VAQUER, O. *El comerç marítim a Mallorca 1448-1531*. Palma: El Tall, 2001.
- VICH, J.; MUNTANER, J. *Documenta Regni Maioricarum. Colección de documentos inéditos para la historia del antiguo reino de Mallorca (1229-1349)*. Palma de Mallorca, 1945.
- ZURITA, G. *Anales de la Corona de Aragón*, 2-3. Saragossa, 1610.

Relació d'abreviatures

Referències arxivístiques

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó.
ACM	Arxiu Capitular de Mallorca.
ADM	Arxiu Diocesà de Mallorca.
AH	Arxiu Històric.
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.
ARM	Arxiu del Regne de Mallorca.
AHT	Arxiu Històric de Tarragona.
C	Cancelleria.
ECR	Escrivania de Cartes Reials.
G	Guiatges.
LC	Lletres Comunes.
LR	Lletres Reials.
P	Protocols.

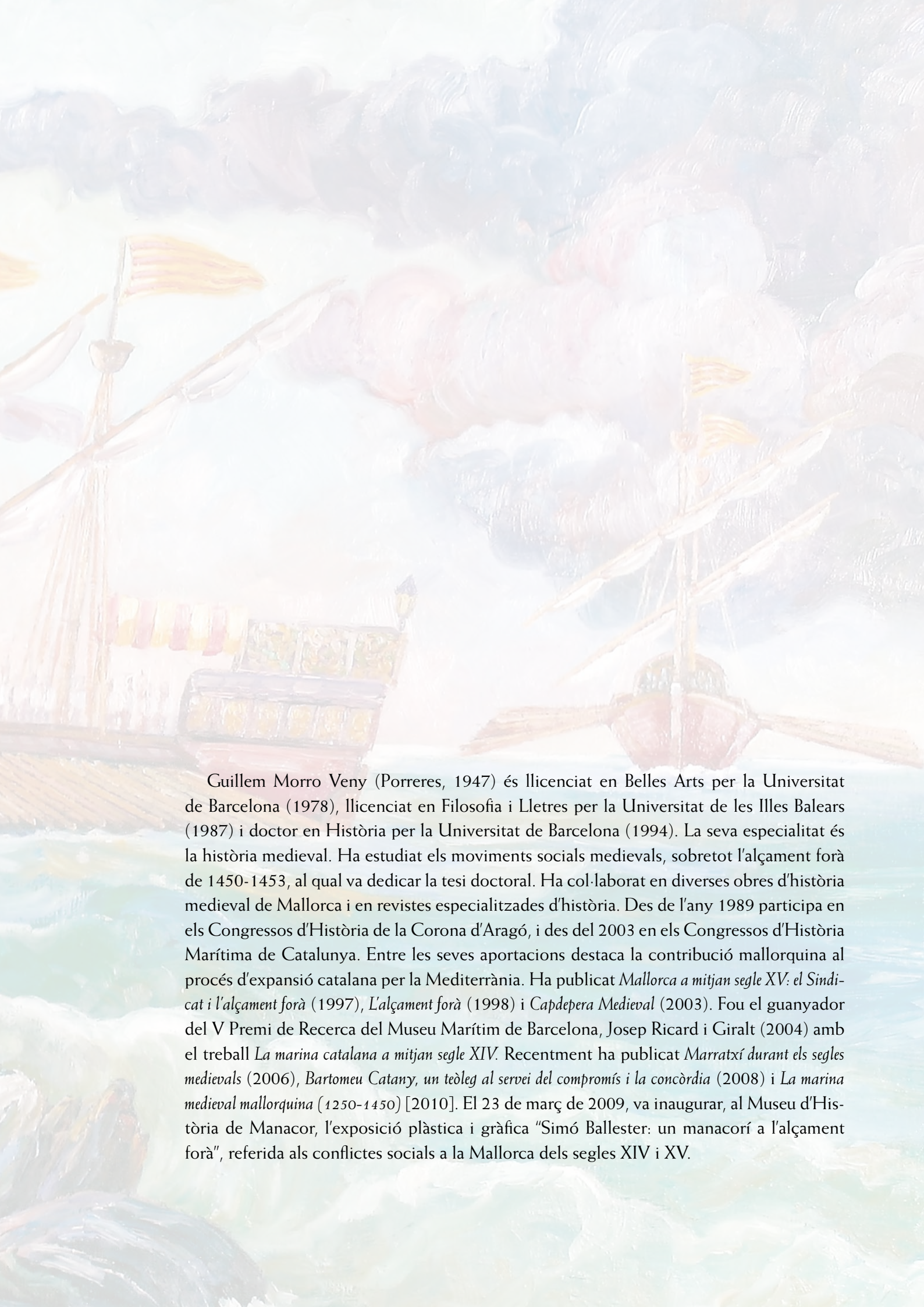
Revistes i col·leccions

AEM	<i>Anuario de Estudios Medievales.</i>
AHDE	<i>Anuario de Historia del Derecho Español.</i>
BSAL	<i>Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana.</i>
CSIC	Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
Codoinaca	Colección de Documentos Inéditos de la Corona de Aragón.

Altres

BC	Biblioteca de Catalunya.
CHCA	Congrés d'Història de la Corona d'Aragó.

ms.	Manuscrit.
l.	Lliures.
s.	Sous.
d.	Diners.

Guillem Morro Veny (Porreres, 1947) és llicenciat en Belles Arts per la Universitat de Barcelona (1978), llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de les Illes Balears (1987) i doctor en Història per la Universitat de Barcelona (1994). La seva especialitat és la història medieval. Ha estudiat els moviments socials medievals, sobretot l'alçament forà de 1450-1453, al qual va dedicar la tesi doctoral. Ha col·laborat en diverses obres d'història medieval de Mallorca i en revistes especialitzades d'història. Des de l'any 1989 participa en els Congressos d'Història de la Corona d'Aragó, i des del 2003 en els Congressos d'Història Marítima de Catalunya. Entre les seves aportacions destaca la contribució mallorquina al procés d'expansió catalana per la Mediterrània. Ha publicat *Mallorca a mitjan segle XV: el Sindicat i l'alçament forà* (1997), *L'alçament forà* (1998) i *Capdepera Medieval* (2003). Fou el guanyador del V Premi de Recerca del Museu Marítim de Barcelona, Josep Ricard i Giralta (2004) amb el treball *La marina catalana a mitjan segle XIV*. Recentment ha publicat *Marratxí durant els segles medievals* (2006), *Bartomeu Catany, un teòleg al servei del compromís i la concòrdia* (2008) i *La marina medieval mallorquina (1250-1450)* [2010]. El 23 de març de 2009, va inaugurar, al Museu d'Història de Manacor, l'exposició plàstica i gràfica "Simó Ballester: un manacorí a l'alçament forà", referida als conflictes socials a la Mallorca dels segles XIV i XV.

